

MUĞLA CAMİ VE MESCİTLERİ

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Sanat Tarihi Bilim Dalı**

Azize EKMEKÇİ

Danışman: Prof. Dr. Kasım İNCE

**Haziran 2014
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sanat Tarihi Bilim Dalı öğrencisi Azize EKMEKÇİ tarafından Prof. Dr. Kasım İNCE yönetiminde hazırlanan “**Muğla Cami ve Mescitleri**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 20/06/2014 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet AKGÜN

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Kasım İNCE

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Mustafa BEYAZIT

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 20.06.2014 tarih ve ...13/22... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırılmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza

:

Öğrenci Adı Soyadı : Azize EKMEKCI

ÖNSÖZ

Güneybatı Anadolu'da yer alan Muğla, tarihi dokusunu koruyan ender illerimizdendir. Daha çok sivil mimarlık örnekleriyle dikkat çeken Muğla'da, tezimiz kapsamında günümüze ulaşmayı başaran anıtsal dini yapılar, tarafımızdan tespit edilerek incelenmiştir.

Tez çalışmasının farklı aşamalarında birçok kişi ve kurumun katkısı olmuştur. Özellikle konu seçiminde yardımcı olan ve tecrübelerini benimle paylaşarak yol gösteren saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Kasım İNCE'ye teşekkür ederim. Tezimde yer alan kitabelerin okunmasında yardımlarını benden esirgemeyen Doç. Dr. Yasemin BEYAZIT'a teşekkürlerimi sunarım. Arşiv araştırmalarında gösterdikleri ilgiden dolayı Muğla Koruma Kurulu'nun tüm personeli ile kurul müdürü Fikret GÜRBÜZER'e teşekkürü bir borç bilirim.

Alan çalışmaları sırasında bizlere kapılarını açan Stratoniekia kazı başkanı Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT'e ve arazideki tükenmeyen performansları ile yardımlarını esirgemeyen cefâkar arkadaşlarım Uzman Sertan ATASOY ve Arş. Gör. Müge SATI'ya teşekkürlerimi sunarım. Yine çalışmalar sırasında gösterdikleri ilgi ve titizlikle paylaşımlarını esirgemeyen Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü, Aydın Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Muğla Belediyesi çalışanlarına teşekkür ederim. İngilizce çevirilerin yapılmasında katkısını esirgemeyen Arş Gör. Murat TÜRK ve Nihan GÖKÇE'ye ayrıca teşekkür ederim.

Tezimin her safhasında yanımda olan ve her aşamasında emeği bulunan okul arkadaşım, hayat arkadaşım, sevgili eşim Arş. Gör. Mustafa EKMEKÇİ'ye tüm kalbimle teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca yardımlarından ötürü Sanat Tarihi 3. Sınıf öğrencisi Alper ATICI'ya teşekkür ederim.

Tezime maddi desteği sağlayan Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne teşekkür ederim.

ÖZET

MUĞLA CAMİ VE MESCİTLERİ

Ekmekci, Azize
Yüksek Lisans Tezi, Sanat Tarihi A.B.D.
Tez Yöneticisi: Prof.Dr. Kasım İNCE

Haziran 2014, 281 Sayfa

Muğla, geçmişi M.Ö. 3000li yıllara kadar inen, farklı uygarlıkların yaşadığı bir yerleşim yeri olmuştur. Günümüze ulaşan eserlerin çoğu Osmanlı döneminden kalmadır. İncelenen 22 adet yapıdan yalnızca Ulu Camii Mentешеoğulları Beyliği döneminde inşa edilmiştir. Tez konusunu oluşturan yapılardan 11'i Muğla merkezinde, 11'i de merkeze bağlı olan Karabağlar Yaylası'nda bulunmaktadır.

Tezimin birinci bölümünde Muğla'nın tarihine, coğrafi konum özelliklerine ve kent gelişimine kısaca değinilmiştir.

İkinci bölümde ise tüm yapıların plân, mekân anlayışı, malzeme-teknik ve süsleme özellikleri detaylıca incelenerek her eserin tarihlendirilmesi yapılmıştır. Kitabesi bulunan yapıların okumaları yapılarak yazılışlarına da ayrıca yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, tezimi oluşturan yapılar önce kendi aralarında sonra benzer yapılarla plân, mekân, süsleme ve mimari özellikler bakımından karşılaştırılmıştır.

Tezimizin sonuç bölümünde çalışmamız kapsamında yer alan yapıların daha çok 19. yüzyıl Osmanlı mimari özelliklerine sahip oldukları, duvar resimlerine sahip birkaç yapının İzmir yapılarında yer alan süslemelerle oldukça benzedikleri, Karabağlar Yaylası'nda yer alan mescitlerin ise daha çok halk üslubunda yapılmış oldukları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muğla, Cami, Mescit, Karabağlar

ABSTRACT

THE MOSQUES AND MASJIDS OF MUĞLA

Ekmekci, Azize

Master Thesis, Department of Art History

Adviser: Prof.Dr. Kasım İNCE

June 2014, 281 Pages

Muğla's history dates back to 3000 BC. It is a settlement where several different civilizations had lived. Most of the monuments that are presently found there remain from the Ottoman era. Among the 22 monuments that were examined, only Ulu Camii remains from the period of Anatolian beylik of Menteş. Eleven of the structures in this study are located at the center of Muğla. The other 11 are located on the Karabağlar Highland, which is attached to central Muğla.

The first part of my thesis addresses the history of Muğla, the characteristics of its geographical position, and provides a brief discussion of its urban development.

The second part thoroughly examines the plans of all of the monuments, including their space concept, technical and materialistic features, and decorations. Moreover, the dates of each monument were determined. The monuments that contained inscriptions are provided and translated within our study.

In the third part, the structures that are described in this thesis are, firstly, compared among themselves and then compared to similar structures, in terms of plan, space, decoration and architectural features.

The conclusion states that the structures in our study exhibit nineteenth-century Ottoman architectural features. A few of them, which contain mural paintings, share similarities with the structures in Izmir and indicate that the masjids on the Karabağlar Highland were, rather, constructed in the popular style of their respective periods of time.

Key Words: Muğla, Mosque, Masjid, Karabağlar

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
HARİTA LİSTESİ	v
PLÂN LİSTESİ	vi
FOTOĞRAF LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUĞLA'NIN COĞRAFI KONUMU, TARİHÇESİ VE KENT GELİŞİMİ

1.1 Coğrafi Konum	3
1.2. Tarihçe	3
1.3 Muğla Kent Gelişimi	9
1.4 Cami Mimarisinin Gelişimi	14

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG

2.1. CAMİLER	19
ULU CAMİİ	19
KURŞUNLU CAMİİ	25
ŞEYH CAMİİ	34
KURBANZADE (KURBANLAR) CAMİİ	42
PAZAR CAMİİ	45
SABURHANE CAMİİ	49
ŞAHİDİ CAMİİ	52
SEKİBAŞI CAMİİ	57
KONAKALTI CAMİİ	60
KAVAKLI (BALI BEY-BALI HOCA) CAMİİ	62
2.2. MESCİDLER	66
KEYFOTURAĞI MESCİDİ	66
HACI AHMET CAMİİ (MESCİDİ)	70
TOZLU KAHVE MESCİDİ	72
BERBERLER KAHVESİ MESCİDİ	73
YENİ BAKKALLAR MESCİDİ	74
CİHANBEĞENDİ KAHVESİ MESCİDİ	75
KIR KAHVESİ MESCİDİ	76
KOZLU KAHVE MESCİDİ	77
KADI KAHVESİ MESCİDİ	78
AYVALI KAHVE MESCİDİ	79
ELMALI KAHVE MESCİDİ	81
TÜCCAR HOCA (?) MESCİDİ	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

3.1. PLÂN VE MEKÂN ANLAYIŞI.....	84
3.1.1. Camiler.....	84
3.1.2. Mescitler	89
3.2. MALZEME VE TEKNİK	90
3.2.1. Taş.....	90
3.2.2. Tuğla	91
3.2.3 Kiremit	91
3.2.4. Demir	91
3.2.5. Mermer.....	91
3.2.6. Ahşap	92
3.2.7. Alçı.....	92
3.3. MİMARİ ELEMANLAR	94
3.3.1. Taşıyıcılar ve Destekleyiciler	94
3.3.1.1. Duvarlar.....	94
3.3.1.2. Sütun ve Ayaklar.....	94
3.3.1.3. Kemerler.....	94
3.3.2. Geçiş Elemanları.....	95
3.3.3. Örtü Sistemleri.....	95
3.3.3.1. Ahşap Tavan.....	95
3.3.3.2. Kubbe	96
3.3.3.3. Tonoz	96
3.4. YAPI ELEMANLARI.....	97
3.4.1. Kapılar	97
3.4.2. Pencerele.....	97
3.4.3. Mihraplar	99
3.4.4. Minberler	100
3.4.5. Vaaz Kürsüleri	101
3.4.6. Mükebbireler (Balkonlar)	101
3.4.7. Mahfiller	102
3.4.8. Minareler.....	102
3.5. SÜSLEME	105
3.5.1. Ahşap Süsleme.....	105
3.5.2. Alçı Süsleme.....	107
3.5.3. Kalem İşi Süsleme	109
SONUÇ	113
KAYNAKLAR	116
HARİTALAR.....	123
PLÂNLAR	124
FOTOĞRAFLAR.....	146
ÖZGEÇMİŞ	263

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Muğla Merkezindeki Camilerin yerini gösteren harita(maps.google.com)

Harita 2: Muğla Karabağlar Yaylasındaki eserlerin yerlerini gösteren harita. (Muğla Belediyesi)

PLÂN LİSTESİ

- Plân 1:** Muğla Ulu Camii Plânı
Plân 2: Muğla Kurşunlu Camii
Plân 3: Muğla Şeyh Camii Plânı
Plân 4: Muğla Kurbanzade Camii Plânı
Plân 5: Muğla Kurbanzade Camii Plânı 1976 VGM'den
Plân 6: Muğla Kurbanzade Camii Plânı 1991 VGM'den
Plân 7: Muğla Kurbanzade Camii Plânları 1976, 1991, 2010.
Plân 8: Muğla Pazar Camii Plânı
Plân 9: Muğla Saburhane Camii Plânı
Plân 10: Muğla Şahidi Camii Plânı
Plân 11: Muğla Sekibaşı Camii Plânı
Plân 12: Muğla Konakaltı Camii Plânı
Plân 13: Muğla Kavaklı Camii Plânı
Plân 14: Muğla Karabağlar Keyfoturağı Mescidi Plânı
Plân 15: Muğla Karabağlar Hacı Ahmet Mescidi Plânı
Plân 16: Muğla Karabağlar Tozlu Kahve Mescidi Plânı
Plân 17: Muğla Karabağlar Yeni Bakkallar Kahvesi Mescidi Plânı
Plân 18: Muğla Karabağlar Cihanbeğendi Mescidi Plânı
Plân 19: Muğla Karabağlar Kır Kahvesi Mescidi Plânı
Plân 20: Muğla Karabağlar Kozlu Kahve Mescidi Plânı
Plân 21: Muğla Karabağlar Kadı Kahvesi Mescidi Plânı
Plân 22: Muğla Karabağlar Ayvalı Kahve Mescidi Plânı
Plân 23: Muğla Tüccar Hoca Mescidi Plânı

FOTOĞRAF LİSTESİ

- Fotoğraf 1:** Ulu Camii Harim Kapısının Batısında Yer Alan İnşa Kitabesi.
- Fotoğraf 2:** Ulu Camii Harim Kapısının Üzerinde Yer Alan Tamir Kitabesi.
- Fotoğraf 3:** Ulu Camii Harim Kapısının Doğusunda Yer Alan Tamir Kitabesi
- Fotoğraf 4:** Ulu Camii Kuzey ve Batı Cephede Yer Alan Son Cemaat Yeri.
- Fotoğraf 5:** Ulu Camii Kuzey Cehesi.
- Fotoğraf 6:** Ulu Camii Mihrap Nişi.
- Fotoğraf 7:** Ulu Camii Mihrap Alınlığından Detay.
- Fotoğraf 8:** Ulu Camii Minber.
- Fotoğraf 9:** Ulu Camii Vaaz Kürsüsü.
- Fotoğraf 10:** Ulu Camii Kadınlar Mahfili.
- Fotoğraf 11:** Ulu Camii Harim Tavan Göbeği.
- Fotoğraf 12:** Ulu Camii Batı Cephe.
- Fotoğraf 13:** Kurşunlu Camii Harim Kapısının Batısında Yer Alan Tamir Kitabesi.
- Fotoğraf 14:** Kurşunlu Camii Harim Kapısının Doğusunda Yer Alan Tamir Kitabesi.
- Fotoğraf 15:** Kurşunlu Camii Kuzey Cephe.
- Fotoğraf 16:** Kurşunlu Camii Genel Görünüş.
- Fotoğraf 17:** Kurşunlu Camii Harimden Ayrıntı.
- Fotoğraf 18:** Kurşunlu Camii Kuzey Pandantifleri ile Kubbe Eteğinde Yer Alan Kalem işi Süslemeler.
- Fotoğraf 19:** Kurşunlu Camii Kadınlar Mahfili.
- Fotoğraf 20:** Kurşunlu Camii Pandantiflerde Yer Alan Manzara Resimleri.
- Fotoğraf 21:** Kurşunlu Camii Pandantiflerde Yer Alan Manzara Resimleri
- Fotoğraf 22:** Kurşunlu Camii Mihrap Nişi.
- Fotoğraf 23:** Kurşunlu Camii Mihrap Alınlığında Yer Alan Alçı Süsleme.
- Fotoğraf 24:** Kurşunlu Camii Minber.
- Fotoğraf 25:** Kurşunlu Camii Minber Aynalığında Yer Alan Süslemelerden Detay.
- Fotoğraf 26:** Kurşunlu Camii Minberi.
- Fotoğraf 27:** Kurşunlu Camii Vaaz Kürsüsü.
- Fotoğraf 28:** Kurşunlu Camii Pandantifte Yer Alan Manzara Resmi.
- Fotoğraf 29:** Kurşunlu Camii Pandantifte Yer Alan Manzara Resmi.
- Fotoğraf 30:** Kurşunlu Camii Pandantifte Yer Alan Manzara Resmi.
- Fotoğraf 31:** Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Cami Tasviri.
- Fotoğraf 32:** Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Kâbe Tasviri.
- Fotoğraf 33:** Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Süsleme.
- Fotoğraf 34:** Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Süsleme.
- Fotoğraf 35:** Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Süsleme.
- Fotoğraf 36:** Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Manzara Resmi.
- Fotoğraf 37:** Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Süsleme.
- Fotoğraf 38:** Kurşunlu Camii Kubbe İçi.
- Fotoğraf 39:** Kurşunlu Camii Kubbe Göbeği.
- Fotoğraf 40:** Şeyh Camii Harim Kapısının Batısında Yer Alan Tamir Kitabesi.
- Fotoğraf 41:** Şeyh Camii Harim Kapısının Doğusunda Yer Alan Tamir Kitabesi.
- Fotoğraf 42:** Şeyh Camii Kuzey Cephe.
- Fotoğraf 43:** Şeyh Camii Güney ve Doğu Cephe.
- Fotoğraf 44:** Şeyh Camii Kuzey Cephede Yer Alan Giriş Açıklığı.
- Fotoğraf 45:** Şeyh Camii Harim Kapısı.

- Fotoğraf 46:** Şeyh Cami Harimden Ayrıntı.
- Fotoğraf 47:** Şeyh Camii Pencere Şebekelerinde Yer Alan Alçı Süslemeler.
- Fotoğraf 48:** Şeyh Camii Kadınlar Mahfili.
- Fotoğraf 49:** Şeyh Camii Mihrap Nişi.
- Fotoğraf 50:** Şeyh Camii Mihrap Alınlığında Yer Alan Alçı Süslemeler.
- Fotoğraf 51:** Şeyh Camii Minber.
- Fotoğraf 52:** Şeyh Camii Batıda Yer Alan İki Katlı Kadınlar Mahfili.
- Fotoğraf 53:** Şeyh Camii Batıda Yer Alan İki Katlı Kadınlar Mahfilinin Alt Katı.
- Fotoğraf 54:** Şeyh Camii Batıda Yer Alan İki Katlı Kadınlar Mahfilinin Alt sıra Pencerelerinin Arasına Yerleştirilmiş Sütunlar.
- Fotoğraf 55:** Şeyh Camii Batıda Yer Alan İki Katlı Kadınlar Mahfilinin Üst Katı.
- Fotoğraf 56:** Şeyh Camii Harim Tavan Eteğinde Yer Alan Kalemşi Süsleme.
- Fotoğraf 57:** Şeyh Camii Harim Tavan Eteğinde Yer Alan Manzara Resimleri
- Fotoğraf 58:** Şeyh Camii Harim Tavan Eteğinde Yer Alan Manzara Resimleri
- Fotoğraf 59:** Şeyh Camii Harim Tavan Eteğinde Yer Alan Manzara Resimleri
- Fotoğraf 60:** Şeyh Camii Harim Tavan Eteğinde Yer Alan Manzara Resimleri
- Fotoğraf 61:** Şeyh Camii Harim Tavanı.
- Fotoğraf 62:** Şeyh Camii Harim Tavan Göbeği.
- Fotoğraf 63:** Şeyh Camii Minaresi.
- Fotoğraf 64:** Şeyh Camii Şeyh Camii Minare Kitabesi.
- Fotoğraf 65:** Kurbanzade Camii Kuzey Cephesi ve Haziresi.
- Fotoğraf 66:** Camiye Adını Verdiğini Düşündüğümüz Süleyman Efendinin Şahidesi.
- Fotoğraf 67:** Kurbanzade Camii Kuzeyde Yer Alan Kapalı Son Cemet Yeri ve Minare Kapısı.
- Fotoğraf 68:** Kurbanzade Camii Kuzeyde Yer Alan Kapalı Son Cemaat Yeri.
- Fotoğraf 69:** Kurbanzade Camii Harim Kapısı.
- Fotoğraf 70:** Kurbanzade Camii Mihrap Nişi ve Minber.
- Fotoğraf 71:** Kurbanzade Camii Kadınlar Mahfili.
- Fotoğraf 72:** Kurbanzade Camii Mihrap Nişi.
- Fotoğraf 73:** Kurbanzade Camii Kuzeydoğuda Yer Alan Günümüzde İşlevi Olmayan Merdiven.
- Fotoğraf 74:** Pazar Camii Harim Kapısının Üzerinde Yer Alan Kitabe.
- Fotoğraf 75:** Pazar Camii Tadilattan Önceki Son Cemaat Yeri. (MKTVKK'den)
- Fotoğraf 76:** Pazar Camii Tadilattan Önceki Kapalı Son Cemaat Yeri. (MKTVKK'den)
- Fotoğraf 77:** Pazar Camii Tadilattan Önce Kapalı Son Cemaat Yerinde Bulunan Asma Kat. (MKTVKK'den)
- Fotoğraf 78:** Pazar Camii Batı Cephe.
- Fotoğraf 79:** Pazar Camii Güney Cephe.
- Fotoğraf 80:** Pazar Camii Kuzey Cephe.
- Fotoğraf 81:** Pazar Camii Tadilattan Önce Son Cemaat Yerinde Bulunan Mahfile Çıkan Asma Kat. (MKTVKK'den)
- Fotoğraf 82:** Pazar Camii Harim Kapısı.
- Fotoğraf 83:** Pazar Camii Harimden Ayrıntı.
- Fotoğraf 84:** Pazar Camii Kadınlar Mahfili.
- Fotoğraf 85:** Pazar Camii Mihrap Nişi.
- Fotoğraf 86:** Pazar Camii Minber.
- Fotoğraf 87:** Pazar Camii Vaaz Kürsüsü.
- Fotoğraf 88:** Pazar Camii Harim Tavan Göbeği.
- Fotoğraf 89:** Pazar Camii Minare Kitabesi.
- Fotoğraf 90:** Saburhane Camii Batı ve Güney Cephe.

- Fotoğraf 91:** Saburhane Camii Güney ve Doğu Cephe.
Fotoğraf 92: Saburhane Camii Harim Kapısı.
Fotoğraf 93: Saburhane Camii Harimden Detay.
Fotoğraf 94: Saburhane Camii Kadınlar Mahfili.
Fotoğraf 95: Saburhane Camii Mihrap Nişi.
Fotoğraf 96: Saburhane Camii Mihrap Alınlığından Detay
Fotoğraf 97: Saburhane Camii. Minber.
Fotoğraf 98: Saburhane Camii Vaaz Kürsüsü.
Fotoğraf 99: Saburhane Camii Harim Tavan Göbeği.
Fotoğraf 100: Saburhane Camii Harim Tavan Göbeğinde Yer Alan Güneş Motifi.
Fotoğraf 101: Saburhane Camii Taş Külahlı Minare.
Fotoğraf 102: Saburhane Camii Minareden Ayrıntı.
Fotoğraf 103: Şahidi Camii Harim Kapsı Üzerinde Yer Alan Kitabe.
Fotoğraf 104: Şahidi Camii Güney Cephe.
Fotoğraf 105: Şahidi Camii Doğu Cephe.
Fotoğraf 106: Şahidi Camii Kuzey Cephe.
Fotoğraf 107: Şahidi Camii Harim Kapısı.
Fotoğraf 108: Şahidi Camii Harim ve Harimde Yer Alan Sema Alanı.
Fotoğraf 109: Şahidi Camii Dairesel Sema Alanı.
Fotoğraf 110: Şahidi Camii Minber.
Fotoğraf 111: Şahidi Camii Harim Tavanı.
Fotoğraf 112: Şahidi Camii Harim Tavan Göbeği.
Fotoğraf 113: Şahidi Camii Eski Ahşap Minaresi. (MKTVKK'dan)
Fotoğraf 114: Şahidi Camii Orijinal Minare Kalıntıları. (MKTVKK'dan)
Fotoğraf 115: Şahidi Camii Günümüzdeki Taş Minaresi.
Fotoğraf 116: Sekibaşı Camii Kuzeydoğudan Görüntü.
Fotoğraf 117: Sekibaşı Camii Kuzey Cephe.
Fotoğraf 118: Sekibaşı Camii Kapalı Son Cemaat Yeri.
Fotoğraf 119: Sekibaşı Camii Kapalı Son Cemaat Yeri.
Fotoğraf 120: Sekibaşı Camii Kapalı Son Cemaat Yeri.
Fotoğraf 121: Sekibaşı Camii Harimi.
Fotoğraf 122: Sekibaşı Camii Harimi.
Fotoğraf 123: Sekibaşı Camii Minaresi.
Fotoğraf 124: Sekibaşı Camii Minare Kapısı
Fotoğraf 125: Sekibaşı Camii Minare Kitabesi.
Fotoğraf 126: Konakaltı Camii Batı Cephe.
Fotoğraf 127: Konakaltı Camii Güney Cephe.
Fotoğraf 128: Konakaltı Camii Kuzey Cephe.
Fotoğraf 129: Konakaltı Camii Üst Kata Çıkan Merdivenler ve Abdestlik Mekânı.
Fotoğraf 130: Konakaltı Camii Üst Kat Holü.
Fotoğraf 131: Konakaltı Camii Harim Kapısı.
Fotoğraf 132: Konakaltı Camii Harimi.
Fotoğraf 133: Konakaltı Camii Minber ve Harimin Batı Duvarı.
Fotoğraf 134: Konakaltı Camii Mihrap Nişi.
Fotoğraf 135: Konakaltı Camii Harim Tavanı.
Fotoğraf 136: Kavaklı Camii Harim Kapısının Sağında Yer Alan Tamir Kitabesi.
Fotoğraf 137: Kavaklı Camii Kuzey Cephe.
Fotoğraf 138: Kavaklı Camii Harim Kapısı.
Fotoğraf 139: Kavaklı Camii Minberi.
Fotoğraf 140: Kavaklı Camii Mihrap Nişi.

- Fotoğraf 141:** Kavaklı Camii Mihrap Alınlığının Üzerinde Yer Alan Süsleme.
- Fotoğraf 142:** Keyfoturağı Mescidi Kitabesi.
- Fotoğraf 143:** Keyfoturağı Mescidi Kuzey ve Batı Cephesi.
- Fotoğraf 144:** Keyfoturağı Mescidi Harimi.
- Fotoğraf 145:** Keyfoturağı Mescidi Harimden Ayrıntı.
- Fotoğraf 146:** Keyfoturağı Mescidi Harimi.
- Fotoğraf 147:** Keyfoturağı Mescidi Üst Sıra Pencerelerinin Arasındaki Duvar Boşluklarında Yer Alan Yazılar.
- Fotoğraf 148:** Keyfoturağı Mescidi Kadınlar Mahfili.
- Fotoğraf 149:** Keyfoturağı Mescidi Vaaz Kürsüsü.
- Fotoğraf 150:** Keyfoturağı Mescidi Batı Duvarda Yer Alan Yazı.
- Fotoğraf 151:** Keyfoturağı Mescidi Batı Duvarda Yer Alan Hadis-i Şerif.
- Fotoğraf 152:** Keyfoturağı Mescidi Güney Duvarda Yer Alan Yazı.
- Fotoğraf 153:** Keyfoturağı Mescidi Güney duvarda Yer Alan Cami Tasviri.
- Fotoğraf 154:** Keyfoturağı Mescidi Güney duvarda Yer Alan Yazılar.
- Fotoğraf 155:** Keyfoturağı Mescidi Madalyonlar İçerisinde Yer Alan Yazılar
- Fotoğraf 156:** Keyfoturağı Mescidi Minber.
- Fotoğraf 157:** Keyfoturağı Mescidi Madalyon İçerisinde Yer Alan Yazı.
- Fotoğraf 158:** Keyfoturağı Mescidi Hurma Ağacı Tasviri.
- Fotoğraf 159:** Keyfoturağı Mescidi Madalyon İçerisinde Yer Alan Yazı.
- Fotoğraf 160:** Keyfoturağı Mescidi Madalyonlar İçerisinde Yer Alan Yazılar
- Fotoğraf 161:** Keyfoturağı Mescidi Dikdörtgen Çerçeve İçerisinde Yer Alan Yazılar
- Fotoğraf 162:** Keyfoturağı Mescidi Mahfil Kemerinin Üstünde Yer Alan Süsleme.
- Fotoğraf 163:** Keyfoturağı Mescidi Mahfil Kemerinin Üstünde Yer Alan Süsleme.
- Fotoğraf 164:** Keyfoturağı Mescidi Mahfil Bölümünde Yer Alan Manzara Resmi
- Fotoğraf 165:** Keyfoturağı Mescidi Mahfil Bölümünde Yer Alan Yazı.
- Fotoğraf 166:** Keyfoturağı Mescidi Mahfil Bölümünde Yer Alan Yazı.
- Fotoğraf 167:** Keyfoturağı Mescidi Mahfil Bölümünde Yer Alan Yazı.
- Fotoğraf 168:** Keyfoturağı Mescidi Mahfil Bölümünde Yer Alan Yelkenli Manzara Resmi.
- Fotoğraf 169:** Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Kitabesi.
- Fotoğraf 170:** Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Kuzey Cephe.
- Fotoğraf 171:** Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Kuzey ve Batı Cepheden Görünüş.
- Fotoğraf 172:** Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Güney Cephe.
- Fotoğraf 173:** Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Harim Kapısı.
- Fotoğraf 174:** Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Harim Mekânı.
- Fotoğraf 175:** Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Harim Tavan Yükünü Destekleyen Ahşap Sütun.
- Fotoğraf 176:** Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Mihrap Nişi.
- Fotoğraf 177:** Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Vaaz Kürsüsü.
- Fotoğraf 178:** Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Doğu Cephesi.
- Fotoğraf 179:** Tozlu Kahve Mescidi Kitabesi.
- Fotoğraf 180:** Tozlu Kahve Mescidi Kuzey Cephesi.
- Fotoğraf 181:** Tozlu Kahve Mescidi Güney Cephe.
- Fotoğraf 182:** Tozlu Kahve Mescidi Batı Cephe.
- Fotoğraf 183:** Tozlu Kahve Mescidi Harim Mekânı
- Fotoğraf 184:** Tozlu Kahve Mescidi Harim Mekânı
- Fotoğraf 185:** Tozlu Kahve Mescidi Minberi.
- Fotoğraf 186:** Tozlu Kahve Mescidi Vaaz Kürsüsü.
- Fotoğraf 187:** Tozlu Kahve Mescidi Batı Duvarı.

- Fotoğraf 188:** Tozlu Kahve Mescidi Doğu Cephe.
- Fotoğraf 189:** Berberler Kahvesi Mescidi Kuzey Cephe.
- Fotoğraf 190:** Berberler Kahvesi Mescidi Harim Mekânı.
- Fotoğraf 191:** Berberler Kahvesi Mescidi Harim Tavanı.
- Fotoğraf 192:** Yeni Bakkallar Kahvesi Mescidi Güney ve Batı Cephe.
- Fotoğraf 193:** Yeni Bakkallar Kahvesi Mescidi Restorasyondan Önceki Durumu. (MKVTKK'dan)
- Fotoğraf 194:** Yeni Bakkallar Kahvesi Mescidi Mescidi Restorasyondan Önceki Harim Tavanı. (MKVTKK'dan)
- Fotoğraf 195:** Yeni Bakkallar Kahvesi Mescidi Kuzey ve Batı Cephesi.
- Fotoğraf 196:** Cihanbeğendi Mescidi Kuzey Cephe.
- Fotoğraf 197:** Cihanbeğendi Mescidi Batı Cephesi.
- Fotoğraf 198:** Cihanbeğendi Mescidi Batı ve Güney Cephesi.
- Fotoğraf 199:** Cihanbeğendi Mescidi Harim Mekânı.
- Fotoğraf 201:** Cihanbeğendi Mescidi Harim Tavanı.
- Fotoğraf 202:** Kır Kahvesi Mescidi Kuzey Cephe.
- Fotoğraf 203:** Kır Kahvesi Mescidi Güney Cephesi.
- Fotoğraf 204:** Kır Kahvesi Mescidi Harim Mekânı.
- Fotoğraf 205:** Kır Kahvesi Mescidi Harim Mekânı.
- Fotoğraf 206:** Kır Kahvesi Mescidi Harim Tavanı.
- Fotoğraf 207:** Kır Kahvesi Mescidi Restorasyondan Önceki Durumu. (MKVTKK'dan)
- Fotoğraf 208:** Kır Kahvesi Mescidi Minberinin Restorasyondan Önceki Durumu. (MKVTKK'dan)
- Fotoğraf 209:** Kozlu Kahve Mescidi Güney Cephesi.
- Fotoğraf 210:** Kozlu Kahve Mescidi Kuzey Cephesi.
- Fotoğraf 211:** Kozlu Kahve Mescidi Harim Mekânı.
- Fotoğraf 212:** Kozlu Kahve Mescidi Restorasyondan Önceki Durumu. (MKVTKK'dan).
- Fotoğraf 213:** Kozlu Kahve Mescidi Restorasyondan Önceki Durumu. (MKVTKK'dan).
- Fotoğraf 214:** Kadı Kahvesi Mescidi Güney Cephesi.
- Fotoğraf 215:** Kadı Kahvesi Mescidi Kuzey Cephesi ve Kuzeydoğuda yer Alan Müştemilat.
- Fotoğraf 216:** Kadı Kahvesi Mescidi Mihrap Nişi.
- Fotoğraf 217:** Kadı Kahvesi Mescidi Harim Mekânı ve Harap Durumdaki Vaaz Kürsüsü.
- Fotoğraf 218:** Kadı Kahvesi Mescidi Minberi.
- Fotoğraf 219:** Kadı Kahvesi Mescidi Harim Tavanı.
- Fotoğraf 220:** Ayvalı Kahve Mescidi Güney Cephesi.
- Fotoğraf 221:** Ayvalı Kahve Mescidi Doğu Cephesi.
- Fotoğraf 222:** Ayvalı Kahve Mescidi Kuzey Cephe.
- Fotoğraf 223:** Ayvalı Kahve Mescidi Harim Mekânı ve Harimde Yer Alan Kalemîşi Süslemeler.
- Fotoğraf 224:** Elmalı Mescidi Batı Cephesi.
- Fotoğraf 225:** Elmalı Mescidi Kuzey Cephesi.
- Fotoğraf 226:** Elmalı Mescidi Mihrap Nişi.
- Fotoğraf 227:** Tüccar Hoca Mescidi Batı Cephesi.
- Fotoğraf 228:** Tüccar Hoca Mescidi Güney Cephesi.
- Fotoğraf 229:** Tüccar Hoca Mescidi Kuzey Cephesi.
- Fotoğraf 230:** Tüccar Hoca Mescidi Harim Kapısı.

Fotoğraf 231: Tüccar Hoca Mescidi Harim Mekânı.

Fotoğraf 232: Tüccar Hoca Mescidi Mihrap Nişi.

Fotoğraf 233: Tüccar Hoca Mescidi Harim Tavanı.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen Eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
der.	: Derleyen
ev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
m.	: Metre
Foto.	: Fotoğraf
MKTVKK	: Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü

GİRİŞ

2010 yılında “Muğla Cami ve Mescitleri” olarak belirlenen tezimizin konusu, Muğla merkezinde yer alan on adet cami, bir mescit ve merkeze bağlı, Karabağlar Yaylası içerisinde yer alan on bir adet mescitten oluşmaktadır. Tez konusunun belirlenmesindeki en büyük etken daha önce Muğla camileri ile ilgili detaylı bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Özellikle Karabağlar Yaylası’nda yer alan mescitlerle ilgili bilimsel bir çalışma yoktur.

Tezin konusunu oluşturan yapılarla ilgili genellikle yüzeysel, kısa bilgilere yer verilmiştir. Remzi Duran’ın 1995 yılında hazırladığı “Menteşe Beyliği Mimarisi” isimli doktora tezinde, Beylikler Döneminde inşa edilen Muğla Ulu Camii, detaylıca incelenmiş kitabesi okunmuş, caminin plân ve mekân değerlendirilmesi yapılmıştır. Muğla merkezinde Mentеше Beyliği’ne ait başka cami olmadığından diğer camilere yer verilmemiştir. Zekai Mete’nin “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi”, isimli 2004 yılında hazırlamış olduğu doktora tezinde Muğla merkezinde yer alan camilerin tarihi ve yapıların fiziki doku içerisindeki yeri irdelenmiş, fakat 16. yüzyıldan sonra inşa edilen camilere, tezin konusu dâhilinde olmadığı için yer verilmemiştir. Nitekim Osman Nuri Akbulut tarafından 2008 yılında hazırlanan, “Evliya Çelebiye Göre Güneybatı Anadolu (Aydın, Denizli, Muğla)”, isimli yüksek lisans tezinde de en fazla 17. yüzyıla kadar inşa edilmiş camiler üzerinde durulmuş, önemli ve büyük camilerin kitabelerinden bahsedilmiştir. Ali Rıza Hakses’in “Muğla Mentеше Büyükleri” isimli kitabında Muğla’da yer alan camilere ve kaynak gösterilmeksizin camilerin banilerine yer verilmiş, fakat Karabağlar’da yer alan mescitlere değinilmemiştir. Bazı makalelerde de ismen yer alan camiler, vakfiyelerde belirttikleri şekilde çok fazla detaya girilmeden verilmiştir. Mescitlerden ise sadece ismen veya tanıtım amaçlı bahsedilmiştir. Kısaca Muğla merkezinde yer alan cami ve mescitler toplu olarak kaleme alınmamış, kapsamlı bir araştırma veya çalışma içerisinde yer almamışlardır. Ancak Yrd. Doç. Dr. Şakir Çakmak’ın 2013 yılında çıkan “Muğla Cami ve Mescitleri” isimli kitabında merkezde yer alan camilere ve mescide yer verilmiş, tarihlendirmesi ve değlendirmesi yapılmış, fakat Karabağlar’da yer alan mescitlere yer verilmemiştir. Karabağlar ile ilgili sadece farklı disiplinlerin yapmış olduğu çalışmalar bulunmaktadır. Bir de aynı camilerde olduğu gibi, bazı vakfiyelerde Karabağlar’da yer alan camiler

şeklinde ifadeler kullanılmış, caminin isminin ve kim tarafından yaptırıldığı belirtilmemiştir. Sadece Fatma Hatun adında bir baninin dışında Karabağlar'da yapılmış mescitlerle ilgili kesin ve açıklayıcı bilgilere rastlanılmamıştır. Bu sebeple merkezde yer alan cami ve mescitleri toplu bir şekilde ele alarak Anadolu Türk mimarisi içerisindeki önemlerini belirlemeye çalışacağız.

Karabağlar'da yer alan mescitlerden Gökkıble Mescidi 1950'li yıllarda inşa edildiği için tezimizin içerisinde yer almamıştır. Ayrıca merkezde yer alan kazıyla duvar kalıntıları ortaya çıkarılan Üç Erenler Mescidi, çalışmaya başladığımız tarihte tamamıyla yıkık olduğundan tezimizde yer almamaktadır. Mescitle ilgili bilgiler, Şakir Çakmak'ın "Muğla Cami ve Mescitleri" isimli kitabında bulunmaktadır.

Bunların dışında Muğla merkezinde on adet cami ile bir adet mescit, Karabağlar Yaylası'nda ise bazı yapıların yok olduğu anlaşılmış ve on bir adet mescit yaptığımız arazi çalışmalarıyla birlikte yerinde tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra tezimizle ilgili kaynak ve veri toplamak için Ankara Milli Kütüphane, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi, Aydın Vakıflar Bölge Müdürlüğü, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Akdeniz Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Muğla Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Muğla Halk Kütüphanesi'ne gidilmiştir. Bunun dışında Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Muğla Belediyesi, Muğla Valiliği, Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, arşivleri ziyaret edilmiş, gerekli kaynaklar incelenmiştir.

Daha sonra arazi çalışmalarımız sırasında yapılar tek tek incelenmiş, plân-kroki çalışmaları yapılmış ve eserlerin rölöveleri çıkarılmıştır. Ayrıca detaylı fotoğraf çekimleriyle birlikte yapılar belgelenmiştir.

Arazi çalışmalarının sonunda elde edilen bilgiler ile kütüphane ve arşiv çalışmalarında elde edilen bilgiler bir araya getirilerek değerlendirme yapılmıştır. Bununla birlikte eserlerin plân mekân şemaları ve tarihlendirmeleri ile kitabelerinin okunuşları ve yazılışları katalog bölümünde detaylı bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Değerlendirme bölümünde yapılar mekân düzenlemesi, plan tipi, malzeme ve teknik, mimari elemanlar, yapı elemanları, süsleme özellikleri olarak başlıklar altında incelenmiştir. Daha sonra incelenen yapılar önce kendi aralarında sonra da başta Muğla olmak üzere Ege Bölgesi ile uzak illerdeki benzer özelliklere sahip çağdaş örneklerle karşılaştırılmıştır. Buradan elde edilen bilgiler ışığında yapıların Sanat Tarihi içerisindeki yeri ve ayrıca Türk mimarisi içerisindeki önemi belirlenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUĞLA'NIN COĞRAFI KONUMU, TARİHÇESİ VE KENT GELİŞİMİ

1.1 Coğrafi Konum

Muğla ili, Güneybatı Anadolu'da yer alır. Kuzeyden Aydın ve Denizli, doğudan Antalya ili, güneyden Akdeniz, batıdan ise Ege Denizi ile sınırlıdır. Şehir, 36°-37 ° kuzey paralelleri ile 27°-29° meridyenleri arasında bulunur¹. Denizden 650m yükseklikte olan Muğla şehri, etrafı dağlarla çevrili bir ovanın kenarında bulunmaktadır².

İl, 13.338km² yüzölçümüne sahip olup merkez ilçeyle birlikte 12 ilçeden (Bodrum, Dalaman, Datça, Fethiye, Kavaklıdere, Köyceğiz, Marmaris, Milas, Ortaca, Ula, Yatağan) meydana gelir. Muğla'da Akdeniz ikliminin özellikleri görülür. Fakat kıyı şeridi ve bu kıyı şeridinin gerisinde yer alan plato ve yükseltisi yer yer 2000m'ye kadar yükseldiğinden iklim koşulları bakımından farklılıklar ortaya çıkar. Doğal bitki örtüsünün bozulmadığı alanlarda 600-800 m. yüksekliğe kadar da makiler, 800-1000m yüksekliğe kadar kızılçam; daha yükseklerde ise karaçamlardan oluşan ormanlar yer alır³.

Muğla, birinci derece deprem kuşağında yer almaktadır. Yörede iki önemli deprem bölgesi bulunmaktadır. Bunlar, Kemer Körfezi-Köyceğiz bölgesi ile Rodos-Fethiye körfezi bölgesidir⁴.

1.2. Tarihçe

Tarihi M.Ö. 3000'li yıllara dayanan Muğla, antik Karya bölgesinin en eski yerleşim yerlerinden biridir⁵. Bölgenin Karya ismiyle anılması, yöreye gelen, kavmin

¹ Ekrem Uykucu, *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi*, İstanbul 1983, s. 15.

² Zekai Mete, *XV-XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004, s. 27.

³ Cercis. İkiel, "Muğla İlinin Coğrafi Özellikleri", *Muğla Kitabı*, İzmir 2004, s. 22.

⁴ *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Muğla*, Anonim, Muğla Kültür ve Turizm Bakanlığı Müdürlüğü, 2003, s. 3

⁵ Nasır Niray, "Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu Muğla Örneği" *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, S. 9, Muğla 2002, s. 21.

başında bulunan reisin adının “Kar” olmasından kaynaklanmıştır⁶. İlin bilinen eski tarihi ise Hititler ile başlamıştır⁷. Hititlerden sonra bölgeye Mısırlılar egemen olmuş, Mısırlılardan sonra İskitler bölgeyi egemenlikleri altına almışlardır. İskitler, uzun bir süre Karya bölgesini ellerinde tutmuşlardır⁸. İskitlerden sonra Karya’ya Asurlular egemen olmuşlardır⁹.

Karya bölgesi, Asurluların egemenliğinden kurtulduktan sonra Anadolu, büyük bir savaşla karşı karşıya kalmıştır. “Büyük at” veya Truva” muharebereleri diye adlandırılan savaş, Truvalıların yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Bu savaştan sonra bölgeye, İyonlar ve bir süre sonra Dorlar göç etmiştir¹⁰.

M.Ö. 6. yüzyıllarda Anadolu’nun büyük bir bölümü Lidyalıların egemenliği altına girmiştir¹¹. Lidyalıların egemenliği altına giren bölgelerden biri de Karya olmuştur¹². Fakat M.Ö. 5. yüzyılda doğudan gelen Persler, Lidyalıların egemenliklerine son vermiş ve Karya’ya kadar ilerlemişlerdir. Bu arada Muğla ve çevresindeki şehirleri de alarak iki yüz yıl kadar bölgede hüküm sürmüş olan Persler, kurdukları imparatorluğun sınırları genişleyince imparatorluğu, satraplara (eyaletlere) ayırarak yönetmişlerdir. Böylelikle Karya krallıkla yönetilmeye başlamıştır¹³.

M.Ö. 334’te Anadolu’ya geçen İskender, önce Bodrum’u sonra da Muğla’yı alarak Persleri yenilgiye uğratmıştır. İskender’in ölümünden sonra Karya kralları arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve Karya karanlık döneme girmiştir. M.Ö. 281’de Anadolu ve Muğla Seleukos’un eline geçmiştir¹⁴. M.Ö. 129’da Karya, Bergama ve Roma egemenliğine girmiştir¹⁵. M.S. 395’te Büyük Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmıştır. Karya bu ayrımında Doğu Roma (Bizans) sınırları içerisinde kalmıştır¹⁶.

Karya bölgesine Türk akınları 11. yüzyıl sonlarından başlayarak 13. yüzyılın son çeyreğinde bölgenin kesin fethine kadar devam etmiştir¹⁷. Malazgirt Savaşı’yla Selçuklu Türkleri de Anadolu’ya girmiştir. Türkler daha sonra 6 kola ayrılıp ilerlemeye devam

⁶ *Muğla İl Yıllığı*, Anonim, İzmir 1973, s. 19; E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 35.

⁷ <http://www.mu.edu.tr/> Erişim 25.08.2011.

⁸ E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 38.

⁹ Zekai Eroğlu, *Muğla Tarihi*, İzmir 1939, s. 37.

¹⁰ E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 39.

¹¹ Z. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 44.

¹² Veli Sevin, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara 2007, s. 107.

¹³ N. Niray, *a.g.m.*, s. 21; “Muğla” mad., *Yurt Ansiklopedisi*, Cilt 8, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982-83, s. 5934.

¹⁴ *Muğla İl Yıllığı* 1973, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁵ Zekai Mete, “Muğla”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, s. 377.

¹⁶ *Cumhuriyet’in 80...*, s. 16.

¹⁷ Ömür Bakırer, “Ortaçağ’da Muğla”, *Tarih İçinde Muğla*, Muğla 2006, s. 12.

etmişlerdir. Bunlardan Germiyanoğulları beylerinden biri olarak kabul edilen Mentеше Bey komutasındaki Türkler Muğla'yı ele geçirmiştir¹⁸.

Menteşe Bey, Muğla'ya hakim olduğu zaman toprakları; merkezi Muğla olmak üzere Balat, Milas, Beçin, Marin, Çine, Bozöyük, Tavas, Köyceğiz, Burnaz ve Fethiye'ye kadar yayılmıştır¹⁹. Muğla Menteseoğulları Beyliği döneminde ikinci planda kalmış, beyliğin merkezini Milas ve Beçin oluşturmuş, beyliğin önemli yapıları da Muğla yerine Milas ve Beçin'nde yaptırılmıştır²⁰. Mentese Bey'in ölümünden sonra (1291) yerine geçen oğlu Mesud Bey zamanında idari merkez Milas olmuştur. Mesud Bey döneminde Rodos Adası'nın büyük bir bölümü geri alınmıştır²¹. Fakat 1310 yılında Rodos Adası'nın tamamı Sen Jean Şövalyelerinin eline geçmiştir²². Ayrıca Mesud Bey döneminde Ulu Arif Çelebi, Mentese iline gelmiş, Mesud Bey ile Oğlu Orhan Bey'i ziyaret etmiştir. Mesud Bey, Ulu Arif Çelebi'ye alimlerin ve şeyhlerin bulunduğu bir toplantı tertip etmiş, Ulu Arif Çelebi'nin oğlu ile birlikte müridleri olmuştur²³. Mesud Bey'in Ulu Arif Çelebi'ye düzenlediği bu toplantının nerede yapıldığı bilinmese de Milas'ta düzenlendiği düşünülmektedir²⁴. Mesud Bey'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Orhan Bey Dönemi'nin ilk yıllarında idari merkez önceleri Milas iken daha sonra Beçin'e taşınmıştır. Orhan Bey Döneminde ünlü seyyah İbn Battûta, Mentese yöresini ziyaret etmiştir. Orhan Bey'i ziyaret eden İbn Battûta, Orhan Bey'in evinin Milas'a iki mil uzaklıkta yeni kurulmuş olan Beçin Kasabası'nda olduğunu, Orhan Bey'in tepe üzerinde yeni bir cami yaptırmaya başladığını ancak henüz tamamlanmadığını belirtmiştir²⁵. Orhan Bey'in ölümünden sonra yerine büyük oğlu Muğla Valisi İbrahim Bey geçmiştir. İbrahim Bey döneminde beylik, en geniş topraklara ulaşmıştır. İbrahim Bey'in Orhan Bey'in yerine ne zaman geçtiği ve ne zaman öldüğü bilinmemekle birlikte 1344-45 yıllarında Muğla'da yaptırılan caminin (Ulu Camii) kitabesinde isminin geçtiği ve burada hüküm sürdüğü bilinmektedir²⁶. Muğla'yı ziyaret eden İbn Battûta, İbrahim

¹⁸ N. Niray, a.g.m., s. 22.

¹⁹ Z. Eroğlu, a.g.e., s. 102.

²⁰ Muhammed Yazıcı, " XVI. Yüzyıl Muğla Kazasında Yerleşme ve Nüfus", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 19, 2003-2004, s. 197.

²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 55.

²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988, s. 71-72.

²³ Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, (çev: Tahsin Yazıcı), İstanbul 2006, s. 630.

²⁴ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği 13-15. Asırlarda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, (çev: Orhan Şaik Gökyay), Ankara 1999, s. 60.

²⁵ Ebü Abdullah Muhammed, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, (çev: A. Sait Aykut), Cilt 1, İstanbul 2000, s. 411-412.

²⁶ P. Wittek, a.g.e., s. 69.

Bey ile görüşükten sonra Milas'a geçmiştir²⁷. İbrahim Bey'in ölümünden sonra Ulu Bey olan Musa Bey, kardeşleriyle girdiği mücadeleyi kazanmış ve kısa süren iktidarlığından sonra beylik, Beçin ve Balat olarak iki ayrı merkezden yönetilmiştir²⁸.

Menteşe ili, 14. yüzyılın sonlarında I. Bayazid tarafından (1390-1391) Osmanlı İmparatorluğu'na katılmıştır²⁹. Fakat Timur'un Osmanlılarla yaptığı savaşı kazanmasıyla; Osmanlı toprakları Timur'un eline geçmiştir. Anadolu beyliklerinin kendisini tanımaları şartıyla birlikte Timur, beyliklere eski topraklarını geri vermiştir. Topraklarını geri alan beyliklerden biri de Mentеше Beyliği'dir³⁰. Bu olay üzerine Mehmet Bey ve oğlu Şücaeddin Mentеше'ye dönmüş ve bir müddet Balat'ı kendisine merkez yapmıştır³¹. Daha sonra Mentеше ili, 1424'te Fatih Sultan Mehmed'in babası II. Murat tarafından kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır³². Böylelikle Mentеше Beyliği, sancak olarak idare edilmiş ve Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır³³.

1522' de Rodos'a sefer yapan Kanuni Sultan Süleyman Muğla' dan geçmiş, Rodos' u aldıktan sonra yine Muğla üzerinden İstanbul' a dönmüştür³⁴.

17. yüzyılda Evliya Çelebi, Muğla'yı ziyaret etmiş ve Muğla hakkında şunları söylemiştir: *"Bu şehir Anadolu Eyaleti'nde Mentеше paşasının tahtıdır. Alaybeysi ve çeribaşısı vardır. Bu şehir 300 pâyesi ile şerif kadılıktır. Ve nahiyesi 105 köydür. Müftüsü, nakibüleşrafi, kethüdayeri, yeniçeri serdari, ayarı, eşrafi ve alimleri gayet çoktur. Bu şehir kalenin kayası eteğinde kurulmuş bir şirin şehirdir. Bütün haneleri 2.170 mamur evlerdir. Toplam 11 mahalledir ve 70 mihraptır. Bunlardan kalabalık cemaate malik tabakhane yakınındaki Eski Cami (Ulu Camii) eski tarz toprak örtülüdür. Bu şehirde ulema ve talebe çok olmakla birlikte 7 medrese 11 sıbyan mektebi vardır. Ve iki konukevi ve Kurşunlu Camii yakınında paşalara mahsus kargir bir sarayı vardır. Bu şehir içinde 70 abıhayat çeşmesi vardır....."*³⁵.

1739 yılında Mentеше Sancağı idari anlamda mütesellimler eliyle yönetilmeye başlanmıştır. Çavuşzadeler, Tavaszadeler gibi mütesellimler arasında bölge

²⁷ Ebû Abdullah Muhammed, a.g.e., s. 411.

²⁸ Remzi Duran, *Menteşe Beyliği Mimarisi* (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1995, s. 86-88.

²⁹ Suraiya Faroqhi, "Menteşe Oğullarından Osmanlıya Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla 2006, s. 19; N. Niray, a.g.m., 22 ; Muğla İl Yıllığı 1973, a.g.e., s. 19.

³⁰ Z. Mete, a.g.m., s. 378.

³¹ R. Duran, a.g.t., s. 88.

³² Cumhuriyet'in 80..., s. 20.

³³ İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri...*, s. 81.

³⁴ Muğla İl Yıllığı, 1973, s. 22; Z. Eroğlu, a.g.e, s. 132; Ünal Türkeş, *Muğla İl Toplum Yapısı Araştırmaları*, İstanbul 1971, s. 81.

³⁵ Seyit Ali Kahraman (haz.), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt 9, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 221-222.

idareciliğini ele geçirmek için mücadeleler yaşanmıştır. 1858 yılında Osmanlı Arazi Kanunnamesi'nin yürürlüğe girmesiyle, Menteşe bölgesinde mütesellimlik yapan Çavuşzadeler, Tavaslızadeler ve Milaslızadeler gibi aileler, büyük topraklara ve çiftliklere sahip olmuşlardır³⁶.

1811 yılında Aydın eyaletinin kurulmasıyla; Saruhan, İzmir ve Menteşe sancakları Kütahya'dan alınarak Aydın eyaletine bağlanmıştır. Anadolu eyaleti 1826 yılından sonra dörde ayrılarak Aydın eyaletine, Aydın merkez olmuş ve Hamit, İzmir, Saruhan, Tekke ve Muğla sancakları bağlanmıştır³⁷.

1864 yılında Osmanlı eyaletleri tekrardan düzenlenmiştir. İl, sancak, ilçe ve bucak teşkilatları kurulmuştur. Bu değişimde il merkezi İzmir kalmış, eyaletin adı yine Aydın Vilayeti olmuş ve İzmir, Saruhan, Aydın, Denizli ve Menteşe gibi beş sancağa ayrılmıştır. Bu teşkilat 1882 tarihine kadar bu şekilde devam etmiştir³⁸.

İstiklal Savaşı sırasında Muğla ve yöresini 11 Mayıs 1919 tarihinden itibaren İtalyanlar kuşatmıştır. Muğla halkı ise bu direnişe Kocahan Mitingini düzenleyerek cevap vermiştir. Ankara'da TBMM'nin açılışından bir gün sonra 24 Nisan 1920 tarihinde de İtalyanlar Muğla'yı boşaltmıştır³⁹. Cumhuriyetin ilanından sonra sancaklar yerine iller kurulduktan sonra, Menteşe adı kaldırılmış, merkezinin adı Muğla ili diye anılmış, böylece uzun zamandır kullanılan Menteşe ismi terk edilmiştir⁴⁰.

Muğla'nın il olmasıyla beraber ekonomisi de hızla gelişmeye başlamıştır. 19. yüzyıl sonunda ticaret imkânı diğer ürünlere göre yüksek olan tütünün yetiştirilmeye başlanması Muğla'da tarım alanında yaşanan gelişmeler arasındadır. Orman açısından oldukça zengin olan Muğla'da 20. yüzyılda Rumlardan önce gelen bazı aileler, orman işletmeciliğine ve keresteciliğe hakim olmuşlardır. Yine bu dönemde Muğla'da üç tür maden ve taş çıkarımı yapılmıştır. Özellikle zımpara madeni Muğla ve Milas'da oldukça fazladır. Bunun yanında Muğla'da çıkarılan diğer madenler ise, krom, magnezyum ve kireçtir⁴¹.

Muğla ilinin antik adı çeşitli kaynak ve bulgularda Mobella, Mobelia, Moğola olarak geçmektedir⁴².

³⁶Bircan Kaymakçı, *Menteşe Sancağı'nın Taşralı Yöneticileri: Âyân Aileleri Çavuşzâdeler-Milashzâdeler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2010, s. 11-12.

³⁷ Muğla İl Yıllığı, Anonim, 1967, s. 183.

³⁸ Muğla İl Yıllığı 1967, *a.g.e.*, s. 183.

³⁹ Bayram Akça, "Muğla'nın 20. Yüzyıla Kadarki Tarihi", *Muğlaname*, Muğla 2006, s. 44.

⁴⁰ E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 73; Muğla İl Yıllığı 1967, *a.g.e.*, s. 183.

⁴¹ N. Niray, *a.g.m.*, s. 24.

⁴² Cumhuriyet'in 80..., s. 16.

1.3 Muğla Kent Gelişimi

Muğla kent dokusu, kentin kuzeyinde Hisar (Asar) Dağı'nın tepesinde yapılan kale ile oluşmaya başlamış ve sonraları şehrin güneyine doğru bir ilerleme göstermiştir⁴³. Türklerin fethinden sonra yerleşimin, kalenin bulunduğu dağın iki yanından inen derelerin çevresi etrafında genişlediği anlaşılmaktadır.

Muğla'nın eski dokusuna ait yapılar hakkındaki bilgiler sınırlı kalmıştır. Türk egemenliğinden önce kentin fiziki dokusu hakkında net bilgiler bulunmamasının yanında, Türklerin Muğla'da yerleşik hayata geçmesiyle birlikte bugünkü kentin ilk şeklinin oluşmaya başladığı düşünülmektedir⁴⁴.

Kentin Türk dönemine ait bilinen en eski yapısı 1344 yılında Mentеше Beylerinden İbrahim Bey'in yaptırdığı Ulu Camii'dir⁴⁵. Ticaret ve din bir şehrin gelişimine yön veren en önemli faktörlerdir. Bu nedenle yerleşimlerin çoğu çarşı ve caminin çevresinde oluşmaya başlamıştır. Muğla'da da ticaret Ulu Camii çevresinde gelişme göstermiştir⁴⁶. Dükkanların bulunduğu çarşı ile pazarın kurulduğu meydan, Ulu Camii'nin çevresindedir. Böylece şehrin ekonomik merkezinin Ulu Camii etrafında olduğu anlaşılmıştır⁴⁷. Daha sonra kentin gelişimine uygun olarak 15. yüzyılın sonlarına doğru şehrin güney ucunda kentin ikinci merkezi haline gelecek bir külliye inşa edilmiştir. Hacı Müslihiddin'in yaptırdığı külliyenin, şehrin güneye doğru ilerleyerek gelişme gösterdiğinin kanıtı olarak kabul edilebilir. Külliyedeki yapılardan olan caminin adı, Kurşunlu Camii olarak da anılmaktadır⁴⁸. Evliya Çelebi'nin XVII. yüzyılda Kurşunlu Camii'ni şehrin ortasında olarak tarif etmesi, Mentеше paşasının sarayının da caminin yakınında olduğunu söylemesi ve caminin etrafındaki ağaçlardan söz etmesi; caminin, kent içerisindeki konumu ile birlikte kentin fiziksel gelişimine katkısının önemli olduğunu göstermektedir⁴⁹. Buna göre 16. yüzyılda şehirde iki tane büyük Cuma camisi vardır diyebiliriz. Ulu Camii'nden sonra inşa edilen büyük camilerden biri Kurşunlu Camii diğeri de Şeyh Camii'dir⁵⁰.

⁴³ Z. Mete, *a.g.t.*, s. 28; Sevgi Aktüre, 19. Yüzyılda Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla 2006, s.74; N. Niray, *a.g.m.*, s. 23; O. Ekinci, *Yaşayan Muğla*, İstanbul 1985, s. 6.

⁴⁴ Oktay Ekinci, *a.g.e.*, s. 20; Z. Mete, *a.g.t.*, s. 31.

⁴⁵ Necva Akçura, "Muğla'da Geleceğe Yönelik Çabalar: Tarihi Çevre Koruması", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla 2006, s. 246; O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 20.

⁴⁶ O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 18.

⁴⁷ Z. Mete, *a.g.t.*, s. 40.

⁴⁸ Osman Nuri Akbulut, *Evliya Çelebiye Göre Güneybatı Anadolu (Aydın, Denizli, Muğla)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2008, s. 124.

⁴⁹ S. A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 221-222; Z. Mete, *a.g.t.*, s. 34.

⁵⁰ Z. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 137.

XVI. yüzyılda inşa edilen diğer bir yapı ise; Mustafa Çelebi tarafından yaptırılan Hanikâh'ı Bayramiye'dir⁵¹.

16. yüzyılda kentin mahalle sayısının 12 olduğu bilinmektedir. Bu mahalle adları şunlardır: ⁵².

- 1) Cami Mahallesi
- 2) Emir Beyazıt Mahallesi
- 3) Hacı Rüstem Mescidi Mahallesi
- 4) Kadı Mescidi Mahallesi
- 5) Bali Hoca Mescidi Mahallesi
- 6) Bezirgânlar Mescidi Mahallesi (Keramüddün Mahallesi)
- 7) Kızılca Dere Mahallesi
- 8) Değnekli Mescidi Mahallesi
- 9) Sofu Hüseyin Mescidi Mahallesi
- 10) Hacı Timur Han Mahallesi
- 11) Yeni Mahalle
- 12) Hacı Mustafa Mescidi Mahallesi

Kentin bu yüzyıldaki nüfusu ise 12730 olarak kaydedilmiştir.⁵³ 17. yüzyılda Muğla'yı ziyaret eden Evliya Çelebi'ye göre ise; Muğla'nın, 11 mahallesi vardır⁵⁴. Bazı kaynaklara göre ise; 17. yüzyılda 11 mahalle olan Muğla'ya bir mahallenin daha eklenmesiyle mahalle sayısı 12'ye çıkmıştır⁵⁵. Başka bir kaynağa göre ise; 16. yüzyılda 12 mahalle olan Muğla'nın 17. yüzyıla geldiğinde bir mahallesinin eksildiği ve mahalle sayısının 11'e düştüğü söylenmektedir⁵⁶. Zekai Mete, bu dönemde Kara Memi, Hacı Muslihiddin ve Ahmed Hoca mahallerinin muhtemelen daha önceki dönemlerde var olan mahallelerin yerini aldığını, Hacı Timurhan, Kızılcadere ve Hacı Mustafa mahalleri ortadan kalkmış veya isimlerinin değişmiş olabileceğini belirtmiştir⁵⁷. Bu tarihte şehrin

⁵¹E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 81.

⁵²E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 82; N. Akçura, *a.g.m.*, s. 249; M. Yazıcı, *a.g.m.*, s. 198-200.

⁵³E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 82.

⁵⁴S. A. Kahraman (haz.), *a.g.e.*, s. 221.

⁵⁵S. Aktüre, *a.g.m.*, s. 75.

⁵⁶Z. Mete, *a.g.t.*, s. 59.

⁵⁷Muğla Mahalle sayısının 16. yüzyılda 12 iken 17. yüzyıla gelindiğinde 11 olmasının sebebini bulmak veya açıklamak güç olacaktır. Bu durumla ilgili farklı düşünceler ortaya atılabilir. 17. yüzyıla geldiğinde mahallenin biri ortadan kalkmış veya başka bir mahalle ile birleştirilmiş olabilir. Bu söylemleri çoğaltmak mümkün, fakat netliğe kavuşturmak oldukça zordur. 17. yüzyılda mahalle isimlerinde ve sayılarında meydana gelen değişikliklerle ilgili Zekai Mete'nin tespitlerinin yerinde olduğu kanaatindeyim. Detaylı bilgi için bkz. Z Mete, *a.g.m.*, s. 379.

en kalabalık mahalleleri Hacı Muslihiddin, Deksid, Cami-i Kebir ve Şeyh Mahalleleridir⁵⁸. Buna göre 16. yüzyılda Kadı Mescidi Mahallesi'nin de isminde değişiklik olduğu ve Şeyh Mahallesi olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi Muğla'yı ziyaretinde ayrıca; 200 dükkândan oluşan Muğla çarşısının içinden bir derenin geçtiğini ve derenin üzerinden kârgir bir köprü ile geçildiğinden de bahsetmektedir. Buradaki bilgiye göre şehir, güney yönde bir gelişme göstermektedir ki bu da kentin 17. yüzyıldaki ticaret merkezinin derenin iki yanında yani güneye doğru gelişmekte olduğunu göstermektedir. Geleneksel esnaf çarşıları, Ulu Camii ile Kurşunlu Camii arasında ve özellikle arasta çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu olgu 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar devam etmiştir⁵⁹. 19. yüzyıla gelindiğinde 1831 yılında yapılan nüfus sayımına göre Muğla ilinin 49.830'u Müslüman, 2.578'i Gayrimüslim (Rum, Yahudi, Ermeni, yabancı, Çingene) olmak üzere toplam 52,4602'dir⁶⁰.

1845 yılında Muğla'nın mahalle sayısının 13'e çıktığı ve mahalle isimlerinde değişiklik olduğu anlaşılmaktadır⁶¹. Bu dönemde farklı olarak Yaka ve Orta Mahalle isimleri karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri yeni eklenmiş, bir diğerinin de ismi değişmiş olmalıdır.

Ticaret merkezi, daha önceleri Ulu Camii ile Kurşunlu Camii arasında kalan arastadayken 19. yüzyılın ikinci yarısında değişikliğe uğramıştır. Bu dönemde kentin ticaret merkezi doğuda yer alan Saburhane ve Konakaltı Meydanı'na kaymıştır. Zamanla Saburhane Mahallesi'ne yerleşen Rumlar, ticaretle uğraşmışlar ve arasta ile pazar yerinin doğusunda yeni bir ticaret merkezinin doğmasına neden olmuşlardır. Arasta ve çevresi; Yağcılar Han'ı, Koca Han, Kömür-Çuval Han'ı, Gölcüklü Han'ı, Balcıoğlu Han'ı, Yarım Han ve Hacılar Hanlarıyla Konakaltı'na bağlanmaktadır⁶².

1860 yılında tamamlanan genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Muğla nüfusunun 56.109'u Müslüman, 2.470'i Gayrimüslim olmak üzere toplam nüfus, 58,579 olarak kaydedilmiştir⁶³. Tanzimat'ın ilanından sonra Osmanlı yönetimi hızlı bir değişim

⁵⁸ Z. Mete, a.g.m., s. 379.

⁵⁹ S. Aktüre, a.g.m., s. 75-76.

⁶⁰ Serdar Soyuer, "XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağı'nın İdari ve Nüfus Yapısı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/13, İzmir 2006, s. 110.

⁶¹ "Osmanlı Belgelerinde Muğla", *Muğla Belediyesi Kültür Yayınları Dizisi* 3, Muğla 2009, s. 7.

⁶² S. Aktüre, a.g.m., s. 76.

⁶³ S. Soyuer, a.g.m., s.110.

sürecine girmiş, bu kapsamda Muğla belediye örgütü kurulmuştur (1871). Ticaret odası ise 1884 yılında kurulmuştur⁶⁴.

1881/82–1893 Osmanlı Genel Sayımı sonuçlarına göre Muğla nüfusunun 135.207'si Müslüman, 10.815'i Gayrimüslim olmak üzere toplam nüfus 146.022'dir⁶⁵. 19. yüzyılın sonunda Muğla şehri, küçük Anadolu kentleri gibi kırsal yaşamdan kopmamıştır. Karabağlar Yaylası bunun en iyi kanıtıdır⁶⁶.

1671'de Muğla'yı ziyaret etmiş ünlü seyyah Evliya Çelebi, Karabağlar Yaylasının 11 bin bağdan oluştuğunu yaz günleri 8 ay boyunca Muğla ve Ula şehir halkının burada yaşadığından bahsetmektedir. Ayrıca yaylanın Muğla'ya 8 bin adım uzaklıkta olduğunu ve buranın Osmanlı şehrinde eşi ve benzerinin olmadığından bahseder. Hatta Karabağlar Yaylası'nın ne Malatya'nın Aspuzu'su ne de Konya'nın Meram'ıyla karşılaştırılabilecek olduğunu söyler⁶⁷.

Karabağlar Yaylası, kentin 3km güneydoğusunda yer alan ve yaklaşık 7000 dekarlık bir alana sahip bir semttir. Yayla olarak anılmasına rağmen Muğla'ya göre rakımı (6,25m) daha azdır⁶⁸. Karabağlar, uzun yıllardan beri Muğla halkının yaz aylarını geçirdikleri, Muğla'nın bir semtidir⁶⁹.

Yayladaki parsellere yurt adı verilir⁷⁰. Evler yurtların tam köşelerinde yer alır. Evlerin önünde ise püryan kuyuları bulunur⁷¹. Bu kuyular 50-60 cm civarında olup tuğla ile örülmüştür⁷².

Yaylada yolların kesişme noktalarında kahveler yer almaktadır. Yayladaki bütün mevkiler kahvelerin isimleriyle anılmaktadır. Eski tarihli kahveler yaylanın merkezinde [Örn: Hacı Ahmet Kahvesi (19. yy)] yer alır. Yaylanın güneyine doğru gidildikçe yeni yapılan mescitlere rastlamak mümkündür. (Örn: 1959 yılında yapılan Gökkible Mescidi) Kahvelerin bazılarında bakkallar, fırın hatta karakollar dahi yer almaktadır. Kahvelerin yanındaki en önemli yapılar ise; mescitlerdir⁷³. Bunlar; üstü kırma çatıyla kaplı, kare plânlı ahşap ağırlıklı bir taşıyıcı sistemde kurulmuş, uç tarafları tamamen

⁶⁴ S. Aktüre, a.g.m., s. 78; Z. Mete, a.g.m, s. 380.

⁶⁵ S. Soylier, a.g.m., s. 110.

⁶⁶ S Aktüre, a.g.m., s.104.

⁶⁷ S. A. Kahraman (haz.), a.g.e., s. 224.

⁶⁸ O. Ekinci, a.g.e., s. 83.

⁶⁹ <http://www.mu.edu.tr/> Erişim 25.08.2011.

⁷⁰ <http://www.mu.edu.tr/> Erişim 25.08.2011.

⁷¹ O. Ekinci, a.g.e., s. 86.

⁷² Z. Eroğlu, a.g.e., s. 144.

⁷³ Mustafa Ertürk-Emin Atasoy, "Kültürel Coğrafya Bakımından Muğla ve Çevre Polyelerde Yaylacılık", *Turkish Studies*, Volume 5/3, 2010, s. 1280-1281.

açık yazlık mescidlerdir⁷⁴. Mescitler genellikle kahvelerin avluları içerisindedir. Mescidlerin bir kısmı hala ibadete açık durumda, bir kısmı ise yıkılmış, bazıları da kullanılmamaktadır.

Muğla-Karabağlar bütünleşmesi 19. yüzyıl sonunda taşıdığı bütün kentsel işlevlere ve niteliklere koşut olarak Muğla şehrinin kırsal etki alanıyla olan ilişkisinin devam ettiğini kanıtlamaktadır. Bu ilişkinin biçimi ise, Muğla kentini diğer Anadolu kentlerinden ayıran en özgü niteliklerdendir⁷⁵.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Muğla'nın ilk valisi Asaf Talat Bey (1923-1924) ilk Belediye başkanı ise; Zorbazade Ragıp Bey olmuştur⁷⁶. Cumhuriyet'in ilk yıllarında vali Recai Güreli döneminde kent yeni bir görünüm kazanmıştır. 1936'da Cumhuriyet Meydanı inşa edilmiştir. Hükümet Binası, Halkevi, Vali Köşkü ve Abide Hanım Konağı; meydanın çevresindeki önemli yapılar olmuştur. Ortada yer alan Atatürk heykeli ile birlikte meydan bütünlüğü tamamlamıştır⁷⁷. Bu dönemde Muğla şehri için önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. Muğla'nın ilk imar planı hazırlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Yunanistan'dan ve Bulgaristan'dan gelen göçmenler Saburhane semtine yerleştirilmişlerdir⁷⁸.

1950'lerde Muğla'nın eski idarî merkezi, belediye ve adliye binaları ile Kocamustafaefendi İlkokulu'nun bulunduğu Müştakbey Mahallesi'nden Cumhuriyet Meydanı'na kaydırılmıştır. 1960'lardan sonra çok katlı binaların yapımına izin verilmiş ve ilk apartmanlaşma Emirbeyazıt Mahallesi'nde başlamıştır⁷⁹.

1970'li yıllarda ülke genelinde sit alanlarının ve korunacak yapıların tanımlanması çalışmaları kapsamında Muğla'nın da sit alanı tanımlaması yapılmıştır. Bu dönemde Saburhane Meydan'ı düzenlenmiş, Şaraphane binası kamulaştırılarak onarılmıştır⁸⁰. 1975 yılında Muğla mahallelerine Düğerek Mahallesi'nin eklenmesiyle mahalle sayısı, 14'e çıkmıştır. Muğla'nın belediye sınırları içinde kalan ve kırsal özellikler gösteren iki mahallesi Düğerek ve Karabağlar'dır⁸¹.

1985 yılına gelindiğinde ise Muğla il nüfusu 486.290 olmuştur⁸². Şehir son yıllarda Marmaris yolu boyunca ovaya doğru, Aydın yolu boyunca da batıya doğru

⁷⁴ M. Ertürk ve E. Atasoy, a.g.m., s. 1281; Z. Eroğlu, a.g.e., s. 144.

⁷⁵ S. Aktüre, a.g.m., s. 105.

⁷⁶ Cumhuriyetin 80..., s. 24.

⁷⁷ O. Ekinci, a.g.e., s. 25.

⁷⁸ Sevin Osmay, "1950-1987 Döneminde Muğla Kenti", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla 2006, s. 214-215.

⁷⁹ S. Osmay, a.g.m., s. 218.

⁸⁰ N. Niray, a.g.m., s. 24.

⁸¹ S. Osmay, a.g.m., s. 219.

⁸² S. Osmay, a.g.m., s. 207.

büyüme eğilimindedir. Muğla ilinin sınırları içinde 2000 yılı nüfus sayımına göre 717.384 kişi yaşamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait istatistiklere göre Muğla il ve ilçe merkezinde 155, kasabalarda 164 ve köylerde 685 olmak üzere toplam 1004, il merkezinde ise cami sayısı 34'tür⁸³.

Günümüzde ise Muğla mahallelerine Kötekli isimli bir mahallenin daha eklenmesiyle mahalle sayısı 15 olmuştur⁸⁴.

1.4 Cami Mimarisinin Gelişimi

Cami, ilk devirlerde Müslümanların ibadet yerleri “toplayan mescit “ anlamına gelen el-mesci-dül cami olarak adlandırılırken, giderek değişmiş ve cami adını almıştır⁸⁵.

İslam dininin yayıldığı geniş coğrafi sınırı içinde cami değişik biçimlerde tasarlanmıştır. Bu değişik biçimlerin gelişmesinde iklim koşulları ve yerel başlıca etmenler etkili olmuştur.

İlk cemaatin toplandığı yer olan Hz. Muhammed'in Medine'deki evi kutsal bir esin kaynağı olarak belirli bir bölgede uzun süre yaşamıştır. Hz. Muhammed'in evi ilk durumda kerpiçten örülmüş bir duvarla çevrili, kare avlu ve avlunun bir kenarında dizili olan odalardan oluşmaktadır. Namazların avluda kılınması, zamanla namaz kılanları avluda güneşten korumak amacıyla, avlunun bir kenarında hurma ağacı gövdesiyle taşınan ve hurma ağacı dallarından yapılmış, çamurla sıvanmış, düz çatıyla örtülü bir gölgelik oluşmasına neden olmuştur⁸⁶.

Kıble, 624'te Kudüs'ten Mekke'ye çevrilmiş ve avlunun güney duvarı önüne yeni bir çardak yapılmıştır⁸⁷. Dört Halife zamanında yapılan camiler Mescid-i Nebevi'deki avlu ve revak düzenini devam ettirir. Bu tarzdaki çok ayaklı düz damlı yapılar, erken İslam cami tipinin en karakteristik özellikleridir⁸⁸. Kufe Ulu Camii (638)⁸⁹ ve Basra Ulu Camii (665)⁹⁰ çok ayaklı camilerdendir.

Namazın imama uyularak saflar halinde topluca kılınması, imamın sesinin kolay duyulabilmesi ve ibadette ön saflarda olma isteği cami planlamasını etkileyen başlıca unsurlar olmuştur. Bu nedenle cami mekânı enine genişleme gösterir. Ancak Anadolu,

⁸³Z. Mete, a.g.m., s. 380.

⁸⁴<http://www.mugla.bel.tr/muhtarlarimiz.htm>

⁸⁵“Cami” mad., *Büyük Lügat ve Ansiklopedisi*, Cilt 2, İstanbul, 1969, s. 748.

⁸⁶Ayla Ödekan, “ Cami “, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul 1997, s. 288.

⁸⁷Semavi Eyice, “ Cami “, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul 1993 s. 58.

⁸⁸S. Eyice, a.g.m., s. 59.

⁸⁹Robert Hillenbrand, *İslam Sanatı ve Mimarlığı*, (çev: Çiğdem Kafescioğlu), İstanbul 2005, s. 16.

⁹⁰S. Eyice, a.g.m., s. 59.

Mısır ve Kuzey Afrika gibi bölgelerde Hristiyan mimarlığının etkisiyle cami mekânında derinlemesine gelişme dikkati çeker. Şam Emeviye Camii, üç sahnın halinde enine uzanır. Harime açılan cümle kapısından mihraba uzanan ana eksen, caminin orta kısmını esas sahnılara çapraz bir sahnın halinde kesen dehlizle belirtilmiştir. Eksen üzerindeki uzun ve daha yüksek çatısı ile önemi belirtilmiş olan sahnın, kubbeli maksure ve bunun da nihayetindeki mihraptan meydana gelen mimari kompozisyon, inşa edilen camilerde tesirini göstermiştir⁹¹.

Doğu İslam dünyasının 11. yüzyıldan beriye cami mekânı tasarımına katkısı önemlidir. Karahanlı döneminde cami mimarlığına, örtü sistemi olarak kubbe girmiştir. Buhara yakınlarındaki Kışlak Hazara Camii (11. yüzyıl), Gazneli yapısı olan Leşker-i Bazar Ulu Camii (11. yüzyıl), Büyük Selçuklu yapılarından olan İsfahan Mescid-i Cuma'sı (1080)⁹² ile Zevare Mescid-i Cuma'sı (1135)⁹³ ve Merv (Türkmenistan) yakınlarındaki Talhatan Baba Camii (11. yüzyıl sonu -12. yüzyıl başı) örtü sisteminde kubbenin kullanıldığı bazı örneklerdir. Kışlak Hazara Camii'nde kubbeyle örtülü bir hacim bulunmakta iç mekân iki yönde eklenen hacimlerle genişletilmektedir. Leşker-i Bazar Ulu Camii'nde de mihrap duvarı boyunca uzanan iki dizi sahnın, mihrap önünde kubbeyle örtülü hacimle kesilmektedir⁹⁴. Büyük Selçuklular, yapılarında mihrap önü bölümü bir eyvanla, diğer üç yanında da birer eyvan bulunan revaklı avluya açılan çok sütunlu harim tipini tercih etmişler ve bu plan tipini Anadolu'ya da getirmişlerdir. Ancak Büyük Selçuklu, Mescid-i Cumaları'nın plân şemaları Anadolu'da değişikliğe uğramış, revaklı ve eyvanlı avlu harime dahil edilmiş, orta sahına kubbenin önündeki eyvandan sonra avluyu temsilen bir şadırvan bulunan aydınlık feneri yerleştirilmiştir. Plan tipinin en eski örneği Kayseri Ulu Camii (12. yüzyılın ilk yarısı)'dir. Divriği Ulu Camii (1228-29) ve Kayseri Hunad Hatun Camii (1238) aynı plan tipinin uygulandığı benzer örneklerdir⁹⁵.

Anadolu'da, cami mimarisinin gelişimine, Konya Başarabey Mescidi (1213), Konya Taş Mescit (1215) gibi tek kubbeli mahalle mescitlerinin kubbeyle örtülü mekânları, son cemaat yerleri ve minareleri ile XIV. yüzyılda merkezi plan anlayışının

⁹¹ S. Eyice, a.g.m.,s. 59.

⁹² R. Duran, a.g.t., s. 29.

⁹³ R. Duran, a.g.t., s. 29.

⁹⁴ A. Ödekan, a.g.m., s. 289.

⁹⁵ R. Duran, a.g.t., s. 29.

gelişmesine ve klasik tek kubbeli, son cemaat yeri bulunan revaklı cami tipinin ortaya çıkmasında katkıda bulunmuşlardır⁹⁶.

14. yüzyılda Osmanlı cami mimarisi anıtsal yapı kavramının gelişmesine özellikle kubbe, mekân tasarımının bir elemanı olmuştur. Bu dönemdeki küçük boyutlu, tek kubbeli cami denemeleri mekân düzeninin gelişmesi bakımından önem teşkil etmektedir. Osmanlılarda tarihi bilinen en eski tek kubbeli cami İznik Hacı Özbek Camii (1333)⁹⁷, dir. İznik Yeşil Camii (1378-92)⁹⁸ ise bu tipin gelişmiş bir şeklidir. Cami, giriş yönünde ikinci bir biriminin eklenmesiyle kuzey yönde genişletilmiştir. Bu şemanın daha geliştirilmiş biçimi olan camilerde bir son cemaat yerinden sonra eksen üzerinde birbirini takip eden kubbeli iki salondan ve birinci salonun iki yanındaki yine kubbeli odalardan ibaret olan bu tip camilerin ilk örneklerinden birisi Bursa Orhan Camii (1339-40)⁹⁹, dir¹⁰⁰. Bu gruptaki camiler ters “T” planlı cami, çok işlevli ya da zaviyeli cami gibi adlarla da anılır. Buna benzer örnekler ise Amasya Bayazıd Paşa Camii (1414-1419)¹⁰¹, Bursa Muradiye Camii (1425)¹⁰², vb.’dir.

Cami planlamasında 15. yüzyılda da önemli gelişmeler görülür. Edirne’de II. Murat tarafından yaptırılan Üç Şerefeli Cami (1438–47) merkezi plan gelişimi açısından önem arz etmektedir. Dikdörtgen planlı harimin kubbesi, altı ayak tarafından taşınmaktadır¹⁰³.

İstanbul’un fethi cami tasarımına yeni açılımlar kazandırmıştır. Ayasofya’nın örtü sistemindeki kubbe yarım kubbe ilişkisi Osmanlı mimarlarına esin kaynağı olmuştur. Etkilenmenin ilk örneği eski Fatih Camii’nde (1436–1470) görülür. Bu caminin mekân örtüsünde, kubbenin yarım kubbe ile ilişkisi yeni bir olgudur. İstanbul II. Beyazıt Camii’nde (1501–1506) kubbeye örtülü kare planlı hacim, Ayasofya’da olduğu gibi merkezi kubbe, kuzey ve güneyden iki yarım kubbeye çevrilmiştir.

Öteki düzenlemelerde tek yönde, iki yönde, üç yönde ve dört yönde yarım kubbeli hacimlerle merkezi hacmin açılması sağlanmıştır. Kahire Süleyman Paşa Camii

⁹⁶ A. Ödekan, a.g.m., s. 289; R. Duran, a.g.t., s. 31-32.

⁹⁷ Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı XIV- XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Ankara 2007, s. 4-6.

⁹⁸ A. Ödekan, a.g.m., s. 289.

⁹⁹ A. Ödekan, a.g.m., s. 289.

¹⁰⁰ Büyük Lügat ve Ansiklopedisi, a.g.m., s. 753.

¹⁰¹ Semavi Eyice, “Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi 1962-63, s. 37.

¹⁰² S. Eyice, *Zaviyeler....*, s. 38.

¹⁰³ Esin Benian, “Mimar Sinan ve Osmanlı Cami Mimarisinin Gelişimindeki Rolü”, *Bilim ve Teknik*, Ankara 2011, s. 43.

(1528) merkezi kubbenin üç yönden yarım kubbelerle desteklendiği bir yapıdır¹⁰⁴. Mimar Sinan, üç yönde yarım kubbeli hacimli uygulamayı, Üsküdar Mihrimah Sultan Camii'nde (1548) denemiştir¹⁰⁵. Şehzade Camii'nde (1544-1548)¹⁰⁶ ise merkezi kubbe dört yönde yarım kubbelerle desteklenmiştir. Tüm bu denemelerden sonra Sultan II. Selim için Edirne'de yaptığı Selimiye Camii'nde (1575) merkezi plan uygulaması ideal noktaya varmıştır. Genişliği 31 m. olan kubbe içte ortada egemen tek öğedir¹⁰⁷.

Osmanlı mimarlığında 16. yüzyılın klasik üslubu, 17. yüzyılda da birtakım görsel ve boyutsal değişmelerle birlikte etkisini sürdürmüştür. Örneğin 1663 tarihinde tamamlanan İstanbul Yeni Camii klasik üslubun etkisindedir. Batılılaşma hareketlerinin başlamasına rağmen 1710 yılında inşası biten İstanbul Üsküdar Yenivalide Sultan Camii'nde de batılılaşma etkilerine rastlanılmaz. Ancak, 18. yüzyılda İstanbul'da inşa edilen Nuru Osmaniye Camii (1748-1755), batılılaşma anlamında değişimin boyutlarını yansıtan en karakteristik örnektir. Ayrıca bu dönemde yapılan camiler arasında barok etkisinin de en yoğun işlendiği yapı olmuştur. Özellikle mihrabın dış cepheden apsis gibi oval bir biçimde çıkıntı yapması, çokgen bir avluya sahip olması yapının en önemli özellikleri arasındadır. Bu yüzyılda inşa edilen yapıların karakteristik özellikleri olarak; kare plan şemasına devam edilmesi, daha çok büyük camilerde görülen, hünkâr mahfiline rampa ile çıkılması, mihrapların apsis gibi ana kütlede ayrılmaması, minare külahlarının taştan olması söylenebilir. Fakat iç mekândaki süslemelerde klasik etkiler devam etmektedir. Bu tipteki yapılara örnek olarak İstanbul Ayazma Camii (1757-1760), İstanbul Laleli Camii (1759-1763), İstanbul Tophane Nusretiye Camii (1823-1826) verilebilir¹⁰⁸.

Avrupa mimarisine 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özen artmış ve batılı etkiler iç mekânda görülmeye başlamıştır. 18. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'da ve aynı zamanda Anadolu'da Türk mimari süslemesinde yeni bir tür olarak duvar resimleri ortaya çıkmıştır. Duvar resimleri İstanbul yapılarına nazaran Anadolu yapılarında daha yoğun bir şekilde görülmüştür¹⁰⁹.

¹⁰⁴ Hamza Gündoğdu, "Osmanlı Mimari Gelişimi Süreci İçerisinde Kahire Hadım Süleyman Paşa Camii'nin Yeri", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 19, Erzurum 2007, s. 117-139.

¹⁰⁵ A. Ödekan, a.g.m., s. 290.

¹⁰⁶ H. Gündoğdu, a.g.m., s. 124.

¹⁰⁷ A. Ödekan, a.g.m., s. 290.

¹⁰⁸ Doğan Kuban, *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1954, s. 27-36.

¹⁰⁹ Rüçhan Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara 1988, s. 22-23.

18. yüzyılın sonlarından başlayarak 19. Yüzyıl boyunca devam eden, bir süsleme unsuru olan manzara resimleri, Anadolu'da birçok yapıda görülmüştür¹¹⁰. Bu yapılara Yozgat Çapanoğlu Camii (1777-1779)¹¹¹, Merzifon Kara Mustafa Camii (1840/1851-1852/1866)¹¹² örnek olarak verilebilir.

Anadolu'da görülen duvar resimleri, batı Anadolu'da özellikle İzmir gibi kıyı kentlerinde görülen yapıların, süslemelerini yapan ustaların batılı resim tekniklerini daha iyi yansıttıkları anlaşılmaktadır¹¹³. İzmir Ödemiş Kılıczade Mehmet Ağa Camii (1811)¹¹⁴, Manisa Soma Hızır Bey Camii (1791-1792)¹¹⁵ ile incelenen Muğla Kurşunlu Camii ve Muğla Şeyh Camii batı Anadolu'da yer alan batılı etkilerin hakim olduğu duvar resimli camilerdendir.

20. yüzyılda yapılan camilerin, geleneksel özellikler taşımakla birlikte tek kubbeli plan şemasının günümüze kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. İstanbul Bebek Camii (1913), İstanbul Şişli Camii (1945-1946) bunun bir göstergesidir.

¹¹⁰ Günsel Renda, *Batılılaşma Dönemi'nde Türk Resim Sanatı 1700-1850*, Ankara 1977, s. 137.

¹¹¹ R. Arık, *a.g.e.*, s. 27-28.

¹¹² R. Arık, *a.g.e.*, s. 64-68.

¹¹³ G. Renda, *a.g.e.*, s. 164.

¹¹⁴ Ezgin Yetiş, *19. Yüzyılda İzmir ve Çevresindeki Osmanlı Dönemi Yapılarında Görülen Sıvaüstü Manzara Resimleri ve Özgün Uygulamalar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir 2012, s. 80.

¹¹⁵ G. Renda, *a.g.e.*, s. 126-130, 239.

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG

2.1. CAMİLER

ULU CAMİİ

Katalog No : 2. 1. 1

Plan No : 1

Fotoğraf No : 1 - 12

Yeri : Camii Kebir Mahallesi, Fabrika Sokak, 18. Pafta ile 77. Adada bulunmaktadır. Cami ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikler : Caminin kot seviyesi yolun durumuna göre ayarlanmıştır. Yapı, kuzey ve batı cephede “L” şeklinde uzanan son cemaat yeri ile dikdörtgen bir harim ve kuzeybatıda yer alan minareden meydana gelmektedir. Son cemaat yeri, ahşap direkler tarafından taşınmakta olup bu direkler birbirlerine dilimli kemerlerle bağlanmıştır. Yapıya kuzeyde yer alan yuvarlak kemerli bir kapıdan girilmektedir. Çift kanatlı ahşap kapının kemeri mermer kaplama olup çevresi de dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Kapının üzerinde ahşap korkuluklu bir ezanlık bulunmaktadır. Ezanlığın, etrafı mermer kaplamayla çevrelenmiş yuvarlak kemerli ahşap bir kapısı vardır. Aynı cephede alt sırada iki, üst sırada ise bir adet pencere bulunmaktadır. Alt sıra pencereleri, demir korkuluklu ve dikdörtgen formlu olup sövelerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Pencere üzerlerinde kör sivri kemer uygulaması bulunmaktadır. Üst sıradaki pencere ise petek şeklinde tertiplenmiştir. Alt sıradaki pencerelerin yanına birer tane mihrap nişi konulmuştur. Son cemaat yeri tavanında krem ve açık kahve renk tonlarının hâkim olduğu ahşap çitelerin oluşturduğu, geometrik şekillerden meydana gelen süslemeler dikkat çekicidir. Girişin bulunduğu bölümün tavanında kenarları pahlanmış bir dikdörtgenin içerisinde farklı şekillerde tertiplenmiş üçgenlerin olduğu görülmektedir. Bu üçgenler birbirlerine bağlanmış ve ortalarına da güneş motifi yerleştirilmiştir. Güneş motifinin ortasına da avize asılmıştır.

Batı cephede alt sırada iki adet pencere var iken üst sırada üç adet pencere vardır. Buradaki pencereler, kuzey cephede bulunan pencerelerle aynı özellikleri taşımaktadırlar. Ayrıca batı cephesinin güney köşesine petek şeklinde düzenlenmiş bir pencere daha yerleştirilmiştir. Bu pencerenin altında mihrap nişi vardır. Son cemaat

yerinin tavanı ahşap olup, ahşap ayakları yenilenmiştir. Güney ve doğu cephelerde ise alt ve üst sırada ikişer adet pencere bulunmaktadır. Kuzey ve batı cephede yer alan pencereler gibi bu cephelerde yer alan pencereler de dikdörtgen formudur.

Asıl ibadet mekânı, doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Harimin kuzeyinde mahfil bulunmaktadır. Mahfili taşıyan ahşap ayakların altısı serbest, ikisi ise duvara bağlıdır. Bunlar birbirlerine bursa kemerleriyle bağlanmıştır. Mahfili taşıyan ayakların bulunduğu bölüm, sekiyle yükseltilmiş olup etrafı ahşap korkuluklarla çevrilmiştir. Mahfile, girişin sağında yer alan ahşap merdivenden çıkılmaktadır. Mahfilin balkon bölümü, harime doğru oval bir şekilde çıkıntı yapmaktadır. Ayrıca kuzey cephede yer alan mükebbireye çıkan küçük ahşap kapı, burada bulunmaktadır.

Dış cephede bulunan alt sıra pencereleri dikdörtgen formu düz lentoluyken iç mekânda yuvarlak kemerli ve içten şevli olarak düzenlemişlerdir. Üst sıra pencerelerinde vitray süslemeleri dikkat çekmektedir. Aynı zamanda iç mekândaki pencerelerin üzerlerinden geçen yatay profil tüm harimi kuşak şeklinde dolaşmaktadır.

Güney duvarda yer alan mihrap, yuvarlak kemerli olup beyaz yağlı boya ile boyanmıştır. Mihrap kemerinin hemen üzerinde dikdörtgen çerçeve içerisinde mihrap ayeti bulunur. Bu çerçevenin iki yanında kırmızı renkte ay ve yıldız motifleri vardır. Mihrabın sağında ve solunda dikdörtgen kaide üzerine oturan gövdesi düz formu iki sütunce yer almaktadır. Alınlık bölümünde ise iç ve dış bükey yatay profillerin olduğu görülmektedir.

Güneybatı köşede yer alan minberin kapısı, iki ahşap sütunce tarafından taşınmaktadır. Kapı kemerinin yanlarında çiçek motiflerine yer verilmiş, kapı alınlığında ise ortada çiçek motifi ve bu çiçek motifinin dört bir yanına ay motifi yerleştirilmiştir. Bu motif dıştan dört yapraklı yonca şeklinde çerçeve içerisine alınmıştır. Ayrıca çerçevenin iki yanına sekiz kollu yıldız motifi konulmuştur. Minberin geçit bölümü ile süpürgelik bölümleri açık bırakılmıştır. Minberin bu bölümleri betonarme olarak diğer bölümleri ise ahşaptan yapılmıştır. Köşk bölümü, ikisi duvara bağlı ikisi serbest birbirlerine bursa kemerleriyle bağlanmış dört sütunce tarafından taşınmaktadır. Köşk bölümü kırmızı-beyaz renkli bir külahla sonlandırılmıştır.

Güneydoğu köşede yer alan vaaz kürsüsü duvara “L” şeklinde yerleştirilmiştir. Üç ahşap basamağı olan kürsünün korkulukları da ahşaptan yapılmıştır.

İbadet mekânının en süslü ve dikkat çekici yeri tavanıdır. Ahşap tavan dıştan içe doğru kademe kademe küçülen dikdörtgenlerden oluşmaktadır. Tavanın en dış

çerçevesinde, ahşap çıtalardan oluşan üçgen ve baklava desenli geometrik şekiller yer almaktadır. İçteki ilk dikdörtgenin bordürü, bordo renkle boyanmış, köşelerine de çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Bir sonraki dikdörtgende ise zikzak şeklinde düzenlenmiş motif, dikdörtgeni kuşak halinde dolaşmaktadır. Açık kahve renkle boyanmış zikzaklardan sonraki dikdörtgenin içi, sekizgen ve üçgen geometrik şekillerle doldurulmuştur. Sekizgen ve üçgen geometrik şekillerin ortasına da ahşap çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Tavanın ortasında kenarları pahlanmış dikdörtgenin içi, üçgen şekillerle süslenmiştir. Dikdörtgenin ortasına da iç içe geçmiş sekizgenlerden oluşan göbek yerleştirilmiş ve göbeğin etrafı baklava dilimleriyle çevrilmiştir. Göbeğin ortasına da içten dışa doğru uzanan ince kıvrık dallar konulmuştur. Dalların uçlarına da çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Göbekte de ahşap çiçek motifli süslemelerin olduğu görülmektedir. Benzer süslemelere, harimin tavanında olduğu kadar ayrıntılı ve detaylı olmasa da mahfil ve son cemaat yerlerindeki tavanlarda da rastlanılmaktadır.

Caminin tek şerefeli taş minaresi kuzeybatı köşede yer almaktadır. Dikdörtgen kaide üzerine oturan minarenin kapısına iki adet basamakla çıkılmaktadır. Sonradan yapılmış ahşap kapının kemeri dilimlidir. Kapı kemerinin üzerinde boş bırakılmış bir niş bulunmaktadır. Pahlanmış bir pabuç ve silindirik bir gövde üzerinde yükselen minarenin şerefe altında yatay profiller vardır. Şerefe korkulukları demirdendir. Alüminyumla kaplı külâh bir âlemle sonlanmaktadır.

Tarihçe : Muğla'nın en eski camisidir¹¹⁶. Cami halk arasında İbrahim Bey, Emir Küçük, Elvan Bey ve Yeni Camii olarak da adlandırılmaktadır¹¹⁷. Son cemaat yerinin batısında bulunan mihrap nişinin üzerinde yer alan kitabesine göre, 1344 yılında Menteşe oğullarından İbrahim Bey tarafından yaptırılmıştır¹¹⁸. Caminin, Cami-i Kebir adında medresesinin bulunduğu bazı kaynaklarda belirtilmiştir¹¹⁹. Fakat şu an bu medrese ayakta değildir. Aynı medrese ismi, Ünal Türkeş'in "Kurtuluş Savaşı'nda

¹¹⁶ Cumhuriyetin 80..., s. 109; O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 33.

¹¹⁷ N. Akçura, *a.g.m.*, s. 246; R. Duran, *a.g.t.*, s. 117.

¹¹⁸ Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; Muğla Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *1987 Muğla İli Kültür ve Turizm Envanteri*, Muğla 1987, s. 29; Cumhuriyetin 80..., s. 109; M. Gürdal, - S. Çiftçi, - C. İkiel (Haz.), *Muğla İl Turizm Envanteri*, Muğla 2005, s.37; O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 33; O. N. Akbulut, *a.g.t.*, s. 126; Z. Mete, *a.g.t.*, s. 32; P. Wittek, *a.g.e.*, s. 69; İ.H. Uzunçarşılı, *Afyon Karahisar, Bolvadin, Çay, İshaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Beçin, Denizli, Isparta, Atabey ve Eğirdirdeki Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamitoğulları Hakkında Malumat*, İstanbul 1929, s. 150-151; R. Duran, *a.g.t.*, s. 123; Muğla 1973 İl Yıllığı, s. 375.

¹¹⁹ M. Avlar, *XX. Yüzyıl Başlarında Aydın Vilayeti Salnamelerinde Menteşe Sancağı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 1997, s. 198; Ü. Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, İstanbul 1973, s. 106; Z. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 157.

Muğla” isimli kitabında da geçmektedir¹²⁰. Son cemaat yerinde kapının batısındaki mihrap nişinin üzerinde yer alan inşa kitabesi¹²¹ çok fazla deformasyona uğradığından tarafımızdan detaylıca okunamamıştır (Fotoğraf 1).

Son cemaat yerinde kapının doğusundaki mihrap nişinin üzerinde yer alan talik ile yazılmış bir başka kitabede ise caminin 1838 yılında Abdizade tarafından onarıldığı yazılmıştır¹²². Kitabe¹²³ üzerindeki boyaların da etkisiyle deformasyona uğramış ve harfleri net olarak görünmediğinden tarafımızdan okunamamıştır (Fotoğraf 3).

Cami H. 1295 - M. 1879 tarihinde çıkan yangında hasar görmüştür. Harim kapı kemerinin üzerinde yer alan bir diğer tamir kitabesinde ise H. 1298 M. 1882 tarihinde Muğlalı Nazife Hatun tarafından yeniden inşa edildiği belirtilmiştir¹²⁴. Paul Wittek caminin yangından sonra tekrardan ahşap olarak yapılmış olduğunu belirtmiş ve sadece minaresinin taştan olduğunu vurgulamıştır¹²⁵. Kitabe¹²⁶ şöyledir (Fotoğraf 2):

حاجی سلیمان افندی کیم حالیلی بهتری	قوجه مصطفی افندی دخترتی
اهل خیراتک ضیا و احتری	محترق قالمشدی بو جامع شریف
ایله یابدی سجدهگاه مهتری	من بنا حدیثتی اول اقتدی
خاهک یابدی ضیا سویله مجوهر تاریخن سنه ۱۲۹۸ حاجی نظیفه قادینکه یابدی جامع انوری	

Hacı Süleyman Efendi kim halili biheri
Ehl-i hayratın ziya ve aheri
Eyle yaptı secdegah muheri
Hahın yaptı ziyasıyla mücevher tarihin sene 1298

Koca Mustafa Efendi duheri
Muherik kalmıştı bu cami-i şerif
Min bena hadisini evvel akıttı
Hacı Nazife Kadın ki yaptı cami-i enveri

¹²⁰ Medrese muhtemelen Kurtuluş Savaşı esnasında ya da savaştan sonra yıkılmış olmalıdır. Sevgi Aktüre de yapının Cami-i kebir adında bir medresesinin olduğundan bahsetmiştir. Detaylı bilgi için bkz. S. Aktüre, a.g.m., s. 28.

¹²¹ Bu sebeple kitabenin yazımına yer verilmemiştir. İnşa kitabesinin metni, Remzi Duran, Zekai Eroğlu, İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Paul Wittek tarafından okunmuştur. Detaylı bilgi için bkz. O. N. Akbulut, a.g.t, s. 126; R. Duran, a.g.t., s. 120; Z. Eroğlu, a.g.e., s. 112; İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 150; P. Wittek, a.g.e., s. 136.

¹²² Muğla Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, a.g.e., s. 29; Cumhuriyetin 80..., s. 109; Muğla İl Yıllığı 1973, a.g.e., s. 171; P. Wittek, a.g.e., s. 135.

¹²³ Kitabe, defalarca yağlı boya ile boyandığından kitabenin harflerinin tespiti ve okunuşu oldukça güçtür. Bu sebeple kitabenin yazımına yer verilmemiştir. Kitabe metni, bazı kelimelerin farklı olmasıyla birlikte Remzi Duran, Zekai Eroğlu ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından okunmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Kitabe metni detaylı bilgi için bkz. Z. Eroğlu, a.g.e, s. 113; İ.H. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 150-151; R. Duran, a.g.t, s. 121-122.

¹²⁴ Hüseyin Aydoğdu Özel Arşivi; Cumhuriyetin 80..., s. 109.

¹²⁵ P. Wittek, a.g.e, s.135.

¹²⁶ R. Duran, a.g.t., s. 122.

Cami, 20. yüzyılda geçirdiği bu onarımlarla özgün durumunu yitirmiştir¹²⁷. Bunun dışında mükebbirenin alt kısmında yapının giriş kapısının dış çerçevesinin sağında ve solunda mermere günümüz harfleriyle yazılmış bir tamir tarihi yer almaktadır. Buna göre cami, Seyfî ve Bahattin İstanbullu tarafından 1948 tarihinde tamir ettirilmiştir. Kitabe şöyledir:

<i>Seyfî ve Bahattin</i>	<i>Her taraftan yıpranan bu mabedi</i>
<i>İstanbullu tamir eyledi</i>	<i>Kalpağından kopan</i>
<i>Mesud olsun</i>	<i>Bir şevkle 1948</i>
<i>Bu cihanda zevkle</i>	

Ayrıca cami; 1968, 1975, 2010 yıllarında da onarım geçirmiştir¹²⁸. 1671’de Muğla’ya gelen Evliya Çelebi, Seyahatnamesi’nde Ulu Cami’den şöyle bahseder: “*Kalabalık cemaate malik tabakhane yakınındaki Eski Camii eski tarz toprak örtülüdür. Kible kapısına on üç ayak merdiven ile çıkılır ve bu tarafta avlusu yoktur. Ancak yol aşırı tabakhane içinde bir abdest havuzu var, üstü kubbe örtülüdür*”¹²⁹. Bu bilgiler göz önüne alındığında ve caminin bugünkü mimari özelliklerine bakıldığında yapının geniş çapta tadilat geçirdiği veya yeniden inşa edildiği net bir biçimde anlaşılmaktadır. Cami, günümüzdeki durumuyla 19. yüzyıl mimarisinin özelliklerine sahiptir.

Muğla Ulu Camii’nin bölgede geçen adı ile Cami-i kebir adında bir vakfi bulunmamaktadır. Cami’nin sadece Elvan Bey’in Hamam-ı Cedid gelirinden hatibe (Bali Hoca’ya) pay ayırmasından başka vakıfla ilgili bilgisi bulunmamaktadır. Hamamın yıllık geliri 2300 akçedir¹³⁰.

Yapı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1974 yılında koruma altına alınmıştır¹³¹. Yapının, Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından 15.05.1986 tarihinde tescil edilmesine karar verilmiştir¹³².

¹²⁷ M. Gürdal - S. Çiftçi - C. İkiel (haz.), *Muğla İl Turizm Envanteri*, s. 37; O. N. Akbulut, *a.g.t.*, s. 126; İ.H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 150-151.

¹²⁸ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 4800255 Nolu Dosya.

¹²⁹ S. A. Kahraman, (haz.) *a.g.e.*, s. 221-222.

¹³⁰ A. Yiğit, *XVI. Yüzyıl Menteşe Livası Vakıfları (338 Numaralı Mufassal Evkaf Defteri H. 970/ M. 1562)*, Ankara, 2009, s. 84; Zekai Mete, Elvan Bey’in o dönemde yaşamış bir sancak Beyi olabileceğinden bahsetmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Z. Mete, *a.g.t.*, s. 35.

¹³¹ O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 34.

¹³² Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, 15.05.1986 tarih ve 2285 Nolu karar.

KURŞUNLU CAMİİ

Katalog No : 2. 1. 2

Plan No : 2

Fotoğraf No : 13 - 39

Yeri : Şeyh Mahallesi, Faruk Aksoy Sokak, 20. Pafta, 354.

Ada, 1 nolu parselde yer almaktadır. Cami ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Cami, tek kubbeli, kare planlı bir harim ile kuzeyde yer alan camekânla kapatılmış son cemaat yerinden oluşmaktadır. Kubbe sekizgen kasnak üzerine oturtulmuş olup kurşunla kaplanmıştır. Girişin bulunduğu orta bölüm, diğer bölümlere göre daha geniş ve yüksek tutulmuş olup üzeri tonozla örtülmüştür. Son cemaat yerinin diğer bölümleri ise düz ahşap tavanla örtülmüştür. Son cemaat yerinin bulunduğu kuzey cephede, giriş açıklığının yukarısında, yuvarlak çerçeve içerisinde bir tuğraya yer verilmiştir. Bu çerçevenin sağında ve solunda birer tane bayrak motifi vardır. Bayrakların içerisinde bulunan küçük yuvarlak çerçevelerin içinde “Allah” yazısı yazmaktadır. Son cemaat yeri girişinin sağ ve solu sekiyle yükseltilmiştir. Buradaki alt sıra pencerelerin arasında birer tane mihrap nişi vardır. Nişler yuvarlak kemerli olup kemerlerinin üzerinde altın yaldızlı ve alçıdan yapılmış “S” ve “C” kıvrımlı bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Son cemaat yerinin sağında ve solunda bulunan merdivenlerden harimdeki mahfile çıkılmaktadır. İki merdivenin de korkulukları ahşaptan olup mahfile açılan kapıları dikdörtgen formda düzenlenmiştir. Harime, kuzey cephede bulunan çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmektedir. Harim kapısı, dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Kapının üzerinde altıgen formu bir ezanlık bulunur. Balkon korkulukları ahşap olan ezanlığın küçük ahşap bir kapısı vardır.

Kuzey cephede, alt sırada yuvarlak kemerli, demir korkuluklu iki adet pencere bulunurken üst sırada alt sıradakilere oranla daha küçük ölçekli yuvarlak kemerli ve renkli camlı dört adet pencere bulunmaktadır. Ayrıca mükebbirenin yukarısında küçük ölçekli gül formu bir pencere daha vardır. Güney, doğu ve batı cephelerde de alt sırada yuvarlak kemerli demir korkuluklu üçer adet pencere bulunmaktadır. Bu pencereler dışında kubbe kasnağında sivri kemerli küçük ölçekli dört adet pencere daha vardır. Ayrıca kuzey cephe hariç diğer cephelerde, özellikle beden duvarlarının köşeleri ile sekizgen kubbe kasnağının köşelerinde, dikey olarak tek sıra halinde derzleme yapılarak yapıya estetik bir görünüm kazandırılmıştır.

Asıl ibadet mekânı kare bir alandan oluşmaktadır. Harimin bir de iç kapısı vardır. Özgünlüğünü koruyan kapı çift kanatlı olup demirden yapılmıştır. Kapının kanatlarının üzerindeki selvi ağacı ve selvi ağacının altındaki yıldız motifi kabartma tekniği uygulanarak yapılmıştır. Kapı tokmağında ise süsleme olarak güneş motifi tercih edilmiştir. Harimin girişi sekiyle yükseltilmiş ve ahşap korkuluklarla çevrelenmiştir. İbadet mekânının kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır. Bu mahfili, altta, dördü serbest, dördü duvara bağlı toplam sekiz ahşap direk taşımaktadır. Bu ayaklar birbirlerine bursa kemerleriyle bağlanmıştır. Mahfile, girişin sağında bulunan ahşap merdivenlerden çıkılmaktadır. Buradaki korkuluklar ahşap olup balkon bölümü harime doğru çıkıntı yapmaktadır. Korkulukların olduğu kısım tavana kadar ahşap kafeslerle kapatılmış olup Mahfil tavanı ahşap çıtalarla süslenmiştir.

Dıştan dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınan mihrabın iç kısmında iki yana açılan perde motifi dikkat çekicidir. Mihrap kemerinin üzerinde yine dikdörtgen içerisinde mihrap ayeti yer almaktadır. Bu ayetin üzerinde ince uzun dikdörtgen çerçeve içerisinde ortada bir çiçek motifi, bu motiften çıkan ince kıvrık dallar ve bu dallarda çiçek motifli süslemelerin olduğu görülmektedir. Mihrabın alınlığında, dış çerçevenin tam ortasında alçıdan yapılmış soyut bitkisel bir süsleme bulunmaktadır. Bu süslemenin ortasında, kalem işi ve vazodan çıkan bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Bitkisel süslemelerin etrafını siyah bir fon üzerinde yer alan zeytin yaprakları kuşatmaktadır. Zeytin yaprakları da birbirine küçük çiçek motifleriyle bağlamıştır. Mihrap alınlığını oluşturan bu süslemelerin çevresini kabarık “S” ve “C” kıvrımlı dallardan oluşan soyut bitkisel süslemeler kaplamaktadır. Alçıdan yapılmış bu süslemelerin en üstünde, ortada yuvarlak bir madalyon oluşturulmuş içerisine de “Allah” ve “Muhammed” yazıları yazılmıştır. Mihrabın çevresi sekiyle yükseltilmiş ve ahşap korkuluklarla çevrilmiştir.

Güneydoğuda yer alan vaaz kürsüsü, duvara tamamen bağlıdır. Beş ahşap basamağı olan kürsünün korkuluğu da ahşaptır. Korkuluğun altında siyah renkli bir fonun üzerine “ed-Dinü'n- Nasıha” yazısı yazılmıştır.

Güneybatıda yer alan minberin aynalık bölümü mermerden yapılmış, minberin köşk bölümü, kapısı ve korkuluğu ise ahşaptan yapılmıştır. Minberin kapısını iki sütünce tarafından taşınmaktadır. Bu bölümdeki süslemelerin renkleri birbirine karıştığından süslemeler net olarak anlaşılammıştır. Geçit bölümü açık bırakılan minberin sağ aynalığındaki süslemeleri silinmiştir. Sol aynalıkta ortada vazodan çıkan çiçekler ile etrafındaki “C” kıvrımlı dallar dışında diğer süslemelerin renkleri birbirine karışmış ve fark edilemez hale gelmişlerdir. Köşk bölümü dört sütünce tarafından

taşınmakta olup süslemelerin boyları birbirine karışmış olduğundan süslemeleri anlaşılır değildir. Köşk bölümünün üzerindeki külah bir âlemle sonlandırılmıştır.

İbadet mekânının en dikkat çekici yeri kubbe içerisinde ve pandantifte yer alan süslemeleridir. Süslemeler oldukça belirgin olup anlaşılır niteliktedir.

Kubbe eteğini, açık mavi fon üzerine resmedilmiş kıvrık dallardan oluşan soyut bitkisel süslemeler, kuşak halinde dolaşmaktadır. Bu eteğin yukarısındaki kırmızı renkteki fonun üzerine beyaz renkte korkuluk parmaklıkları yerleştirilmiştir. Bu korkuluk parmaklıklarının arasına da sekiz adet dikdörtgen çerçeve içerisine girlandlar konulmuştur. Buradaki dikdörtgen çerçevelerin üzerinde yükselen sekiz adet, gövdesi yivli kompozit başlığına sahip sütunlar, kubbe göbeğinin etrafındaki perde motifine kadar uzanmaktadır. Ayrıca bu mimari unsurlar, kubbe içini dilimlere ayırmıştır. Sütunların arasına da kıvrık dallı soyut bitkisel bezemelerden oluşan renkli kartuşlardan dört tanesinin içerisine vazodan çıkan çiçekler resmedilirken, diğer dört kartuşun içerisine de manzara tasvirleri yerleştirilmiştir. Kartuşlardan birinin içerisinde Kâbe tasviri yer almaktadır. Burada Kâbe'nin revakları ve etrafındaki dağlar oldukça ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Bir diğer kartuşta ise deniz kenarında bir cami resmedilmiştir. Tek kubbeli caminin minaresi, kubbesinin âlemi, kubbe kasnağındaki pencereleri ve caminin etrafındaki yeşil ağaçlar net bir şekilde resmedilmiştir. Son cemaat yerinin üzerinin üç kubbe ile örtülü olduğu ve yapının kesme taşla inşa edildiği ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Üçüncü kartuşta ise yelkenli bir deniz manzarası görülmektedir. Resimde ön planda, solda beyaz boyalı küçük bir ev ve daha solda beyaz bir çadır vardır. Bunun dışında karada birkaç ağaç dışında bir şey yoktur. Masmavi bir deniz ve denizin ortasında bir yelkenli bulunmaktadır. Geminin yelkenleri ve bayrağı çok net bir şekilde işlenmiştir. Ayrıca denizde sağ tarafta küçük bir yelkenlinin daha olduğu görülmektedir. Gökyüzünün koyuluğu da ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Dördüncü kartuşta ise ormanlık bir alan içerisinde solda bir ev ve evin önünde de bir kuyu vardır. Resimde, ormanlık alandaki selvi ağaçları başarılı bir şekilde resmedilmiştir.

Kubbe göbeğinde, etrafı perde motifleriyle çevrili ortasında muhtemelen alçı malzemedan yapılmış kenger yapraklarının olduğu bir bitkisel süsleme bulunmaktadır. Kenger yapraklarının aralarına da muhtemelen ahşaptan yapılmış fyonklar yerleştirilmiştir¹³³. Ayrıca kubbe göbeğinin etrafında yer alan perde motifinin püskülleri

¹³³ Göbekteki süslemeleri elle kontrol etme şansımız olmadığından süslemenin malzemesini gördüğümüz kadarıyla yorumlamaktayız. Kubbe göbeğindeki süslemenin etrafında yer alan fyonklu motiflerin köşeli

de detaylı bir şekilde verilmiştir. Kubbe göbeğinin ortasına da avize yerleştirilmiştir (Fotoğraf 39).

Pendantiflerde de kubbe içindeki süslemelere benzer kalem işi süslemeler yapılmıştır. Güney cephedeki pendantiflerde vazodan çıkan çiçekler resmedilmiştir. Kuzeydeki pendantiflerde ise yelkenli gemi tasvirlerinin olduğu görülmektedir. Kuzeydoğudaki geminin yelkenleri belirgin bir şekilde resmedilmiştir. Yelkenlerdeki bayrak unsurları da dikkat çekicidir. Kuzeybatıdaki geminin yelkenleri yoktur. Geminin yelkeni için ahşap direkler yapılmış; fakat yelkenleri işlenmemiştir. Bu resimlerin üstünde soyut bitkisel süslemeler bulunmaktadır.

Caminin minaresi kuzeybatı köşede yer almaktadır. Kare kaide üzerinde yükselen minare, silindirik bir gövdeye sahiptir. Kesme taşla inşa edilen minare pabucunun üzerine ve gövdesine taş bilezikler konulmuştur. Taş minarenin silindirik gövdesinde iki tane pencere açıklığı vardır. Tek şerefeli minarenin korkuluğu taştan olup külâhı kurşunla kaplıdır.

Caminin harimi kubbe ile son cemaat yeri tavanının giriş açıklığının üzeri tonozla diğer bölümler ise düz ahşap tavanla kapatılmış olup son cemaat yerinin çatısı ise kiremitle kaplanmıştır.

Tarihçe : İnşa kitabesi bulunmayan caminin, birçok kaynakta Şeyh Esseyid Şücaeddin tarafından 1493-94 yılında inşa ettirildiği yazmaktadır¹³⁴. Ali Rıza Hakses, caminin banisi Esseyid Şücaeddin'in mezarının minber penceresinin önünde olduğunu mezar taşında caminin H. 899 tarihinde Şücaeddin tarafından inşa ettirildiğini söylemektedir¹³⁵. Hakses, mezar taşında yazanları şu şekilde okumuştur:

Banii hazel camii şerif

Esseyid Şucaeddin 899

olması, süslemenin ahşaptan yapılmış olabileceğini akla getirmektedir. Bunun aksine göbekte yer alan akant yaprakları ise daha çok alçı malzemeden yapılmışa benzemektedir.

¹³⁴Z. Eroğlu, *a.g.e.*, s.138; O. N. Akbulut, *a.g.t.*, s. 126-127; O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 35; Cumhuriyetin 80..., s. 190; Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s.171; 1987 Yılı Muğla İl Kültür Envanteri, s. 29.

¹³⁵Ali Rıza Hakses, “*Muğla Mentеше Büyükleri*”, Muğla, 2010, s. 60. Ali Rıza Haksek ayrıca bu mezarın 1937 yılında yeni mezarlığa alındığından da bahsetmiştir. Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. Bazı kaynaklarda caminin Mentеше Beylerinden Şücaeddin Orhan tarafından inşa edildiğine dair bilgilerin geçtiğinden bahsedilmektedir. Fakat Şücaeddin isimli beylere (Şücaeddin Orhan Bey-Şücaeddin İlyas Bey) ve hüküm sürdükleri yıllara bakıldığında cami inşasıyla ilgili bir bilgiye rastlanılmamıştır. Detaylı bilgi için bkz. A. R. Hakses, *a.g.e.*, s. 61; E.Uykucu, *a.g.e.*, s. 138.

Bazı kaynaklarda caminin, bir mualimhane ve bir medreseyle birlikte inşa edildiği, Ulu Camii'nden sonra güneyde şehrin ikinci merkezini oluşturduğu vurgulanmıştır¹³⁶. Medresesinin inşa edildiğinde 3 odalı olduğu zamanla bu odaların 30'a ulaştığı söylenmektedir¹³⁷. Külliye'nin cami haricinde diğer yapı elemanları günümüze ulaşmamıştır. Fakat 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında Kurşunlu Medresesi isminde bir medresenin varlığı bilinmektedir¹³⁸. Yapı, kurşunla kaplı kubbesinden dolayı Kurşunlu ismiyle anılmaya başlanmıştır. Kurşunlu Camii, Yeni Camii olarak da isimlendirilmiştir¹³⁹.

Yapının inşa edildiğinde girişin yanında iki kubbesinin daha olduğu bazı kaynaklarda yer almıştır¹⁴⁰.

1671'de Muğla'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, Kurşunlu Camii'nden şu şekilde bahseder:

*“Dümrük Köyü'nde Ulu Camii ve bu şehrin ortasında Kurşunlu Camii. Bu şehirde bundan sanatlı, geniş, hoş yapılı, kârgir kubbeli ve güzel avlulu aydınlık cami yoktur”*¹⁴¹.

Külliye'nin Hacı Muslihiddin veled-i Şüca adında bir de vakfiyesi bulunmaktadır¹⁴². 1583 yılında kurulan vakfın Bozöyük kazasında bir köyde bazıları tuz

¹³⁶ O. N. Akbulut, *a.g.t.*, s. 126; Z. Mete, *a.g.t.*, s. 34; A. Yiğit, *a.g.e.*, s. 90; N. Akçura, *a.g.m.*, s. 248.

¹³⁷ Cumhuriyetimizin 80..., s. 190; 1987 Yılı Muğla..., s. 29; O. Ekinci, s. 35; Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; N. Akçura, *a.g.m.*, s. 248. Bunun yanında Zekai Mete, Ulu Camiden sonra şehrin güney ucunda ikinci bir merkez geliştirdiğini ve bu merkeze Hacı Muslihiddin'in yaptırmış olduğu külliye'nin katkısından bahsetmektedir. Ayrıca Mete, bu düşüncesinin Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde Kurşunlu Camii'nin bulunduğu bölgenin şehrin ortası olarak tanımlamasıyla bağdaştırmıştır. Bunun dışında bir de külliye'ye ek olarak bizzat banî tarafından çeşme yaptırıldığını da vurgulamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Z. Mete, *a.g.t.*, s. 34-35. Sevgi Aktüre de külliye ismi vermeksizin Muslihiddin mahallesinde medrese, cami ve sıbyan mektebinden oluşan bir külliye'den bahsetmektedir. Detaylı bilgi için bkz. S. Aktüre, *a.g.m.*, s. 85. Sevgi Aktüre'nin bahsettiği külliye, mahallesinin ismi ve bulunduğu konumu itibarıyla Kurşunlu Külliyesiyle örtüşmektedir.

¹³⁸ Çiğdem Taş, *“Maârif Salnamelerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilâyeti'nde Eğitim”* (Basılmamış Yüksek lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2006, s. 110; Z. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 157. Sevgi Aktüre de Kurtuluş Savaşı öncesinde var olan medreseler arasında Kurşunlu Medresesine de yer vermiştir. Detaylı bilgi için bkz. S. Aktüre, *a.g.m.*, s.93.

¹³⁹ Bazı kaynaklarda Yeni Camii, Ulu Camii'nin bir diğer adı olarak gösterilmiştir (bkz. E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 83-84; R. Duran, *a.g.t.*, s. 117; N. Akçura, *a.g.m.*, s. 246). Zekai Mete ise; bu bilginin yanlış olduğunu 1517 yılına ait tahrir defterlerinde Mahalle-i Camii ile Mahalle-i Yeni Camii Mahallelerinin ayrı birimlerde gösterildiğine dayanarak vurgulamıştır. Ayrıca Mete, 16. yüzyılda mahalle isimlerini kullanırken Cami-i Kebir ile Yeni Cami-i Mahallelerini ayrı olarak ele almıştır. Detaylı bilgi için bkz. Z. Mete, *a.g.t.*, s. 49-50. 15. yüzyılda yeni bir caminin inşa edilmesi (Kurşunlu Camii) ve 15. yüzyılda şehrin ikinci merkezinin güneyde yer alması ayrıca 16.Yüzyılda Cami-i Kebir ile Yeni Camii isimli iki ayrı mahallenin varlığı bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir.

¹⁴⁰ Necva Akçura, Camiyi bu haliyle Osmanlı'nın erken dönem zaviyeli tabhaneli camilerine benzetmektedir. Detaylı bilgi için bkz. N. Akçura, *a.g.m.*, s. 246. İbni Batuta'nın 14. yüzyılda Muğla'ya geldiğinde bir zaviyeden bahsetmesi ve Muğla beylerinden Orhan Bey'in mesneviliği benimsemesinden bahsetmesi, 14-15. yüzyıllarda Muğla'nın tarikat ve zaviye yapılarının etrafında şekillendiğini göstermektedir.

¹⁴¹ S. A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 222.

deposu olarak kullanılan 220 dükkândan sağlanan 8000 akçe gelirin Muslihiddin Külliyesi'ne vakıf olduğu aynı vakfın Ula kazasında yılda 3000 akçeye kiraya verilen 100 dükkâna daha sahip olduğu bilinmektedir¹⁴³.

Cami, günümüze gelene kadar oldukça kapsamlı onarımlar geçirmiştir. 1853 yılında kubbe kurşunları Müderris Mehmet Efendi tarafından değiştirilmiştir¹⁴⁴. Ayrıca Muharrem 1321 yılında caminin harap olması nedeniyle yeniden inşasına karar verilmiş olup kubbe kurşunları Avrupa'dan getirilmiştir¹⁴⁵.

H.1270-M.1864 yılında Ağa zade Hacı Hamdi Bey tarafından onarım geçirmiştir¹⁴⁶. Bu onarımda caminin iki yan kubbesi kaldırılmıştır¹⁴⁷. Ayrıca bu onarımda caminin içindeki bezemeler, Rodos'tan getirilen boyalarla elden geçirilmiştir¹⁴⁸. Bu onarıma ait kitabe kapının batısında bulunmaktadır. Kitabenin onarım tarihini Hacı Hamdi Efendi'nin kardeşi Müderris Mehmet Rahimi Efendi yazmış, kitabesinin yazısını da Muğla kütüphanesini hizmete açan Mustafa Efendi'nin oğlu Hattat Hacı Ali Rıza Efendi yazmıştır¹⁴⁹. Karşılıklı ikişer olarak altı satır halinde düzenlenmiş kitabe şöyledir:

خدا توفیقته مظهر ایدوب اصحاب خیراتک
 حدیث من نبی دن ایلدی دکخان سین تاثیر
 دل عاشق کبی ویران اولوب بو معبد یزدان
 که مثل سینه پیران ایدی شایسته تعمیر
 وجوه بلده دن حمدی افندی حسن همتله
 عمارت بو سین دائم ایدرد ی دامن تسمیر
 ولکن ارجعی امری کلنجه سوی مولادن
 وصیت ایلدی احیا سنه اولدم بلا تا خیر

¹⁴² A. Yiğit, *a.g.e.*, s. 90

¹⁴³ S. Aktüre, *a.g.m.*, s. 85; Suraiya Faroqhi de aynı külliyyeden bahsetmiştir; fakat külliyyenin tarihi hakkında bir bilgi vermemiştir. Detaylı bilgi için bkz. S. Faroqhi, *a.g.m.*, s. 28.

¹⁴⁴ Cumhuriyetin 80..., s. 109; Muğla İl Kültür Turizm Envanteri, *a.g.e.*, s. 37; Yurt Ansiklopedisi, *a.g.m.*, s. 5951.

¹⁴⁵ BOA, DH.MKT- 687/53; K. Gurulkan,- M.K. Kirişçioğlu (haz.), *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Muğla*, Muğla Belediyesi Kültür Yayınları, Muğla 2011, s. 210.

¹⁴⁶ Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 1987 Muğla İl Turizm Envanteri, s. 29; E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 83-84.

¹⁴⁷ N. Akçura, *a.g.m.*, s. 255; A. R. Haksess, *a.g.e.*, s.61-62; Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171.

¹⁴⁸ N. Akçura, *a.g.m.*, s. 255; Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

¹⁴⁹ A.R. Haksess, *a.g.e.*, s. 61-62; Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

قلندقچه عبادت بو عبادتگاه مولاده
اولنسون دفتر اعمالنه امثالی هم تسطير
رحمی تاريخين رمز ايت بو نو تعمير زيبانك
نه دلر ايلدی حمدی بو زيبا جامع تعمير سنه ۱۲۷۰

Hüdâ tevfikine mazhar edüb ashâb-ı hayrâtın
Hadis-i min nebiden eyledisin tesir
Dil-i âşık gibi virân olub bu mabed-i Yezdân
Ki misli sine pirân etdi şâyeste ta'mir
Vücûh-ı beldeden Hamdi Efendi hüsn-i himmetle
İmâret bu sin daim ettirdi damen tesmîr
Velakin ircî' emri gelince sûy-ı Mevladan
Vasiyet eyledi ihyâsına oldum bila te'hîr
Kılındıkca ibâdet bu ibâdetgâh-ı Mevlâda
Olunsun defter-i amâline emsâli hem tastîr
Rahmi târihin remz et bu nev ta'mîr-i zîbânın
Ne diller eyledi Hamdi bu zibâ câmi tamîr sene 1270.

H. 1318- M. 1902 yılında camiye Şerif Efendi tarafından bir son cemaat yeri yapılmıştır¹⁵⁰. Aynı onarımda Hacı İsmail Efendi tarafından camiye bir minare eklenmiştir¹⁵¹. Bu onarımları gösteren kitabe kapının doğusunda yer almaktadır. Onarım tarihini Müftü Mehmet Emin Zekai Efendi, yazısını ise Hamza zade Müderris İbrahim Ethem Efendi yazmıştır¹⁵². Karşılıklı ikişer olarak altı satır halinde düzenlenmiş kitabe şöyledir:

¹⁵⁰ Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Muğla İl Yıllığı 1973, s. 171; A.R. Hakses, a.g.e., s.62.

¹⁵¹ A.R. Hakses, a.g.e., s. 62; Muğla İl Yıllığı 1973, a.g.e., s.171; Yurt Ansiklopedisi, a.g.m., s. 5951; O. Ekinci, a.g.e., s. 35; Cumhuriyetin 80...., s. 109; O. N. Akbulut, a.g.t., s. 127; Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 1987 Yılı Muğla..., s. 29.

¹⁵² A.R. Hakses, a.g.e., s. 62; Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

ايرنجه لطف حق قلب عباده خوش ايدوب تاثير
 ورير فكننده خيراته تمايللر بلا تا خيرسنة ۱۳۲۰
 خرابه دار بو معبد ماتم ايچره چار اركاني
 رؤس عابدينه كوز ياشن ايلر ايكن تقطير
 شرف بولماسنى شريف افندى شوق و غيرتله
 صغادى قوللرين تعمير و توسيعن ايدوب تقدير
 آچوب هميان نقدين هم دلالتده ايدوب همت
 بعون الله موفق اولدى طبعنجه ايدوب تدبير
 خدا سعين ايده مشكور دو عالمده مدام ما جور
 ثوابن ايلسون موفور كتابنده ايدوب تحرير
 دو دستيله زكائى جوهر تا ريخن يازدى
 بو تعميرى كوروب هپ مسلمانلر ايتديلر تكبيرسنة ۱۳۱۸

Erince lütf-i hak kalb-i ibâda huş edüb te'sîr
 Verir fikrinde hayrâta temâyüller bilâ te'hîr sene 1320
 Harebedâr bu ma'bed mâtem içre çâr erkânı
 Rûus- âbidine göz yaşın eyler iken taktîr
 Şeref bulmasını Şerif Efendi şevk ü gayretle
 Sığadı kolların ta'mîr ve tevsîin edüb takdîr
 Açub hemyân-ı nakdin hem delalette edüb himmet
 Bi-avnillah muvaffak oldu tab'inca edüb tedbîr
 Hüda sa'yın ide meşkur dü âlemde müdâm me'cûr
 Sevâbın eylesün mevfûr kitâbında edüb tahrîr
 Dü destiyle Zekâi cevher-i tarîhin yazdı
 Bu ta'mîri görüb hep müslümânlar ettiler tekbîr sene 1318.

1940 yılında, Feyzi Altunay ile Hasan Yavaşlı tarafından şadırvan yaptırılmıştır¹⁵³. 1977 yılındaki depremden sonra caminin çürümüş olan son cemaat yerinin çatısı ile mahfilin çatısı sökülerek yeniden yapılmıştır¹⁵⁴. 2003 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarım geçirmiştir¹⁵⁵. 2010 yılındaki son tadilatında ise iç ve dış boyası yenilenmiştir¹⁵⁶.

Cami, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1974 yılında koruma altına alınmıştır¹⁵⁷. Yapının, Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından 15.05.1986 tarihinde tescil edilmesine karar verilmiştir¹⁵⁸.

¹⁵³ Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

¹⁵⁴ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 480016 Nolu Dosya

¹⁵⁵ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 480016 Nolu Dosya

¹⁵⁶ Muğla İlmüftülüğü Arşivi, Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 480016 Nolu Dosya

¹⁵⁷ O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 33-34.

¹⁵⁸ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, 15.05.1986 tarih ve 2285 nolu karar.

ŞEYH CAMİİ

Katalog No : 2. 1. 3

Plan No : 3

Fotoğraf No : 40 - 64

Yeri : Şeyh Mahallesi, Şeyh Camii Sokak, 19. Pafta, 340. Ada, 34. Parselde yer almaktadır. Cami ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Yapı kuzeyde yer alan son cemaat yeri ile dikdörtgen planlı bir harimden oluşmaktadır. Önceleri camekânla kaplı olan son cemaat yeri 2008'deki onarımla birlikte açık hale getirilmiştir (Fotoğraf:). Girişi kuzeyde bulunan caminin son cemaat yerinin taşıyıcıları ahşap olup kemerleri yuvarlak formudur. Ortadaki girişin bulunduğu bölümün kemer alınlıklarında küçük madalyonların içerisine “Allah” ve “Muhammed” isimleri yazılmıştır. Kilit taşının ortasına da alçıdan yapılmış akantus yaprağı konulmuştur. Madalyonların üst bölümlerinde de aynı süslemelere rastlamak mümkündür. Önceleri kuzey ve batı doğrultusunda uzanan son cemaat yerinin batı cephesindeki bölümü zamanla kapatılmış ve kadınlar mahfilinin girişi olacak şekilde düzenlenmiştir. Girişin bulunduğu son cemaat yerinin tavan kaplaması ahşaptır. Ayrıca caminin tavan saçakları, yapının beden duvarlarından dışa taşıntı yapmaktadır. Kapının bulunduğu bölümün tavan kaplaması orijinal olup geometrik şekillerle süslenmiştir. Son cemaat yerinde girişin bulunduğu tavan örtüsü dışındaki bölümlerin tavanlarının kaplaması da ahşap olup burada geometrik şekiller yoktur. Muhtemelen bu kısımlar sonradan yapılmıştır. Kemer alınlıklarındaki akantus yaprakları dikkat çekicidir.

Girişin sağlandığı kapı; ahşap, yuvarlak kemerli olup iki kanatlıdır. Beyaz yağlı boya ile boyanan kapının sağında ve solunda kare kaide üzerinde yükselen korint başlıklı iki sütun bulunmaktadır. Sütun başlığı alçıdan yapılmıştır. Kapının üstünde yer alan alınlıkta yatay profiller vardır. Kapı kemerinin kilit taşında da alçı süsleme bulunmaktadır. Kapının yukarısında ahşap korkuluklu mükebbire yer almaktadır. Mükebbireye açılan iki kanatlı küçük kapı bursa kemerlidir. Kuzey cephede alt sırada üç adet pencere bulunmaktadır. Bunlardan ikisi kapının sağında ve solunda yer alır. Yuvarlak kemerli ve demir korkuluklu pencerelerde renkli cam uygulaması vardır. Ahşap pencerelerin söveleri mermer kaplamadır. Alt sıradaki diğer pencere, mahfile çıkan kapının yanında bulunur. Alt sırada bulunan diğer iki pencereye göre daha küçük ölçülerde olup yuvarlak kemerli ve renkli camlıdır. Pencerenin yanında bulunan mahfile çıkış kapısı ahşap olup iki kanatlıdır. Küçük ölçekli kapı yuvarlak kemerli olup

alınlığında yatay profiller bulunmaktadır. Yatay profillerin sağında ve solunda sütun başlığı görünümünde plasterler vardır. Pencerelede kullanılan renkli camlı uygulamaya, mahfile çıkış kapısında da yer verilmiştir. Mahfile çıkış kapısının üzerinde yuvarlak kemerli iki pencere daha vardır. Bu pencereler batı cephedeki son cemaat yeri kapatıldıktan sonra yapılmış olmalıdır. Kuzey cephede üst sırada iki pencere bulunmaktadır. Buradaki pencereler alt sıradaki pencerelere göre daha küçük ölçekli yapılmışlardır. Yuvarlak kemerli olan pencerelerin söveleri mermer malzemeyle kaplanmıştır. Aynı uygulama mükebbire kapısında da uygulanmıştır. Doğu cephede alt ve üst sırada üçer adet pencere bulunmaktadır. Üst sıradaki pencereler alt sıradaki pencerelere göre küçük ölçeklidir. Alt sıradaki pencereler demir korkulukludur. Üst ve alt sıra pencerelerinin sövelerinde mermer kaplama kullanılmıştır. Batı cephede boyu uzun tutulmuş sekiz adet pencereye yer verilmiştir. Üst sırada ise dört adet pencere vardır. Güney cephede ise alt sırada iki, üst sırada üç pencere yer almaktadır. Hem alt sıra hem de üst sıra pencerelerinin kemerleri yuvarlak formu olup söveleri mermerle kaplanmıştır.

Asıl ibadet mekânı kareye yakın dikdörtgen bir alandan oluşmaktadır. Caminin iç kısımda demirden iki kanatlı bir kapısı daha vardır. Harimin kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır. Mahfile giriş, kapının solunda yer alan ahşap korkuluklu beyaz yağlı boya ile boyanmış merdivenler aracılığıyla yapılmaktadır. Mükebbirenin kapısı da burada yer almaktadır. Kadınlar mahfilini taşıyan ahşap ayakların dördü duvarla birleşmiş diğer dördü ise serbest bırakılmıştır. Bunlar birbirlerine bursa kemerleriyle bağlanmıştır. Son cemaat yeri kemerlerinin kilit taşında görülen, alçıdan yapılmış, akantus yapraklı süslemelere, buradaki kemerlerin kilit taşlarında da rastlanmaktadır. Mahfilin tavanı ahşap çitelerin oluşturduğu geometrik şekillerle süslenmiş olup mahfilin korkulukları ve balkonu ahşaptır. Mahfilin balkon bölümü oval bir biçimde harime doğru çıkıntı yapmaktadır. Balkonun altında dendan görünümlü süslemelere yer verilmiştir. Üst kattaki mahfilde mükebbireye çıkan kapı da burada yer almaktadır.

Harimin batısında bulunan küçük ölçekli iki kanatlı kapıdan batı cephede yer alan iki katlı diğer kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Harim bölümünün batıya bakan üç penceresi buradaki mahfile açılmaktadır. Mahfile bakan bu alt sıra pencerelerin aralarına birer tane sütünce yerleştirilmiştir. Ayrıca bu katta yuvarlak kemerli mihrap nişi de vardır. Mahfilin üst katına kuzeyde yer alan merdivenler aracılığıyla çıkılmaktadır. Burada ibadet mekânına açılan üç adet bursa kemerli pencere açıklıkları bulunmaktadır. Bu pencere açıklıklarının camları yoktur. Bursa kemerli olarak

düzenlenen bu açıklıkların kemerleri, mahfil bölümüne bakan tarafta kare formlu olarak düzenlenmiştir. Üst kattaki mahfil tavanının sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır. (Fotoğraf: 52,53,54,55)

Güney duvarda yer alan yuvarlak kemerli mihrabın sağ ve solu sekiyle yükseltilmiştir. Sekinin olduğu bölümler ahşap korkuluklarla çevrelenmiştir. Mihrabın sağında ve solunda kare kaide üzerinde yükselen korinth başlıklı sütunceler bulunmaktadır. Kavsara içerisinde iki yana açılan perde motifine de yer verilmiştir. Mihrap kemerinin sağında ve solunda açıdan yapılmış üzüm motifleri yer almaktadır. Mihrabın iki yanında yer alan sütun başlıklarının üzerinde ay ve yıldız motifleri bulunmaktadır. Alınlığın ilk sırasında kıvrık dallı üzüm salkımlarından oluşan süslemelere yer verilmiştir. Bu motifin de üzerinde yumurta ve inci dizilerinin yer aldığı süslemeler bulunmaktadır. Alınlığın üzerinde dikdörtgen çerçeve içerisinde mihrap ayeti vardır. Bu çerçevenin ortasında içi çiçek dolu bir saksı; saksının etrafında ise, kıvrık dallardan oluşan “C” kıvrımlı soyut bitkisel süslemeler yer alır. Bu süslemelerin ortasındaki oval madalyonun içerisinde bir ayet daha bulunmaktadır.

Harimin güneydoğu köşesinde vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Sade bir görünüme sahip olan kürsü, bütünüyle duvara birleşik olarak yapılmıştır. Dört basamağı olan kürsünün korkulukları ahşaptır.

Harimin güneybatı köşesinde yer alan minberin kapısını iki sütunce taşımakta olup kapı kemeri dilimli tarzda düzenlenmiştir. Alınlıkta yer alan ayet yazısının yukarısında kıvrık dallardan oluşan bitkisel süslemeye yer verilmiştir. Süslemelerin en üstünde âlem vardır. Aynalık bölümlerinde kabara görünümlü ahşap süslemeler vardır. Geçit bölümü açık bırakılmış ve kemerinin üzerinde kıvrık dallardan oluşan soyut bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Minberin köşk bölümü dört adet sütunce tarafından taşınmaktadır. Minber kapısında yer alan kıvrık dallardan oluşan süslemelere burada da yer verilmiştir. Köşk bölümünün üzerinde yer alan külah, sekizgen bir kasnağa oturmaktadır. Kasnağın üzerinde kıvrık dallı soyut bitkisel süslemeler vardır. Külah bir âlemle sonlandırılmıştır.

Genel olarak iç mekânda hemen hemen her yerde süsleme unsurlarına rastlamak mümkündür. Güney duvar ile harimin doğu ve batı cephesinin güneyinde yer alan pencere alınlıklarında, kıvrık dal ve yapraklardan oluşan “C” kıvrımlı bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Bu süslemelerin ortasına yuvarlak madalyonlar yerleştirilmiştir. Alçıdan yapılmış bu süslemelere nazaran, harimin batı ve doğu cephesinin kuzeyinde yer alan iki pencere alınlığında bulunan süslemeler, alçı süsleme

yerine kalem işi süsleme tarzında yapılmışlardır. Buradaki alçı süslemeler zamanla düşmüş ve kalan izlerin üzerinden geçilerek diğer pencere alınlıklarında görülen alçı süslemelerle benzerlik sağlanmaya çalışılmış olmalıdır. İç mekândaki üst sıra pencerelerinin aralarına oval madalyonlar yerleştirilmiştir. Madalyonların üzerine de yine ince kıvrık dal ve yapraklardan oluşan “C” kıvrımlı bitkisel süslemeler konulmuştur. Güney cephede yer alan iki madalyonun üzerine de alçıdan yapılmış defneyaprakları yerleştirilmiştir.

İbadet mekânındaki diğer süslemeler, harim tavanında yer almaktadır. Ahşap tavan kare formda olup içten dışa doğru büyüyerek kademelenmektedir. Tavan eteğini, meander motifi kuşak halinde dolaşmaktadır. Bir diğer bordürde de yine geometrik süsleme unsuruna yer verilmiştir. Bu süslemenin üstündeki bordürde ise krem rengi zemin üzerine gri tonlarda kıvrık dallardan ve yapraklardan oluşan “C” kıvrımlı süslemelerin arasına kahverengi renkle çevrelenen oval madalyonlar yerleştirilmiştir. Bu madalyonlar doğu, batı, kuzey ve güney duvarlarının ortasına gelecek şekilde yapılmıştır. Duvarların birleştiği köşelerde ise sadece kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Bu madalyonlardan güney ve doğu duvarında yer alanların içerisine, bir yamaç üzerindeki evler ve ağaçlar tasvir edilmiştir. Doğu duvarda yer alan madalyonda evlerin çatıları kırmızıya boyanmıştır. Evlerin bacaları ve pencereleri de net bir şekilde işlenmiştir. Bunların cephelerindeki kat ayrımlarını gösteren silmeler dahi belirgindir. Güney duvarında bulunan madalyonun içerisindeki evler ise daha küçük boyutlarda olup doğu duvarında resmedilmiş evlerden sayıca fazladır. Kuzey ve batı duvarında bulunan madalyonların içerisinde ise deniz manzarası vardır. Kuzeyde yer alan madalyonun içerisinde bir kıyı kalesi bayraklı bir gemi ve sağ tarafta çam ağaçları arasında evler ile iki kıyı arasında zincirlenmiş yelkenliler tasvir edilmiştir. Batı duvarında yer alan madalyonun içerisinde ise sol tarafta iki büyük ev sağda fazla belirgin olmayan bir kıyı ile ortada iki küçük yelkenliden oluşan bir deniz manzarası resmedilmiştir. Tasvirlerin üzerindeki madalyonda mavi, krem ve kahverengi renkle boyanmış eşkenar dörtgenler göze çarpmaktadır. Eşkenar dörtgenlerin üstünde ise altın sarısı renkte yazılmış bir ayet bulunmaktadır. İç içe geçmiş sekizgenlerden oluşan tavan göbeğinin ortasında dışa doğru fışkıran, ahşap, kıvrık dallı bitkisel süslemeler bulunmaktadır.

Tarihçe : Şeyh Camii'nin inşa tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bazı kaynaklarda caminin 1565 yılında yapıldığı yazmaktadır¹⁵⁹. Bazılarında ise yapının inşa tarihi 1465 olarak verilmiştir¹⁶⁰. Muğla İl Kültür Envanteri, yapının inşa tarihini 1526¹⁶¹ olarak verirken Muğla 1967 İl Yıllığı'nda, caminin tarihi 14. yüzyıla kadar indirilmiştir¹⁶². Bunların dışında Ekrem Uykucu "Muğla Tarihi" isimli kitabında Şahidi'nin yaptırdığı bir vakfiyede Şeyh Bedreddin'den bahsedildiğini, Şahidi'nin 1550'de vefat ettiğine dayanarak, caminin 1550'den önce yapıldığını vurgulamıştır¹⁶³. Günümüzde Şeyh Mahallesi olarak bilinen, caminin yer aldığı mahallenin 16. yüzyılda Kadı Mescidi Mahallesi olarak anıldığı bilinmektedir¹⁶⁴. Bu mescidin kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı belli değildir. Şeyh Bedreddin'in 16. yüzyılda önemli bir kişi olduğu ve kendisinin Kadı Mescidi civarında faaliyet göstermesiyle birlikte mescidin ve mahallenin adı, Şeyh olarak değişikliğe uğramış olmalıdır¹⁶⁵. Şeyh'in mezarı, caminin kuzeyindeki hazirede yer almakta, fakat mezar taşının üzerinde yazı ve tarih bulunmamaktadır¹⁶⁶.

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Muğla merkezde yer alan camiler arasında Şeyh Camii'ne de yer vermiştir¹⁶⁷. Cami ilk olarak üzeri toprak damlı ve minaresiz olarak inşa edilmiştir¹⁶⁸. Caminin minaresi 1806 yılında Ayşe hatun tarafından yaptırılmıştır¹⁶⁹.

¹⁵⁹ O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 93; Muğla İl Yıllığı 1973, s. 171; Yurt Ansiklopedisi, a.g.m., s. 5951; Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 480011 Nolu dosya; 1987 Yılı..., s. 28; Cumhuriyetin 80..., s. 109.

¹⁶⁰ Muğla İl Müftülüğü Arşivi.

¹⁶¹ Muğla İl Kültür Envanteri, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁶² Muğla İl Yıllığı 1967, s. 355.

¹⁶³ E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 83; A.R. Haksess de bir vakfiyeden bahsetmiş ve bu vakfiyede Şeyh Bedreddin ile Şahidi'nin babası Salih Dede'nin (H.800-900) imzalarının olduğunu söylemiştir. Salih Dede'nin yaşadığı dönemi baz alarak 1465 tarihini yapının inşa tarihi olarak vermiştir. Detaylı bilgi için bkz. A. R. Haksess, *a.g.e.*, s. 58.

¹⁶⁴ Z. Mete, *a.g.t.*, s. 48-49; N. Akçura, a.g.m., s. 249.

¹⁶⁵ N. Akçura, a.g.m., s. 249; Z. Mete, *a.g.t.*, s. 49; Suraiya Faroqhi da Şeyhin önemli bir kişi olduğunu vurgulamıştır. Detaylı bilgi için bkz. S. Faroqhi, a.g.m., s. 28.

¹⁶⁶ A.R. Haksess, *a.g.e.*, s. 57. Şeyh Bedreddin'e ait bir türbenin olduğundan bahsetmiş ve 1517 tarihli defterde Şeyh Mahallesi'nde Şeyh Bedreddin'in adının yerine oğlunun isminin sıklıkla geçtiğinden söz etmiştir. Buna dayanarak şeyhin bu tarihten önce vefat etmiş olabileceğini öne sürmüştür. Detaylı bilgi için bkz. Z. Mete, *a.g.t.*, s. 59.

¹⁶⁷ S. A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 222.

¹⁶⁸ Muğla İl Müftülüğü Arşivi.

¹⁶⁹ 1987 Yılı..., s. 28; O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 33; Muğla İl Turizm Envanteri, a.g.e, s. 37; O. N. Akbulut, *a.g.t.*, s. 127; Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; Cumhuriyetin 80..., s. 109; Yurt Ansiklopedisi, a.g.m., s. 5951.

Giriş kapısının batısında yer alan üç satırlık kitabeye göre 1831 yılında Menteşe mütesellimi Tavaslı Osman Ağa'nın eşi Ümmügülsün Hanım tarafından tamir ettirilmiştir¹⁷⁰. Kitabe şu şekildedir:

معمر ة هزال جامع الشريف الشيخ بدرالدين
درگاه عالی قیوچی باشیلرندن منتشا مسلمی عثمان عغا
حرمی مرحومه و مغفورلها ام کلثون حانم روحیچون فاتحه
سنه ۱۲۴۶

*Müammiretü haz'el-camii 'şerif eş-şeyh Bedreddin
Dergâh-ı ali kapucu başularından Menteşe müsellimi Osman Ağa
haremi merhume ve mağfurun leha Ümmügülsün Hanım ruhu için Fatiha
sene 1246*

1842 yılında Tavaslı Osman Ağa tarafından caminin sol tarafındaki arsaya on odalı bir medrese yaptırılmıştır¹⁷¹. Günümüzde mevcut olmayan medresenin ismi, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında bazı kaynaklarda belirtilmiştir¹⁷². Kurtuluş Savaşı öncesi Muğla'da bilinen 15 medresenin içerisinde Şeyh (Bedreddin) Medresesi de bulunmaktadır¹⁷³.

Caminin ikinci onarımı, giriş kapısının doğusunda yer alan üç satırlık kitabeye göre 1896 yılında Şerif Efendi ile Ragıp Efendi tarafından yaptırılmıştır¹⁷⁴. Kitabenin yazısı Müderris Hamza zade İbrahim Ethem Efendi tarafından yazılmıştır. Cami içi süslemeleri de bu tadilat sırasında Şerif Efendi tarafından yapılmıştır¹⁷⁵. Kitabe şu şekildedir:

¹⁷⁰ R. Arık, *a.g.e.*, s. 53 ; A. R. Haksess, *a.g.e.*, s. 58; E. Uykucu, *a.g.e.*, s. 83; Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; Cumhuriyetin 80., s. 109; 1987 Yılı..., s. 28.

¹⁷¹ A.R. Haksess, *a.g.e.*, s. 59.

¹⁷² Ç. Taş, *a.g.t.*, s. 110

¹⁷³ Z. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 157; Muğla Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2010-2014 Stratejik Plân, http://mugla.meb.gov.tr/stratejik_plan/Mugla_MEM_Stratejik_Plan.pdf, s. 9; S. Aktüre, *a.g.m.*, s. 93. Medrese muhtemelen Kurtuluş Savaşı'ı esnasında veya sonrasında ortadan kalkmıştır.

¹⁷⁴ R. Arık, *a.g.e.*, s.53 ; A.R. Haksess, caminin onarım tarihini 1898 olarak vermiştir. Detaylı bilgi için bkz. A.R. Haksess, *a.g.e.*, s. 57; Cumhuriyetin 80..., s. 109

¹⁷⁵ A.R. Haksess, *a.g.e.*, s. 58.

بويرنورانی مسجددر ياپوب اولجه بدر الدين
 كيرنر بولدى قدسيت وقت اعوام ساعتده
 حبيب ايله كيوب زوجى سعادت تاجنى راغب
 باق ازهر جامع ياپدى شريف اشراف ساعتده فى سنه ۱۳۱۴

*Bu bir nurani mesciddir yapub evvelce Bedreddin
 Girenler buldu kudsiet vakti avamı saatde
 Habibe ile giyüp zevci saadet tacını Ragıp
 Bak ezher camii yaptı şerif eşrafi saatde fi sene 1314*

Caminin güneybatısında yapıdan bağımsız olarak konumlandırılmış minarenin, kapısının yukarısında yer alan sülüs hatla yazılmış üç satırlık kitabeye göre minare, H. 1221 / M. 1806-1807¹⁷⁶ yıllarında Hacı Ahmed zevcesi Aişe tarafından yaptırılmıştır¹⁷⁷ (fotoğraf 64). Osman Ağa, camiye bir de vakıf bırakmıştır. Bu vakıf sonradan yaptırılan medreseye de bağlanmıştır¹⁷⁸. Vakfa Şeyh Bedreddin'in arkadaşları tarafından beş dükkân bırakılmıştır¹⁷⁹. Caminin para vakıfları dahi olmuştur; fakat vakfin asıl gelir kaynakları bağ ve dükkân kiralardan oluşmaktadır¹⁸⁰. Camiye, Osman Ağa tarafından, Gökâbât'ta 200 dönüm tarla, çarşıda 2 dükkân, Cazgırlar Deresi'nde 1 değirmen, çayırda 30 dönüm tarla ile karlık dağında 1 kar kuyusunun da temizlik işleri için bırakıldığı söylenmektedir¹⁸¹.

Cami, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1974 yılında koruma altına alınmıştır¹⁸². Yapının, Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından 15.05.1986 tarihinde tescil edilmesine karar verilmiştir¹⁸³.

¹⁷⁶ Minare kitabesinde tarih olarak verilmiş beş rakam görünmektedir. Fotoğraftan bakıldığında kitabenin tarihini rakam sayısı fazla olduğundan okumak oldukça güçtür. Bu sebeple minarenin kitabesi tarafımızdan bizzat üzerindeki kabartılar kontrol edilerek okunmuştur. Yaptığımız bu kontrolle birlikte 5. rakamın kabartısının olmadığı anlaşılmış, kitabe metninin üzerinden boya ile geçilerek yapıldığı ve fazladan eklendiği tespit edilmiştir. Ayrıca yine boyama sırasında 2 rakamının bir dişinin üzerinden geçilmediği fakat elle kontrol edildiğinde kabartısının olduğu anlaşılmıştır. Ş. Çakmak bu rakamı H.1121 olarak okumuştur. Detaylı bilgi için bkz, Şakir Çakmak, Muğla Cami ve Mescitleri, Muğla 2013, s. 49.

¹⁷⁷ Ş. Çakmak, *a.g.e.*, s. 49. Kitabe yüzeyindeki bozulmalar ve harflerin üzerinden geçilen yağlı boya, kitabenin detaylıca okunmasına imkan vermemiştir. Bu sebeple metnin yazılışına yer verilmemiştir.

¹⁷⁸ Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; 1987 Yılı..., s. 28

¹⁷⁹ A. Yiğit, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁸⁰ S. Faroqhi, *a.g.m.*, s. 28.

¹⁸¹ A. R. Haksas, *a.g.e.*, s. 59.

¹⁸² O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 33-34.

¹⁸³ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, 15.05.1986 tarih ve 2285 nolu karar.

Yapı, son olarak 2008 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından tamir ettirilmiştir¹⁸⁴. Bu onarımla camekânla kaplı olan son cemaat yeri, açık hale getirilmiştir. Bunun yanında çatı, kiremit ile pencereler yenilenmiş ve minare külâhı kurşunla kaplanmıştır¹⁸⁵.

Caminin isminin Şeyh olarak adlandırılması, onarım kitabesinde Şeyh Bedreddin isminin yer alması ve Şeyh Bedreddin'in 16. yüzyılda yaşadığının bilinmesi, caminin 16. yüzyılda inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Fakat yapı, günümüzdeki görüntüsüyle daha çok 19. yüzyıl mimari özelliklerini yansıtmaktadır. Yapının ilk inşaat tarihi net olarak bilinmese de bugünkü şeklini 19. yüzyılda geçirmiş olduğu kapsamlı onarımlarla aldığı muhtemeldir.

¹⁸⁴ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 480011 Nolu Dosya.

¹⁸⁵ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 480011 Nolu Dosya.

KURBANZADE (KURBANLAR) CAMİİ

Katalog No : 2. 1. 4

Plan No : 4-7

Fotoğraf No : 65 - 73

Yeri : Emirbeyazıt Mahallesi, Turgutreis Sokağı, 26. Pafta, 373. Ada, 35 numaralı parselde yer almaktadır. Cami ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Cami, derinlemesine dikdörtgen planlı harim ile camekânla kapatılmış bir giriş bölümünden oluşmaktadır. Yapı, yığma taş tekniğinde inşa edilmiş olup tek katlıdır. Yapıya camekânla kapatılmış mekânda bulunan iki kanatlı, ahşap, beyaz yağlı boya ile boyanmış bir kapıdan girilmektedir. Burası sonradan yapılmış ve kapatılmış olmalıdır. Çünkü buranın örtüsüyle harimin örtüsü farklıdır (Fotoğraf: 67). Caminin kuzeydoğu yan cephesinde yapıya bitişik betonarme bir merdiven vardır. Yapıya sonradan eklendiği anlaşılan merdiven, işlevsizdir. Caminin kuzeybatı cephesine bitişik tek şerefeli bir minaresi vardır¹⁸⁶.

Giriş mekânında kadınlar mahfiline çıkan ahşap bir merdiven bulunmaktadır. Merdivenin malzemesinin yeni olmasından sonradan yapıldığı bellidir. Caminin doğu, batı, kuzey ve güney cephelerinde ikişer tane dikdörtgen formlu, ahşap, iki kanatlı, demir korkuluklu pencereler bulunmaktadır. Üst sırada da her cephede ikişer adet pencere bulunmaktadır Fakat üst sıra pencerelerinin ebatları alt sıra pencerelerine göre daha küçük ölçeklidir.

Asıl ibadet mekânı dikdörtgen planlı tek mekândan oluşmaktadır. Harimin kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır. Kadınlar mahfili altısı duvara bağlı ikisi serbest bırakılmış sekiz ahşap direk tarafından taşınmaktadır. Ahşap korkuluğa sahip mahfilin balkon bölümü dikdörtgen form şeklinde harim bölümüne çıkıntı yapmaktadır. Mahfilin ahşap tavan döşemeleri, zemin kat pencerelerinin açılmasını engellemektedir. Bu nedenle mahfilin camiye sonradan eklenmiş olması muhtemeldir¹⁸⁷ (Fotoğraf: 71).

Güney duvarda yer alan mihrap, nişi dıştan çıkıntı yapmaktadır¹⁸⁸. Mihrabın sağında ve solunda dikdörtgen kaide üzerinde yükselen gövdesi yivsiz, başlıkları olan

¹⁸⁶ Caminin 1976 yılındaki Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından alınmış röleve plânında, minarenin konumu kuzeye daha yakın iken 1991 yılındaki röleve plânında minare konumunun güneye doğru kaydırıldığı anlaşılmaktadır. Minare konumundaki bu farklılıklar plân üzerinde daha net görülmektedir. Bknz, 4-5-6-7 nolu plânlar.

¹⁸⁷ Ayrıca mahfilin tavan döşemeleri, son cemaat yerinde bulunan ibadet mekânına girişin sağlandığı kapı kemerinin bir kısmını kapatmaktadır. Bu durum mahfilin sonradan yapılmış olma düşüncesini güçlendirmektedir.

iki sütunce bulunmaktadır. Yuvarlak kemerli mihrabın alınlığı yatay profillerden oluşmaktadır. Alınlığın altında ve üstünde çerçeve içerisinde ayetlere yer verilmiştir. Alınlığın üzerinde iki tane minare görünümünü andıran âlemlî süsleme unsuru bulunmaktadır.

Güneybatı köşede yer alan minber, ahşaptan olup sonradan yapılmıştır.

Caminin batı cephesine bitişik olarak yapılan tek şerefeli bir minaresi vardır. Dikdörtgen kaide üzerine oturan minare kesme taştan yapılmıştır. Minarenin iç çapı, Minarenin kapısı, giriş mekânında bulunan kadınlar mahfilinin merdivenlerinin altında bulunmaktadır. Asıl kapı mahfil merdivenlerinin altında kalmıştır. Sonradan merdivenlerin altına açılan kapıyla minareye çıkış sağlanmaktadır¹⁸⁹. Silindirik gövdesinde, şerefe altında ve petek bölümünde taş bilezikler göze çarpmaktadır. Şerefeye elli basamakla çıkılmaktadır. Şerefe korkulukları demirden olup orijinal değildir. Minarenin külahı çinko olup külahın üzerinde âlem bulunmaktadır.

Tarihçe : Mülkiyeti Kurbanoğlu Süleyman Vakfı'na aittir. Caminin inşa tarihine ilişkin bir kitabesi yoktur. Burada daha önceleri yıkık bir Mevlevî tekkesinin bulunduğu söylenmektedir¹⁹⁰. Söylentilere göre cami, Kurbanzade Süleyman Efendi tarafından inşa ettirilmiştir¹⁹¹. Mezarı da cami haziresinde olan şahsın ismi ile caminin isminin aynı olması bu bilgiyi güçlendirmektedir. Kurbanzade Süleyman Efendi, Muğla'da doğmuş ve 1875'te vefat etmiştir. Buna göre cami, 1875'ten önce yapılmış olmalıdır denilebilir¹⁹². Süleyman Efendi'nin mezar taşında yazanlar şu şekildedir:

Ziyaretten murat bir duadır

Bugün bana ise yarın sanadır

Süleymanü'n- Nakşibendiyyün

Halidiyyü'l-Muğlavi 1292

¹⁸⁹ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 4800154 Nolu Dosya.

¹⁹⁰ Ayrıca Ali Rıza Hakses, buradaki Mevlevî tekkesinde Şahidi'nin babasının şeyhlik yaptığı, Şahidi'nin babasının ölümü üzerine Kanuni Sultan Süleyman'ın fermanıyla tekkenin, Seyyid Kemaleddin tekkesine nakledildiği söylemektedir. Detaylı bilgi için bkz. A. R. Hakses, *a.g.e.*, s. 67.

¹⁹¹ O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 35; 1987 Yılı..., s. 29; Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; Cumhuriyetin 80..., s. 109.

¹⁹² Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; 1987 Yılı Muğla..., s. 29.

Süleyman Efendi, caminin yanına bir de medrese yaptırmıştır¹⁹³. 1925 yılından sonra harap olan medrese yıktırılmıştır¹⁹⁴. Cami avlusunda bulunan şadırvanın Kabasakalzade Hafız Ali Efendi tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir¹⁹⁵.

Cami Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1974 yılında koruma altına alınmıştır¹⁹⁶. Yapının, Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından 15.05.1986 tarihinde tescil edilmesine karar verilmiştir¹⁹⁷.

¹⁹³Medresenin 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı ile Kurtuluş Savaşı öncesinde mevcut olduğu bilinmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Ç. Taş, *a.g.t.*, s. 110; Muğla Valiliği, Milli Eğitim Bakanlığı..., s. 9. Ali Rıza Hakses, bu medresenin cami avlusunda sekiz odadan ibaret olduğunu söylemiştir. Ayrıca Hakses, bir de kütüphanenin varlığından bahsederek bunları yaptırmanın Kabasakalzade olabileceğinden söz etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. A.R. Hakses, *a.g.e.*, s. 114.

¹⁹⁴ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 4800154 Nolu Dosya.

¹⁹⁵ A. R. Hakses, *a.g.e.*, s. 114. Bu şadırvan mevcut olup, kullanılmaktadır.

¹⁹⁶ O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 33-34.

¹⁹⁷ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, 15.05.1986 tarih ve 2285 nolu karar.

PAZAR CAMİİ

Katalog No : 2. 1. 5

Plan No : 8

Fotoğraf No : 74 - 89

Yeri : Balıbey Mahallesi, Pazar Camii Sokak, 9. Pafta, 360 ada ve 16 numaralı parselde yer almaktadır. Cami ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Yapı, dört gözlü son cemaat yeri ile dikdörtgen planlı bir harimden meydana gelmektedir. Dört gözlü son cemaat yerinin kemerleri bursa kemeridir. Camiye kuzeyde bulunan yuvarlak kemerli bir kapıdan girilmektedir. Çift kanatlı olan demir kapı, beyaz yağlı boya ile boyanmıştır. Kapı kemerinin üzeri ve kapının sövesi mermerle kaplanmıştır. Kapının üzerinde dışa kare şeklinde taşıntı yapmış mükebbire bulunmaktadır. Yapının her cephesinde ikişer adet yuvarlak kemerli pencereler bulunmaktadır. Kuzey cephenin üst kat pencereleri üç adet iken diğer cephelerin üst sıra pencereleri ikişer adettir. Alt sıra pencereleri yuvarlak kemerli demir korkuluklu üst sıra pencereleri ise; daha küçük ölçülerde dikdörtgen formudur. Pencerelerin hepsi ahşap olup orijinal değildir.

Asıl ibadet mekânı kareye yakın dikdörtgen bir alandan oluşmaktadır. Harimin kuzeyinde kadınlar mahfili bulunmaktadır. Mahfile, girişin sağında yer alan merdivenlerden çıkılmaktadır. İki duvara bağlı dördü serbest toplam altı ahşap direk tarafından taşınan mahfilin çevresi ahşap korkuluklarla çevrilmiştir. Balkon bölümü oval bir biçimde harime doğru çıkıntı yapmaktadır. Mahfilin korkuluklarında yer alan “dendan” görünümlü süslemeler dışında herhangi bir süslemesi yoktur.

Güney duvarda yer alan mihrabın sağ ve solu sekiyle yükseltilmiş ve ahşap korkuluklarla sınırlandırılmıştır. Yuvarlak kemerli mihrabın iki yanında kaidersiz ve gövdesi düz, korinth sütun başlıklı iki tane sütun bulunmaktadır. Kemerin üst bölümünde alınlığın altında “S” ve “C” kıvrımlı bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Alınlık yatay profillerle hareketlendirilmiştir. Alınlığın köşelerinde meşale görünümünde birer tane süsleme bulunmaktadır. Sütun başlıkları alınlığın altındaki süslemeler ile alınlığın köşelerinde yer alan süslemeler alçıdan yapılmıştır.

Güneybatı köşede yer alan minber, taştan yapılmış ve beyaz yağlı boya ile boyanmıştır. Sekiz basamağı bulunan minberin kapı kemeri ile köşk bölümü ahşaptır.

Güneydoğu köşede yer alan vaaz kürsüsü, yeşil yağlı boya ile boyanmış olup altı adet basamağa sahiptir.

Harim bölümünün tavanı ahşap kaplamadır. Tavanın ortasına bir kare form ve içerisine sekizgen geometrik şekil yerleştirilmiştir.

Yapının kuzeydoğu köşesinde yer alan tek şerefeli minare, kare kaide üzerine oturmaktadır. Kenarları pahlanmış pabuçluk bölümü ile silindirik gövdeye sahip minare kesme taşla yapılmıştır. Minarenin gövdesinde, şerife altında ve petek bölümünde taş bilezikler bulunmakta olup minarenin şerefesine 45 adet basamakla çıkılmaktadır.

Tarihçe : Caminin inşa tarihi ve banisi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat halk arasında caminin Batıkzade Hacı Ahmet Ağa tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir. Nitekim yapının üç satırlık kitabesinde Batıkzade Hacı Ahmet Ağa'nın ismi bulunmaktadır. Bununla birlikte kitabede, caminin bu şahıs tarafından inşa veya tamir edildiğine dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bazı kaynaklarda caminin tamir edildiğine dair bilgiler bulunmaktadır¹⁹⁸. Başka kaynaklarda ise yapının Batıkzade Hacı Ahmet Ağa tarafından inşa edildiği yazmaktadır¹⁹⁹.

Pazar Camii'nin ismi, 1671'de Muğla'yı ziyaret eden Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde de geçmektedir. Bu duruma göre yapı, 17. yüzyılda inşa edilmiş olmalıdır. Fakat caminin mimarisi 17. yüzyıl özelliğini taşımamaktadır. Daha çok 19. yüzyıl mimari özelliklerini yansıtan caminin, kitabesinin üzerindeki tarih de göz önüne alındığında 19. yüzyılda yeniden yapılmış olabileceğini veya kapsamlı bir onarım geçirdiğini düşünmek mümkündür.

Harim kapısının yukarısında yer alan üç satırlık kitabe şu şekildedir:

صاحب الخيرات والحسنات

معمر بطق زاده الحاجي

احمد اغا سنه ١٢٥٨

Sahibü'l hayrat ve'l hasenat

Muammer²⁰⁰ Batıkzade²⁰¹ el Hacı

Ahmed Ağa sene 1258.

¹⁹⁸ O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 28; Cumhuriyetin 80..., s. 105; Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; 1987 Yılı..., s. 29; N. Akçura, *a.g.m.*, s. 255.

¹⁹⁹ Yurt ansiklopedisi, *a.g.m.*, 5951; O. N. Akbulut, *a.g.t.*, s. 127; Muğla İli Turizm Envanteri, *a.g.e.*, s. 37; A. R. Haksess, *a.g.e.*, s. 107.

²⁰⁰ A. R. Haksess bu kelimeyi tamir ettiren anlamına gelen "Muammir" olarak okumuştur. Detaylı bilgi için bkz. A. R. Haksess, *a.g.e.*, s. 96.

²⁰¹ Ş. Çakmak, bu ismi "Batazkade" olarak okumuştur. Detaylı bilgi için bkz. Ş. Çakmak, *a.g.e.*, s. 80.

Minare kapısının üzerinde yer alan kitabeye göre minare, H. 1283-M. 1866 tarihinde Ahmet oğlu Hacı Mehmet Ağa tarafından yaptırılmıştır²⁰². Minare kapısının yukarısında yer alan üç satırlık kitabe şöyledir:

انا لحسانت يدهيز السيات
صاحب الخيرات و الحسنات
كوسه احمد او غلو حاجى يانق محمد
١٢٨٣

İnnel—hasenat yed hin-i seyyiyat
Sahibü'l hayrat ve'l hasenat
Köse Ahmed oğlu Hacı Yanık Mehmet 1283.

Zekai Mete, Pazar meydanında bugünkü Pazar Camii'nin bulunduğu mevkide bir çeşmenin varlığından söz etmiştir²⁰³. Günümüzde ise böyle bir çeşme bulunmamaktadır. Ayrıca bazı kaynaklarda Pazar Camii'nin bitişiğinde Pazar medresesi isimli bir yapının bulunduğu da söz edilmiştir²⁰⁴. Ali Rıza Hakses ise, bu medresenin Kayıkzade²⁰⁵ ismi ile anıldığından bahsetmiştir. Nitekim Kayıkzade isimli medreseye bazı kaynaklar da yer vermiştir²⁰⁶. Günümüzde böyle bir medrese bulunmamaktadır. Ayrıca Hacı Mehmet Ağa, camiye bir de dükkân vakfetmiştir. Cami 1925-26, 1963 yıllarında tadilat geçirmiştir. Yapı en son 2009 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarım geçirmiştir²⁰⁷. Bu onarımla birlikte kapalı olan son cemaat yeri açık hale getirilmiştir. Kapalı son cemaat yerinde bulunan merdivenler aracılığıyla asma kata çıkılan ve bu asma kattan mahfile geçilebilen bölüm de kaldırılmıştır (Fotoğraf: 75,76,77,81). İç mekânda bulunan fayanslar kaldırılmış, yapının iç ve dış badanası yapılmıştır.

²⁰² A. R. Hakses, *a.g.e.*, s. 107; N. Akçura, *a.g.m.*, s. 255; O. N. Akbulut, *a.g.t.*, s. 127; Muğla İl Kültür Turizm..... s. 37; Cumhuriyetin 80...., s. 109; Yurt Ansiklopedisi, *a.g.m.*, s. 5951; Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; 1987 Yılı...., s. 28; O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 35.

²⁰³ Z. Mete, *a.g.t.*, s. 34.

²⁰⁴ Ç. Taş, *a.g.t.*, s. 110.

²⁰⁵ Kayıkzade ile ilgili detaylı bilgi için bkz. A.R. Hakses, *a.g.e.*, s. 121.

²⁰⁶ Z. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 137. (Eroğlu medresenin 13 odalı olduğunu da belirtmiştir); Muğla Valiliği, İl Millî Eğitim Müdürlüğü..., s. 9. Kurtuluş Savaşı öncesinde 15 medreseden biri olarak gösterilen Kayıkzade Medresesi, Kurtuluş Savaşı esnasında ya da Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yıkılmış olmalıdır.

²⁰⁷ Aydın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

Cami Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1974 yılında koruma altına alınmıştır²⁰⁸. Yapının, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kùltür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından 15.05.1986 tarihinde tescil edilmesine karar verilmiştir²⁰⁹.

²⁰⁸ O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 33-34

²⁰⁹ Muğla Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, 15.05.1986 tarih ve 2285 nolu karar.

SABURHANE CAMİİ

Katalog No : 2. 1. 6

Plan No : 9

Fotoğraf No : 90 - 102

Yeri : Bahçe Sokak, No: 2, 50. Ada ile 1 Nolu parselde bulunmaktadır. Cami ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Cami dikdörtgen planlı olup tek mekândan meydana gelmektedir. Yapıya kuzeybatıda yer alan dikdörtgen formlu demir bir kapıdan girilmektedir. Orijinal olmayan kapının sövelerinde mermer malzeme kullanılmıştır. Doğu ve batı cephede alt sırada üç tane yuvarlak kemerli pencere bulunurken, üst sırada, iki adet küçük ölçekli dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Güney cephede, alt sırada yuvarlak kemerli iki pencere, üst sırada ise dikdörtgen formda iki adet pencere yer almaktadır. Yapının güneydoğu cephesindeki duvarın köşesi yolun durumundan dolayı pahlanmıştır. Kuzey cephede ise alt sırada dikdörtgen formda iki küçük pencere ile minareye çıkılan dikdörtgen formlu demir bir kapı yer almaktadır. Üst sırada ise diğer cephelerde olduğu gibi iki küçük pencere bulunmaktadır. Yığma taş duvarlı yapı, alaturka kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür.

Asıl ibadet mekânı dikdörtgen planlıdır. Harimin kuzeyindeki mahfile kuzeydoğuda yer alan merdivenden çıkılmaktadır. Mahfil, dört ahşap direk tarafından taşınmaktadır. Beyaz yağlı boya ile boyanmış mahfilin balkon bölümü oval bir biçimde harime doğru taşıntı yapmaktadır.

Güney duvarda dışa taşıntı yapan yuvarlak kemerli mihrap nişi bulunmaktadır. Mihrabın sağında ve solunda dikdörtgen kaide üzerine oturan, gövdesi yivli, başlıksız iki adet sütun, plaster şeklinde düzenlenmiştir. Bu sütunların başlık bölümlerine alçı kabarıklar yerleştirilmiş, kenarlara da yine alçı malzemedan yapılmış kıvrık dallı bitkisel süslemeler yapılmıştır. Mihrap nişinin içerisinde alçı malzemeyle yapılmış iki yana açılan koyu yeşil renkle boyanmış perde motifi bulunmaktadır. Mihrap kemerinin üzerinde dikdörtgen çerçeve içerisinde mihrap ayeti yer almaktadır. Alınlık bölümünde yatay profiller ile meander motifi vardır. Alınlığın üstünde ortada küçük bir bitkisel süslemeye yer verilmiştir. Ayrıca mihrabın sağı ve solu mermer bir sekiyle yükseltilmiş ve etrafı mermer korkuluklarla çevrelenmiştir. Mihrabın içindeki süslemeler alçıdan yapılmıştır.

Güneydoğu köşedeki, orijinal olan üç basamaklı vaaz kürsüsünün korkuluğu ahşaptır.

Güneybatıda yer alan minberin on adet basmağı bulunmaktadır. Ahşap olan minberin süpürgelik ve geçit bölümlerinde kaş kemer kullanılmış olup bu bölümler açık bırakılmıştır. Korkulukta ve geçit bölümünün üzerinde daire şeklinde süslemelere yer verilmiştir. Orijinalliğini koruyan minberin köşk bölümü iki kanatlı küçük plastik bir kapıyla kapatılmıştır. Köşk sekizgen bir külah ve bir âlemle son bulmaktadır.

Harim bölümünün tavanı ahşap olup ortasında iç içe geçmiş içten dışarıya doğru büyüyen kademelenmiş kareler bulunmaktadır. En küçük karenin içerisinde sekizgen yer almaktadır. Sekizgenin köşelerinde yaprak görünümünde ahşap süslemelere yer verilmiştir. Göbekte ise yine ahşap malzemeyle yapılmış olan güneş motifi vardır.

İç mekânda duvarda alçı madalyonlar içerisinde “Allah”, “Muhammed” ve dört halifenin isimleri yazmaktadır. Bu süslemelerin dışında ibadet mekânı oldukça sade bir görünüme sahiptir.

Caminin minaresi doğu cephenin kuzey köşesinde yer almaktadır. Minareye kuzey cephede yer alan demir bir kapıdan girilmektedir. Kare kaide üzerinde yükselen minarenin pabuç bölümü sekizgen olup silindirik gövdesinde iki taş bilezik bulunmaktadır. Kesme taşla inşa edilen minare tek şerefeli olup şerefe altını dört sıra kirpi saçak çevrelemektedir. Petek bölümünde de taş bileziğe yer verilmiştir. Külahın üzerinde âlem bulunmaktadır.

Tarihçe : Mülkiyeti Osman Efendi Vakfı'na aittir²¹⁰. Yapının inşa kitabesi bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda yapının 1848-1849 yıllarında Hacı Osman Ağa tarafından inşa ettirildiği yazmaktadır²¹¹.

Ali Rıza Hakses, caminin minaresiyle birlikte inşa edildiğini vurgulamıştır²¹². Ayrıca caminin giderleri için Osman Ağa tarafından yapıya vakıf da bırakılmıştır²¹³.

Caminin Saburhane isimli bir medresenin olduğuna bazı kaynaklar değinmiştir²¹⁴. Günümüzde ise böyle bir medrese bulunmamaktadır. Cami kapısının

²¹⁰ Aydın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

²¹¹ A.R. Hakses, *a.g.e.*, s. 109; O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 35; Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; 1987 Yılı..., s. 29. Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 48001061 nolu dosyada caminin Menteşe Mütessellimi Tavaslıoğlu Osman Ağa tarafından inşa ettirildiği yazmaktadır. Fakat hiçbir kaynakta böyle bir bilgiye rastlanılmadığı gibi, Tavaslıoğlu Osman Ağa'nın Muğla'da, Şeyh Medresesi dışında başka bir imar faaliyetinde bulunduğuna ilişkin de herhangi bir bilgiyle karşılaşılmamıştır. Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 48001061 Nolu dosyadaki bu bilgi, Hüseyin Aydoğdu'nun özel arşivinden alınmıştır. Bu bilginin isim benzerliğinden karıştırılmış olması muhtemeldir.

²¹² Her ne kadar bu bilgilerin doğruluğu tartışılır olsa da cami ile minarenin konum itibarıyla uyumlu olması ve minarenin ayrı bir kitabesinin bulunmaması bu düşünceyi doğrular niteliktedir.

²¹³ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Dosya No; A. R. Hakses, *a.g.e.*, s. 109.

üzerinde günümüz harfleriyle 1949 yılında Gülayiše Gazezoğlu tarafından tamir ettirildiği yazmaktadır. Kitabe şöyledir:

Bu cami hayır sahiplerinden
Gülayiše Gazezoğlu
Tarfından tamir ve
İhya edilmiştir
1949

Cami Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1974 yılında koruma altına alınmıştır²¹⁵. Yapının, Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından 15.05.1986 tarihinde tescil edilmesine karar verilmiştir²¹⁶.

Her ne kadar caminin inşa tarihi ve banisi belli olmasa, yukarıda verilen bilgilerin doğruluğu tartışılır olsa da caminin mimarisi göz önüne alındığında yapının 19. yüzyılda inşa edildiği düşünülebilir²¹⁷.

²¹⁴ Muğla Valiliği..., s. 9; S. Aktüre, a.g.m., s. 93; Z. Eroğlu, a.g.e., s. 137. Ayrıca Zekai Eroğlu, medresenin H. 1256 yılında Hacı Osman Ağa tarafından 6 odalı olarak yaptırıldığını da belirtmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Z. Eroğlu, a.g.e., s. 137.

²¹⁵ O. Ekinci, a.g.e., s. 33.

²¹⁶ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, 15.05.1986 tarih ve 2285 nolu karar.

²¹⁷ Ş. Çakmak, a.g.e., s. 102.

ŞAHİDİ CAMİİ

Katalog No : 2. 1. 7

Plan No : 10

Fotoğraf No : 103 - 115

Yeri : Camikebir Mahallesi, Şahidi Sokak, 22/11 Nolu yerde bulunmaktadır. Cami ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Cami, eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Yapı beş gözlü son cemaat yeri ile dikdörtgen planlı bir harimden meydana gelmektedir. Beş gözlü son cemaat yerinin ahşap taşıyıcıları birbirlerine bursa kemerleriyle bağlanmıştır. Camiye kuzeyde bulunan yuvarlak kemerli, iki kanatlı bir kapı ile girilmektedir. Kapı bej ve kahverengi renklerle boyanmış olup orijinalliğini korumaktadır. Kapının yukarısında ahşap korkuluklu mükebbire bulunmaktadır. Mükebbirenin bursa kemerli, küçük, ahşap bir kapısı vardır. Kuzey cephede alt sırada dikdörtgen formlu ahşap ve demir korkuluklu iki adet pencere vardır. Üst sırada da iki adet ahşap demir korkuluklu pencere bulunur. Fakat üst sıra pencereleri daha küçük boyutlarda olup yuvarlak kemerlidir. Demir korkuluk üst sıra pencerelerinde de bulunmaktadır. Güney ve doğu cephede benzer pencerelere rastlamak mümkündür. Bu cephelerden farklı olarak, batı cephede alt ve üst sırada üçer adet ahşap, dikdörtgen formlu demir korkuluklu pencerelere yer verilmiştir.

Asıl ibadet mekânı kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı bir alandan meydana gelmektedir. Harimin kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır. Mahfile, girişin sağında yer alan merdivenden çıkılmaktadır. Mahfil ikisi duvara bağlı dördü serbest altı ahşap direk tarafından taşınmaktadır. Bu ahşap direkleri birbirlerine bursa kemerleriyle bağlanmışlardır. Mahfilin korkulukları ahşap olup balkon bölümü oval bir biçimde harime doğru çıkıntı yapmaktadır. Mahfilin tavanı ahşap çıtalarla kaplanmıştır. Harimin ortasında sekiz ahşap ayağın taşıdığı yuvarlak bir platform vardır.

Güney duvarda, sade görünümüne sahip olan yuvarlak kemerli mihrap nişi yer almaktadır. Mihrap aynı zamanda dışa taşıntı yapmaktadır. Ayrıca dış cephede çıkıntı yapan mihrap kemerinin üzerine bir sıra kiremit örtülmüştür.

Güneydoğu duvarda yer alan vaaz kürsüsünün korkulukları ahşap olup kürsü, orijinalliğini korumaktadır.

Güneybatı köşede yer alan sade görünümüne sahip ahşap minberin, sekiz adet basamağı vardır.

İbadet mekânı oldukça sade bir görünümüne sahiptir. Dış cephede dikdörtgen forma sahip olan pencereler iç mekânda yuvarlak kemerlidir. Harimin tavanı ahşap çıtalarla kaplanmıştır. Tavandaki ahşap süslemeler, iç içe geçmiş karelerin kademelenme göstermesiyle oluşturulmuştur. Bu karelerin ortasına, altıgen geometrik şekiller, iç içe gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Altıgen geometrik şekillerin ortasında bitkisel süslemeler vardır. Kare formlar, köşelerinden çapraz gelecek şekilde ahşap çıtalarla birlikte ortadaki tavan göbeğine kadar uzatılmışlardır.

Caminin minaresi kuzeybatı köşede yer almaktadır. Önceleri ahşap bir minareye sahip olan yapının, zamanla harap olan minaresi, orijinal minare buluntularının ortaya çıkarılmasıyla birlikte aslına uygun olarak 1979 yılında kesme taşla yeniden inşa edilmiştir²¹⁸ (Fotoğraf: 113,114). Tek şerefeli taştan yapılmış minare, kare kaide üzerine oturtulmuştur. Pabuç kısmının köşeleri pahlanmış olup minarenin gövdesine iki küçük pencere açılmıştır. Taş minare alüminyum külahla sonlandırılmıştır.

Tarihçesi : İnşa tarihi net olarak bilinmeyen yapının, önceleri bir zaviye olduğu bazı kaynaklarda yer almıştır²¹⁹. Seyyid Kemaleddin'in kurmuş olduğu bu zaviyenin herhangi bir vakıf kaydına rastlanılmamıştır. Fakat 1562-63 tarihli evkaf defterlerinden zaviyenin Şemseddin adına kayıtlı olduğu anlaşılmaktadır²²⁰. Zaviyenin iki tabhanesinin yanındaki avluda, şeyh için ayrılmış iki harap ev, bir sofa ile ahırdan oluştuğu, bazı kaynaklarda yer almıştır²²¹.

Seyyid Kemaleddin'in ölümü üzerine öğrencisi Hüdayi Dede²²², zaviyeyi mevlevihaneye dönüştürmüştür²²³. Ş. Barihüda Tanrıkorur, zaviyenin 1453 ile 1470 yıllarında mevlevihaneye dönüştürülmüş olabileceğini söylemektedir²²⁴. Namık Açıkgöz de zaviyenin 1450'li yıllarda mevlevihaneye dönüştürülmüş olabileceğinden bahsetmektedir²²⁵. Kayıtlarda adı geçen Şemseddin Zaviyesi'nin mevlevihaneye dönüştürüldüğünde de aynı isimle anılmaya devam ettiği, vakfiyede Seyyid Kemaleddin'in Hüdayi Dede'nin ve Şahidi'nin isimlerinin geçmemesinden anlaşılmaktadır. Ş. Barihüda Tanrıkorur, zaviyenin Muğla ili 51. Vakfa ait notlar 879

²¹⁸ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 4800155 Nolu Dosya.

²¹⁹ Ş. B. Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihanelerinin Mimari Özellikleri", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi) 2000 Konya, s. 311.

²²⁰ Ş. B. Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 311.

²²¹ A. Yiğit, *a.g.e.*, s. 87; Ş. B. Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 311; Z. Mete, *a.g.t.*, s. 47.

²²² Mevlevi Şeyhi, Şahidi'nin babası. Detaylı bilgi için bkz.A.R. Hakses, *a.g.e.*, s.54.

²²³ N. Açıkgöz, "Muğla'da Mevlevilik" <http://www.muglalisahidi.com>, s. 1; Ş. B. Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 311.

²²⁴ Ş. B. Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 311.

²²⁵ N. Açıkgöz, *a.g.m.*, s. 1.

nolu defterde vakıf sahibinin Seyyid Kemaleddin b. Ali el- hüveyniyü'l-Buhari adına kayıtlı olduğunu vurgulamış ve zaviyenin adını, Buhara'dan birlikte geldiği kız kardeşinin oğlu Nurbahşi şeyhi Mehmed Şemseddin Hazretlerinin (Emir Sultan) adına kurmuş olabileceğinin akla yatkın olduğundan bahsetmiş ve Hüdayi Dede'nin hocasına saygısından dolayı bu ismi değiştirmemiş olabileceğini vurgulamıştır²²⁶.

Yapıya adını veren Şahidi ise; Hüdayi Dede'nin oğlu olup 1470-1550 yılları arasında Muğla'da yaşamış bir Mevlevî şeyhidir²²⁷. Ali Rıza Hakses, kaynak göstermeksizin Şahidi'nin, babasının (Hüdayi Dede) Kurbanzade civarındaki şeyhlik yaptığı tekkenin, Kanuni Sultan Süleyman'ın fermanıyla Seyyid Kemaleddin tekkesine nakledildiğinden bahsetmiştir²²⁸. Bu bilginin doğruluğu tartışılır olsa da Şahidi'nin yapıya ismini verdiği aşikârdır. Şahidi'nin Muğla Mevlevihanesi'nde şeyhlik yaptığından Ş. Barihüda Tanrıkorur da bahsetmiştir²²⁹. Nitekim Şahidi'nin mezarı da cami haziresinde yer almaktadır. Ayrıca cami haziresinde Seyyid Kemaleddin'in türbesi ile Hüdayi Dede'nin mezarı da bulunmaktadır. 1671'de Muğla'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Seyyid Kemeladdin'in türbesi ile Şahidi'nin mezarından söz etmiştir²³⁰.

Yapının ayrıca bir mualimhanesinin olduğu bazı kaynaklarda belirtilmiştir²³¹. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, mualimhanenin kitabesini okumuş ve tarihini H. 951 olarak vermiştir²³². Sevgi Aktüre, mualimhanenin Şahidi Camii'nin çok yakınında bulunduğu bahsetmiştir²³³. Fakat günümüzde ne mualimhaneden ne de kitabesinden eser yoktur.

²²⁶ Ş. Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 311. Süreyya Faroqhi ise, zaviyenin Şemseddin ismiyle anılmasının Şems Tebrizi'yi anmakla alakalı olduğunu veya Şemsi bir havada olan Şahidi'nin zaviyeye bu ismi vermiş olabileceğinden bahsetmiştir. Detaylı bilgi için bkz. S. Faroqhi, *a.g.m.*, s. 27; Barihüda, Suraiya Faroqhi'nin bu bilgiye ulaşmasındaki temel yanlışın mevlevihanenin 16. yüzyılda Şahidi tarafından kurulduğunu söyleyen Gökınarlı'dan aldığı bilgiye dayandırılmıştır (Ş. B. Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 311). Fakat Şahidi'nin, mevlevihaneyi 16. yüzyılda kurmasıyla ilgili herhangi bir kaynağa rastlanılmamıştır.

²²⁷ Ş. B. Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 310; N. Açıkgöz, *a.g.m.*, s.1; M. Çıpan, “*Muğlalı İbrahim Şahidi Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri Divan ve Gülşen-i Vahdet*”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara, 1985, s. 14. Şahidi'nin Mevlevi şeyhliği dışında edebi çalışmaları da bulunmaktadır. Gülşen-i Vahdet, Gülşen-i Esrar, Gülşen-i Tevhid, Gülşen-i Şerhi ve Tuhfe-i Şahidi gibi eserleri bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Muğla İl Yıllığı 1967, *a.g.e.*, s. 311; A. R. Hakses, *a.g.e.*, s. 67.

²²⁸ A. R. Hakses, *a.g.e.*, s.67.

²²⁹ Ş. B. Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 312.

²³⁰ S. A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 223; O. N. Akbulut, *a.g.t.*, s. 128-129.

²³¹ Z. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 143; İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 151; A. R. Hakses, *a.g.e.*, s. 67; Z. Mete, *a.g.t.*, s. 45.

²³² İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 151.

²³³ S. Aktüre, *a.g.m.*, s. 93.

Mevlevihane, 17. yüzyıl ortalarında bir tamir geçirmiştir²³⁴. Bazı kaynaklarda harap durumda olan yapının, H. 1265-M. 1848-49 yıllarında Hacı Osman Ağa (Saburhane Camisini yaptıran kişi), tarafından onarıldığı²³⁵, bazılarında ise yapının 1848 yılında yeniden yapıldığından bahsedilmektedir²³⁶. Daha sonraları ise yapı, Mustafa Efendi tarafından onarım geçirmiştir²³⁷. H. 1286- M. 1869-70 yıllarında ise Hacı Osman Ağa'nın oğlu Hacı Mehmet Ağa tarafından kapsamlı bir şekilde onarılmıştır²³⁸. Bu onarımda yapı, hem cami hem de semahane işlevini yürütecek şekilde onarılmıştır²³⁹. Bu onarıma ait kitabe giriş kapısının üzerinde yer almaktadır. Fakat kitabede inşa veya tamir ile ilgili bir ibareye rastlanılmamıştır. Bu yüzden kitabe metninin içeriği tam olarak anlaşılmamıştır. Kapı üzerinde yer alan üç satırlık kitabe şöyledir:

مغله خاندانندن مرحوم و مغفور له

حاجی عثمان اغا زاده الحاج محمد اغانك

روحیچون رضاء الله تعالى فاتحه سنه ۱۲۸۶

*Muğla hanedanından merhum ve mağfurun leh
Hacı Osman Ağazade el Hac Mehmed Ağa'nın
Ruhu için rızazen lillahi taala Fatıha sene 1286*

Yapı, 1911 yılında Mevlevi Şeyhi Cemal²⁴⁰ tarafından onarım geçirmiştir²⁴¹. Ş. Barihüda Tanrıkorur, semahanenin Cumhuriyet döneminde camiye çevrildiğine değinmiştir²⁴². Son cemaat yerinde kapının sağında yer alan günümüz harfleriyle yazılmış tamir kitabesine göre; 1949 yılında Hakkı Gazezoğlu tarafından tamir ettirilmiştir. Kitabe Şöyledir:

²³⁴ Ş. B. Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 312.

²³⁵ Ş. B. Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 312; Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; 1987 Yılı Muğla., s. 28; O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 33.

²³⁶ Cumhuriyetin 75..., s. 36; Yurt Ansiklopedisi, *a.g.m.*, s. 5951.

²³⁷ Ş. B. Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 312.

²³⁸ Cumhuriyetin 75..., s. 36; Yurt Ansiklopedisi, *a.g.m.*, s. 5951.

²³⁹ Ş. Çakmak, *a.g.e.*, s. 74.

²⁴⁰ Ş. B. Tanrıkorur, ise bu isimden Cemaleddin olarak bahsetmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Ş. B. Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 313.

²⁴¹ Cumhuriyetin 75. Yılında..., s. 36.

²⁴² Ş. B. Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 313.

Bu cami hayırsever sahiplerinden Hakkı

Gazezoğlu tarafından

Tamir ve ihya ettirilmiştir

1949

Cami Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1974 yılında koruma altına alınmıştır²⁴³. Yapının, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kùltür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından 15.05.1986 tarihinde tescil edilmesine karar verilmiştir²⁴⁴.

1977 depreminde hasar gören cami, 1978-81 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Cami, en son Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2010 yılında onarım geçirmiştir²⁴⁵.

Sonuç olarak yapının ilk yapılışı 15. yüzyıla kadar inmektedir. Zaman içerisinde yapının fonksiyonlarında değişiklikler (zaviye-mevlevihane-cami) yaşanmış ve 16. yüzyılda Şahidi'nin dini ve sosyal açıdan saygınlık ve ün kazanmasıyla yapının ismi Şahidi olarak anılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet döneminde cami olarak kullanılan yapının mimari özellikleri göz önüne alındığında daha çok 19. yüzyıl mimari özelliklerini yansıtmaktadır.

²⁴³ O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 33-34.

²⁴⁴ Muğla Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, 15.05.1986 tarih ve 2285 nolu karar.

²⁴⁵ Muğla Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 4800155 Nolu Dosya

SEKİBAŞI CAMİİ

Katalog No : 2. 1. 8

Plan No : 11

Fotoğraf No : 116 - 125

Yeri : Sekibaşı Sokak, 46. Pafta, 412. Ada, 3. Parselde yer almaktadır.

Cami ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Bina eğimli bir arazi üzerine konumlanmış olup kot seviyesi yolun altında kalmıştır. Yapı, kapalı bir son cemaat yeri ile kare planlı bir harimden oluşmaktadır. Binanın girişi kuzey cephede bulunmaktadır. Kapalı son cemaat yerine açılan kapının etrafı küçük bir cemekânla kapatılmış olup bu bölüm ayakkabılık olarak kullanılmaktadır. Caminin tüm cephelerinde ikişer tane pencere bulunmaktadır. Pencerelerin tamamı plastik kaplamalı olup sonradan yapılmışlardır. Son cemaat yerine açılan kapının solundaki pencere hariç diğer pencerelerde demir korkuluk bulunmaktadır.

Kapalı son cemaat yerinin batısında bir kapı bulunmaktadır. Bu kapı “L” biçiminde düzenlenmiş bir odaya açılmaktadır. Ayrıca odaya, dış cephede kuzeybatıda yer alan demir bir kapı ile de giriş yapılabilmektedir. “L” biçiminde düzenlenmiş odaya açılan kapının solunda yer alan kare formda düzenlenmiş pencere açıklığı, dolap olarak kullanılmaktadır. Minarenin kapısı da burada bulunmaktadır. Kapalı son cemaat yeri ile buraya açılan kapının ve kuzeybatıda yer alan odanın sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu birimlerin yapıyla olan kopukluğu, minare girişinin de son cemaat yerinden bir kapıyla sağlanması bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir²⁴⁶.

Asıl ibadet mekânına son cemaat yerinde bulunan bursa kemerli iki kanatlı ahşap kapıdan girilmektedir. Kapının batısında dikdörtgen formlu bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Kapının doğusunda yer alan pencere açıklığı ise sonradan kapıya çevrilmiştir²⁴⁷. Harim bölümü oldukça sade bir görünüme sahiptir. Harimin düz ahşap tavanla örtülü olan harimin duvarları yerden pencere sövelerine kadar ahşap malzemeyle kaplanmıştır.

Güney duvarda yer alan yuvarlak kemerli mihrap nişi, oldukça sade bir görünüme sahiptir.

²⁴⁶ Ş. Çakmak da son cemaat yerinin özgün olmadığını vurgulamış ve özgün son cemaat yerinin yapının mimarisini göz önüne alarak düz ahşap tavanla örtülü bir sundurma şeklinde olabileceğini belirtmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Ş. Çakmak, *a.g.e.*, s.93.

²⁴⁷ Ş. Çakmak, *a.g.e.*, s. 93.

Güneybatıda on adet basamağa sahip ahşap minber vardır. Vaaz kürsüsü ise güneydoğuda duvara tamamen bitiş olarak yapılmıştır. Dört basamaktan oluşan kürsünün korkulukları ve basamakları ahşaptır.

Tek şerefeli minare kuzeydoğu köşede bulunmaktadır. Kesme taşla inşa edilmiş minare sekizgen bir kaide üzerinde yükselmektedir. Silindirik gövdesinde ve şerefe altında taş bilezikleri vardır. Şerefe altı üç sıra kirpi ile düzenlenmiştir. Şerefe korkuluğu da taş olan minare, alüminyum bir külah ve metal bir âlemlerle sonlandırılmıştır. Minarenin gövdesinde ve petek bölümünde bazı taşların döküldüğü ve altta kalan taşların farklı olduğu anlaşıldığından, minarenin tadilat geçirdiğini söylemek mümkündür (Fotoğraf: 123).

Tarihçesi : Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Bu yüzden caminin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Fakat bazı kaynaklarda binanın ilk olarak toprak damla örtülü bir şekilde yapıldığı yazmaktadır²⁴⁸. Sonraları ise caminin 1870’li yıllarda Kabasakal oğlu Mehmet Ağa tarafından kapsamlı bir şekilde onarıldığı düşünülmektedir²⁴⁹. Her ne kadar verilen bilgilerin doğruluğu tartışılır olsa da caminin mimari özelliklerinden, yapının 19. yüzyılda inşa edilmiş veya geniş çapta onarılmış olabileceği fikri akla gelmektedir²⁵⁰. Ali Rıza Haksess, caminin altı odalı bir medresesinin olduğundan da bahsetmiştir²⁵¹. Yapının minaresinin ayrı bir kitabeyle sahip olması, minarenin camiye sonradan eklenmiş olabileceğini göstermektedir.

Caminin kuzeydoğu köşesinde yer alan minaresinin, kapalı son cemaat yeri içerisinde kalan kapısının üzerinde yer alan üç satırlık kitabede, minarenin H. 1289-M.1873-74 yıllarında Hacı Hafız Bekir Hasan Efendi tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Minarede yer alan üç satırlık mermer kitabe şöyledir:

قد بنيت هذا المنارة

من ثلث الحاج بكر حافظ

غفر الله له سنة ١٢٨٩

²⁴⁸ A.R. Haksess, *a.g.e.*, s. 125

²⁴⁹ Koruma Kurulu Dosya No, A.R. Haksess, *a.g.e.*, s. 125. Haksess ayrıca 1870’li yıllardaki onarımla birlikte camiye ahşap bir minarenin eklendiğini vurgulamıştır. Doğruluğu kesin olarak bilinmeyen bu bilgiden, bazı kaynaklar da yararlanmışlardır.(bkz. Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; 1987 Yılı....., s. 28; Cumhuriyetimizin 80. Yılında..., s. 109.)

²⁵⁰ Ş. Çakmak, *a.g.e.*, s. 94.

²⁵¹ A.R. Haksess, *a.g.e.*, s. 125. Fakat hiçbir kaynaktan böyle bir medreseyle rastlanılmamıştır.

Kad bünyet hazel minare
Min Süls²⁵² el hac Bekir Hafız
Gaffarallahu lehu sene 1289

Cami, 2010 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır.

²⁵² Şakir Çakmak bu kelimeyi “Süls” olarak okumuştur. Detaylı bilgi için bkz. Ş. Çakmak, *a.g.e.*, s.95.

KONAKALTI CAMİİ

Katalog No : 2. 1. 9

Plan No : 12

Fotoğraf No : 126 - 135

Yeri : Müştakbey Mahallesi, General Mustafa Muğlalı Caddesi, 24. Pafta, 106. Ada 1. Parselde yer almaktadır. Cami ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Fevkani olan yapı, alt katta bulunan iki adet dükkân ile üst katta yer alan harim bölümünden meydana gelmektedir. Camiye güneybatıda yer alan demir doğrama bir kapı ile girilmektedir. Binanın batı cephesinde alt katta iki dükkân vardır. Bu dükkânlardan muhtarlık olarak kullanılanı 6,45x2,64 m. boyutlarında, berber olarak kullanılan diğer dükkânın boyutları ise 6,51x2,72 m.'dir²⁵³.

Batı cephede kapının üzerinde ahşap bir ezanlık bulunmaktadır. Ezanlığın üzerinde ise bursa kemerli bir pencere açıklığı vardır. Yine aynı cephede muhtarlık olarak kullanılan dükkânın üzerinde yuvarlak kemerli bir pencere açıklığı daha vardır. Pencerenin yuvarlak kemeri dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Pencerenin kemere kadar olan bölümü plastik kaplamalı olup orijinalliğini yitirmiştir. Aynı pencerenin bir benzeri de berber olarak kullanılan dükkânın üzerindedir. Benzer üslupta bir diğer pencere de güney cephede bulunmaktadır. Güney duvar ile batı duvarının birleştiği noktada dikdörtgen formlu, plastik kaplamalı orijinalliğini yitirmiş bir pencere daha bulunmaktadır. Kuzey cephede ise alt sırada kare planlı demir korkuluklu bir pencere ile üst katta üç adet bursa kemerli pencere açıklıklarının olduğu görülmektedir²⁵⁴. Caminin üst katına on basamaklı ahşap merdiven çıkılmaktadır. Merdivenden yukarı çıkıldığında 6,78x1,95 m. boyutlarında bir hol karşılaşılmaktadır. Holün kuzeydoğu cephesine bakan bölümün bir kısmı plastik kaplamalı bir kapı ile kapatılmıştır. Plastik kaplamalı bu bölüm cami hocasına ayrılmış olabilir. Kuzeyde, dış cephede yer alan üç pencere açıklığı burada kapatılmıştır. Asıl ibadet mekânına, burada bulunan iki kanatlı ahşap bir kapıyla girilmektedir. Oldukça sade olan harim bölümünün güney duvarının ortasında mihrap yer almaktadır. Mihrabın iki yanında nişi çevreleyen dikey profillere yer verilmiştir. Mihrap nişinin sağında ve solunda alçıdan yapılmış o

²⁵³ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 48001142 Nolu Dosya; A.R. Hakses, caminin üst katının 1889 yılında yapıldığını da belirtmiştir. Detaylı bilgi için bkz. A.R. Hakses, *a.g.e.*, s. 11.

²⁵⁴ Buradaki bursa kemerli pencere açıklıklarının yarım kaldığı görülmektedir. Muhtemelen buranın daha geniş açıklıklı olup bir son cemaat yeri olduğu sonradan kapatılarak bu hale geldiğini düşünmek doğru olacaktır. Şakir Çakmak da buranın bir son cemaat yeri olabileceğini vurgulamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Ş. Çakmak, *a.g.e.*, s. 118.

çiçek motifleri vardır. Mihrap alınlığında yatay profiller vardır. Bu profillerin ortasına, akant yapraklı alçı bir süsleme konulmuştur. Mihrabın sağ ve solun sekiyle yükseltilmiştir. Ayrıca mihrap nişi, dıştan taşıntı yapmaktadır. Dış cephede mihrap çıkıntısını, alt katta yer alan üçüncü bir dükkân kapatmaktadır.

Güneydoğu duvarda yer alan vaaz kürsüsü, çeyrek daire şeklinde duvara birleşik olarak yapılmıştır. Oldukça sade olan kürsün yarıçapı 81cm olup kürsüye iki basamakla çıkılmaktadır. Kürsüde ahşap malzeme kullanılmıştır.

Güneybatı köşede yer alan minber ahşaptır. Oldukça sade olan minberin dokuz basamağı vardır.

Harim bölümünün tavanını ahşap çiteler oluşturmaktadır. Tavanın ortasında yer alan kare form, dıştan içe doğru kademelenmektedir. Kare formların ortasına da göbek olarak güneş motifi yerleştirilmiştir. Harimde, mihrapta kullanılan alçı süslemeler ile tavandaki ahşap süslemeler dışında herhangi bir süsleme unsuruna rastlanılmamıştır.

Caminin çatısı alaturka kiremitle örtülü olup çatının saçakları, caminin beden duvarlarından taşıntı yapmaktadır. Minaresiz olan cami ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Tarihçe : Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda şimdiki caminin yerinde H. 1245-M. 1828-29 yıllarında, Muğla eşrafından Aziz Ağa'nın kâhyası Abdi Ağa tarafından yaptırılan toprak damla örtülü bir mescit bulunduğu yazmaktadır²⁵⁵. Abdi Ağa yaptırmış olduğu bu mescidin yanına ayrıca üç dükkân yaptırmış ve mescide vakfetmiştir²⁵⁶. Bunun dışında buraya üç-dört odalı bir medrese ile bir de namazgâh yaptırmış ve vakfin mütevellisi olarak da oğlu İbrahim Efendi'yi tayin etmiştir²⁵⁷.

Ayrıca Abdi Ağa ve İbrahim Efendi'nin ölümünden sonra H. 1280-M.1863 yılında Zorbazade Hacı Mehmet Ağa'nın, toprak örtülü bu mescidi yıktırıp yerine bugünkü camiye yaptırdığı vurgulanmıştır²⁵⁸. Bakımı için de altındaki dükkân ile Yaraş Köyü'ndeki elli dönümlük bir tarlayı o tarihlerde camiye vakfettiği söylenmektedir²⁵⁹. Ali Rıza Hakses'in verdiği bu bilgilerin doğruluğu net olarak bilinmese de caminin mimarisi itibariyle, 19. yüzyılda inşa edildiğini belirtmek mümkündür.

²⁵⁵ A. R. Hakses, *a.g.e.*, s. 110; 1987 Yılı..., s. 28; Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 33.

²⁵⁶ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 48001142 Nolu Dosya.

²⁵⁷ A. R. Hakses, *a.g.e.*, s. 110.

²⁵⁸ A. R. Hakses, *a.g.e.*, s. 110; 1987 Yılı..., s. 28; Muğla İl Yıllığı 1973, *a.g.e.*, s. 171; O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 33.

²⁵⁹ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 48001142 Nolu Dosya.

KAVAKLI (BALI BEY-BALI HOCA) CAMİİ

Katalog No : 2. 1. 10

Plan No : 13

Fotoğraf No : 136 - 141

Yeri : Balibey Mahallesi, Kavaklı Sokak, 9. Pafta, 358. Ada, 80. Parsel, No:6'da yer almaktadır. Cami ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Cami, batı cephede yer alan altı ahşap direğin taşıdığı son cemaat yeri ile kare planlı bir harimden meydana gelmektedir. Camiye kuzeybatıda bulunan, ahşap, çift kanatlı, orijinal olmayan bir kapıdan girilmektedir. Ahşap kapının sövesi düzgün kesme taş malzemeyle kaplanmıştır. Son cemaat yerinin tavanı da ahşap olup sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır. Batı cephede alt sırada düz lentolu dikdörtgen formlu demir korkuluklu iki adet penceresi bulunmaktadır. Üst sırada ise üç adet küçük ölçekli dikdörtgen formlu pencere vardır. Kuzey cephede, alt sırada ahşap iki adet, üst sırada daha küçük ölçekli iki adet pencere yer almaktadır. Doğu cephede ise sadece üst sırada küçük dikdörtgen formlu iki adet pencere bulunmaktadır. Güney cephede pencere bulunmamaktadır. Genel olarak pencereler orijinalliğini yitirmiştir. Alt sıra pencerelerinin sövelerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yapının çatısı alaturka kiremitle kaplanmış olup güneybatı köşede minare yer almaktadır. Yakın zamanda yapıldığı anlaşılan tek şerefeli minarenin, şerefe korkuluğu demirdendir. Tamamıyla ahşap olan minarenin külahı alüminyumdan yapılmıştır.

Asıl ibadet mekânına kuzeybatıda yer alan ahşap bir kapıdan girilmektedir. İbadet mekânı 7,97x7,44 m. ölçülerinde kare bir plandır. Harim mekânının duvarları yerden 7,5m'ye kadar ahşapla kaplanmıştır.

Güney duvarda yer alan mihrap, yuvarlak kemerli olup iki yanında kare kaide üzerinde yükselen korinth başlıklı sütunceler bulunmaktadır. Alınlık bölümünde ise dört sıra yatay profiller bulunmaktadır. Bu profillerin altında ortada, ay ve yıldız motiflerine yer verilmiştir. Ayrıca ay ve yıldız motiflerinin soluna birer tane çiçek motifi bulunmaktadır. Mihrap nişinin içerisinde de iki adet çiçek motifli süsleme vardır. Alınlığın üzerinde dikdörtgen çerçeve içerisinde mihrap ayeti yer almaktadır. Ayetin üzerinde ise vazodan taşan çiçekler ve kıvrık dallardan oluşan "C" kıvrımlı bitkisel süslemeler yer almaktadır.

Güneybatı köşede, sonradan yapılmış olduğu anlaşılan ahşap minber bulunmaktadır.

Tarihçe : Kesin inşa tarihi bilinmeyen caminin batı cephesinde yer alan üç satırlık tamir kitabesinde, Bali Bey tarafından inşa ettirildiği yazmaktadır. Nitekim caminin adı günümüzde de halk arasında Bali Bey – Bali Hoca isimleriyle anılmaktadır. Bali Bey'in (Bali Hoca'nın) kim olduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmasa da camiye ve mahalleye isminin verildiği aşikârdır. Zekai Mete, Bali Hoca'nın şahsiyetine ve ilmine önem verilen bir kişi olduğunu düşünmektedir²⁶⁰. Ali Rıza Hakses de kaynak göstermeksizin Bali Hoca'nın Nakşibendi tarikatına mensup bir şahsiyet olduğunu ve kendisinin Kur'an tefsiri ve ilmiyle meşgul olduğundan bahsetmiştir²⁶¹. Ayrıca günümüzde de Bali Bey Mahallesi olarak anılan, caminin bulunduğu mahallenin 16. yüzyılda "Bali Hacı" ismiyle bilindiği kayıtlarda yer almaktadır²⁶². Bali Hacı isimli mahallenin konumu itibariyle bugünkü caminin bulunduğu Bali Bey Mahallesinin konumunun aynı olduğu anlaşılmaktadır²⁶³. Bali Hacı (Hoca?) Mahallesi'nin ismi zamanla Bali Bey olarak değişmiş olmalıdır. Bunun yanında Bali Hoca'nın ismine 16. yüzyılda bir vakfiyede rastlanılmaktadır²⁶⁴. Bu vakfiyede Elvan Bey²⁶⁵, hamam icaresinden En'am Sûresi okuması için Bali Hoca'ya 300 akçe verildiği, Bali Hoca'nın ölümünden sonra ise bu paranın 1562-83 yıllarında Bali Hoca'nın evlatları tarafından almaya devam ettiği belirtilmiştir²⁶⁶. Ayrıca, Bali Hoca'nın, Muğla merkezinde caminin yanında imam ve müezzinin oturması için birer ev bıraktığı da kayıtlar da yer almaktadır²⁶⁷. Bu durumda Bali Hoca'nın 16. yüzyılda yaşamış olduğu kesinleşmektedir²⁶⁸. Hatta vakfiyede yer alan 1562-83 yıllarında Bali Hoca'ya vakfedilen paranın oğulları tarafından alınmaya başlanması, Bali Hoca'nın 1562 yılından veya 1562 yılından önce vefat etmiş olabileceğini düşündürmektedir. Böylece yapının da inşa tarihini 16. yüzyıla indirmek de mümkün olacaktır. A. R. Hakses de yine kaynak belirtmeden bu yapının Muğla'nın en eski mescidi olduğunu belirtmiştir²⁶⁹. 17. yüzyılda Muğla'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, Muğla'da cami isimlerinden

²⁶⁰ Z. Mete, *a.g.t.*, s. 57.

²⁶¹ A.R. Hakses, *a.g.e.*, s. 81.

²⁶² Z. Mete, *a.g.t.*, s. 5; N. Akçura, *a.g.m.*, s. 249.

²⁶³ "Mahalle, şehir dokusunun merkezindeki Cami-i Kebir Mahallesi'ne (Ulu Camii'nin bulunduğu mahalle) batı tarafından komşudur". Detaylı bilgi için bkz. Z. Mete, *a.g.t.*, s. 57.

²⁶⁴ A. Yiğit, *a.g.e.*, s. 84.

²⁶⁵ Z. Mete, bu şahsın bir sancak beyi olabileceğinden bahsetmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Z. Mete *a.g.t.*, s. 57.

²⁶⁶ A. Yiğit, *a.g.e.*, s. 84.

²⁶⁷ A. Yiğit, *a.g.e.*, s. 92.

²⁶⁸ Z. Mete, Bali Hoca'nın sancak beyi olduğunu düşündüğü Elvan Bey ile çağdaş olduğunu ve kendisinin 15. yüzyılın ilk yarısında Muğla'da yaşamış bir kişi olabileceğini söylemiştir. Detaylı bilgi için bkz. Z. Mete, *a.g.t.*, s. 57.

²⁶⁹ A.R. Hakses, *a.g.e.*, s. 81. Ayrıca Hakses, Bali Hoca'nın, cami için üç tarla vakfettiğinden yine kaynak göstermeden bahsetmiştir. Detaylı bilgi için bkz. A.R. Hakses, *a.g.e.*, s. 82.

bahsetmiş geri kalanların ise mescit olduğunu söylemiştir²⁷⁰. Buna göre binanın ilk yapıldığında küçük ölçekli, mescit tarzında yapılmış olması muhtemeldir. Bunlara rağmen cami, bugünkü mimarisi itibariyle 16. yüzyıl mimari özelliklerini yansıtmamaktadır. Tamir kitabesindeki harap ifadesinden hareketle yapının, 19. yüzyılda geniş çapta onarım geçirmesi veya 19. yüzyılda yeniden inşa edilmesi mümkün görünmektedir. Harim kapısının batısında yer alan üç satırlık mermer kitabeğe göre, Bali Bey tarafından inşa ettirilen cami, 1896-97 yıllarında Süleyman ve Mustafa Efendiler tarafından tamir ettirilmiştir²⁷¹. Mermere sülüs hatla yazılmış üç satırlık kitabe²⁷² şu şekildedir:

کبار اولیادن بالی احمد افندیك	نیجه مدت ایدی بو معبدی اولمش بتون و یران
ایدینجه نائب راغب افندی بو نلری ترغیب	سلیمان مصطفی افندیلر یابدی بلا نقصان
دینلدی نای حامدمدن ظیا اتمامنه تاریخ	مکافاتن ایدوب احسان معمر ایلسون یزدان ۱۳۱۴

<i>Nice müddet idi bu mabedi olmuş bütün viran</i>	<i>Kibar-ı evliyadan Bali Ahmed Efendi'nin</i>
<i>Süleyman Mustafa Efendiler yaptı bila noksan</i>	<i>İdince naib Ragıb Efendi bunları tergib</i>
<i>Mükâfatın idüb ihsan muammer eylesün Yezdan</i> 1314	<i>Denildi nay-i hamidimden ziya itmamına tarih</i>

Caminin Kurtuluş Savaşı öncesinde Bali Efendi isimli bir medresesinin olduğu bazı kaynaklarda yer almaktadır²⁷³. Çiğdem Taş, Bali Hoca Mahallesinde Halil Efendi diye bir medresenin varlığından söz etmiştir²⁷⁴. Müderrisin isminin Halil Efendi olması dolayısıyla medrese bu isimle anılmış olabilir. Zekai Eroğlu da Kurtuluş Savaşı öncesinde Muğla merkezde mevcut 15 medresenin içinde Halil Efendi Medresesine yer vermiş ve 6 odalı olduğundan söz etmiştir²⁷⁵.

Cami, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1974 yılında koruma altına alınmıştır²⁷⁶. Yapının, Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz

²⁷⁰ S. A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 222.

²⁷¹ Ş. Çakmak, *a.g.e.*, s. 89.

²⁷² Aydın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde yer alan Ekrem Uykucu'nun 11.09.1965 tarihinde İl Millî Eğitim Müdürlüğüne yazmış olduğu dilekçesinde kitabe metninin bir kısmına yer vermiştir. Ş. Çakmak, *a.g.e.*, s. 88.

²⁷³ S. Aktüre, *a.g.m.*, s. 93; Muğla Valiliği..., *a.g.m.*, s. 9.

²⁷⁴ Ç. Taş, *a.g.t.*, s. 110.

²⁷⁵ Z. Eroğlu, *a.g.e.*, s. 157.

²⁷⁶ O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 33-34.

Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından 15.05.1986 tarihinde tescil edilmesine karar verilmiştir²⁷⁷.

²⁷⁷ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, 15.05.1986 tarih ve 2285 Nolu karar.

2.2. MESCİDLER

KEYFOTURAĞI MESCİDİ

Katalog No : 2. 2. 1

Plân No : 14

Fotoğraf No : 142 - 168

Yeri : Yurtlar Mevkii, Karabağlar Mahallesi, No: 12'de yer alır. Mescit ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Mescit, kare planlı tek bir mekândan meydana gelmektedir. Mescide kuzeydeki kapıdan girilmektedir. Çift kanatlı yuvarlak kemerli ahşap kapının etrafı ve üzeri camekânla kapatılmıştır. Kapatılan mekân ayakkabılık olarak kullanılmaktadır. Bu cephede alt sırada dört adet, kare formu ahşap pencere yer almaktadır. Üst sırada ise dikdörtgen formu beş adet pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerden kapının üzerinde yer alan pencere, kare formda olup diğer dört pencereden daha büyük olarak tasarlanmıştır. Doğu ve batı cephede alt sıradaki üç adet dikdörtgen formu pencere, ahşap korkulukludur. Üst sıradaki pencereler ise beş adettir. Güney cephede yer alan pencereler ise iki adettir. Kuzey cephede yer alan pencereler hariç diğer cephelerde yer alan alt sıra pencereleri ahşap korkulukludur. Kıрма çatıyla örtülü mescidin saçakları beden duvarlarından dışa doğru taşıntı yapmaktadır.

Asıl ibadet mekânı kare bir alandan oluşmaktadır. Güney duvarda yuvarlak kemerli, boyu kısa tutulmuş mihrap nişi, oldukça sadedir. Mihrap nişi, içten şevli kare formu iki pencere arasında yer almaktadır.

Harimde yer alan üst sıradaki beş küçük pencere açıklıklarının aralarında madalyonlar içerisinde kalem işi süslemelerin olduğu göze çarpmaktadır.

Üst tarafta güney ve batı duvarının birleştiği yerde, dikdörtgen çerçeve içerisinde iç içe geçmiş beşgen bir şekil bulunmaktadır. Geometrik şeklin içerisine de "Muhammeden Resulallah" yazısı yazılmıştır. Yazının dış çerçevesini oluşturan bordür ve çerçevenin renkleri belirgin değildir. Güney cephede yine üst sıradaki pencere açıklıklarının yanındaki duvar boşluğunda dikdörtgen çerçeve içerisinde beş gözlü son cemaat yeri olan bir cami tasviri yer almaktadır. Tasvir edilen caminin, son cemaat yerinin üzeri beş kubbeye örtülmüş olup tek şerefeli iki minaresi bulunmaktadır. Minarelerin üzerinde yer alan bayraklar dikkat çekicidir. Üç kubbeye örtülü caminin son cemaat yerinde bulunan avizesi, minarelerindeki süsleme detayları net bir şekilde verilmiştir. Ayrıca camideki iki renkli taş uygulaması, kesme taş işçiliği ile caminin

merdivenleri oldukça ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Caminin arkasındaki iki selvi ağacı silik bir şekilde resmedilmiştir. Bu tasvirin sağındaki oval madalyonun içerisinde “Allah” yazısı, yazının altında da hurma ağaçlarının olduğu anlaşılmaktadır. Çerçevenin dış bordürü spiral kıvrımlı süslemeyle çevrilmiştir. Burada kullanılan renkler belirgin olmayıp siliktir. Bu çerçevenin gerisindeki duvar boşluğunda, dikdörtgen çerçeve ve bu çerçeveyi ortadan ikiye ayıran yivli ve korinth başlıklı bir sütun yer almaktadır. Sütunun sağında madalyon içerisinde “Muhammed”, solundaki madalyonun içerisinde de “Ebubekir” isminin yazılı olduğu anlaşılmaktadır. Madalyonların üst bölümlerinde ise “C” kıvrımlı soyut bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Aynı cephede bir diğer duvar boşluğunda yine dikdörtgen çerçeve ve bu çerçeveyi ikiye ayıran yivli korinth başlıklı bir sütun vardır. Burada da iki madalyon bulunmaktadır. Sağdaki madalyonda “Ömer” solundaki madalyonda ise “Ahmat” ismi yazmaktadır. Sağ taraftaki madalyonun üzerinde yer alan “C” kıvrımlı soyut bitkisel süslemeler mevcut iken soldaki madalyonun üzerindeki süslemeler silinmiştir. Bir diğer duvar boşluğunda yine dikdörtgen bir çerçeve karşımıza çıkmaktadır. Çerçevenin dış bordürünü spiral kıvrımlar dolaşmaktadır. Çerçevenin içerisinde bir madalyon, madalyonun içerisinde de “Ali “ isminin yazdığı görülmektedir. Madalyonun üzeri “C” kıvrımlı soyut bitkisel süslemelerle bezenmiştir.

Güney duvarla doğu duvarının birleştiği kısımda dikdörtgen çerçeve içerisine iki tane hurma ağacı yerleştirilmiştir. Çerçevenin dış bordürünü spiral kıvrımlı bir süsleme kaplamaktadır. Hurma ağacının yanındaki tasvirlerin ne olduğu, silik olduğundan anlayamamıştır.

Doğu duvardan kuzey duvara doğru uzanan cephede üst sıradaki pencere boşluğunda dikdörtgen pencere içerisinde bir madalyon, madalyonun içerisinde “Osman” ismi yazmaktadır. Madalyonun üzerinde “C” kıvrımlı soyut bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Aynı cephede benzer tarzda süslemelerin devam ettiği görülmektedir. Diğer pencere boşluklarında da dikdörtgen birer çerçeve ve bu çerçeveyi ayıran yivli korinth başlıklı sütun bulunmaktadır. Çerçevelerin içindeki madalyonlarda sırasıyla kuzey duvara doğru; Osman,....., Mekselina, Mislina, isimleri yazmaktadır. Doğu duvarın kuzey duvarla birleştiği yerde de sadece çerçevesi belirgin bir süslemenin olduğu görülmektedir. İçinde herhangi bir yazıya ya da süslemeye rastlanılmamıştır. Süslemeler muhtemelen sıvanın altında kalmış olmalıdır.

Batı duvarda pencere yanlarındaki duvar boşluklarında da benzer süslemeler bulunmaktadır. Güneyden kuzeye doğru bir sıralama yapılırsa ilk süslemenin üstünün

sıvandığı görülür. Diğer duvarlarda olduğu gibi dikdörtgen bir çerçeve ve çerçevenin içerisinde bir madalyon bulunmaktadır. Madalyonun içerisinde “Men bena mesciden lillahi, benallahu lehu beyten fi’l-cenneti” şeklinde hadis-i şerif yazısı yer almaktadır. Bu yazının yanındaki duvar boşluğunda bir süslemenin olduğu fakat sıvanın altında kaldığı anlaşılmaktadır. Bir diğer duvar boşluğundaki dikdörtgen çerçevenin yarısının sıvanarak yok olduğu anlaşılmaktadır. Çerçevenin diğer yarısının içerisinde yer alan madalyonda “Kıtmir” isminin yazılı olduğu görülmektedir. Madalyonun üzerinde sütun başlığı olarak kullanılan volüt ve bu volütün yanlarında “C” kıvrımlı soyut bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Doğu duvarı ile kadınlar mahfilinin kemerlerinin birleştii noktaya dikdörtgen bir çerçeve konulmuştur. Çerçevenin dış bordürünü sütun yivlerini andıran bir süsleme unsuru oluşturmaktadır. Fakat çerçevenin içerisinde ne bir yazı ne de bir süslemeye rastlanılmamıştır. Muhtemelen buradaki süslemeler de sıvanın altında kalmış olmalıdır.

Kuzeyde yer alan üst sıra pencere açıklıklarının yanındaki duvar boşluklarında da benzer süslemeler vardır. Kuzey duvar ile batı duvarının birleştii kesimde dikdörtgen bir çerçeve bulunmaktadır. Bu çerçeveyi spiral kıvrımlı bir süsleme dolaşmaktadır. İçerisinde de bir madalyon ve bu madalyonun içerisinde yelkenli bir gemi tasviri yer almaktadır. Bir sonraki duvar boşluğunda bir kısmı sıvayla silinmiş yarım dikdörtgen çerçeve içerisinde “Kefeştatayyuş” isminin yazılı olduğu görülmektedir. Dikkatlice bakıldığında yazının diğer yazılar gibi bir madalyon içerisinde verildiğı anlaşılmaktadır. Buradaki madalyon da sıvayla birlikte silinmiş olmalıdır. Bir sonraki duvar boşluğunda yer alan dikdörtgen çerçeveyi yine bir sütun yivi kuşatmaktadır. Çerçevenin içerisindeki madalyonda “Şazenuş” ismi yazmaktadır. Madalyonun kenarları sarı renkte üzerindeki soyut “C” kıvrımlı bitkisel süslemeler ise mavi renktedir. Diğer duvar boşluğunda yer alan madalyonun içerisinde “Debernuş” ismi yazılıdır. Bu yazıyı takip eden dikdörtgen çerçevenin içerisindeki madalyonda yine yelkenli bir gemi resmedilmiştir. Madalyonun üzerindeki “C” kıvrımlı soyut bitkisel süslemeler mavi renktedir.

Harimin kuzeyinde yer alan kadınlar mahfilini, altı ahşap direk taşımaktadır. Mahfilin kemer alınlıklarında mavi rengin hâkim olduğu çiçek motifleri dikkat çekicidir. Mahfilin balkon bölümü oval bir biçimde harime doğru çıkıntı yapmaktadır.

Güneydoğu köşede yer alan vaaz kürsüsü üç basamağa sahip olup korkuluk ve basamakları ahşaptır. Orijinalliğini yitiren kürsü, çeyrek küre şeklinde düzenlenmiştir.

Güneybatı köşede yer alan minber ahşaptan yapılmıştır. Yeni olan minber yapının orijinal minberi değildir.

Tarihçe : Giriş kapısı üzerinde yer alan kitabeğe göre H.1287/ M. 1870 yılında Kadızade tarafından inşa edilmiştir. Fakat Kadızade'nin kimliği ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Sülüs hatlı dört satırlık mermer kitabe şöyledir:

صاحب الخيرات قاضى زاده صاحب همت

سجده ايتدكچه مصليلىر دعا قلسون حقيق

كوش ايديوب اعمارينى طاهر ديدى يا ربنا

عمرن افزون ايليوب توفيقنى ايله رفيق

۱۲۸۷

Sahibü'l- hayrat Kadı-zâde sahib-i himmet

Secde etdikçe musalliler du'a kılsun hakik

Guş edip imarını Tahir dedi ya Rabbena

Ömrün eżzun eyleyip tevfikini eyle refik

1287

Mescit, 2005 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Bu onarımla çatısı yenilenmiş ve iç bakımı yapılmıştır²⁷⁸.

²⁷⁸ Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 00131 Nolu Dosya.

HACI AHMET CAMİİ (MESCIDİ)

Katalog No : 2. 2. 2

Plân No : 15

Fotoğraf No : 169 - 178

Yeri : Karabağlar Mahallesi, No: 9'da yer almaktadır. Mescit ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Mescit kare plânlı tek bir mekândan meydana gelmektedir. Yapıya kuzey cephede yer alan iki kanatlı demir bir kapıdan girilmektedir. Kapının sağında ve solunda ikişer tane dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Kuzey cephede toplamda dört adet pencere bulunurken diğer cephelerde ikişer adet pencere bulunmaktadır. Mescidin çatısı kiremitle kaplıdır. Çatının saçaklarında bir bordür halinde uzanan çitakari tekniğinde yapılmış geometrik süslemeler dikkat çekicidir.

Asıl ibadet mekânı kareye yakın dikdörtgen plânlı bir alandan oluşmaktadır. Harim tavanının yükünü ortada bulunan ahşap bir direk taşımaktadır.

Oldukça sade olan ibadet mekânının güney duvarında yuvarlak kemerli mihrap nişi vardır. Mihrap duvarının olduğu kısım, pencere sövelerine kadar fayansla kaplanmıştır. Mihrap nişi de kavsara bölümüne kadar mavi- beyaz renkte fayanslarla kaplanmıştır. Mihrap nişinin çerçeveleri altın yıldızla boyanarak belirgin bir hale getirilmiştir. Diğer kısımları ise mavi renge boyanmıştır. Ayrıca nişin içine geometrik bir şekil yerleştirilmiş ve içerisine de alçıdan yapılmış altın yıldızla boyanmış gülbezek motifli süsleme konulmuştur. Aynı süslemeler mihrap kemerinin üzerinde de vardır. Burada bulunan gülbezekler üç tanedir. Mihrap aynı zamanda dış cepheden taşıntı yapmaktadır.

Güneydoğu duvarda yer alan vaaz kürsüsü ahşap olup "L" biçiminde duvara birleşik olarak yapılmıştır. Kürsü beyaz renge boyanmış olup oldukça sadedir.

Güneybatıda yer alan minber, ahşap malzemedен yapılmış olup yenidir.

Ahşap düz tavanlı mescidin ibadet mekânında herhangi bir süsleme unsuruna rastlanılmamıştır.

Tarihçe : Harim kapının üzerinde yer alan kitabeye göre mescit, H. 1291- M. 1874 yılında Bakkal oğlu el-Hac Hafız Ahmet tarafından yaptırılmıştır. Beyaz mermere karşılıklı iki satırdan altı satır olarak sülüs yazıyla yazılmış kitabe şöyledir:

	بقال
حديث من بنادن ايلدى دل حانئين تاثير	خدا توفيقينه مظهر ايدوب اصخاب خايرتك
	اوغلى
كى مثل سینه پيران ايدى شايسته تعمر	دل عاشق كىي ويران اولوب بو معبد يزدان
۱۲۹۱	الحاج
اولنسون دفتر اعمالنه احسانا تسطير	قلنديقجه عبادت بو عبادتگاه مولاده
	خافظ احمد

	<i>Bakkal</i>
<i>Hadis men benadan eyledi dil hanesine te'sir</i>	<i>Hüda tevfikine mazhar edip ashab-ı hayratın</i>
	<i>Oğlu</i>
<i>Ki misli sine pıran idi şayeste tamir</i>	<i>Dil-i aşık gibi viran olup bu mabed-i Yezdân</i>
<i>1291</i>	<i>El hac</i>
<i>Olunsun defter-i amaline ihsana tastir</i>	<i>Kılındıkça ibadet bu ibadet-gâh-ı Mevlâda</i>
	<i>Hafız Ahmed</i>

TOZLU KAHVE MESCİDİ

Katalog No : 2. 2. 3

Plan No : 16

Fotoğraf No : 179 - 188

Yeri : Yurtlar Mevkii, Karabağlar Mahallesi, No: 1/A'da yer almaktadır. Mescit ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Mescide kuzeyde yer alan yuvarlak kemerli iki kanatlı bir kapıdan girilmektedir. Mescidin tüm cephelerinde yuvarlak kemerli ikişer adet pencere yer almaktadır. Yapının kuzeydoğusunda sonradan yapılmış küçük bir su deposu vardır.

Asıl ibadet mekânı kare plânlı bir alandan oluşmaktadır. Güney cephede yer alan mihrap oldukça sade bir görüntüye sahiptir. Güneybatıda yer alan minberin yedi adet basamağı vardır. Güneydoğuda yer alan vaaz kürsüsü duvardan tamamen bağımsız olup ahşaptan yapılmıştır.

Yapının tavanı ahşap olup çökertme tavanın ortasında sekizgen bir şeklin oluşturduğu göbek bulunmaktadır. Kiremitle kaplı çatının saçakları yapının beden duvarlarından dışa doğru taşıntı yapmaktadır.

Tarihçe : Harim kapısının üzerinde yer alan kitabeye göre yapı, M. 14 Haziran 1909 tarihinde Murtaza Hacı Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır. Sülüs hatla yazılmış üç satırlık taş kitabe şöyledir:

بر حزيران بيك اوچيوز يكرمي

بش تاريخنده مرتضى زاده حاجي

على اغانك همتيه وجود بولمشدر

Bir haziran bin üç yüz yirmi

beş (Miladi: 14 Haziran 1909) tarihinde Murtazazade Hacı

Ali Ağa'nın himmetiyle vücud bulmuştur

BERBERLER KAHVESİ MESCİDİ²⁷⁹

Katalog No : 2. 2. 4

Plan No : -

Fotoğraf No : 189 - 191

Yeri : Yurtlar Mevkii, Karabağlar Mahallesi, No: 73'de yer almaktadır. Mescit ibadete açık değildir. Mülk sahibi şahıs tarafından kullanılmaktadır.

Mimari Özellikler : Yapıya kuzeyde yer alan yuvarlak kemerli bir kapıdan girilmektedir. Kapının iki ahşap kanadı mavi renge boyanmıştır. Tek mekândan oluşan mescidin dört cephesinde de kare formda ikişer adet pencere yer almaktadır. Pencereilerin tümü ahşap korkulukludur. Pencereilerin ahşap korkulukları da mavi renge boyanmıştır.

Kare bir alandan oluşan harimin güneyinde dar ve uzun tutulmuş mihrap nişi yer almaktadır. Güneybatıda yer alan minber sekiz adet basamağa sahip olup ahşaptan yapılmıştır. Minberin köşk bölümü ayakta değildir.

Güneydoğuda yer alan kare formlu vaaz kürsüsünün büyük bir bölümü harap durumdadır.

Tavanı da harap durumda olan yapının çatısı kiremitle kaplıdır. Çatının saçakları mescidin beden duvarlarından dışarıya doğru taşıntı yapmaktadır.

Tarihçe : Mescidin kitabesi bulunmadığından tarihi ve banisi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Fakat yayladaki diğer mescitlerden, özellikle kitabesi bulunan Tozlu, Keyfoturağı ve Hacı Ahmet isimli yapıların mimari özellikleri ve planları dikkate alındığında yapının 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında inşa edilmiş olabileceğini düşünmek mümkündür.

²⁷⁹ Yapı, kilitli olduğundan içine girilememiştir.

YENİ BAKKALLAR MESCİDİ²⁸⁰

Katalog No : 2. 2. 5

Plan No : 17

Fotoğraf No : 192 - 195

Yeri : Yurtlar Mevkii, Karabağlar Mahallesi, No: 6'da yer almaktadır. Mescit, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmış olup ibadete açıktır.

Mimari Özellikler : Yapıya kuzeyde yer alan yuvarlak kemerli bir kapıdan girilmektedir. Çift kanatlı ahşap kapının iki yanında birer pencere vardır. Mescidin diğer cephelerinde de ikişer adet pencere bulunmaktadır. Pencereler dikdörtgen formlu olup ahşap panjurlara sahiptirler.

Asıl ibadet mekânı kare bir alandan oluşmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün restorasyondan önce çektiği fotoğraflardan iç mekânın oldukça harap durumda olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf: 194). Aynı fotoğraflardan mescidin ahşap bir vaaz kürsüsü ile minberinin olduğu da anlaşılmaktadır (Fotoğraf: 194). Kare planlı ve tek bir mekândan oluşan harimin güney duvarında yer alan mihrap nişi, dış cepheden taşıntı yapmaktadır.

Mescidin alaturka kiremitle kaplı kırma çatısı, yapının beden duvarlarından dışa doğru taşıntı yapmaktadır.

Tarihçe : Kitabesi bulunmadığından tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Mescit restorasyon geçirdiğinden bugünkü görünümü oldukça yenidir. Fakat yapının restorasyondan önceki fotoğraflarına bakıldığında, yayladaki mescidlerden kitabeli olanların mimarisi ve malzemeleri ile benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durumda mescit, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında inşa edilmiş olmalıdır.

²⁸⁰ Yapı, kilitli olduğundan içine girilememiştir.

CİHANBEĞENDİ KAHVESİ MESCİDİ

Katalog No : 2. 2. 6

Plân No : 18

Fotoğraf No : 196 - 201

Yeri : Yurtlar Mevkii, Karabağlar Mahallesi'nde yer almaktadır. Mescit harap durumda olup kullanılmamaktadır.

Mimari Özellikleri : Mescide ahşap iki kanatlı bir kapıdan girilmektedir. Giriş kapısı kuzey cephede yer almaktadır. Kapının sağında ve solunda birer tane pencere açıklığı vardır. Yapının dört cephesinde ikişer adet pencere bulunmaktadır. Pencere kareye yakın dikdörtgen formlu olup sadece kuzey cephede yer alan pencere açıklıklarının ahşap korkulukları vardır. Pencere yazlık tarzda yani açık bir şekilde düzenlenmişlerdir. Doğu ve batı cephedeki pencerelerin boyutu kuzey ve güney cephede bulunanlara göre daha büyüktür. Dış cephede pencerelerin altından, üstünden ve ortasından destekleyici ahşap hatıllar geçmektedir.

Harim kare planlı ve tek bir mekândan oluşmaktadır. Güney duvarda yuvarlak kemerli mihrap bulunmaktadır. Mihrap kemerinin kilit taşı az da olsa belli olmaktadır. Mihrabın batısında bir bölümü yıkılmış dört merdiveni mevcut olan minber yer almaktadır. İç mekânda vaaz kürsüsüne rastlanılmamıştır.

Harim tavanı, ahşap çitalardan oluşan kare şekillerden meydana gelmektedir. Harim tavanının ortasında ahşap bir sarkıt, tavan yükünü desteklemektedir. Farklı yapım tekniğiyle dikkat çeken tavan harap haldedir. Yapının çatısı, kiremitle kaplı olup kırma çatılıdır. Çatının büyük bir bölümü ayaktadır. Çatı, yapının beden duvarlarından dışarıya doğru çıkıntı yapmaktadır.

Tarihçe : Kapının üzerinde kitabe nişi bulunmaktadır. Fakat nişin içerisinde kitabe rastlanılmadığından tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Yapının moloztaş malzemeyle inşa edilmesi, kare planlı olması, pencere açıklıklarının düzeni bakımından 20. yüzyıl başında inşa edilmiş olan Tozlu Kahvesi Mescidi ile benzerlik göstermesinden dolayı 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında inşa edilmiş olması muhtemeldir.

KIR KAHVESİ MESCİDİ

Katalog No : 2. 2. 7

Plan No : 19

Fotoğraf No : 202 - 208

Yeri : Yurtlar Mevkii, Karabağlar Mahallesi, 67. Pafta, 32.

Ada, 23 nolu parsel üzerinde yer almaktadır. Mescit, ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikler : Mescide kuzey cephede iki pencere arasında yer alan çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmektedir. Yapının güney cephesi hariç diğer üç cephesinde kare formlu ahşap korkuluklu ikişer adet penceresi vardır.

Harim kare planlı tek mekândan oluşmaktadır. Güney duvarda mihrap yer almaktadır. Mihrap nişi dış cepheden taşıntı yapmaktadır. Güneybatı köşede minber, güneydoğu köşede vaaz kürsüsü yer almaktadır. Mescit restore edilmeden önce vaaz kürsüsü ve minberin bir bölümünün yıkılmış olduğu eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Fotoğraf: 204).

Mescit kırma çatıyla örtülmüştür. Çatı yapının beden duvarlarından dışarıya doğru taşıntı yapmaktadır. Mescidin onarım geçirmeden önce çatısının tamamen iç mekâna çöktüğü anlaşılmaktadır (Fotoğraf: 207).

Yapılan onarımla birlikte mescit, özgünlüğünü tamamıyla yitirmiştir.

Tarihçe : Kitabesi bulunmadığından tarihiyle ilgili kesin bir bilgi yoktur. Mescit restorasyon geçirdiğinden bugünkü görünümü oldukça yenidir. Fakat yapının restorasyondan önceki fotoğraflarına bakıldığında, yayladaki mescidlerden kitabeli olanların mimarisi ve malzemeleri ile benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durumda mescit, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında inşa edilmiş olmalıdır.

KOZLU KAHVE MESCİDİ

Katalog No : 2. 2. 8

Plan No : 20

Fotoğraf No : 209 - 213

Yeri : Yurtlar Mevkii, Karabağlar Mahallesi, 63. Pafta, 293.

Ada, 26. Parselde yer almaktadır. Mescit ibadete açık olup, kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Yapıya kuzeyde yer alan çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmektedir. Dört cephede de düz lentolu kareye yakın dikdörtgen formlu ikişer adet pencere yer almaktadır. Pencereler ahşap korkuluklara sahiptir.

Harim bölümü kare olup tek mekândan oluşmaktadır. 6.00x5.00 m. bir alandan oluşan harimin güney duvarında yuvarlak kemerli mihrap nişi yer almaktadır. Mihrabın sağında yedi basamaktan oluşan ahşap minber bulunmaktadır. Güneydoğu köşede yer alan vaaz kürsüsü ahşap olup kare form şeklinde düzenlenmiştir. İç mekânda, restorasyondan önce vaaz kürsüsü ve minberin olmadığı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün tadilattan önce çektiği fotoğraflardan anlaşılmıştır²⁸¹.

Harim mekânının zemini de ahşapla kaplanmıştır. Yapının, restore edilmeden önce pencerelerinin tamamen açık ve ahşap korkuluklu olduğu eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Fotoğraf: 213). Ayrıca pencerelerin üzerlerinde destek amacıyla yapılmış hatılların olduğu da dikkat çekicidir. Harim tavanı ahşap olup restorasyonla birlikte yenilenmiştir.

Yapının çatısı, beden duvarlarından dışarıya taşıntı yapmaktadır. Mescit bugünkü görünümü itibariyle genel anlamda özgünlüğünü yitirmiştir.

Tarihçe : Yapının kitabesi bulunmadığından tarihiyle ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Mescidin tadilattan önceki durumu dikkate alındığında plan ve malzeme açısından kitabesi 20. yüzyıl başına tarihlenen Tozlu Kahvesi Mescidi ile benzerlik göstermektedir. Bu durumda mescit, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında inşa edilmiş olmalıdır.

²⁸¹ 213 Nolu fotoğraf, MKTVKK'dan alınmıştır.

KADI KAHVESİ MESCİDİ

Katalog No : 2. 2. 9

Plan No : 21

Fotoğraf No : 214 - 219

Yeri : Yurtlar Mevkii, Karabağlar Mahallesi'nde yer almaktadır. Mescit, şahsa ait olarak kullanıldığından ibadete açık değildir.

Tarihçe : Yapının kitabesi bulunmadığından tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Mescit, malzeme ve plan bakımından özellikle de 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına tarihlenen Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi'nin harim tavanı ile benzerlik göstermektedir. Bu sebeple mescidin 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına tarihlendirilmesi yanlış olmayacaktır.

Mimari Özellikleri : Mescide kuzey cephede yer alan çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmektedir. Mescidin dört cephesinde de ahşap kare formlu ikişer adet penceresi vardır. Pencereler kare formda olup ahşap panjurludur. Yapının kuzeydoğusunda sonradan eklenen küçük kare planlı bir müstemilat vardır. Bu kısım oldukça bakımsız bir durumdadır.

Harim kare planlı olup tek mekândan oluşmaktadır. Güney cephede yuvarlak kemerli mihrap nişi bulunur. İki pencere arasında yer alan mihrap dış cepheden çıkıntı yapmaktadır. Harap durumda olan ahşap vaaz kürsüsünün kare formda olduğu anlaşılmaktadır.

Kırma çatıyla örtülü mescidin çatısı, yapının beden duvarlarından dışarıya taşıntı yapmaktadır.

AYVALI KAHVE MESCİDİ

Katalog No : 2. 2. 10

Plan No : 22

Fotoğraf No : 220 - 223

Yeri : Yurtlar Mevkii, Karabağlar Mahallesi'nde yer almaktadır. Mescit ibadete açık olup kullanılmaktadır.

Mimari Özellikleri : Mescide kuzey cephede yer alan çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmektedir. Harim kapısının sağında ve solunda ikiz kemerli birer tane pencere yer almaktadır. Yapının diğer üç cephesinde de ikiz kemerli dikdörtgen formlu pencereler vardır. Pencereler ahşap korkuluklara sahiptir.

Harim kare planlı olup tek mekândan oluşmaktadır. Mihrap güney duvarda iki pencerenin arasında yer almaktadır. Ayrıca mihrap nişi dıştan taşıntı yapmaktadır. Mihrap kemerinin üzerinde dikdörtgen çerçeve içerisinde "mihrap ayeti" bulunmaktadır. Mihrabın sağında ve solunda selvi ağaçları vardır. Bu ağaçların boyalarının üzerlerinden geçilerek eksik kısımları tamamlanmıştır²⁸². Selvi ağaçlarının üzerinde de vazodan çıkan çiçekler dikkat çekmektedir. Güneybatı köşede yer alan ahşap minber oldukça sade bir görünüme sahiptir. Dokuz basamağa sahip minber özgünlüğünü kaybetmiştir. Güneydoğu köşede yer alan vaaz kürsüsü ahşap olup dört küçük ayak tarafından taşınmaktadır.

İç mekânda batı duvarda iki pencere arasında yer alan duvar boşluğunda ağaç tasviri vardır. Doğu duvarda ise yine iki pencere arasında yer alan duvar boşluğunda saat tasviri ve saatin sağında ve solunda iki adet vazodan çıkan süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf: 223).

Çatı alaturka kiremitle kaplı olup, yapının beden duvarlarından dışarıya taşıntı yapmaktadır.

Tarihçe : Kapının yukarısında kitabe nişi bulunmaktadır, fakat nişin içerisi boştur. Dolayısıyla tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Mescidin beden duvarlarının eksik bölümleri, yapının çatısı ve iç kısımda yer alan kalem işi süslemeler, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yenilenmiştir²⁸³. Mescidin tadilattan önceki durumu dikkate alındığında plan ve malzeme açısından yayladaki diğer mescitlerden, özellikle kitabesi bulunan Tozlu, Keyfoturağı ve Hacı Ahmet isimli yapıların mimari

²⁸² Aydın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

²⁸³ Aydın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

özelliikleri ve planları dikkate alındığında yapının 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında inşa edilmiş olabileceğini düşünmek mümkündür.

ELMALI KAHVE MESCİDİ

Katalog No : 2. 2. 11

Plan No : -

Fotoğraf No : 224 - 226

Yeri : Yurtlar Mevkii, Karabağlar Mahallesi'nde yer almaktadır. Mescit yıkık bir vaziyette olup kullanılmamaktadır.

Mimari Özellikleri : Yapının girişi kuzeyde yer almaktadır. Kapısının ahşap ve çift kanatlı olduğu görülmektedir. Mescidin büyük bir bölümü yıkılmıştır. Çatısı tamamen çökmüş ve yapının etrafını otlar sarmıştır. Dış cephede hatılların varlığı belirgindir.

Mescidin mevcut bölümlerinden harimin kare planlı olduğu anlaşılmaktadır. Mihrap nişi ayaktadır. Mihrap malzemesinin moloz taş olduğu görülmektedir. Vaaz kürsüsü ve minberi bulunmamaktadır.

Yapının beden duvarlarından pencere boşluklarının olduğu kısımlarının açık olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır. Buna göre yapı, yazlık mescit tarzında düzenlenmiştir diyebiliriz.

Tarihçe : Yapının kitabesi bulunmadığından tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Mescidin mevcut durumundan malzemesinin moloz taş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kare planlı olduğu anlaşılan yapı, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına tarihlenen, Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi, Kır Kahvesi Mescidi ile 20. yüzyıl başında inşa edilmiş olan Tozlu Kahvesi Mescidi'yle plan, malzeme ve teknik bakımından benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan yapının diğer mescitler gibi 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında inşa edilmiş olması muhtemeldir.

TÜCCAR HOCA (?) MESCİDİ

Katalog No : 2. 2. 12

Plan No : 23

Fotoğraf No : 227 - 233

Yeri : Müştakbey Mahallesi, Mescit Sokak, No: 4'te yer almaktadır.

Mescit genel anlamda harap durumda olup ibadete açık değildir.

Mimari Özellikleri : Fevkani bir özelliğe sahip mescide, kuzeybatıda bulunan çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmektedir. Kapının sağında ve solunda birer tane sütun görünümlü plasterler vardır Yuvarlak kemerli taş söveli kapının yukarısında dikdörtgen şekilli kitabe nişi vardır, fakat içerisinde kitabe yoktur. Kapının solunda yuvarlak kemerli, demir korkuluklu iki pencere yer almaktadır. Taş söveli bu pencerelerin altında bir adet mazgal pencere ile küçük bir açıklık vardır. Batı cephede üst sırada dikdörtgen formlu ahşap söveli iki küçük pencere bulunmaktadır. Güney cephede iki ahşap pencere daha bulunmaktadır. Aynı cephede bir de yuvarlak küçük bir pencere yer almaktadır. Bu yuvarlak pencerenin altında ince uzun dar bir pencere vardır. Kuzey cephede küçük iki adet pencere bulunmaktadır. Aynı cephede sol altta yer alan muhtemelen pencere açıklığı olan bu kısmın sonradan kapatıldığı anlaşılmaktadır. Kuzey cephede yer alan hatıllar dikkat çekicidir. Dış cephede dökülen sıvaların altından görüldüğü kadarıyla yapının moloz taşla inşa edildiği anlaşılmaktadır. Mescidin güney cephesi bir müştemilatla birleşirken kuzeydoğu cephesi ise bir evle birleşmiştir. Mescidin çatısı kiremitle kaplı olup saçakları, yapının beden duvarlarından dışarıya çıkıntı yapmaktadır.

Harim, enine dikdörtgen planlı olup tek mekândan oluşmaktadır. Güney duvarda yer alan mihrap nişi oldukça yüzeyseldir²⁸⁴. Vaaz kürsüsü ve minberi bulunmamaktadır. Harim tavanı, ahşap olup kalan izlerden ortasında altı ya da sekiz kollu, yıldız motifli tavan göbeğinin olduğu anlaşılmaktadır. Harimin zemini ve tavanı neredeyse çökmüş vaziyettedir.

Tarihçe : Yapının kitabesi bulunmadığından tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yapının ismi, net olarak bilinmese de "Tüccar Hoca Mescidi" diye anılmaktadır. Ali Rıza Hakses, kitabında Tüccarzade Halil İbrahim Efendi adlı kişinin 1850-1937 yılları arasında Muğla'da babasının yaptırdığı medresede

²⁸⁴ Yapı kilitli olduğundan içine girilememiştir. Pencerelerden görülebildiği kadarıyla fotoğrafları çekilmiş ve dijital ölçü cihazıyla duvar ölçüleri alınabilmiştir. Fakat mihrap nişinin derinlik ölçüsü alınamamıştır, bu sebeple mescidin planında mihrap derinliği gösterilememiştir.

müdürlük yaptığundan söz etmiştir²⁸⁵. Bunun dışında Oktay Ekinci de 1974 yılında Muğla'da koruma altına alınan yapılar arasında Tüccar Hoca Mescidi'ne de yer vermiştir²⁸⁶. Doğruluğu tartışılır olsa da yapının bu isimle bir bağı olduğu akla yatkındır. Fakat hiçbir yazılı kaynakta Tüccar Hoca Mescidi'nin ismi geçmemektedir. Bunun aksine bazı kaynaklarda Tüccar Hoca Medresesi'nden bahsedilmektedir²⁸⁷. Günümüzde ise böyle bir medresenin varlığına rastlanılmamıştır²⁸⁸. Yapının Tüccarzade Halil İbrahim Efendi zamanında yapılmış olduğunu varsayarsak, mescidin 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında inşa edilmiş olması muhtemeldir. Yapının mimari özellikleri bakımından da 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında inşa edildiğini düşünmek doğru olacaktır.

²⁸⁵ A. R. Hakses, *a.g.e.*, s. 148.

²⁸⁶ O. Ekinci, *a.g.e.*, s. 39.

²⁸⁷ Ç. Taş, *a.g.t.*, s. 110.

²⁸⁸ Ş. Çakmak, mescidin fevkani olması, mihrabının oldukça yüzeysel olması ve kaynaklarda mescid yerine medrese isminin yer almasından, mescidin alt katının medrese, üst katının mescid ya da sadece medrese olarak inşa edilmiş olabileceği ihtimalini belirtmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Ş. Çakmak, *a.g.e.*, s. 116.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

3.1. PLÂN VE MEKÂN ANLAYIŞI

3.1.1. Camiler

Muğla merkezinde incelenen on adet camiden Kurşunlu Camii, tek kubbe ile örtülmüşken diğer camiler ahşap tavanla örtülmüş ve kırma çatıyla kapatılmışlardır.

Tek kubbeli yapıların kökeni Orta Asya'dır²⁸⁹. İslam mimarisinde tek kubbeli cami örneklerine Büyük Selçuklular Dönemi'nde İran'da rastlanmaktadır. İsfahan Mescid-i Cuması (1072-1092)²⁹⁰, Barsiyan Mescid-i Cuması (1134)²⁹¹ tek kubbe ile örtülü camilerin ilk örnekleridir. Bu yapıların mihrap önü bölümleri tek bir kubbeyle kapatılmıştır.

Benzer örneklerle Anadolu'da da karşılaşılmaktadır. Anadolu'daki ilk örnekleri Selçuklu cami ve mescitlerinde görülmüştür. Beylikler devrine gelindiğinde ise Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde tercih edilen bir uygulama olmuştur²⁹². Anadolu'daki ilk örnekler daha çok Konya'da görülmüştür. Konya Başerabey Mescidi (1213)²⁹³, Konya Sırçalı Mescit (13. yüzyılın 2. yarısı)²⁹⁴ Anadolu'da görülen tek kubbeli camilerin ilk örneklerini teşkil etmektedirler. Konyadaki bu örneklerde tek kubbeli plan şeması, son cemaat yeri ile birlikte kullanılmıştır.

Tek kubbeli camilerin inşasına Beylikler ve Osmanlılar döneminde de devam edilmiştir. Balıkesir Edremit Kurşunlu Camii (1301?)²⁹⁵, Afyon Kubbeli Mescit (1330)²⁹⁶, Manisa İlyas Bey Mescidi (1362)²⁹⁷, Muğla Turgut (Leyne) İlyas Bey Cami (14. yüzyılın 2. yarısı)²⁹⁸, Muğla Balat İlyas Bey Camii (1404)²⁹⁹, Muğla Bozöyük

²⁸⁹ G. Öney, *a.g.e.*, s. 4.

²⁹⁰ Oktay Aslanapa, "Türk Sanatı I, İstanbul, 2003, s. 59.

²⁹¹ Metin Sözen -vd., *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1976, s.7.

²⁹² G. Öney, *a.g.e.*, s. 4-6.

²⁹³ S. Dilaver, "Anadolu'daki Tek Kubbeli Selçuklu Mescitlerinin Mimarlık Tarihi Yönünden Önemi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı: IV., İstanbul 1971, s. 27.

²⁹⁴ Oktay Aslanapa, *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi*, Ankara 2007, s. 55.

²⁹⁵ Sevil Durmuş, *Edremit ve Köylerindeki Türk Eserleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010, s. 35.

²⁹⁶ G. Öney, *a.g.e.*, s. 4-6.

²⁹⁷ Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. yüzyıl)*, Ankara 1977, s. 188.

²⁹⁸ R. Duran, *a.g.t.*, s. 288.

²⁹⁹ G. Öney, *a.g.e.*, s. 4-6.

Hanyeri Camii (Beylikler Devri)³⁰⁰, Beylikler devrinin örnekleri olarak sıralanabilir. İznik Hacı Özbek Camii (1333)³⁰¹, Kırklareli Hızır Bey Camii (1383)³⁰², Edirne Şahabettin Camii (1436)³⁰³, Bursa Gebze Orhan Camii (14. yüzyılın ortaları)³⁰⁴ ise Osmanlı'nın erken döneminde inşa edilmiş tek kubbeli camilerdendir. Bu plan tipi, Osmanlı'nın klasik döneminde de tercih edilmeye devam edilmiştir. Denizli Çivril Emirhisar Dedeköy Camii (15-16. yüzyıl)³⁰⁵, Manisa İbrahim Çelebi Camii (1549)³⁰⁶, İzmir Bergama Şadırvanlı Camii (1550)³⁰⁷, Van Hüsrev Paşa Camii (1567)³⁰⁸, Sivas Kale Camii (1580)³⁰⁹, İzmit Pertev Paşa Camii (1580)³¹⁰, Sivas Ali Ağa Camii (1590)³¹¹, Ankara Beypazarı Kurşunlu Camii (1685)³¹², Osmanlıların klasik döneminde inşa edilen tek kubbeli camilerdendir.

Tek kubbeli camilerin inşası Osmanlı'nın Batılılaşma ve son dönemlerinde de devam etmiştir. Muğla Bodrum Tepecik Camii (1756)³¹³, Uşak Boduroğlu Camii (1768)³¹⁴, de Osmanlı'nın batılılaşma döneminde inşa edilen yapılar arasındadır. Bu dönemde inşa edilen selatin camilerin süsleme ve mimarisinde batılı etkiler daha dikkat çekicidir. İstanbul Nuru Osmaniye Camii(1748-1755)³¹⁵, İstanbul Tophane Nusretiye Camii(1822-1826)³¹⁶, İstanbul Dolmabahçe Camii (1853)³¹⁷, İstanbul Ortaköy Mecidiye Camii (1854)³¹⁸, Aksaray Valide Sultan Camii (1871)³¹⁹, Konya Aziziye Camii

³⁰⁰ Caminin inşa tarihi net olarak bilinmemekle birlikte Osman Kunduracı, yapının Beylikler Devrinde inşa edilmiş olabileceğini düşünmektedir. Detaylı bilgi için bkz: O. Kunduracı, *a.g.e.*, s. 17-21.

³⁰¹ G. Öney, *a.g.e.*, s. 4-6.

³⁰² Mehmet Tuncel, *Kırklareli ve Tekirdağ Camileri*, Ankara 1974, s.90.

³⁰³ G. Öney, *a.g.e.*, s. 4-6.

³⁰⁴ G. Öney, *a.g.e.*, s. 4-6.

³⁰⁵ Şakir Çakmak, *Denizli İli'ndeki Türk Anıtları (Camiler)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1991, s. 7; Ferruh Toruk, "Denizli Çivril Emirhisar Kasabası'ndaki Yapılar", *Ortaçağ'da Anadolu Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan*, Ankara 2002, s. 415-426.

³⁰⁶ Hakkı Acun, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1999, s. 172.

³⁰⁷ Bozkurt Ersoy, *Bergama Cami ve Mescitleri*, Ankara 1989, s. 52.

³⁰⁸ Ali Boran, *Anadolu'daki İçkale Cami ve Mescitleri*, Akara 2001, s. 23.

³⁰⁹ M. Ünsal, *Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006, s. 253.

³¹⁰ A. Boran, *a.g.e.*, s. 253.

³¹¹ M. Ünsal, *a.g.t.*, s. 255.

³¹² Tolga Bozkurt, *Beypazarı'ndaki Türk Devri Yapıları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2002, s. 20.

³¹³ Cengiz Gürbıyık, *Bodrum Yarımadası'ndaki Türk Eserleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007, s.27.

³¹⁴ Kasım İnce, *Uşak'ta Türk Mimarisi*, Isparta 2004, şekil: 3.

³¹⁵ Semavi Eyice, "XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Neo-Klasik Üslubu", *Sanat Taihi Yıllığı*, S. 9/10, İstanbul 1981, s. 165.

³¹⁶ S. Eyice, *a.g.m.*, s. 172.

³¹⁷ Gözde Çelik, "Sultan Abdülmecid Camileri ve Süslemeleri", *Sanat Tarihi Defterleri 7*, İstanbul 2003, s. 67-129.

³¹⁸ Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 2004, s. 533.

³¹⁹ O. Aslanapa, *a.g.e.*, s. 537.

(1876)³²⁰, İzmir Bergama Kurşunlu Camii (1878)³²¹, Denizli Tavas Hırka Köyü Camii (19. yüzyıl)³²² Osmanlının geç döneminde inşa edilmiş tek kubbeli cami örneklerindedir.

Kare planlı bir harimden oluşan Kurşunlu Camii'nin, önceleri iki küçük kubbesinin daha olduğu, bu kubbelerin son cemaat yerinde yer aldığı ve 19. yüzyıldaki onarımlarla birlikte bu kubbelerin kaldırıldığı bazı araştırmacılar tarafından söylenmektedir³²³. Her ne kadar bu bilgilerin doğruluğu tartışılır olsa da Kurşunlu Camii'nin inşa tarihi ve dönem özellikleri dikkate alındığında, zaviyeli tabhaneli olarak inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir³²⁴. Kurşunlu Camii'nin kuzeyinde bulunan kemer muhtemelen 19. yüzyıldaki onarımla birlikte açılmış ve son cemaat yeriyle birleştirilmiştir. Bodrum Tepecik Camii (1756)³²⁵ ile Uşak Boduroğlu Camii'nde (1768)³²⁶ de Kurşunlu Camii'nde olduğu gibi kuzeyde yer alan kemerin açılmasıyla harimle son cemaat yerinin bağlantısı sağlanmıştır. (resim koyulacak)

Muğla il merkezinde bulunan diğer camiler düz ahşap tavanla örtülmüşlerdir. Düz ahşap tavanlı camilerin ilk örnekleri Karahanlı Dönemi'ne kadar indirilebilir. Bu tarz, sonraları Anadolu'da Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde de devam etmiştir³²⁷. İnşa malzemesi olarak kolay temin edilen ve maliyeti düşük olan ahşabın deforme olması da bir o kadar kolaydır. Bu sebeple günümüze ulaşan ahşap tavanlı yapılar daha çok Osmanlı'nın geç döneminde inşa edilmiştir. Ankara Yeşil Ahi Mescidi (1349-1392)³²⁸, Kastamonu Candaroğlu Mehmet Bey Camii (1366)³²⁹, Hayrabolu Çelebi Mehmet Camii (1419)³³⁰, Manisa Kula Soğuksuyu Camii (15-16. Yüzyıl)³³¹ ahşap tavanla örtülü camilerin erken tarihli örnekleridir. Aksaray Eskil Köyü Camii

³²⁰ R. Duran-G. Apa-M. Çetinaslan-T. Bozkurt, Konya'daki Geç Dönem Osmanlı Yapıları," *Konya Kitabı*, S. IX, Konya 2006, s. 254; Yusuf Altın, *Konya'daki Geç Dönem Osmanlı Camileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya 2009, s. 302.

³²¹ Bozkurt Ersoy," Bergama'da Kurşunlu ve Şadırvanlı Camileri", *Vakıflar Dergisi*, S. XX, Ankara 1988, s. 104, 595-596.

³²² Ş. Çakmak, *a.g.t.*, s. 20; Kasım İnce, "Tavas ve Çevresindeki Osmanlı Mimari Eserleri", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler 2*, 2007 Denizli, s. 164-174.

³²³ N. Akçura, *a.g.e.*, s. 246.

³²⁴ N. Akçura, *a.g.e.*, s. 246.

³²⁵ C. Gürbıyık, *a.g.t.*, s. 30.

³²⁶ K. İnce, *a.g.e.*, şekil. 3.

³²⁷ Savaş Yıldırım, "Ankara'nın Kalecik İlçesi'ndeki Camiler", *History Studies*, 2013, s.458.

³²⁸ A. Boran, *a.g.e.*, s. 226.

³²⁹ Mahmut Akok, "Kastamonu'nun Kasaba Köyünde Candaroğlu Mahmut Bey Camii" *Bellekten*, Cilt: 10, Sayı: 38, Ankara 2006, s. 293-301.

³³⁰ A. Boran, *a.g.e.*, s. 226.

³³¹ Serap Erçin, *Kula İlçesindeki Türk Dönemi Yapıları (Manisa)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri 2008, s. 140.

(1634-1734)³³² , Tokat Mahmut Paşa Camii (17. yüzyıl)³³³ , Ankara Ağaç Ayak Camii (1706)³³⁴ , Balıkesir Burhaniye Hanay Camii (1758-1759)³³⁵ , Konya Nakipoğlu Camii (1762-1763/[1926 yeniden inşa tarihi])³³⁶ , Ovalıoğlu Camii 1764-1765)³³⁷ , Balıkesir Edremit Mahkeme Camii (1796-1797)³³⁸ , Yozgat Başçavuşoğlu Camii (1800)³³⁹ , Tokat Zile Elbaşoğlu Camii (1801)³⁴⁰ , Denizli Acıpayam Yazır Camii (1801)³⁴¹ , Konya Saatçi Camii (1871)³⁴² , Burdur Ağlasun Mülazımoğlu Camii (1892?)³⁴³ , Muğla Çömlekçi Köyü Camii (1899-1900)³⁴⁴ , Ordu Aziziye Camii (19. yüzyıl)³⁴⁵ , Ankara Kale Camii (19. yüzyıl)³⁴⁶ , Denizli Tavas Cevher Paşa Camii , (19. yüzyıl)³⁴⁷ , Muğla Bozöyük Siyami Bey Camii (19. yüzyıl)³⁴⁸ , Uşak Yılanıcı Camii (19. yüzyıl 2. yarısı)³⁴⁹ , Mğla Çaybükü (Gevenes) Camii (19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı)³⁵⁰ , Muğla Yeşilyurt Pisili Hoca Camii (1906-1907)³⁵¹ ise Osmanlının klasik ve geç döneminde yapılmış ahşap tavanlı camilerden bazılarıdır.

Muğla merkezinde yer alan ahşap tavanlı camilerden Kavaklı Camii kare plânlı; Şeyh Camii, Ulu Camii, Konakaltı Camii, Sekibaşı Camii ve Pazar Camii kareye yakın dikdörtgen plânlı, Kurbanzade Camii, Şahidi Camii ile Saburhane Camii kuzey- güney doğrultusunda uzunlamasına dikdörtgen plânlıdır. Bu camilerin tavan örtüsü tamamen duvarlara oturmaktadır. Şahidi Camii, harimde yer alan, on adet ahşap ayağın biçimde sıralanmasıyla oluşturulmuş dairesel sema alanıyla mekânsal olarak diğer camilerden farklılık göstermektedir. Şahidi Camii'nin hariminde yer alan dairesel sema alanı Bursa

³³² Bekir Deniz, "Aksaray'da Ahşap Sütunlu İki Köy Camii", *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı: IV, İzmir 1988, s. 19, 38.

³³³ Ali Murat Aktemur, "Zile Elbaşoğlu Camii'nin sıvalar Altında Kalan Gizemi", *Turkish Studies*, Sayı: 8/8, Ankara 2013, s. 1637.

³³⁴ A. Boran, a.g.e., s. 224.

³³⁵ Özgür Mehmet İrkin, *Burhaniye'deki Türk Devri Eserleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Programı, İzmir 2006, s. 93.

³³⁶ Y. Altın, a.g.t., s. 18-19.

³³⁷ Y. Altın, a.g.t., s. 22-23.

³³⁸ S. Durmuş, a.g.t., s. 44.

³³⁹ R. Arık, a.g.e., s. 26.

³⁴⁰ A. M. Aktemur, a.g.m., s. 1627-1628.

³⁴¹ Ş. Çakmak, a.g.t., s. 62-71.

³⁴² Y. Altın, a.g.t., s. 134.

³⁴³ Sertan Atasoy, *Burdur İlçelerindeki Türk Dönemi Eserleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Denizli 2013, s. 9-12.

³⁴⁴ C. Gürbıyık, a.g.t., s.131-145.

³⁴⁵ Ali Baş, "Ordu'da Osmanlı Camileri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, Sayı: 3, Konya 1994, s. 267.

³⁴⁶ S. Yıldırım, a.g.m., s. 545,560.

³⁴⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, *XVI. Asırda Tavas Kazası'nın Sosyal ve İktisadi Yapısı*, İstanbul 2002, s. 141.

³⁴⁸ O. Kunduracı, a.g.e., s. 25,28.

³⁴⁹ K. İnce, a.g.e., s. 32.

³⁵⁰ O. Kunduracı, a.g.e., s.36-38.

³⁵¹ O. Kunduracı, a.g.e., s.40-43.

Mevlevihanesi (1820)³⁵²,nin hariminde yer alan dairesel sema alanıyla benzerlik göstermektedir. Şahidi Camii'nin türbe ve mezarları bahçede yer alırken Karaman Mevlevihane'sinin (17. yüzyıl başları)³⁵³, Kütahya Mevlevihane'si (1812-1841-42)³⁵⁴ ve Karahisar-ı Sahib Mevlevihane'si (1902-1908)³⁵⁵ mezarları harimde yer almaktadır. Şahidi Camii bu bakımdan Karahisar-ı Sahib, Kütahya ve Karaman mevlevihânelerinden farklıdır.

Saburhane Camii'nin son cemaat yeri bulunmazken, Konakaltı Camii'nin kuzeyde yer alan üç gözlü son cemaat yeri zamanla kapatılmış ve açık kalan kemer bölümleri camla kaplanarak pencereye çevrilmiştir. Ulu Camii'nin son cemaat yeri yapıyı hem kuzeyden hem de batıdan çevrelemektedir. Pazar Camii'nin son yeri önceleri camekânla kapalıyken 2009'daki onarımla birlikte açık hale getirilerek özgün durumuna kavuşmuştur. Sekibaşı Camii'nin kuzeyde yer alan kapalı son cemaat yeri minare girişini de içine alacak şekilde betonarme olarak kapalı bir biçimde sonradan yapılmıştır. Son cemaat yerinin özgün durumu hakkında kesin bir bilgimiz bulunmamaktadır. Kavaklı Camii'nin son cemaat yeri batı cephede yer almaktadır. Kurbanzade Camii ile Kurşunlu Camii'nin son cemaat yerleri camekânla kapatılmıştır. Şeyh Camii'nin ise önceleri camekânla kapalı olan son cemaat yeri sonraki onarımla açık hale getirilmiştir. Ayrıca önceleri batıya doğru da uzanan son cemaat yeri daha sonra kapatılmış ve bu kapatılan yere kuzey cepheden bir kapı açılmıştır.

³⁵² B. Tanrıkorur, a.g.m., s. 215.

³⁵³ B. Tanrıkorur, a.g.m., s. 212.

³⁵⁴ B. Tanrıkorur, a.g.m., s. 215.

³⁵⁵ B. Tanrıkorur, a.g.m., s. 212; Kasım İnce, "Afyonkarahisar Mevlevihanesi ve Türk Mimarisindeki Yeri", *XII. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*,(15-17 Ekim 2008), İzmir 2010, s. 352-364.

3.1.2. Mescitler

Katalogta yer alan mescitlerden Tüccar Hoca Mescidi hariç diğerler mescitler Karabağlar Mahallesi'nde bulunmaktadır. Yayla olarak adlandırılan mahalle, daha çok yazları halkın ikamet ettiği bir yerdir. Adeta bir külliye görevi gören bu yapılardan bazıları kahvehaneleri bakkalları ve kuyuları ile birlikte inşa edilmişlerdir. Kahvehanelerinin isimleriyle anılan mescitlerden bir kısmı yenilenmişken bir kısmı ise kullanılmayacak derecede harap olmuştur. Yaz mevsimine uygun biçimde inşa edilen bu mescidler, harimi oluşturan kütlelerin köşelerdeki "L" biçimli duvarlar ile geniş pencere açıklıkları dikkat çekicidir. Bu pencere açıklıkları bazı örneklerde tamamen ahşap parmaklıklarla kapatılmışken bazı örneklerde ise ahşap korkuluklar, pencere üst seviyesine kadar uzanmaktadır. Mescitlerden bir kısmı restorasyon geçirerek tamamen yenilenmiş ve pencere açıklıkları, günümüz pencere doğramasıyla kapatılmışken sonraları, ahşap korkuluklar bu doğramaların önüne eklenmiştir. Tüccar Hoca Mescidi ve Keyfoturağı Mescidi enine dikdörtgen plânlı, Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi kareye yakın dikdörtgen plânlı diğer yapılar ise kare plânlıdır. Tek mekândan oluşan mescitlerden sadece Tüccar Hoca Mescidi fevkânî olarak inşa edilmiştir. Yapılardan Tüccar Hoca Mescidi'nin girişi kuzeybatıda yer alırken diğer yapıların girişleri kuzeyde yer almaktadır. Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi'nin her cephesinde dörder tane pencere uygulaması varken diğer yapılarda her cephede ikişer adet pencere uygulaması vardır. Keyfoturağı Mescidi'nin cephesindeki pencereler ise iki sıra şeklinde düzenlenmiştir. Örtü sistemi kırma çatı olan yapıların saçakları, beden duvarından taşınılıdır.

3.2. MALZEME VE TEKNİK

İncelenen yapılarda moloztaş, kesmetaş, ahşap, mermer, demir, alçı ve kiremit malzemelerinin kullanıldığı anlaşılmıştır.

3.2.1. Taş

Bazı yapıların sıvalı ve boyalı olmalarından malzemelerinin ne olduğu anlaşılamamıştır. Fakat Muğla yapılarında genel olarak taş malzemenin kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Taş malzeme daha çok yapıların beden duvarlarında, pencere - kapı sövelerinde ve minarelerde kullanılmıştır. Camilerden Konakaltı Camii'nin birinci katında bağdadi tekniği kullanılmış boyalı ve sıvalı olmayan camilerde ise genellikle moloztaş ve kabayonu taş kullanılmıştır. Saburhane Camii ile Sekibaşı Camii moloztaşla, Kurbanzade Camii kabayonu taşla inşa edilmiştir. Düzgün kesme taş ise; Ulu Camii, Kavaklı (Bali Hoca) Camii, Pazar Camii ve Kurşunlu Camii'nin kapı ile pencere sövelerinde kullanılmıştır. Ayrıca Kurşunlu Camii'nin cephesinde de süsleme unsuru olarak kesme taş kullanılmıştır. Bunların dışında Kavaklı (Bali Hoca) Camii minaresi hariç diğer camilerin minare kaidelerinde malzeme olarak moloz taş, gövdelerinde ise düzgün kesme tercih edilmiştir.

Mescitlerin tamamı moloztaş malzemeyle inşa edilmiş kagir yapılardır. Ayvalı Kahve Mescidi, Yeni Bakkallar Kahvesi Mescidi ve Kozlu Kahvesi Mescidi restorasyon geçirdiklerinden duvarları sıvalı ve badanalıdır, ancak önceki fotoğraflarından moloztaşla inşa edildikleri anlaşılmıştır. Tüccar Hoca Mescidi ile Tozlu Kahvesi Mescidi'nin kapı sövelerinde ise düzgün kesme taş kullanılmıştır. Tüccar Hoca Mescidi'nin batı cephesinde yer alan alt sıra pencerelerinin sövelerinde de düzgün kesme taş malzeme kullanıldığı görülmüştür. Bunların dışında Tozlu Kahvesi Mescidi'nin kitabesinin de taş malzeme olduğu görülmüştür.

3.2.2. Tuğla

Tuğla malzeme sadece Ulu Camii'nin minare kaidesinde, kaide ile pabuç arasındaki geçişi vurgulamak amacıyla kullanılmıştır.

3.2.3 Kiremit

Kiremit, Muğla merkezindeki yapıların daha çok çatılarında kullanılmıştır. Bu yapıların çatılarında alaturka kiremitin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kurşunlu Camii hariç diğer tüm cami ve mescitlerin çatısı kiremitle kaplanmıştır. Ayrıca Şahidi Camii'nin dıştan çıktığı yapan mihrap nişinin üzerinde de kiremit kullanılmıştır.

3.2.4. Demir

Demir malzemenin, yapıların pencere korkuluklarında, kapılarda, minare şerefe korkuluklarında kullanıldığı gözlemlenmiştir. Saburhane Camii ile Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi'nin harim kapıları ile Sekibaşı Camii'nin minare kapısı demirden yapılmıştır. Pazar Camii ve Kavaklı Camii'nin pencere korkuluklarında demir kullanılmıştır. Ayrıca Kurbanzade Camii ile Ulu Camii minarelerinin şerefe korkulukları demirdendir. Mescitlerden Tüccar Hoca Mescidi'nin pencere korkuluklarında demir kullanılmıştır.

3.2.5. Mermer

Ele alınan yapılarda mermer kullanımına fazla rastlanılmasa da bazı yapıların kitabelerinde kullanılan malzemenin mermer olduğu tespit edilmiştir. Şeyh Camii, Pazar Camii, Şahidi Camii, Kavaklı Camii, Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi ile Keyfoturağı Mescidi'nin kitabeleri mermerdir. Bunun dışında Kurşunlu Camii minberinin mermerden yapıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca Ulu Camii harim kapsının sövesinde de mermer kullanılmıştır. Saburhane Camii'nin dış cephesinde duvarların bazı bölümleri, yerden pencere alt seviyesine kadar günümüz plaka mermerle kaplanmıştır.

3.2.6. Ahşap

İncelenen yapılarda ahşap daha çok harim ve son cemaat yerlerinin tavanlarında kullanılmıştır. Bunun dışında minberlerde, mahfillerde, vaaz kürsülerinde, son cemaat yerlerinin kemerleri ile mahfil kemerlerinde de sıkça kullanılmıştır. Bazı yapıların minberleri ve vaaz kürsüleri yenilenmiş olsa da malzeme olarak yine ahşap tercih edilmiştir. Kavaklı Camii ile Ayvalı Kahve Mescidi'nin vaaz kürsüleri ile minberleri yenilenmiş ve ahşaptan yapılmıştır. Şahidi Camii'nin hariminde yer alan dairesel sema alanını oluşturan sütunlar ile Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi'nin hariminde yer alan ve tavanın yükünü destekler nitelikte olan sütun da ahşaptır. Ayrıca çoğu yapının harim kapıları da ahşaptan yapılmıştır. Özellikle mescitlerin pencere korkuluklarında ahşap bolca kullanılmıştır. Farklı kullanım alanı olarak ahşap malzemenin minarede de kullanıldığı görülmüştür. Kavaklı Camii'nin güneybatı köşesinde yer alan yakın zamanda yenilenen minaresi, ahşaptan yapılmıştır.

3.2.7. Alçı

Alçı malzeme, Anadolu'da sıkça kullanılan süsleme elemanlarından biri olmuştur. Selçuklular döneminde daha çok saraylarda, Beylikler ile Osmanlı'nın erken dönemlerinde ise dini mimaride kullanılmaya başlamıştır³⁵⁶. Çinideki ikonografik program alçı işçiliğinde de uygulanmıştır³⁵⁷. Beylikler dönemi camilerinde alçı, genellikle mihraplarda kalıplama tekniğinde kullanılmıştır³⁵⁸. Ermenek Ulu Camii³⁵⁹ ile Ermenek Sipas Camii³⁶⁰ mihrapları tamamıyla alçı malzeme kullanılarak yapılmıştır. Osmanlı'nın erken dönemlerinde ise zaviyeli - tabhaneli camilerde ocak ve dolap nişlerinde kullanılmıştır³⁶¹. Amasya Beyazıt Paşa Camii, Bursa Yıldırım Camii ile Bursa Yeşil Camii'nin ocak ve dolap nişlerinde alçı, malzeme kullanılmıştır³⁶².

Osmanlıların geç döneminde Sakız Adası'ndan İzmir'e yoğun bir göç yaşanmıştır. Burada yaşayan Ceneviz ve Rum ustalarının da İzmir'e gelmesi ve kültürlerini İzmir'deki yapılara uygulamalarıyla alçı farklı biçimlerde ele alınmıştır. Bu

³⁵⁶ Lale Bulut, "İzmir Camilerinde Alçı Süsleme", *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı: 8, İzmir 1996, s. 1.

³⁵⁷ Rüşan Arık, *Kubad Abad: Selçuklu Saray ve Çinileri*, İstanbul 2000, s. 177-180.

³⁵⁸ G. Öney, *a.g.e.*, 31-32.

³⁵⁹ Hacer Şahan, *Karamanoğulları Dönemi Cami ve Mescitlerinde Yer Alan Mihraplar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009, s. 197.

³⁶⁰ H. Şahan, *a.g.t.*, s. 201.

³⁶¹ G. Öney, *a.g.e.*, s. 31; Gönül Öney, *Anadolu'da Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, Ankara 1982, s. 83.

³⁶² G. Öney, *Beylikler Devri...*, s. 31.

alçı süslemeler Avrupalı üsluplarla birleşmiş ve değişik süslemelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur³⁶³.

Katalogu oluşturan yapılardaki alçı malzeme ise daha çok mihraplarda kullanılmıştır. Mihrapların çerçevelerinde, tepeliklerinde kavsara içindeki süslemelerde sıkça kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kurşunlu Camii, Saburhane Camii, Pazar Camii, Şeyh Camii, Konakaltı Camii, Kavaklı Camii ile Kurbanzade Camii mihrapları alçıdır. Alçı malzeme yoğun olarak Şeyh Camii'nde kullanılmıştır. Şeyh Camii'nin son cemaat yerindeki kemer kilit taşlarında, harim kapısının iki yanında yer alan sütun başlıklarında harimdeki pencere sövelerinin üzerlerinde sıklıkla kullanılmıştır. Mescitlerde ise sadece Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi'nin mihrabında kullanılmıştır.

³⁶³ Ayda Arel, *Bir Şehr-i Ruşenâbâd, Kâr-ı Anka Bir Bender (Tanzimat Öncesi İzmir Sanatında Yeni Yönelimler)*, İzmir 2002, 30-35.

3.3. MİMARİ ELEMANLAR

3.3.1. Taşıyıcılar ve Destekleyiciler

3.3.1.1. Duvarlar

Muğla merkezde incelenen yapılardan Kurşunlu Camii hariç, diğer yapıların üst örtüleri duvarlara oturmaktadır. Bu sebeple eserlerin beden duvarları kalın tutulmuştur. Yapıların duvar kalınlıkları 50-80 cm. arasında değişim göstermektedir.

3.3.1.2. Sütun ve Ayaklar

Katalogu oluşturan Camii ve mescitlerin taşıyıcıları ahşaptır. Yapılardaki ahşap sütunlara son cemaat yerlerinde ve mahfillerde rastlamaktayız. Şeyh Camii ve Ulu Camii'nin son cemaat yerlerinin tavanı ahşap sütunlar tarafından taşınmaktadır. Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi'nin harim tavanını destekleyen sütun da ahşaptır. Keyfoturağı Mescidi ve Kurşunlu Camii'nin kadınlar mahfili, ahşap sütunlar tarafından taşınan yapılardandır. Şahidi Camii'nin hariminde yer alan fakat harim tavanını destekleyici özelliği olmayan dairesel mekândan oluşan semahane alanı da ahşap sütunlar tarafından taşınmaktadır.

3.3.1.3. Kemerler

Muğla merkezinde yer alan cami ve mescitlerde bursa kemeri, yuvarlak kemer ve nadir de olsa basık kemer uygulamalarının kullanıldığı görülmektedir.

Kemer uygulamaları daha çok son cemaat yerlerinde, mahfillerde, pencere ve kapılarda karşımıza çıkmaktadır. Kavaklı (Bali Hoca) Camii ile Pazar Camii'nin son cemaat yerleri yenilenmiş ve ahşap sütunlar birbirlerine bursa kemerleriyle bağlanmıştır. Şeyh Camii'nin son cemaat yerinde yuvarlak kemer kullanılırken Ulu Camii'nin son cemaat yerinde farklı olarak dilimli kemer kullanılmıştır. İncelenen yapıların harim kapılarında genellikle yuvarlak kemer uygulaması tercih edilmiştir. Kurbanzade Camii, Şahidi Camii ile Tozlu Kahvesi Mescidi'nin harim kapılarında yuvarlak kemer kullanılmıştır. Bunlardan farklı olarak Kavaklı (Bali Hoca) Camii'nin harim kapısında basık kemer kullanılmıştır. Camii ve mescitlerin pencerelerinde de kemer uygulamaları bulunmaktadır. Pazar Camii ile Kurşunlu Camii'nin alt sıra pencereleri yuvarlak kemerlidir. Ayvalı Kahve Mescidi'nde farklı olarak ikiz kemerli uygulama göze çarpmaktadır.

3.3.2. Geçiş Elemanları

İncelenen yapılar arasında bulunanlardan sadece Kurşunlu Camii'nde geçiş elemanı olarak pandantif kullanılmıştır. Burada kullanılan pandantiflerin tarzı biraz farklıdır. Pandantiflerin kubbenin sekizgen kasnağına yakın olan bölümünde iç bükey-dış bükey kıvrımlar bulunmaktadır. Bu bölümler 19. yüzyıldaki onarımlarla bugünkü mevcut görünümüne kavuşmuş olmalıdır. Ayrıca Kurşunlu Camii'nde kubbe eteği ile kubbe kasnağı arasında kalan bölümde Türk üçgenlerinin kullanıldığı da görülmektedir.

3.3.3. Örtü Sistemleri

Kurşunlu Camii dışında Muğla merkezde yer alan cami ve mescitlerde üst örtü olarak ahşap tavan kullanılmıştır.

3.3.3.1. Ahşap Tavan

Ele alınan yapılardan Kurşunlu Camii hariç diğer tüm Camii ve mescitler içten ahşap tavanla örtülmüştür. İçten ahşap tavanla örtülü yapıların hepsi dıştan kiremitle kaplanmış ve kırma çatıyla örtülmüşlerdir. Çoğu yapının çatısının yenilendiği gözlemlenmiştir. İç mekândaki ahşap tavanlar düz ve tekne şeklinde düzenlenmişlerdir. Sekibaşı Camii, Kurbanzade Camii, Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi, Keyfoturağı Mescidi düz ahşap tavanla örtülmüş yapılardandır. Saburhane Camii ile Konakaltı Camii'nin tavanları tekne şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca yapılardaki ahşap tavanların yükü, Sekibaşı Camii'nin kapalı son cemaat yeri tavanını destekleyen ahşap ayak ile Hacı Ahmet Kahvesi Mescidinin harim tavanını destekleyen ahşap ayak dışında tamamıyla duvarlara oturmaktadır. Mescitlerdeki tavan kurgusu oldukça ilgi çekici bir şekilde yapılmıştır. Özgün durumunu koruyan Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi, Kadı Kahvesi Mescidi ve Berberler Kahvesi Mescidi'nin harim tavanında herhangi bir kaplama bulunmazken, bu mescidlerin üzerini örten kırma çatının iskeleti harimden seçilebilmektedir. Aynı durum restore edilen Kır Kahvesi Mescidi ve Kozlu Kahvesi Mescidi'nde de mevcuttur. Restorasyonu tamamlanan Ayvalı Kahve Mescidi'nin ise harim tavanı, düz ahşap tavan şeklindedir. Restore edilen bir diğer mescit Yenibakkallar Kahvesi Mescidi'nin içine girilemediğinden tavanıyla ilgili bilgimiz yoktur.

3.3.3.2. Kubbe

Merkezde yer alan yapılardan sadece Kurşunlu Camii'nin üzeri kubbeye kapatılmıştır. Kubbe kurşunla kaplanmış olup sekizgen bir kasnağa oturmaktadır.

3.3.3.3. Tonoz

İncelenen yapılardan yalnızca Kurşunlu Camii'nin kapalı son cemaat yerinin yanlara göre uzun ve geniş tutulan orta bölümün üzeri tonozla örtülmüştür.

3.4. YAPI ELEMANLARI

3.4.1. Kapılar

Merkezdeki yapıların ana girişleri genellikle kuzey cephede yer alırken Saburhane Camii, Kavaklı (Bali Hoca) Camii ile Tüccar Hoca Mescidi'nin girişleri batı cephede yer almaktadır. Kapılarda yuvarlak kemer, bursa kemeri, basık kemer ile dikdörtgen formlu uygulamaların olduğu gözlemlenmiştir. Kavaklı Camii'nin harime giriş kapısı basık kemerli, Sekibaşı Camii'nin harim kapısı bursa kemerlidir. Kurşunlu Camii, Pazar Camii, Keyfoturağı Mescidi'nin harime giriş kapıları ise yuvarlak kemerlidir. Konakaltı Camii, Saburhane Camii, Ayvalı Kahve Mescidi, Berberler Kahvesi Mescidi'ne dikdörtgen açıklıktan girilmektedir. İncelenen yapıların ana giriş kapılarının genellikle ahşap ve çift kanatlı oldukları görülmüştür. Şahidi Camii'nin harim kapısı ahşap ve çift kanatlıdır. Bunun yanında Saburhane Camii'nin kapısı yenilenmiş ve demirden yapılmıştır. Bazı kapıların da yenilendiği ve tekrardan ahşap malzemeyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Yeni Bakkallar Kahvesi Mescidi'nin yenilenen kapısı yine ahşaptan yapılmıştır.

Genellikle sade ve gösterişsiz olan kapılardan Şeyh Camii'nin harim kapısı, diğer yapıların kapılarına nazaran süslüdür. Şeyh Camii'nin kapısının iki yanında alçıdan yapılmış korinth sütun başlıklı iki sütun ile kapının üzerinde yatay silmelere yer verilmiştir. Saburhane Camii'nin kapı sövesinin iki yanına sade sütun başlığı şeklinde plasterlere yer verilmiştir. Ulu Camii, Kavaklı (Bali Hoca) Camii, Pazar Camii ile Tüccar Hoca Mescidi'nin kapılarının söveleri düzgün kesme taştan yapılmıştır.

3.4.2. Pencereleler

Muğla'daki Camii ve mescitlerin pencerelerinin çoğu yenilenmiştir. Ele alınan yapılarda düz lentolu, kare formlu, yuvarlak kemerli pencerelerle karşılaşmıştır. Şeyh Camii'nin pencereleri, Şahidi Camii'nin üst sıra pencereleri, Pazar Camii'nin alt sıra pencereleri yuvarlak kemerlidir. Kavaklı Camii ve Ulu Camii'nin alt sıra pencereleri düz lentoludur. Ulu Camii'nin düz lentolu dikdörtgen açıklıklı pencerelerinin üzerine süsleme amaçlı kör sivri kemerler konulmuştur. Bunun dışında Ulu Camii'nin üst sıra pencerelerinde bal peteği görünümlü pencereler de bulunmaktadır. Bazı yapılarda yenilenen pencerelerinin plastik kaplamalı oldukları gözlemlenmiştir. Sekibaşı Camii'nin düz lentolu pencereleri plastik ile kaplanmıştır. Kurşunlu Camii'nin üst sıra

pencerelerinde ve Şeyh Camii'nin kuzey cephesinde yer alan pencerelerde vitray çalışmaları göze çarpmaktadır. Ayrıca Şeyh Camii'nin harim pencerelerinin üzerlerinde kalem işi ve alçıdan yapılmış kıvrık dallı süslemelere yer verilmiştir.

Muğla camilerinin pencereleri genellikle iki sıra şeklinde düzenlenmiştir. Alt sıra pencereleri üst sıra pencerelerine göre daha büyük ölçektedir. Bazı yapıların pencere sövelerinde düzgün kesme taşın kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kavaklı Camii ile Ulu Camii, pencere sövelerinde düzgün kesme taşın kullanıldığı yapılardandır. Yenilenen pencerelerin çoğunda demir korkulukların bulunduğu anlaşılmıştır. Şahidi Camii'nin pencerelerinde günümüzde yapıldığı anlaşılan demir korkuluklar bulunmaktadır. Yapılan onarımlarla birlikte cephelerde birbirinden alakasız tarzda yapılmış farklı pencere formlarına sahip yapılar da bulunmaktadır. Konakaltı Camii'nin kuzeyinde yer alan son cemaat yerinin sonradan kapatılmasıyla birlikte açık kalan kemer bölümleri pencereye çevrilmiştir. Buradaki pencere açıklıkları bursa kemerli, güney cephesinin doğusu ile batı cephesinin birleştiği kısımdaki pencere yuvarlak kemerli pahlanmış olan güneybatı köşedeki pencere ise dikdörtgen açıklıklı düz lentoludur. Bu pencereler yapılan farklı onarımlarla birlikte cephede karmaşık bir görüntünün olmasına sebep olmuşlardır.

Mescitlerdeki pencereler ise genellikle tek tiptedir. Ayvalı Kahve Mescidi'nin pencerelerinde ikiz kemer uygulaması varken diğer mescitlerin pencereleri dikdörtgen veya kare formlu açıklıklardan oluşmaktadır. Genellikle ahşap korkuluklu veya ahşap panjurlu olan pencerelerden bazılarının sonraki onarımlarda camlı hale getirildiği anlaşılmıştır. Ayvalı Kahve Mescidi bu mescitlerden biridir. Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi'nin daha önce tamamıyla açık olan pencere açıklıkları duvar örülerek kapatılmış ve bu duvarlara büyük ölçülerde camlı pencereler yerleştirilmiştir. Buna karşın henüz herhangi bir onarım geçirmeyen ve harap durumda olan Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi'nin pencere açıklıkları özgün durumdadır. Camsız pencere korkuluklarında ahşap korkuluklar bulunmaktadır. Mescitlerden sadece Tüccar Hoca Mescidi ile Keyfoturağı Mescidi'nin pencereleri iki sıra şeklinde düzenlenmiştir. Keyfoturağı Mescidi'nin batı cephesinde yer alan pencereler ahşap kafeslidir.

3.4.3. Mihraplar

Mihraplar genellikle yuvarlak kemerli dairesel niş şeklindedir. Camilerden Şahidi Camii, Saburhane Camii, Konakaltı Camii ve Kurbanzade Camii'nin mihrapları dışa taşıntı yapmaktadır. Merkezdeki bazı yapıların mihrapları sade tutulmuşken bazılarında alçı süslemeler oldukça dikkat çekicidir.

Şeyh Camii ile Kurşunlu Camii'nin mihrapları diğer yapıların mihraplarına göre daha süslüdür. Kurşunlu Camii mihrabının tepeliğinde alçıdan yapılmış bitkisel kıvrık dallı süslemeler bulunmaktadır. Tepeliğin ortasında ise vazodan çıkan kalem işi çiçek süslemeleri vardır. Şeyh Camii'nde de benzer alçı süslemeler mevcuttur. Fakat buradaki süslemeler Kurşunlu Camii ile diğer camilere göre daha yoğundur. Şeyh Camii'nin mihrabının tepeliğinde, alçıdan yapılmış kıvrık dallı süslemeler ile alınlığında yine alçıdan yapılmış üzüm salkımları, yumurta ve inci dizileri oldukça gösterişli olarak verilmiştir. Ayrıca mihrap nişinin iki yanında yer alan alçıdan yapılmış korinth başlıklı sütunlar da dikkat çekicidir. Mihrap kavsarasının içinde yine alçıdan yapılmış iki yana açılmış perde motifi vardır. Bu perde motifine Ulu Camii ve Saburhane Camii mihraplarında da rastlanılmıştır.

Pazar Camii mihrap kavsara köşelerinde birer tane ay motifi, Şeyh Camii, mihrap alınlığının köşelerinde ise birer tane ay ve yıldız motifinin kullanıldığı görülmüştür. Ay ve yıldız motiflerinin 19. yüzyılda kullanıldığı bilinmektedir. Bu mihrapların dışında Muğla merkezde sıvalı sade ve gösterişsiz mihraplar da bulunmaktadır. Sekibaşı Camii ile Şahidi Camii'nin mihrapları sıvalı olup oldukça sade bir görünüme sahiptir.

Mescitlerdeki mihraplar ise sade ve gösterişsizdir. Mescitlerdeki mihraplardan Tüccar Hoca Mescidi'nin mihrabı hariç diğer mescitlerin mihrapları dış cepheden taşıntı yapmaktadır. Çoğu mescidin mihrabı yenilenmiştir. Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi'nin mihrap çerçevesini oluşturan silmeler ile kavsarasında yer alan alçıdan yapılmış çiçekler, mihrabı, diğer mescitlerin mihraplardan ayırmaktadır. Ayvalı Kahve mescidinin mihrabının iki yanında yer alan selvi ağaçları ile vazodan çıkan çiçekler yeni yapılmıştır. Bunun dışında diğer mescitlerden farklı olarak Tüccar Hoca Mescidi'nin mihrap nişi neredeyse bulunmamaktadır. Mihrap nişi yüzeysel bırakılmıştır. Camilerde alçıdan yapılmış mihraplar tercih edilmişken mescitlerde moloz taşlı mihraplar tercih edilmiştir. Elmalı Kahve Mescidi ile Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi'nin mihrapları moloz taştan yapılmıştır.

3.4.4. Minberler

Muğla merkezindeki yapılardan Elmalı Kahve Mescidi ile Tüccar Hoca Mescidi'nin minberleri bulunmamaktadır. Şu an harap durumda olan bu yapıların önceden minberlerinin olup olmadığına ilişkin bir bilgimiz olmasa da zamanla tahrip olup yıkılmış oldukları düşünülebilir. Diğer yapıların minberleri, mihrabın hemen batısında veya yapıların batı duvarına bitişik olarak konumlandırılmışlardır. Sekibaşı Camii ile Şahidi Camii'nin minberleri harimin batı duvarına birleşik olarak yapılmışlardır. Kurşunlu Camii'nin minberi mermerden diğer tüm yapıların minberleri ahşaptan yapılmıştır. Bunun haricinde Ulu Camii minberinin alt bölümü sonradan betonarme olarak yapılmış olup kapısı ve köşk bölümü ahşaptır.

Minberlerin geçit bölümü bazı yapılarda kapalı tutulmuşken bazı yapılarda açık bırakılmıştır. Sekibaşı Camii, Kavaklı Camii, Kurbanzade Camii ile Şahidi Camii'nin minberlerinin geçit bölümleri kapalıyken Şeyh Camii, Konakaltı Camii, Kurşunlu Camii, Pazar Camii, Saburhane Camii ve Ulu Camii minberlerinin geçit bölümlerinin açık olduğu görülmüştür.

Minberler genel anlamda ele alındığında çoğunun yenilendiği aşikârdır. Özellikle restorasyon geçiren mescitlerin minberleri yeni yapılmıştır. Kurşunlu Camii ile Şeyh Camii minberleri basit onarımlara tabi tutulsa da orijinalliklerini diğer minberlere nazaran korumuşlardır. Kurşunlu Camii minberinin doğu tarafında yer alan kalem işi süslemeler silinmiş olsa da bitkisel süslemelerin varlığı az da olsa seçilebilmektedir. Batı tarafında ise süsleme bulunmamakla birlikte bu kısmın onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Şeyh Camii minberinin kapısı üzerinde, geçit bölümü üzerinde ve köşk bölümünde yer alan ahşaptan yapılmış bitkisel süslemeler dikkat çekicidir. Bu minberler dışında Saburhane Camii minberinin süpürgelik kemerlerinin dilimli olup aynalık bölümünde ahşaptan yapılmış geometrik şekilli süslemeler vardır. Diğer yapıların minberleri yeni yapıldıklarından olsa gerek sade ve basittir. Konakaltı Camii ve Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi'nin minberlerinin köşk bölümü bulunmamaktadır. Sekibaşı Camii minberinin köşk bölümü külahla sonlandırılmamıştır. Kadı Kahvesi Mescidi ile Cihanbeğendi Kahvesi mescitlerinin minberleri harap durumdadır.

3.4.5. Vaaz Kürsüleri

Kavaklı Camii, Tüccar Hoca Mescidi, Elmalı Kahve Mescidi, Kurbanzade Camii ve Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi hariç diğer tüm yapıların vaaz kürsüleri vardır. Merkezdeki cami ve mescitlerin vaaz kürsülerinin hepsi ahşaptan yapılmış olup harimin güney ile doğu duvarının birleştiği köşede yer almaktadırlar.

Vaaz kürsülerinde çeyrek daire ile kare formun tercih edildiği anlaşılmaktadır. Konakaltı Camii, Sekibaşı Camii, Şeyh Camii, Saburhane Camii ve Keyfoturağı Mescidi'nin vaaz kürsüleri çeyrek daire şeklindedir. Ulu Camii, Hacı Ahmet Camii ve Şahidi Camii'nin vaaz kürsüleri kare formda düzenlenmiştir.

İncelenen cami ve mescitlerin vaaz kürsülerinin birçoğu yenilenmiş ve özgünlüğünü kaybetmiştir. Ayvalı Kahve Mescidi, Kır Kahvesi Mescidi ve Kozlu Kahvesi Mescitlerinin vaaz kürsüleri tamamıyla yenilenmiştir. Şeyh Camii, Şahidi Camii, Pazar Camii ve Saburhane Camii'nin vaaz kürsüleri basit onarımlarla günümüze ulaşabilmiştir.

Kürsülerin çoğu sade bir görünüme sahiptir. Kurşunlu Camii'nin kürsüsünde yer alan “ed-Dinü'n- Nasıha” yazısı dışında diğer kürsülerde herhangi bir süslemeye veya yazıya rastlanılmamıştır.

Kürsülerden birçoğu yenilenecek birçoğu da basit onarımlarla günümüze ulaşabilmişken Kadı Kahvesi Mescidinin ahşap ve kare formda yapılmış vaaz kürsüsü harap bir vaziyette günümüze ulaşabilmiştir (Fotoğraf: 217).

3.4.6. Mükebbireler (Balkonlar)

Mükebbireler, incelenen eserlerden yalnızca camilerde kullanılmıştır. Saburhane Camii, Kavaklı (Bali Hoca) Camii ve Kurbanzade Camii hariç diğer camilerde mükebbire bulunmaktadır.

Genellikle köşeli formda karşımıza çıkan mükebbirelerin hepsi ahşaptan yapılmıştır. Konakaltı Camii'nin batı cephesinde yer alan mükebbire ile Pazar Camii'nin kuzey cephesinde harim kapısının üzerinde yer alan mükebbirenin sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır. Şeyh Camii, Ulu Camii, Şahidi Camii ve Kurşunlu Camii'nin mükebbireleri de kuzeyde yer alan harim kapısının yukarısında bulunmaktadır.

3.4.7. Mahfiller

Kavaklı (Bali Hoca) Camii, Konakaltı Camii ve Sekibaşı Camii'nin mahfilleri bulunmamaktadır. Ele alınan yapıların mahfilleri harimin kuzeyinde yer almaktadır. Mescitlerden ise sadece Keyfoturağı Mescidi'nin kadınlar mahfili vardır.

Mahfillerin tümü ahşaptan yapılmış ve ahşap direkler tarafından desteklenmiştir. Mahfilleri taşıyan ahşap direkler birbirlerine genellikle bursa kemeriyle bağlanmışlardır.

Ulu Camii ile Şahidi Camii'nin mahfillerine, harimin kuzeybatısında bulunan merdivenlerden çıkılmaktadır. Şeyh Camii ve Saburhane Camii'nin mahfillerine ise kuzeydoğuda bulunan merdivenlerden ulaşılmaktadır. Kurbanzade Camii'nin mahfiline giriş, kapalı son cemaat yerinin batısında yer alan merdivenlerden sağlanmaktadır. Buradaki mahfilin sonradan yapıldığı, mahfil tavanının harimin kuzeyinde yer alan pencere sövelerine kadar uzanması ve bu sebeple pencerelerin açılmamasından anlaşılmaktadır. Pazar Camii'nin 2009'daki onarımından önce kapalı bir son cemaat yeri olduğu ve son cemaat yerinin batısındaki merdivenlerden mahfile ulaşımın olduğu anlaşılmıştır. 2009 onarımından sonra mahfile harimin kuzeyindeki merdivenlerden çıkılmaktadır. Kurşunlu Camii'nin mahfiline ise harimin kuzeybatısındaki yer alan merdivenlerle kapalı son cemaat yerinin doğusu ile batısında yer alan merdivenlerden ulaşılmaktadır.

Mahfillerdeki balkonlar genellikle oval bir şekilde harime doğru çıkıntı yapmaktadırlar. Kurbanzade Camii'nin yakın bir zamanda yapılmış olduğu anlaşılan mahfilinin balkonu dikdörtgen bir şekilde harime doğru çıkıntı yapmaktadır.

Şeyh Camii mahfilinin kemer kilit taşlarında alçıdan yapılmış akant yapraklı süslemeler bulunmaktadır. Keyfoturağı Mescidi'nin mahfil kemerlerinde kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Kurşunlu Camii ve Saburhane Camii mahfillerinin üst bölümünde ahşap kafesler yer almaktadır.

3.4.8. Minareler

Merkezdeki camilerden Konakaltı Camii'nin minaresi yoktur. Mescitlerden ise hiçbirinin minaresi bulunmamaktadır. Fakat bazı mescitlerin genellikle kuzeydoğu ve kuzeybatı köşesinde yer alan daha çok üç basamaklı olan yükseltiiler dikkat çekmektedir. Bu merdivenlerin herhangi bir üst seviyedeki mekâna çıkışı sağlamaması ve sadece yerden belirli bir seviyeye kadar yükseltiilen sahanlık bölümlerinin bulunması, buraların ezan okumak için yapılmış olabileceklerini akla getirmektedir. Bu

merdivenler, Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi'nin kuzeydoğu köşesinde beş basamaklı, Berberler Kahvesi Mescidi'nin kuzeybatı köşesinde üç basamaklı, Kır Kahvesi Mescidi'nin kuzeydoğu köşesinde üç basamaklı, Yeni Bakkallar Kahvesi Mescidi'nin kuzeydoğu köşesinde iki basamaklı ve Tozlu Kahvesi Mescidi'nin kuzeydoğu köşesinde şu an su deposu olarak kullanılan on basamaklı merdiveni bulunmaktadır. Diğer mescitlerde bu tarz merdivenlere rastlanılmamıştır. Camilerin minareleri, genellikle kesme taştan, Kavaklı (Bali Hoca) Camii'nin minaresi ise ahşaptan yapılmıştır. Kavaklı Camii'nin güneybatısında bulunan minarenin, yapının özgün minaresi olmayıp sonradan yapıldığı anlaşılmıştır. Kurşunlu Camii, Şahidi Camii, Ulu Camii, Kurbanzade Camii minareleri kuzeybatı köşede; Pazar Camii, Sekibaşı Camii, Saburhane Camii minareleri kuzeydoğu köşede; Şeyh Camii minaresi ise; yapının güneybatı köşesinde müstakil bir biçimde yer almaktadır.

Minareler, camilerin ilk inşaatlarından olmayıp sonradan eklenmişlerdir. Minarelerin yapılardan ayrı olarak konumlandırılmaları ve bazı minarelerin ayrı kitabelere sahip olması bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. Sekibaşı Camii, Pazar Camii ve Şeyh Camii minarelerinin camilerden bağımsız kitabeleri bulunmaktadır. Ulu Camii minaresinin kapısının üzerinde kitabe nişi bulunmakla birlikte nişin içi boştur.

Minarelerin hepsi silindirik gövdeye sahiptir. Tümü tek şerefeli olan minarelerden Saburhane Camii ve Sekibaşı Camii'nin minarelerinin şerefe altlarında kirpi uygulamaları bulunmaktadır. Şerefe korkulukları bazı minarelerde kesme taşlı bazılarında demir korkulukludur. Kurbanzade Camii ile Ulu Camii minarelerinin şerefe korkulukları demirden diğer yapıların minareleri ise tamamıyla kesme taştan yapılmıştır.

Bazı minarelerin gövdelerine mazgal pencereler açılmıştır. Kurşunlu Camii, Şahidi Camii ve Ulu Camii minarelerinin gövdelerinde pencereler vardır. Ayrıca çoğu minare gövdesinde taş bileziklerin olduğu dikkat çekmektedir. Şeyh Camii, Saburhane Camii, Kurşunlu Camii, Kurbanzade Camii'nin minare gövdelerinde taş bilezikler bulunmaktadır. Pazar Camii ile Şeyh Camii minarelerinin gövdeleri beyaz boya ile boyanmıştır.

Kare kaide üzerinde yükselen minarelerden Kavaklı (Bali Hoca) Camii minaresinin kaidesi yoktur. Kurşunlu Camii, Şeyh Camii, Saburhane Camii minarelerinin pabucu çokgen bir şekilde düzenlenmiştir. Şahidi Camii'nin minare pabuçluğun dört tarafı da pahlanmıştır. Ayrıca Şahidi Camii'nin ilk minaresinin kesme taştan olduğu buluntularla ortaya çıkarılmıştır. Daha sonra ahşap olarak yapılan

minarenin harap olmasıyla, bugünkü kesme taşlı minare, özüne uygun şekilde yapılmıştır.

Alüminyum külahla sonlanan minarelerden farklı olarak Saburhane Camii minaresi soğanımsı taş bir külahla sonlandırılmıştır.

Minarelere girişler genellikle minarelerde yer alan kapılardan yapılmaktadır. Bazı yapılarda ise minare girişlerinin yapıların kapalı son cemaat yerlerinin içerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Sekibaşı Camii ile Kurbanzade Camii minarelerinin girişleri son cemaat yerlerinin içerisinde kalmıştır. Saburhane Camii minaresine ise kuzey cephede yer alan küçük ölçekli demir bir kapıdan girilmektedir.

3.5. SÜSLEME

Muğla merkezindeki yapılar, dışarıdan bakıldığında oldukça sade bir görüntüye sahip olsalar da özellikle camilerin iç mekânlarında zengin ahşap, alçı ve kalem işi süslemelere rastlamak mümkündür.

3.5.1. Ahşap Süsleme

İncelenen örneklerde ahşap süsleme genellikle harim, mahfil ve son cemaat yeri tavanlarında karşımıza çıkmaktadır. Bazı yapılarda az da olsa minber kapılarında ahşap süslemeye yer verilmiştir. Ulu Camii minber kapısında yonca görümlü çiçek motifleri vardır. Mescitlerden ise sadece Tozlu Kahvesi Mescidi'nin harim tavanında ahşap süslemeyle karşılaşmıştır.

Genellikle harim tavanında görülen ahşap süslemeler, ahşap çıtaların bir araya getirilerek bir kompozisyon oluşturacak şekilde düzenlenmesiyle meydana gelmektedir. Bu tavanlar düz tavan ve tekne tavan biçiminde düzenlenmişlerdir. Tekne tavanlarda süslemeler, kare şekillerin iç içe geçirilerek oluşturulduğu ve karelerin dıştan içe doğru küçülerek kademelenme göstermesiyle oluşturulmuştur. Camilerden Konakaltı Camii, Saburhane Camii; mescitlerden ise Tozlu Kahvesi Mescidi tavanı, tekne tavan biçiminde düzenlenmiştir. Tekne tavanlara örnek olarak Manisa Kula Soğuksuyu Camii (15-16. yüzyıl)³⁶⁴, Bozöyük Siyami Bey Camii (19. yüzyıl)³⁶⁵, Muğla Yeşilyurt Pisili Hoca Camii (1906-1907)³⁶⁶ verilebilir. Konakaltı Camii, Saburhane Camii ve Tozlu Kahvesi Mescidi tavanları, kare şekillerin iç içe geçirilerek kademelenmesiyle oluşturulmuştur. Konakaltı Camii'nin harim tavan göbeğinde ahşap çıtalardan oluşturulmuş çok kollu yıldız motifine yer verilmiştir. Saburhane Camii'nin harim tavan göbeğinde ise güneş motifi vardır; buradaki güneş motifi iç içe geçmiş sekizgenler içerisinde yer almaktadır. Tozlu Kahvesi Mescidi'nin tavan göbeği sadece ahşap çıtalardan oluşturulmuş yalın bir sekizgenden meydana gelmektedir. Şahidi Camii'nin tavanının ortasında da iç içe geçmiş kareler bulunmaktadır. Buradaki kare şekil, diğer yapılarda olduğu gibi kademelenme göstermemektedir. Göbekte ise altıgen içerisinde kıvrık dallı ahşap süslemelere yer verilmiştir. Şeyh Camii'nin tavanı az da olsa kademelenme göstermektedir. Burada farklı olarak karelerin oluşturduğu bordürlerde kaset görünümü dikkat çekmektedir. Bu kısımlar değişik renklerle boyanmış ve daha

³⁶⁴S. Erçin, *a.g.t.*, s. 140.

³⁶⁵O. Kunduracı, *a.g.e.*, s. 25-28.

³⁶⁶O. Kunduracı, *a.g.e.*, s. 40-43.

zengin bir görünüme sahip olmuşlardır. Tavan göbeğinde aynı Şahidi Camii tavan göbeğinde olduğu gibi kıvrık dallı süslemeler sekizgenlerin içerisinde yer almıştır.

Ulu Camii'nin tavanında dikdörtgen bir şeklin olması yapıyı diğer camilerin tavanlarından farklı kılmaktadır. Bu yapının tavanındaki dikdörtgen şekiller fazla olmasa da kademelenme göstermektedirler. Dikdörtgen şeklin etrafı ahşap çیتالardan oluşturulmuş üçgenlerle çevrilmiştir. İç kısımda yer alan dikdörtgenin etrafı çokgen geometrik şekillerle çevrilmiştir. Ortada yer alan dikdörtgenin kenarları pahlanmış ve göbekteki kıvrık dallı süslemeler sekizgenler içerisinde yerini almıştır. Konya Polatlar Hatip Camii (1813)³⁶⁷ , Samsun Çarşamba Porsuk Köyü Camii (1859)³⁶⁸ , Ankara Kale Camii (19. yüzyıl)³⁶⁹ ahşap tavan göbeğine sahip cami örneklerindedir.

Ahşap süslemenin uygulandığı bir diğer bölüm ise mahfil tavanlarıdır. Şeyh Camii ve Ulu Camii mahfil tavanlarında özellikle giriş açıklığının üzerindeki bölümde ahşap çیتالardan oluşturduğu geometrik şekiller yer almaktadır. Ulu Camii'nin mahfil tavanındaki uygulama Şeyh Camii'ne göre daha gösterişlidir. Benzer uygulamaya Ulu Camii'nin son cemaat yeri giriş açıklığının üzerindeki tavanda da rastlamak mümkündür.

Yapıların tadilat geçirdiği tarihler dikkate alındığında bu tavanların 19. yüzyıldan günümüze ulaştığını düşünmek mümkün olacaktır. Özellikle Ulu Camii'nin yangından sonra 19. yüzyılda kapsamlı bir tadilat geçirdiğini dikkate alınırsa ahşap tavadaki süslemenin en erken 19. yüzyılda yapılmış olduğu söylenebilir.

³⁶⁷ Y. Altın, *a.g.t.*, s. 352.

³⁶⁸ Mehmet Yavuz, Doğu Karadeniz Köy Camilerinde Bezeme Anlayışı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 2/6, 2009, s. 319.

³⁶⁹ S. Yıldırım, *a.g.m.*, s. 545,560.

3.5.2. Alçı Süsleme

Muğla merkezindeki Camii ve mescitlerde alçı süsleme daha çok mihraplarda karşımıza çıkmaktadır. Camilerden Sekibaşı Camii, Kurbanzade Camii, Ulu Camii ve Şahidi Camii hariç diğer camilerin mihraplarında alçı süslemelere yer verilmiştir. Mescitlerden ise sadece Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi'nin mihrabında alçı süslemeye rastlanılmıştır.

Alçı tezyinat özellikle İzmir bölgesinde yoğun kullanım alanına sahne olmuştur. İzmir'e Sakız Adası'ndan yapılan göçlerle birlikte burada yaşayan ustalar ve zengin aileler ile sanatçılar ticaret için İzmir'e yerleşmişleridir. Sakız Adası'nın İzmir'e yakınlığı da göç için bir neden teşkil etmiştir. Bu dönemde yapılar, depremlerden dolayı oldukça hasara uğramış bir kısmı da yeniden yapılmıştır. Bu yapıların onarımında Sakız Adası'ndan gelen ustalar çalıştırılmıştır. Bu ustalar kendi kültürlerini ve Osmanlı'nın içinde bulunduğu batı etkili üslupları karıştırarak İzmir'de farklı bir alçı süslemenin oluşmasına neden olmuşlardır³⁷⁰. Yoğun olarak İzmir'de görülen bu süslemeler, Ege Bölgesine oradan da Anadolu'nun bazı bölgelerine yansımıştır³⁷¹. Konya Aziziye Camii'nde görülen alçı süslemeler İzmir yapılarındaki alçı süslemelerle paralellik göstermektedir³⁷².

İncelen yapıların mihraplarında yer alan alçı süslemeler, mihrapların kavsarasında, tepelik ve alınıklarda yer alan "S-C" kıvrımlı bitkisel süslemelerde karşımıza çıkmaktadır. Kavaklı (Bali Hoca) Camii mihrap kavsarasında çiçek motiflerine, tepelik bölümünde ise vazodan çıkan akant yapraklı bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Kurşunlu Camii mihrabının tepeliğinde yer alan kıvrık dallı bitkisel süslemeler de oldukça ilgi çekicidir. Konakaltı Camii mihrap kavsarasında iki adet alçıdan yapılmış çiçek motifleri yer almaktadır. Pazar Camii mihrabının iki yanında başlığı akant yapraklarından oluşan iki sütunçesi bulunmaktadır. Kavsarada yine alçıdan yapılmış kıvrık dallı bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Benzer alçı süslemeli örnekler İzmir Hisar Camii (16. yüzyıl)³⁷³, İzmir Kemeraltı Camii (1671)³⁷⁴, İzmir Başdurak Camii (17. yüzyıl 2. yarısı)³⁷⁵, Kırkağaç Çifte Hanlar Camii (1864-1865)³⁷⁶, Denizli

³⁷⁰ A. Arel, *a.g.e.*, s. 30-35.

³⁷¹ L. Bulut, *a.g.m.*, s. 9.

³⁷² L. Bulut, *a.g.m.*, s. 9.

³⁷³ L. Bulut, *a.g.m.*, s. 4-5.

³⁷⁴ L. Bulut, *a.g.m.*, s. 3

³⁷⁵ L. Bulut, *a.g.m.*, s.5-6.

³⁷⁶ İnci Kuyulu, "Kırkağaç Çiftehanlar Camii", *Arkeoloji - Sanat Tarihi Dergisi*, İzmir 1990, s. 103-115.

Kızılcabölük Çayırılık Camii (19. yüzyıl)³⁷⁷ ile Burdur Çeltikçi Hamidiye Camii (1876-1901)³⁷⁸ mihrapların iki yanında yer alan sütun başlıklarında; Yozgat Başçavuşoğlu Camii (1801)³⁷⁹, Kayseri Methiye Köyü Camii (1902)³⁸⁰ mihraplarının tepeliklerinde; Uşak Kurşunlu Camii (19. yüzyıl)³⁸¹ pencere şebekelerinde; Muğla Yeşilyurt Pisili Hoca Camii(1902)³⁸² ve Isparta Uluborlu Alaaddin Camii (1927)³⁸³ mihrap kavsarasının içerisinde görülmektedir.

Mihraptaki alçı süslemelerin en dikkat çekici özelliklerinden birisi de mihrap nişi içerisinde yer alan alçıdan yapılmış ve iki yana açılmış perde motifleridir. Saburhane Camii, Kurşunlu Camii ile Şeyh Camii'nin mihrap nişinde alçıdan yapılmış perde motifine rastlanılmıştır. Yoğun olarak Ege Bölgesi'nde görülen mihrap nişine asılı gerçek perde motifleriyle İstanbul yapılarında karşılaşılmamıştır³⁸⁴. Perde motifi, İzmir Kemeraltı Camii, İzmir Başdurak Camii, Balıkesir Burhaniye Hanay Camii (1758-1759)³⁸⁵, Balıkesir Burhaniye Hasan Ağa Camii (1758-59)³⁸⁶, Balıkesir Edremit Güre Camii (1878-1879)³⁸⁷, Ankara Beypazarı İncili Camii (1901 yeniden inşa tarihi)³⁸⁸, Balıkesir Burhaniye Ağacık Köyü Camii (1909-1910)³⁸⁹ mihraplarında da bulunmaktadır. Fakat Ağacık Köyü Camii, Güre Camii, Hasan Ağa Camii ve Hanay Camii'nin mihrap nişinde yer alan perde motifleri, mihrap kemerinin hizasına kadar gelmektedir. Katalog içerisinde yer alan Kurşunlu Camii, Şeyh Camii ve Saburhane Camii'nin mihrap nişinde görülen perde motifleri, Balıkesir yapılarında görülen perde motiflerinden bu bakımdan farklılık göstermekte, İzmir yapılarında yer alan perde motifleriyle benzerlik göstermektedir.

Muğla merkezindeki yapılardan alçı süslemenin yoğun olarak görüldüğü yapı Şeyh Camii olmuştur. Şeyh Camii'nin mihrabında, harimde yer alan madalyonlar ile harim pencerelerinin üzerinde, mahfil ve son cemaat yeri kemerlerinin kilit taşlarında,

³⁷⁷ E. Emine Naza Dönmez, "Kızılcabölük Camilerinde Alçı süsleme", *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı: 16, İstanbul 2003, s. 62-63.

³⁷⁸ S. Atasoy, *a.g.t.*, s. 26-29.

³⁷⁹ R. Arık, *Batılılaşma.....* s. 27.28.

³⁸⁰ Eylem Yurdakul, *Kayseri Mihrapları (Kayseri Merkez ve İlçelerinde Bulunan Cami ve Mescitlerdeki Mihraplar)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2007, resim: 138.

³⁸¹ K. İnce, *a.g.e.*, s. 134, resim: 7c.

³⁸² O. Kunderacı, *a.g.e.*, s.

³⁸³ Beste Çok, *Isparta ve İlçeleri Cami Süslemeleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Isparta 2010, s. 84-87.

³⁸⁴ L. Bulut, *a.g.m.*, s. 7.

³⁸⁵ Ö. M. İrkin, *a.g.t.*, s. 17-20.

³⁸⁶ Ö. M. İrkin, *a.g.t.*, s. 21-23.

³⁸⁷ S. Durmuş, *a.g.t.*, resim: 47.

³⁸⁸ T. Bozkurt, *a.g.t.*, s. 43-49.

³⁸⁹ Ö. M. İrkin, *a.g.t.*, s. 182.

harim kapı ve kemerinde, kuzey cephede yer alan madalyonlarda alçı süslemeye sıklıkla yer verildiği gözlemlenmiştir. Harimdeki pencere ve madalyonların üzerinde kıvrık dallı süslemelerin olduğu görülmüşken kemer kilit taşlarında ise akant yapraklı süslemelerin olduğu görülmüştür. Harim kapısının iki yanında alçıdan yapılmış korinth başlıklı iki sütunceye yer verilmiştir. Mihrap nişinin iki yanında yine iki korinth başlıklı sütuncenin olduğu gözlemlenmiştir. Mihrap alınlığında üzüm salkımlarından oluşan süsleme ile yumurta inci dizileri süslemelerine yer verilmişken mihrap tepeliğinde ise diğer yapıların mihraplarında olduğu gibi vazodan çıkmış kıvrık dallı süslemeler bulunmaktadır. Şeyh Camii mihrabının süslemeleri bu şekliyle İzmir Kemeraltı Camii ile İzmir Başdurak Camii mihrabının süslemelerine bir hayli benzemektedir.

Ayrıca Şeyh Camii mihrap alınlığında görülen üzüm salkımlarından oluşan süslemeye Sivas Yeşil Camii'nin (19. yüzyıl)³⁹⁰ mihrabında da rastlamak mümkündür.

Perde motifi ile bitkisel süslemelerin dışında mihraplarda alçıdan yapılmış ay ve yıldız motiflerine de rastlanılmıştır. Kavaklı (Bali Hoca) Camii mihrap alınlığında ay ve yıldız motiflerine yer verilmiştir. Benzer süslemelere Güre Camii ve Yeşil Camii mihraplarında da görülmüştür.

3.5.3. Kalem İşi Süsleme

Kalem işi süslemeler genellikle bitkisel motiflerle karşımıza çıkmış olsa da yelkenli, manzaralı, kabe ve camii tasvirli süslemelerde de karşımıza çıkmaktadır.

Kalem işi süslemeye Keyfoturağı Mescidi, Kurşunlu Camii ve Şeyh Camii'nde rastlanılmaktadır. Ayvalı Kahve Mescidi'nin mihrap nişinin iki yanında altta selvi ağaçları üstte vazolu çiçekler ile batı duvardaki ağaç ve doğu duvardaki saat ile saatin iki yanında yer alan vazolu çiçekler yenilenmiştir. Öncesinde bu tarz kalem işi süslemelerin olup olmadığı hakkında kesin bir bilgimiz yoktur³⁹¹.

Daha çok duvarlara işlenen süslemelerin mermere ve ahşaba işlendiği örnekler de bulunmaktadır. Kurşunlu Camii'nin kubbe içinde, kubbe kasnağında, kubbe eteğinde, pandantiflerde kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Kubbe içinde, bitkisel süslemelerin dışında sütun gibi mimari unsurlar da kullanılmıştır. Yine kubbe içinde yelkenliler ve Camii tasvirleri ile Kâbe tasvirine yer verilmiştir. 18-19. Yüzyıllarda Delail-i Hayrat (Mekke- Medine Tasvirleri) yazmalarının kopyaları yapılmaya

³⁹⁰ M. Ünsal, *a.g.t.*, s. 210, 494.

³⁹¹ Aydın Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Arşiv dosyasında mescidin tadilatı sırasında eksik kalan kalem işi süslemelerin yenilendiğine dair not bulunmaktadır.

başlanmış 18. Yüzyıl ortalarından sonra kimi örnekler ustaca kimi örnekler acemice yapıların duvarlarına işlenmiştir³⁹². Kâbe tasvirinin işlendiği diğer yapılara örnek olarak Manisa İzmir Mordoğan Köyü Ayşe Kadın Camii (14. yüzyıl)³⁹³ Kurşunlu Camii (1780 tamir)³⁹⁴ , Manisa Soma Hızır Bey Camii (1791-92)³⁹⁵ , İzmir Ödemiş Kızılcade Mehmet Ağa Camii (1811)³⁹⁶ , Muğla Bodrum Çömlekçi Köyü Camii³⁹⁷ , Denizli Güney Belenardıç Camii (19. Yüzyıl)³⁹⁸ gösterilebilir. Camii motifleri ise 19. yüzyıl boyunca birçok yapıda görülmüştür³⁹⁹. Camii tasviri, Muğla Yerkesik Çatalbağyaka Camii (1753-1754)⁴⁰⁰ , Yozgat Çapanoğlu Camii (1777-1779)⁴⁰¹ , Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii (1840/1851-1852/1866)⁴⁰² , Soma Damgacı Camii'nde de (1872 onarım)⁴⁰³ yer almaktadır.

Kurşunlu Camii'nde bu süsleme kompozisyonları dışında vazodan çıkan çiçek motiflerine de yer verilmiş ve bu tarz süslemelere mihrap tepeliğinde de rastlanılmıştır. Aynı camide kalem işi süslemelerin mermere uygulandığı da görülmektedir. Minberin doğu tarafında silik de olsa bitkisel süslemelerin varlığı anlaşılır niteliktedir.

Manzara resimleri 18. yüzyılın 2. yarısında yeni bir resim türü olarak İstanbul'da yaygınlaşmaya başlamış ve zamanla Anadolu ve Rumeli'de benimsenerek uygulanmıştır. 18. yüzyılın sonlarında ise daha çok camilerde karşımıza çıkmıştır⁴⁰⁴.

Yelkenli gemi tasvirleri ile kırmızı kiremitli evlerin de içinde yer aldığı manzara resimleri; Şeyh Camii'nin tavan eteğinde, Kurşunlu Camii'nin kuzey pandantifleri ile kubbe içinde, Keyfoturağı Mescidi'nin ise kuzeyinde yer alan üst sıra pencerelerinin aralarında kalan duvar boşluklarında karşımıza çıkmaktadır. Bu manzara resimleri genellikle üzerlerinde kıvrık dallı süslemelerin bulunduğu madalyonlar içerisinde

³⁹² Rüçhan Arık, *Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Cami*, Ankara 1973, s. 10-22; R. Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu* ..., s. 18-26. Ayrıca Rüçhan Arık, Kurşunlu Camii'nde yer alan Kâbe tasvirinin Soma Hızır Bey Camii ile Koçarlı Cihanoğlu Camii'nde görülen Kâbe tasvirlerinden daha başarılı olduğu görüşündedir. Detaylı bilgi için Bkz: R. Arık *Batılılaşma Dönemi Anadolu* ..., s. 55-58.

³⁹³ Ahu Simla Değerli, *İzmir Türk Mimarisinde Duvar Resimlerinin Korunması ve Restorasyon Sorunları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010, s. 132-138.

³⁹⁴ S. Erçin, *a.g.t.*, s. 102.

³⁹⁵ R. Arık, *a.g.e.*, s. 32-39.

³⁹⁶ E. Yetiş, *a.g.t.*, s. 80.

³⁹⁷ C. Gürbıyık, *a.g.t.*, s. 145.

³⁹⁸ Ş. Çakmak, *a.g.t.*, resim: 215.

³⁹⁹ G. Renda, *a.g.e.*, s. 153.

⁴⁰⁰ Osman Kunduracı, bu süslemelerin 1950 yılında halk tarafından yapıldığını söylemiştir. Detaylı bilgi için bkz. O. Kunduracı, *a.g.e.*, s.21-25.

⁴⁰¹ R. Arık, *a.g.e.*, s. 27-28.

⁴⁰² R. Arık, *a.g.e.*, s. 64-68.

⁴⁰³ İnci Kuyulu, "Geç Dönem Anadolu Tasvir Sanatında Yeni Bir Örnek: Soma Damgacı Camii", *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı: 4, İzmir 1988, s. 69-71.

⁴⁰⁴ G. Renda, *a.g.e.*, s. 124-125.

verilmiştir. Kırmızı damlı dikdörtgen pencerele beyaz evler ise başkent üslubu olarak değerlendirilmiştir⁴⁰⁵. Anadolu'da görülen duvar resimleri başkente nazaran halk sanatı şeklindedir⁴⁰⁶. İzmir Urla Hacı Turan (Kapan) Camii Şadırvanı (1834)⁴⁰⁷, İzmir Şadırvanaltı Camii Şadırvanı (1834-1835)⁴⁰⁸, Afyon Sandıklı Ulu Camii (1841)⁴⁰⁹ Aydın Cihanoğlu Camii (1875)⁴¹⁰, Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı (1875)⁴¹¹, Balıkesir Burhaniye Şahinler Köyü Camii (1895)⁴¹² Denizli Babadağ Aşağıtepeardı Camii (1892)⁴¹³, Denizli Akköy Yukarı Camii (1909)⁴¹⁴ manzara tasvirlerine sahip yapılarıdır.

Keyfoturağı Mescidi'nde ise kalem işi süslemeler hem duvarlara hem de ahşap üzerine uygulanmıştır. Buradaki süslemeler harim üst sıra pencerelerin arasında kalan duvarlara işlenmiştir. Burada yedi uyurların isimleri, dikdörtgen çerçeve ile oval madalyonlar içerisinde verilmiştir. Kütahya Dönenler Camii (Mevlevihanesi) hariminde de yedi uyurların isimleri bulunmaktadır⁴¹⁵. Oval madalyonların üzeri kıvrık dallarla süslü, etrafı ise dikdörtgen bir çerçeveye sınırlandırılmıştır. Dikdörtgen çerçevelerin içerisinde bazen bir madalyon bazen de iki madalyonun birlikte verildiği gözlemlenmiştir. İki oval madalyonun birlikte kullanıldığı çerçeveler ortadan yivli bir sütunla ayrılmıştır. İsimlerin dışında bu çerçevelerde Şeyh Camii ve Kurşunlu Camii'nde olduğu gibi yelkenli manzara tasvirlerinin olduğu görülmektedir. Yelkenli gemi tasvirleri Şeyh Camii ile Kurşunlu Camii kadar başarı yapılmış olsa da kubbeli Camii tasviri Kurşunlu Camii'ndeki cami tasvirleri kadar başarılı değildir. Burada diğer camilerdeki duvar resimlerinden farklı olarak hurma ağaçlarına da yer verilmiştir. Burdur Kemer İbrahim Çavuş Camii (19. yüzyıl)⁴¹⁶ ile Manisa Kula Carullah Bin Süleyman Camii (Süsleme Tarihi 1817-1818)⁴¹⁷ harim duvarında hurma ağacı tasvirleri

⁴⁰⁵ G. Renda, *a.g.e.*, s. 132. Ayrıca Günsel Renda, Şeyh Camii manzara resimlerini izleyici yaklaşımla yorumlarken Kurşunlu Camii manzara resimlerini Şeyh Camii'nde yer alan manzara resimlerinden daha başarılı bulmuştur. Detaylı bilgi için bkz: G. Renda, *a.g.e.*, s. 151-152.

⁴⁰⁶ G. Renda, *a.g.e.*, s. 164-165.

⁴⁰⁷ E. Yetiş, *a.g.t.*, s. 86-90.

⁴⁰⁸ R. Arık, *a.g.e.*, s. 49.

⁴⁰⁹ G. Renda, *a.g.e.*, s. 242, r. 121.

⁴¹⁰ R. Arık, *Batılılaşma*..... s. 30-31.

⁴¹¹ R. Arık, *a.g.e.*, s. 68-80.

⁴¹² Ö. M. İrkin, *a.g.t.*, s. 36-53.

⁴¹³ Kasım İnce, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki Babadağ'a Ait Vakfiyeler ve Babadağ'daki Türk Eserleri", *I. Babadağ Sempozyumu Tarihte ve Günümüzde Babadağ Bildiri Metinleri*, Pamukkale Üniversitesi, 1999 Denizli, s. 472-473.

⁴¹⁴ Kasım İnce, "Yukarı Camii/ Akköy- Denizli", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van 2001, s. 66-79.

⁴¹⁵ Bknz: Resm no:...

⁴¹⁶ S. Atasoy, *a.g.t.*, s. 109.

⁴¹⁷ S. Erçin, *a.g.t.*, s. 123.

bulunmaktadır. Ayrıca kuzeyde yer alan ahşap mahfilin kemer yastıklarında da çiçek motiflerinin olduğu görülmüştür.

SONUÇ

Muğla, antik çağda Karya, Türkler döneminde Menteşe adı verilen bölgenin en eski yerleşim yerlerinden biri olmuştur. Bölgedeki ilk Türk imar faaliyetleri Selçukluların Anadolu'da hâkimiyet kurmasıyla başlamış, Beylikler ve Osmanlılar döneminde devam etmiştir.

Çalışmanın kapsamında yer alan eserlerden en erken tarihli yapı 14. yüzyılda Menteşe Beyliği döneminde inşa edilen Ulu Camii'dir. Her ne kadar ilk inşası Beylikler dönemine tekabül etmiş olsa da Ulu Camii 19. yüzyılda geçirmiş olduğu kapsamlı onarımlarla Beylikler dönemi mimari özelliklerini kaybetmiştir. Ulu Camii'nden sonra inşa edilmiş olan Kurşunlu Camii'nin, kesin olmamakla birlikte 15. yüzyıla kadar inen bir geçmişi bulunmaktadır. Bir külliye olarak inşa edildiği varsayılan yapı, Ulu Camii'den sonra şehrin ikinci büyük camisi olmuştur. Ayrıca güneyde yer almasıyla birlikte kuzeyde yer alan Ulu Camii ile aralarında kuzey-güney ilişkili bir sentezin olduğu ve şehrin de bu iki cami arasında geliştiği düşünülmektedir. İlk inşasının 15-16. yüzyıla kadar indiği düşünülen bir diğer yapı ise Şeyh Camii'dir. Şahidi Camii ile Kavaklı (Bali Hoca) Camii'nin ilk inşaatlarının 16. yüzyıl, Pazar Camii'nin ilk inşasının ise 17. yüzyılda yapılmış olduğu düşünülmektedir. Diğer camiler ise 19. yüzyılda inşa edilmiş ya da 19. Yüzyılda geçirdikleri kapsamlı onarımlarla veya yeniden inşa edilmiş olmalarıyla 19. yüzyıl mimari özelliklerini yansıtmaktadırlar.

Ele alınan mescitlerin bazılarının inşa tarihleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat birkaç yapıda yer alan kitabedeki tarihler 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başını göstermektedir. Kitabesi bulunmayan mescitler; plan tipleri, kullanılan malzeme ve dönem özellikleri itibari ile kitabeli mescitlerle büyük benzerlikler gösterdiğinden 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına tarihlendirilmişlerdir.

Yapılarda kare ve dikdörtgen plan tipleri uygulanmıştır. Son cemaat yeri ve harim mekânından meydana gelen camiler genellikle iki kısımdan oluşmaktayken mescitler tek mekândan oluşmaktadırlar. Konakaltı Camii ile Tüccar Hoca Mescidi fevkânî diğer cami ve mescitler tek katlı olarak inşa edilmişlerdir. Yapılardaki minarelerin çoğu, camilerin ilk inşatlarından olmayıp yapılara sonradan ilave edildikleri tespit edilmiştir.

Yapılarda örtü elamanı olarak kubbe ve ahşap tavan kullanılmıştır. İçten ahşap tavanla kaplı olan yapılar dışarıdan alaturka kiremitli kırma çatıyla örtülmüşlerdir.

Yapıların düz ahşap tavanla örtülü olmaları Osmanlı'nın geç dönem mimari özelliklerini yansıtır niteliktedir.

İncelenen yapılarda malzeme olarak düzgün kesme taş, kabayonu taş ve moloz taş sıklıkla kullanılmış, yer yer alçı malzemeye de yer verilmiştir. Daha çok süslemede kullanılan alçının, Ege Bölgesi'nde hatta en yoğun kullanım alanının İzmir ve çevresi olduğu bilinmektedir. Mescitler ise basit işçilikle yapılmış kâgır yapılar olup daha çok yöresel özellikler taşımaktadır.

Muğla merkezinde bulunan cami ve mescitler oldukça gösterişsiz sade ve mütevazı yapılardır. Dışarıdan bakıldığında adeta sivil mimari görünümündedirler. Fakat Şeyh Camii ve Kurşunlu Camii gibi birkaç yapının harim mekânında görülen süslemeler dikkat çekicidir. Ahşap süsleme daha çok tavanlarda karşımıza çıkmış ve süsleme kompozisyonlarını genellikle geometrik şekiller oluşturmuştur. Kalem işi süslemeler yoğun bir şekilde Kurşunlu Camii'nde görülmüş ve daha çok sıvanmış duvarlara işlenmiştir. Manzara, mimari unsurlar ve bitkisel motiflerle beraber işlenen süslemeler farklı olarak Keyfoturağı Mescidi'nde ahşap üzerine işlenmiştir. Şeyh Camii süslemeleri, batılı üslup anlayışında izlenimci bir edada seyrederken Kurşunlu Camii süslemeleri bazı tasvirlerde perspektif anlayışı kayboldu da batılı üslup etkilerini başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Batılı etkilerin yer aldığı Kurşunlu Camii ile Şeyh Camii'nin kalem işi süslemeleri İstanbul ve İzmir yapıları kadar başarılı olmasa da Türk resim sanatının minyatürden resim sanatına geçiş evresinde yapılmış önemli yapılar arasında değerlendirilebilir. Kalem işi süslemeli camiler Muğla'nın diğer ilçelerinde ve komşu diğer illerde de bulunmaktadır. Muğla'nın diğer ilçelerindeki çağdaş yapılara nazaran kalem işi süslemeler Kurşunlu Camii ve Şeyh Camii'nde daha yoğundur. Özellikle Denizli Acıpayam Yazır Camii, Denizli Güney Belenardıç Camii gibi yapılarda yer alan süslemeler daha çok panolar şeklinde olduğundan bu bağlamda Kurşunlu Camii ile Şeyh Camii'nin kalem işi süslemelerinden farklılık gösterirler. Keyfoturağı Mescidi'nin süslemeleri ise daha çok halk sanatı şeklinde yorumlanabilir. Alçı süslemeler ise en fazla Şeyh Camii'nde karşımıza çıkmıştır. Bu süslemeler daha çok mihraplarda kıvrık dallı soyut bitkisel süslemelerle karşımıza çıkmış olup mihrap nişinde yer alan iki yana açılmış perde motifleri, dönemin özelliklerini başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Özellikle Ege Bölgesi'nde görülen alçıdan yapılmış perde motifleriyle benzerliği bakımından dikkat çekicidir. Keyfoturağı Mescidi'nde yer alan kalem işi süslemelerinin bir kısmı sıva altında kalmıştır.

Farklı tarihlerde birçok kez tadilata maruz kalan yapılar günümüze ulaşabilmiş ve hala ibadet mekânı olarak kullanılmaktadırlar. Daha çok geç dönem Osmanlı mimari özelliklerini yansıtan bu eserler, plân bakımından herhangi bir yenilik teşkil etmemektedirler. Halk mimarisini yansıtan Karabağlar Mahallesi'ndeki mescitler yazlık tarzda düzenlemiş ve yöresel üslupla inşa edilen örneklerdir. Muğla Bodrum Girelben Köyü Mescidi'nin (18-19. yüzyıl)⁴¹⁸ moloztaşıla inşa edilmesi bakımından benzerlik gösterebilir de özellikle yazlık tarzda yapılmalarından, geç dönem Osmanlı mimarisi içerisinde benzerlerine rastlanılmamıştır. Yazın yaylada ikamet eden halkın ibadet edebilmesi için yapılmış bu mescitlerin bir kısmı tadilat geçirmiş bir kısmı ise kaderlerine terk edilmiştir. Karabağlar Mahallesi'nde yer alan Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi ve yıkık vaziyette olan Elmalı Kahve Mescidi tamamen yok olmuştur. Özellikle Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi, yazlık mescitlerin plan ve malzemelerinin özgün durumları hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlaması bakımından oldukça önemli bir yapıdır. Aynı şekilde Dibektaş Sokak'ta bulunan Tüccar Hoca Mescidi de harap durumdadır.

⁴¹⁸ C. Gürbıyık, *a.g.t.*, s. 71-80.

KAYNAKLAR

- Acun, H. (1999). *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Açıkgöz, N. "Muğla'da Mevlevilik" <http://tasavvufkitapligi.com/i/uploads/289711muğlad-a-mevlevilik.pdf>, s. 1-3.
- Akbulut, O. N. (2008). *Evliya Çelebiye Göre Güneybatı Anadolu (Aydın, Denizli, Muğla)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Akça, B. (2006). "Muğla'nın 20. Yüzyıla Kadarki Tarihi", *Muğlaname*, Muğla, s. 31-44.
- Akçura, N. (2006). "Muğla'da Geleceğe Yönelik Çabalar: Tarihi Çevre Koruması", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, s. 240-332.
- Akok, M. (2006). "Kastamonu'nun Kasaba Köyünde Candaroğlu Mahmut Bey Camii" *Bellekten*, Cilt 10, Sayı: 38, Ankara, s. 293-301.
- Aktemur, A. M. (2013). "Zile Elbaşoğlu Camii'nin Sıvalar Altında Kalan Gizemi", *Turkish Studies*, Sayı: 8/8, Ankara, s. 1621-1637.
- Aktüre, S. (2006). "19. Yüzyılda Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, s. 34-113.
- Altın, Y. (2009). *Konya'daki Geç Dönem Osmanlı Camileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya.
- Arel, A. (2002). *Bir Şehr-i Ruşenâbâd, Kâr-ı Anka Bir Bender (Tanzimat Öncesi İzmir Sanatında Yeni Yönelimler)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir.
- Arık, R. (1973). *Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Cami*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Arık, R. (1988). *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Arık, R. (2000). *Kubad Abad: Selçuklu Saray ve Çinileri*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Aslanapa, O. (1977). *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. yüzyıl)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Aslanapa, O. (2003). *Türk Sanatı I*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Aslanapa, O. (2004). *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

- Aslanapa, O. (2007). *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıcı ve Gelişimi*, Ankara Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Atasoy, S. (2013). *Burdur İlçelerindeki Türk Dönemi Eserleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Avlar, M. (1997). *XX. Yüzyıl Başlarında Aydın Vilayeti Salnamelerinde Menteşe Sancağı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Bakırer, Ö. (2006). "Ortaçağ'da Muğla", *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, s. 10-15.
- Baş, A. (1994). "Ordu'da Osmanlı Camileri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, Sayı: 3, Konya, s. 261-284.
- Benian, E. (2011). "Mimar Sinan ve Osmanlı Cami Mimarisinin Gelişimindeki Rolü", *Tübitak Bilim ve Teknik*, Sayı: 518, Ankara, s. 40-47.
- Boran, A. (2001). *Anadolu'daki İçkale Cami ve Mescitleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Bozkurt, T. (2002). *Beypazarı'ndaki Türk Devri Yapıları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Bulut, L. (1996). "İzmir Camilerinde Alçı Süsleme", *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı: 8, İzmir, s. 1-9.
- Cumhuriyetimizin 80. Yılında Muğla*. (2003). Anonim, Muğla Kültür ve Turizm Bakanlığı Müdürlüğü.
- Çakmak, Ş. (1991). *Denizli İl'indeki Türk Anıtları (Camiler)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çakmak, Ş. (2013). *Muğla Cami ve Mescitleri*, Muğla Belediyesi Kültür Yayınları, Muğla.
- Çelik, G. (2003). "Sultan Abdülmecid Camileri ve Süslemeleri", *Sanat Tarihi Defterleri* 7, İstanbul, s. 67-129.
- Çıpan, M. (1985). *Muğlalı İbrahim Şahidi Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri Divan ve Gülşen-i Vahdet*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- Çok, B. (2010). *Isparta ve İlçeleri Cami Süslemeleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Isparta.
- Değerli, A. S. (2010). *İzmir Türk Mimarisinde Duvar Resimlerinin Korunması ve Restorasyon Sorunları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Deniz, B. (1988). “Aksaray’da Ahşap Sütunlu İki Köy Camii”, *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı: IV, İzmir, s. 19-66.
- Dilaver, S. (1971). “Anadolu’daki Tek Kubbeli Selçuklu Mescitlerinin Mimarlık Tarihi Yönünden Önemi”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı: IV, İstanbul, s. 17-28.
- Duran, R. (1995). *Menteşe Beyliği Mimarisi* (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Duran, R., Apa, G., Çetinaslan, M., Bozkurt, T. (2006). “Konya’daki Geç Dönem Osmanlı Yapıları,” *İpekyolu-Konya Kitabı*, S. IX, s. 235-264.
- Durmuş, S. (2010). *Edremit ve Köylerindeki Türk Eserleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ebû Abdullah Muhammed. (2000). *İbn Battûta Seyahatnamesi*, (çev: A. Sait Aykut),Yapı Kredi Yayınları, Cilt 1, İstanbul.
- Eflaki, A. (2006). *Ariflerin Menkıbeleri*, (çev: Tahsin Yazıcı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ekinci, O. (1985). *Yaşayan Muğla*, Yayınevi Yok, İstanbul.
- Erçin, S. (2008). *Kula İlçesindeki Türk Dönemi Yapıları (Manisa)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Eroğlu, Z. (1939). *Muğla Tarihi*, Marifet Matbaası, İzmir.
- Ersoy, B. (1988). “Bergama’da Kurşunlu ve Şadırvanlı Camileri”, *Vakıflar Dergisi*, S. XX, Ankara, s. 95-104.
- Ersoy, B. (1989). *Bergama Cami ve Mescitleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Ertürk M., Atasoy E. (2010). “Kültürel Coğrafya Bakımından Muğla ve Çevre Polyelerde Yayılacılık”, *Turkish Studies*, Volume 5/3, s. 1268-1296.
- Eyice, S. (1962-63). “Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Eyice, S. (1981). “XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Neo-Klasik Üslubu”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. 9/10, İstanbul, s. 163-189.
- Eyice, S. (1993). “ Cami “, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 46-90.
- Faroqı, S. (2006). “Menteşe Oğullarından Osmanlıya Muğla”, *Tarih İçinde Muğla*, Muğla, s. 16-33.
- Gurulkan, K., Kirişçioğlu, M. K. (haz.) (2011). *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Muğla*, Muğla Belediyesi Kültür Yayınları, Muğla.

- Gündoğdu, H. (2007). “Osmanlı Mimari Gelişimi Süreci İçerisinde Kahire Hadım Süleyman Paşa Camii'nin Yeri”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 19, Erzurum, s. 117-139.
- Gürbıyık, C. (2007). *Bodrum Yarımadası'ndaki Türk Eserleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Hillenbrand, R. (2005). *İslam Sanatı ve Mimarlığı*, (çev: Ç. Kafescioğlu), İstanbul.
- İkiel, C. (2004). “Muğla İlinin Coğrafi Özellikleri”, *Muğla Kitabı*, İzmir, s. 15-25.
- İnce, K. (1999). “Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki Babadağ'a Ait Vakfiyeler ve Babadağ'daki Türk Eserleri”, *I. Babadağ Sempozyumu Tarihte ve Günümüzde Babadağ Bildiri Metinleri*, Denizli, s. 468-508.
- İnce, K. (2001). “Yukarı Camii/ Akköy- Denizli”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van, s. 66-79.
- İnce, K. (2004). *Uşak'ta Türk Mimarisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- İnce, K. (2007). “Tavas ve Çevresindeki Osmanlı Mimari Eserleri”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler 2*, Denizli, s. 164-174.
- İnce, K. (2010). "Afyonkarahisar Mevlevihanesi ve Türk Mimarisindeki Yeri", *XII. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, (15-17 Ekim 2008), İzmir, s. 352-364.
- İrkin, Ö. M. (2006). *Burhaniye'deki Türk Devri Eserleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kahraman, S. A. (haz.), (2011). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt 9, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kaymakçı, B. (2010). *Menteşe Sancağı'nın Taşralı Yöneticileri: Âyân Aileleri Çavuşzâdeler- Milaşlızâdeler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kılıçlıoğlu, S., Araz, N., Dev, H. (1969). “Cami”, *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedisi*, Cilt 2, Meydan Yayınevi, İstanbul, s. 748.
- Kuban, D. (1954). *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kuyulu, İ. (1988). “Geç Dönem Anadolu Tasvir Sanatında Yeni Bir Örnek: Soma Damgacı Camii”, *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı: 4, İzmir, s. 67-78.
- Kuyulu, İ. (1990). “Kırkağaç Çiftehanlar Camii”, *Arkeoloji - Sanat Tarihi Dergisi*, İzmir, s. 103-115.

- Kütükoğlu, M. S. (2002). *XVI. Asırda Tavas Kazası'nın Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Yayınevi Yok, İstanbul.
- Mete, Z. (2004). *XV-XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mete, Z. (2005). "Muğla", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 377-381.
- Muğla İl Yıllığı*, (1967), Anonim, Ankara.
- Muğla İl Yıllığı* (1973), Anonim, Ankara.
- Muğla Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü (1987). *Muğla İli Kültür ve Turizm Envanteri*, Muğla.
- Muğla, *Yurt Ansiklopesi*, Anonim, Cilt 8, Anadolu Yayıncılık, 1982, İstanbul, 5847-5973.
- Naza Dönmez, E. E. "Kızılcabölük Camilerinde Alçı Süsleme", *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı: 16, İstanbul, s. 61-74.
- Niray, N. (2002). "Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu Muğla Örneği" *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, S. 9, Muğla, s. 1- 27.
- Osmay, S. (2006). "1950-1987 Döneminde Muğla Kenti", *Tarih İçinde Muğla*, s. 214.
- Osmanlı Belgelerinde Muğla. (2009). *Muğla Belediyesi Kültür Yayınları Dizisi 3*, Muğla, s. 2-28.
- Ödekan, A. (1997). " Cami ", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 1, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, s. 287-291.
- Öney, G. (1982). *Anadolu'da Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Öney, G. (2007). *Beylikler Devri Sanatı XIV- XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Renda, G. (1977). *Batılılaşma Dönemi'nde Türk Resim Sanatı 1700-1850*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Sevin, V. (2007). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara.
- Soyluer, S. (2006). "XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağı'nın İdari ve Nüfus Yapısı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/13, İzmir, s. 109-135.
- Sözen, M. vd., (1976). *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Şahan, H. (2009). *Karamanoğulları Dönemi Cami ve Mescitlerinde Yer Alan Mihraplar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Tanrıkorur, Ş. B. (2000). *Türkiye Mevlevihanelerinin Mimari Özellikleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Cilt 1, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Taş, Ç. (2006). *Maârif Salnamelerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilâyeti'nde Eğitim* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Toruk, F. (2002). "Denizli Çivril Emirhisar Kasabası'ndaki Yapılar", *Ortaçağ'da Anadolu Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan*, Ankara, s. 415-426.
- Tuncel, M. (1974). *Kırklareli ve Tekirdağ Camileri*, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Türkeş, Ü. (1971). *Muğla İl Toplum Yapısı Araştırmaları*, Vatan Matbaacılık, İstanbul.
- Türkeş, Ü. (1973). Kurtuluş Savaşı'nda Muğla, İstanbul.
- Uykucu, E. (1983). *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi*, Gümüş Basımevi, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1929). *Afyon Karahisar, Bolvadin, Çay, İshaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Beçin, Denizli, Isparta, Atabey ve Eğirdirdeki Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamitoğulları Hakkında Malumat*, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998). Büyük Osmanlı Tarihi, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ünsal, M. (2006). *Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Witteck, P. (1998). *Menteşe Beyliği 13-15. Asırlarda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, (çev: Orhan Şaik Gökyay), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yavuz, M. (2009). "Doğu Karadeniz Köy Camilerinde Bezeme Anlayışı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 2/6, s. 306-322.
- Yazıcı, M. (2003-2004). "XVI. Yüzyıl Muğla Kazasında Yerleşme ve Nüfus", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 19, s. 195-216.
- Yetiş, E. (2012). *19. Yüzyılda İzmir ve Çevresindeki Osmanlı Dönemi Yapılarında Görülen Sivaüstü Manzara Resimleri ve Özgün Uygulamalar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

Yıldırım, S. (2013). “Ankara’nın Kalecik İlçesi’ndeki Camiler”, *History Studies*, Volume 5 Issue 2, s. 539-563.

Yiğit, A. (2009). *XVI. Yüzyıl Menteşe Livası Vakıfları (338 Numaralı Mufassal Evkaf Defteri H. 970/ M. 1562)*, Barış Platin Yayınevi, Ankara.

Yurdakul, E. (2007). *Kayseri Mihrapları (Kayseri Merkez ve İlçelerinde Bulunan Cami ve Mescitlerdeki Mihraplar)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

İnternet

<http://www.mu.edu.tr/> Erişim 25.08.2011.

<http://www.mu.edu.tr/> Erişim 25.08.2011.

<http://www.mu.edu.tr/> Erişim 25.08.2011.

<http://www.mugla.bel.tr/muhtarlarimiz.htm> Erişim 20.08.2011.

ARŞİV BELGELERİ VE DOSYALARI

Aydın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

Muğla İl Müftülüğü Arşivi

BOA, DH. MKT- 687/53.

Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 4800255 Nolu Dosya.

Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 480016 Nolu Dosya

Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 480011 Nolu Dosya.

Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 4800154 Nolu Dosya.

Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 48001061 nolu Dosya

Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 4800155 Nolu Dosya.

Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 48001142 Nolu Dosya.

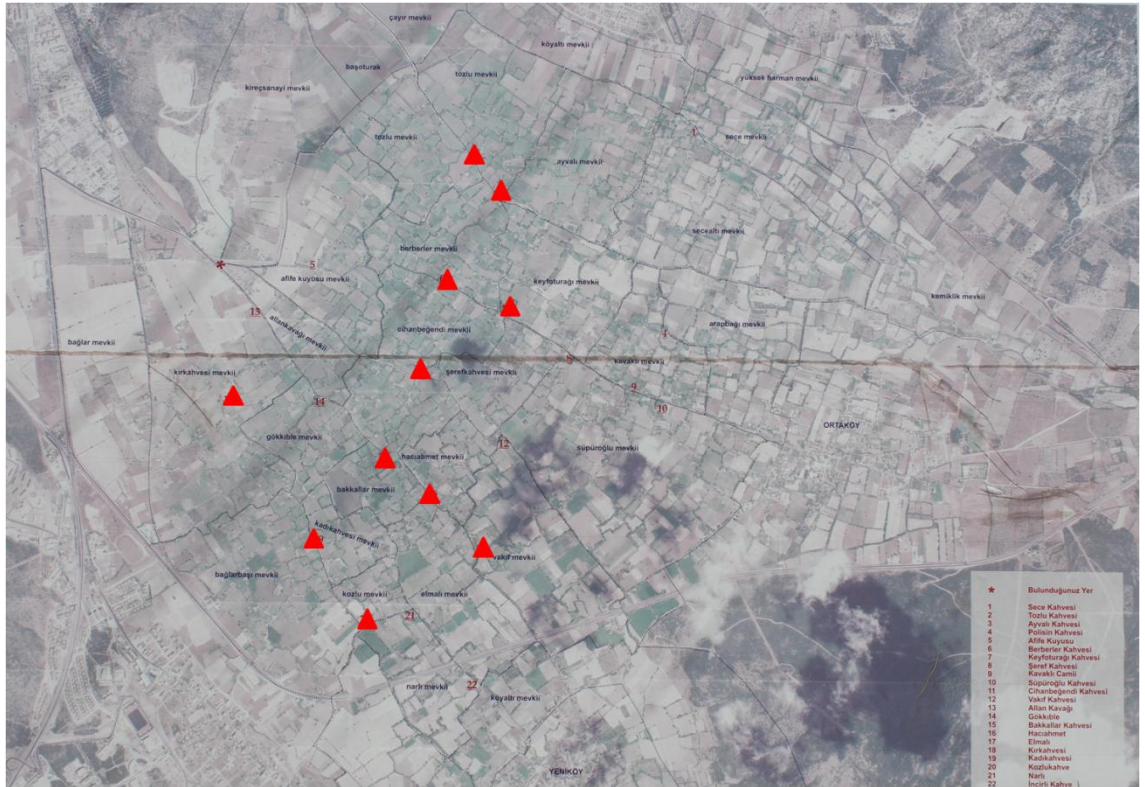
Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, 15.05.1986 tarih ve 2285 Nolu karar.

Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 00131 Nolu Dosya.

HARİTALAR

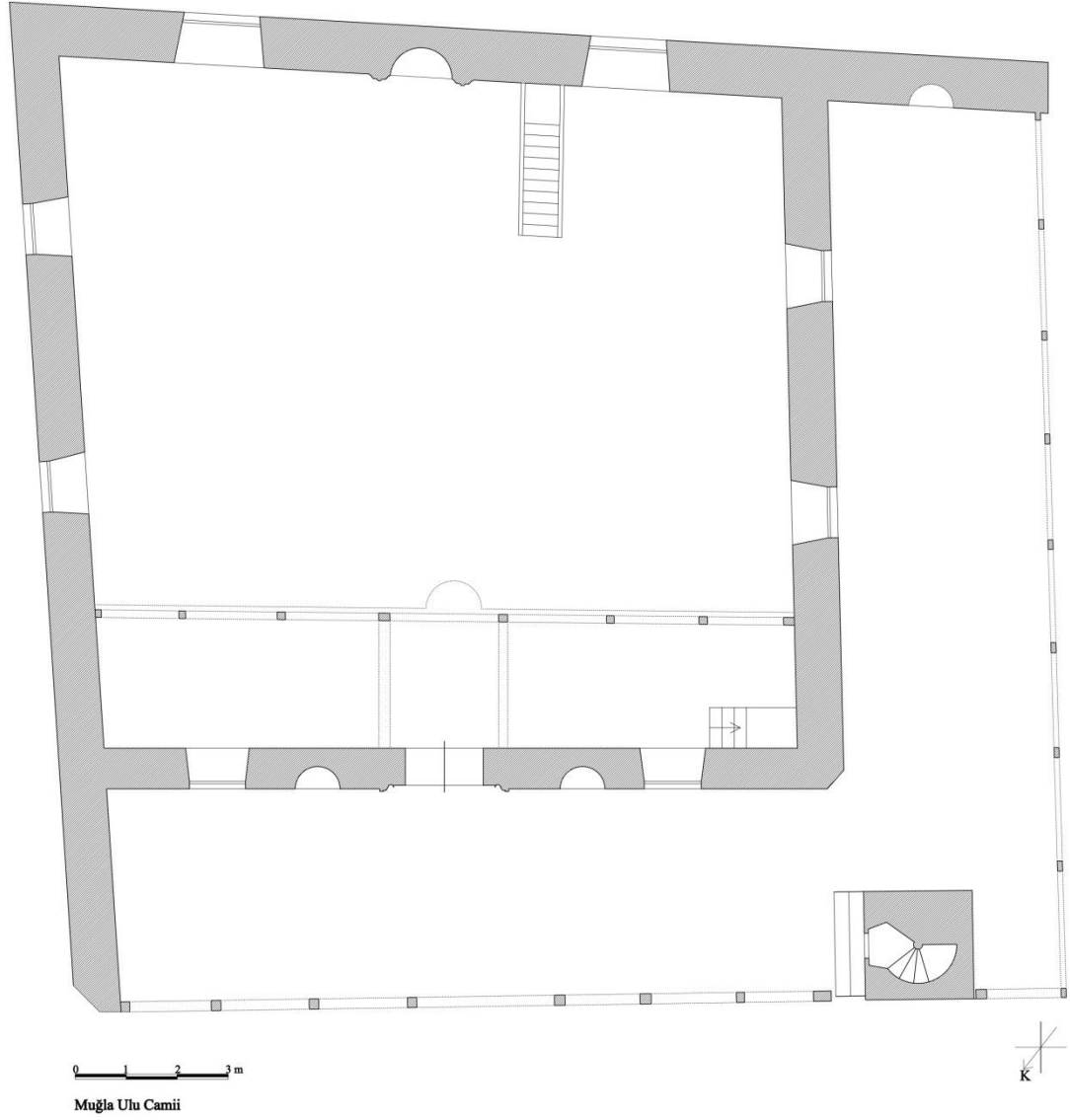

Harita 1: Muğla merkezinde çalışılan camileri gösterir harita.

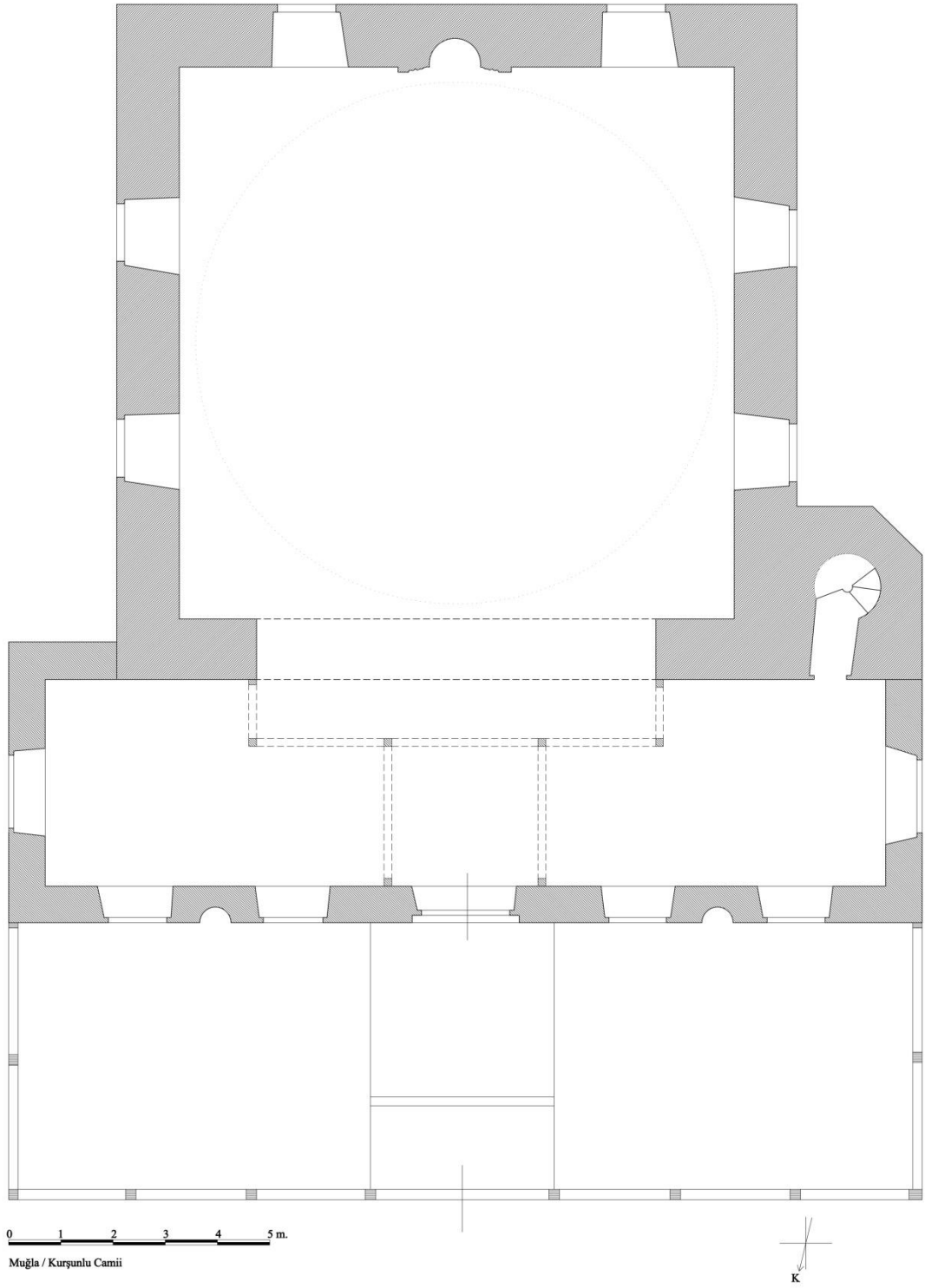

Harita 2: Muğla Karabağlar Yaylası'nda çalışılan mescitleri gösterir harita.

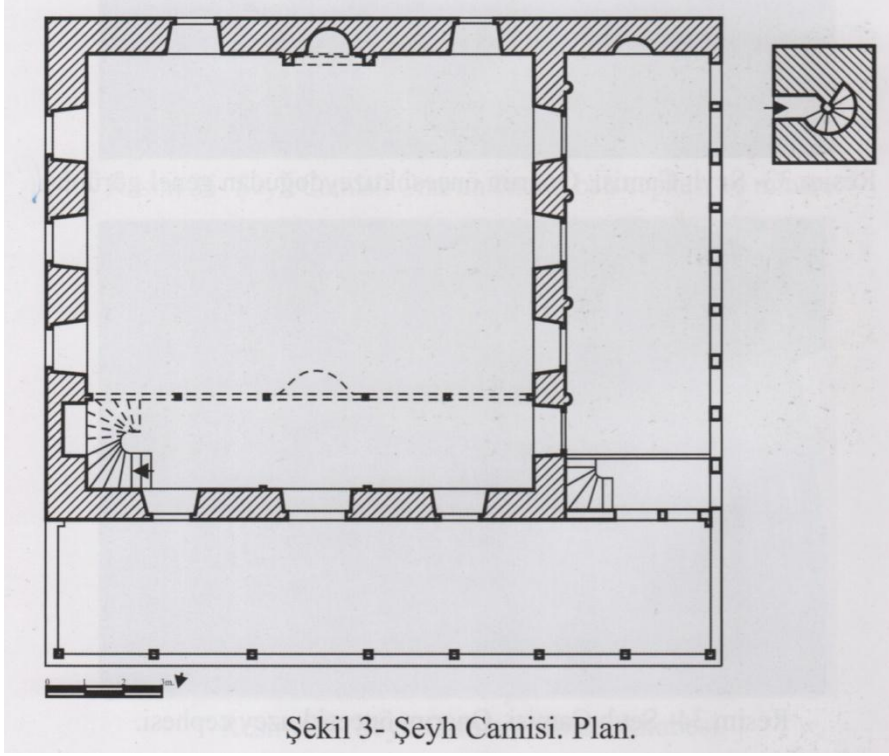
PLÂNLAR

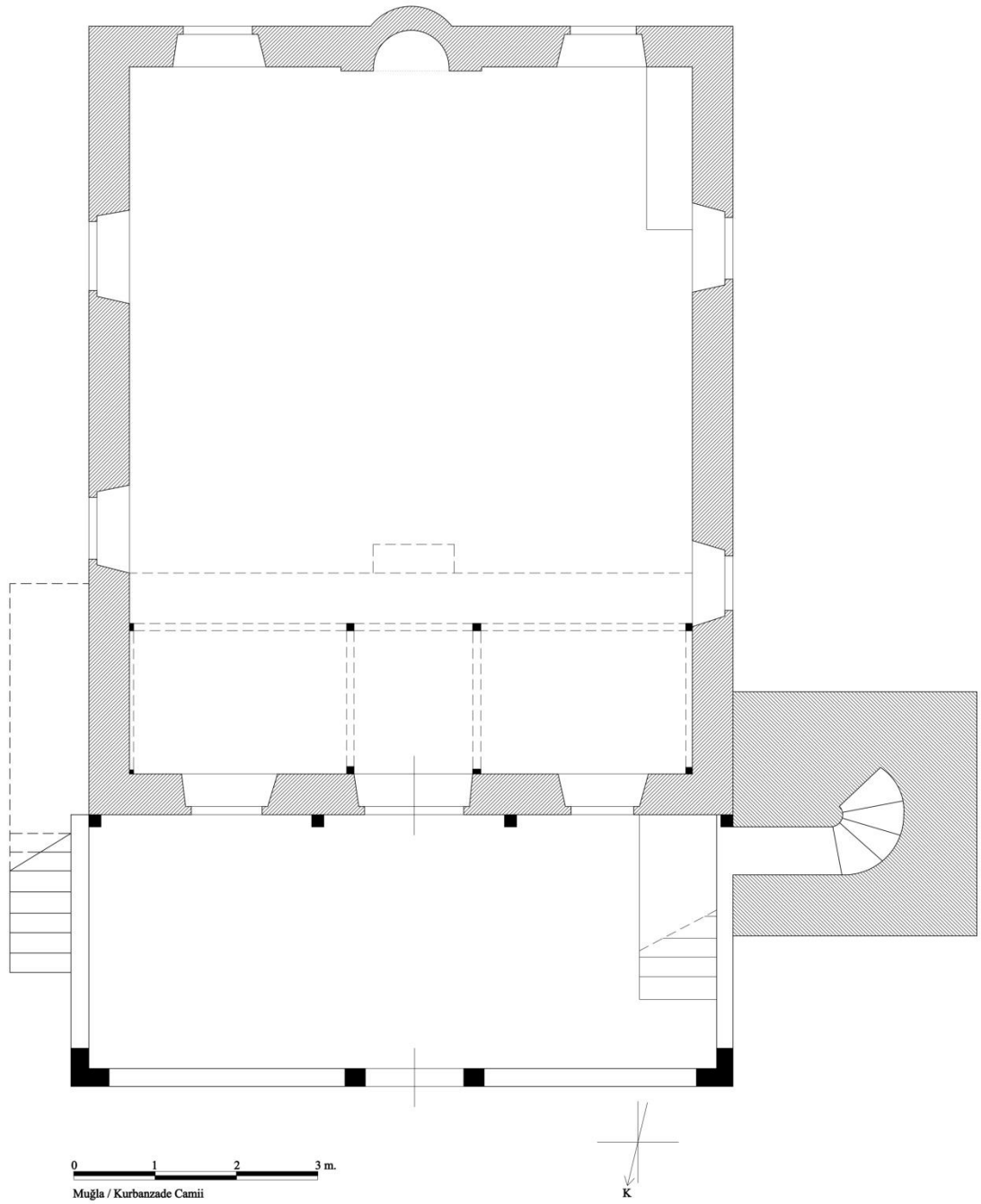
Plân 1: Ulu Camii plân

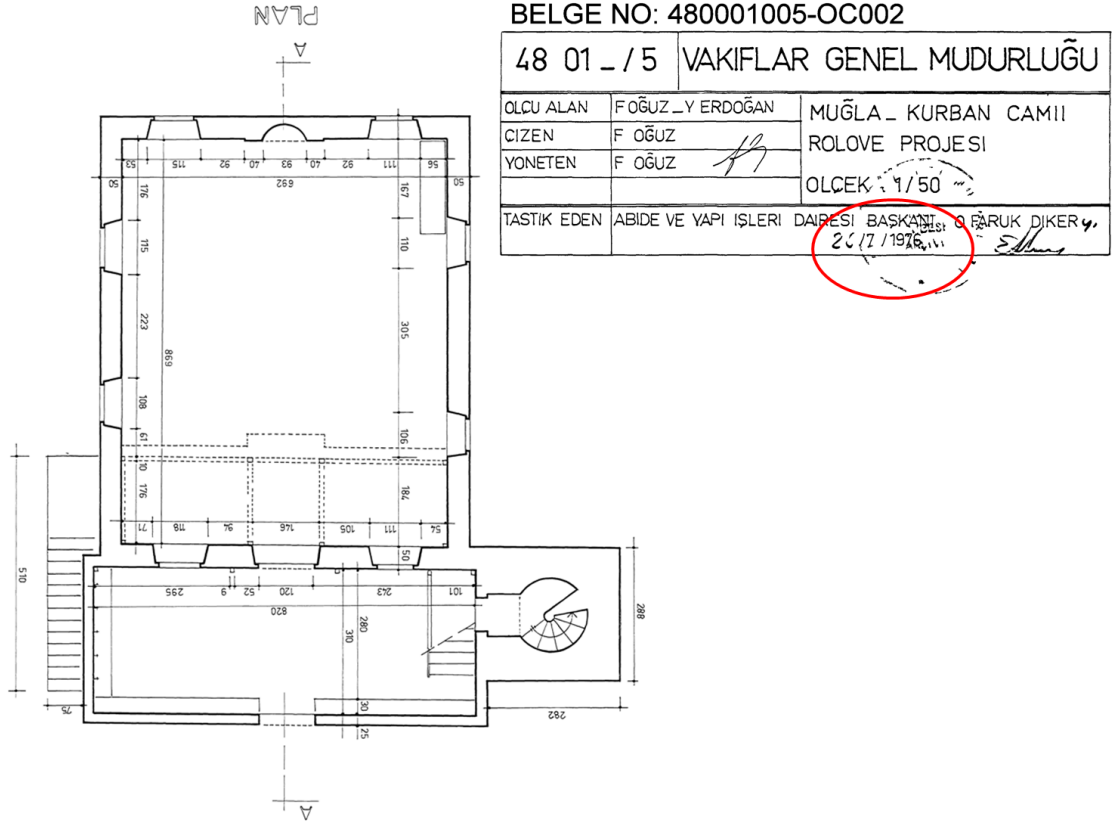
Plân 2: Kurşunlu Camii plânı

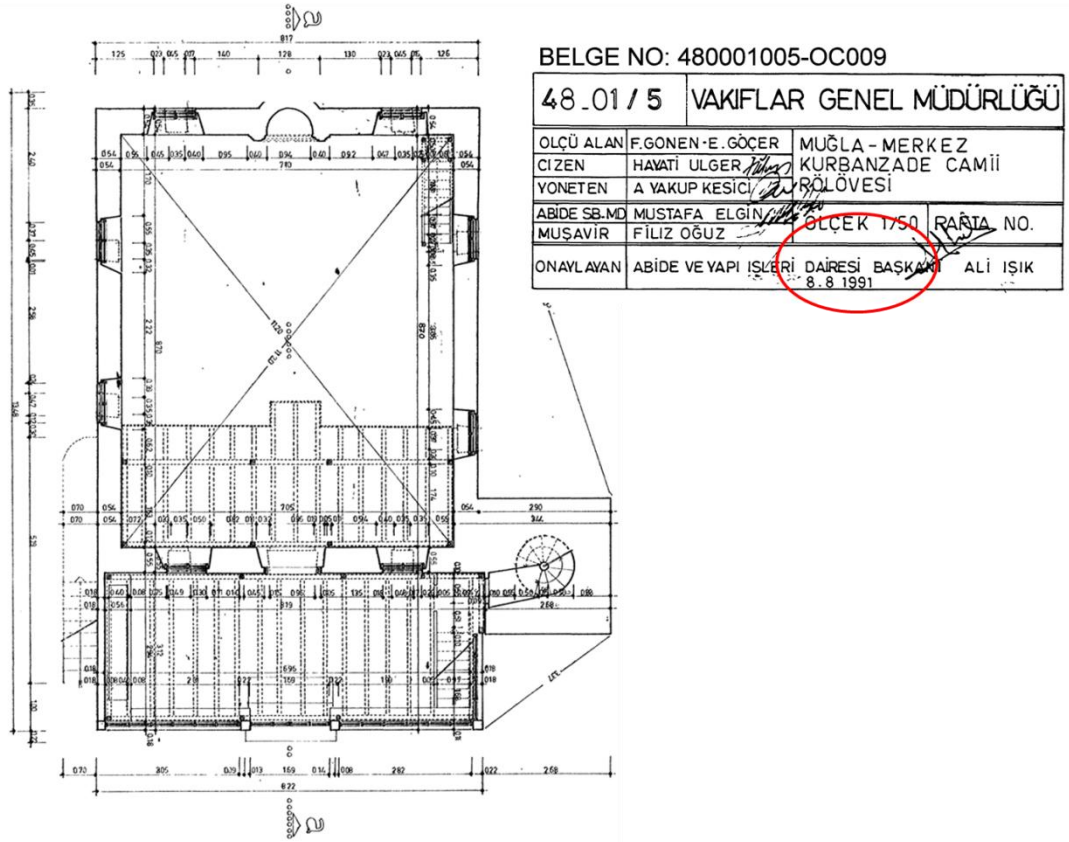
Plân 3: Şeyh Camii plânı (Şakir Çakmak'tan)

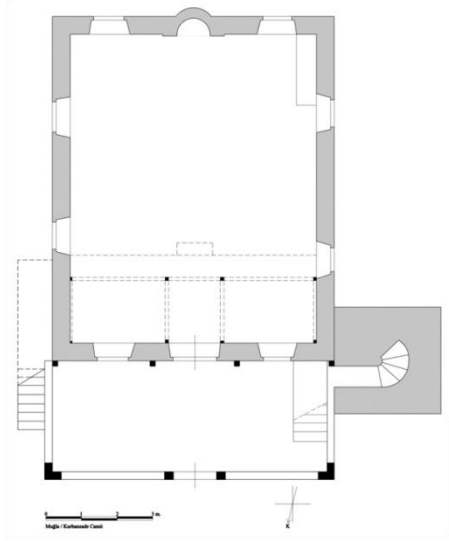
Plân 4: Kurbanzade Camii plânı 2010

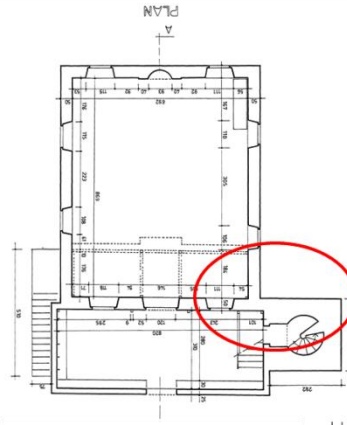
Plân 5: Kurbanzade Camii plânı 1976 VGM'den

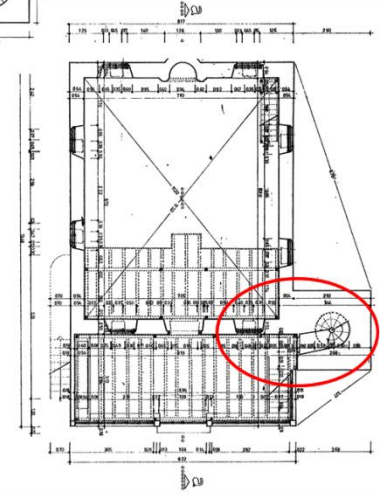
Plân 6: Kurbanzade Camii plânı 1991 VGM'den

Günümüzdeki Mevcut Durumu

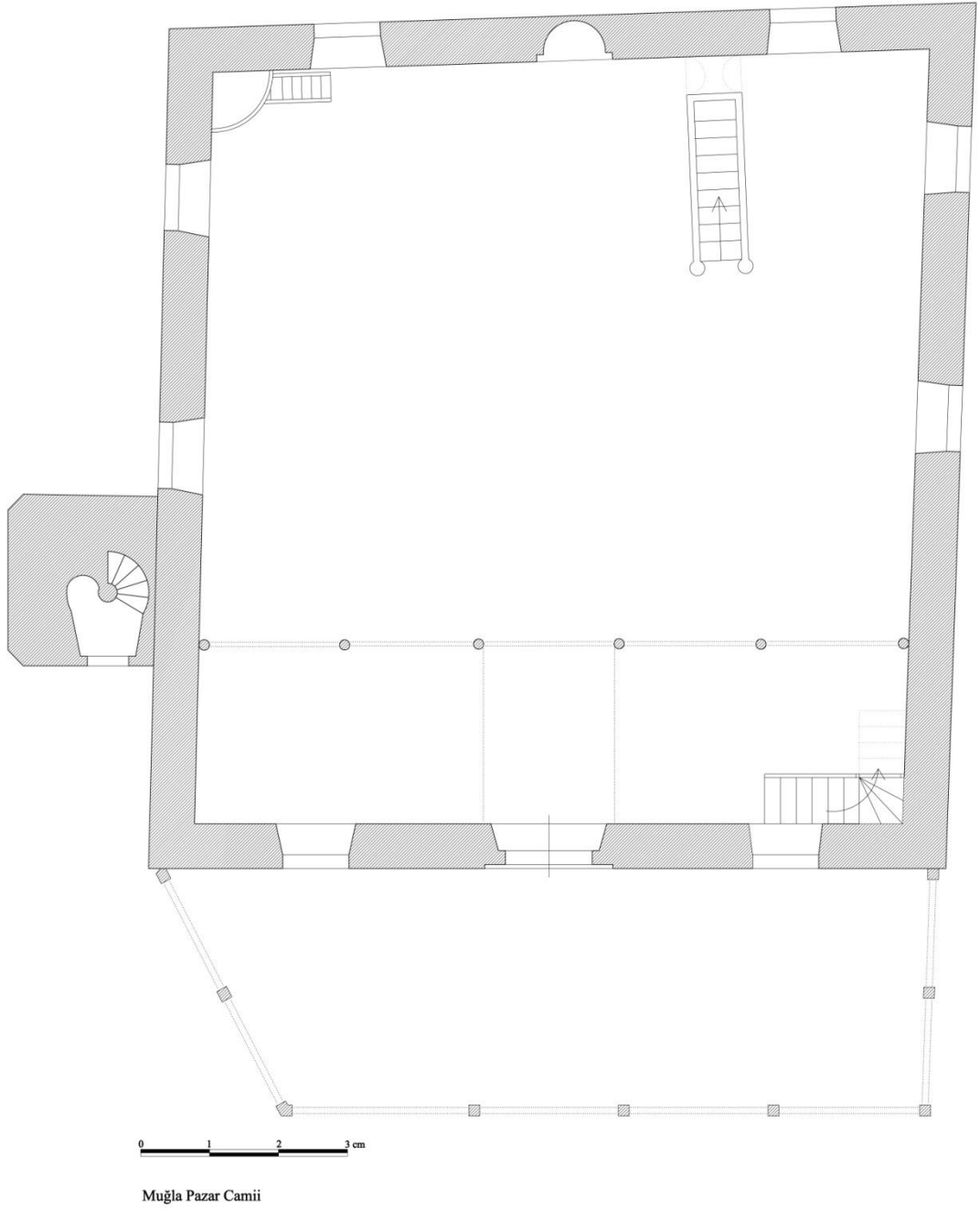

1976'daki Röleve Plânı

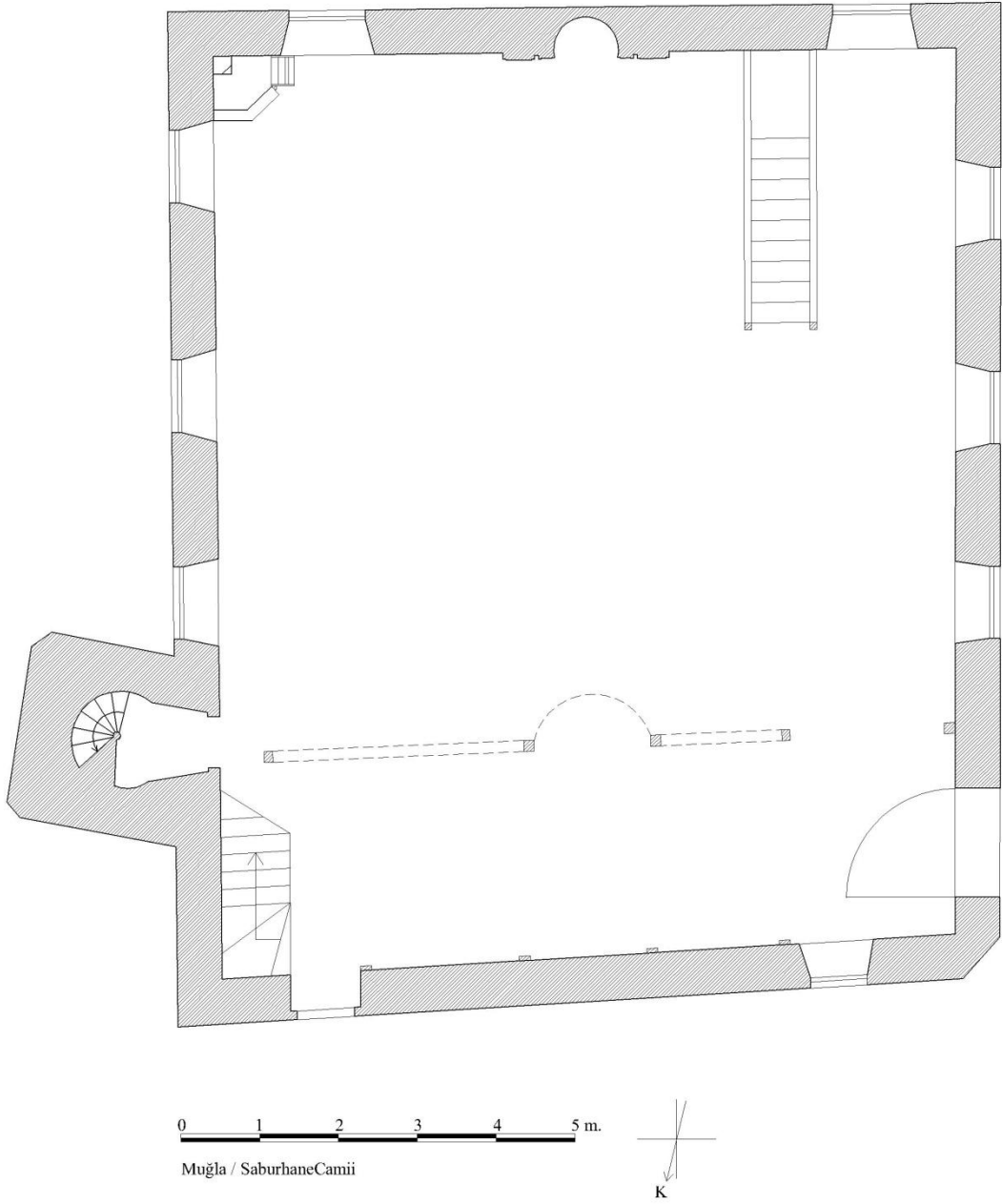

1991'deki Röleve Plânı

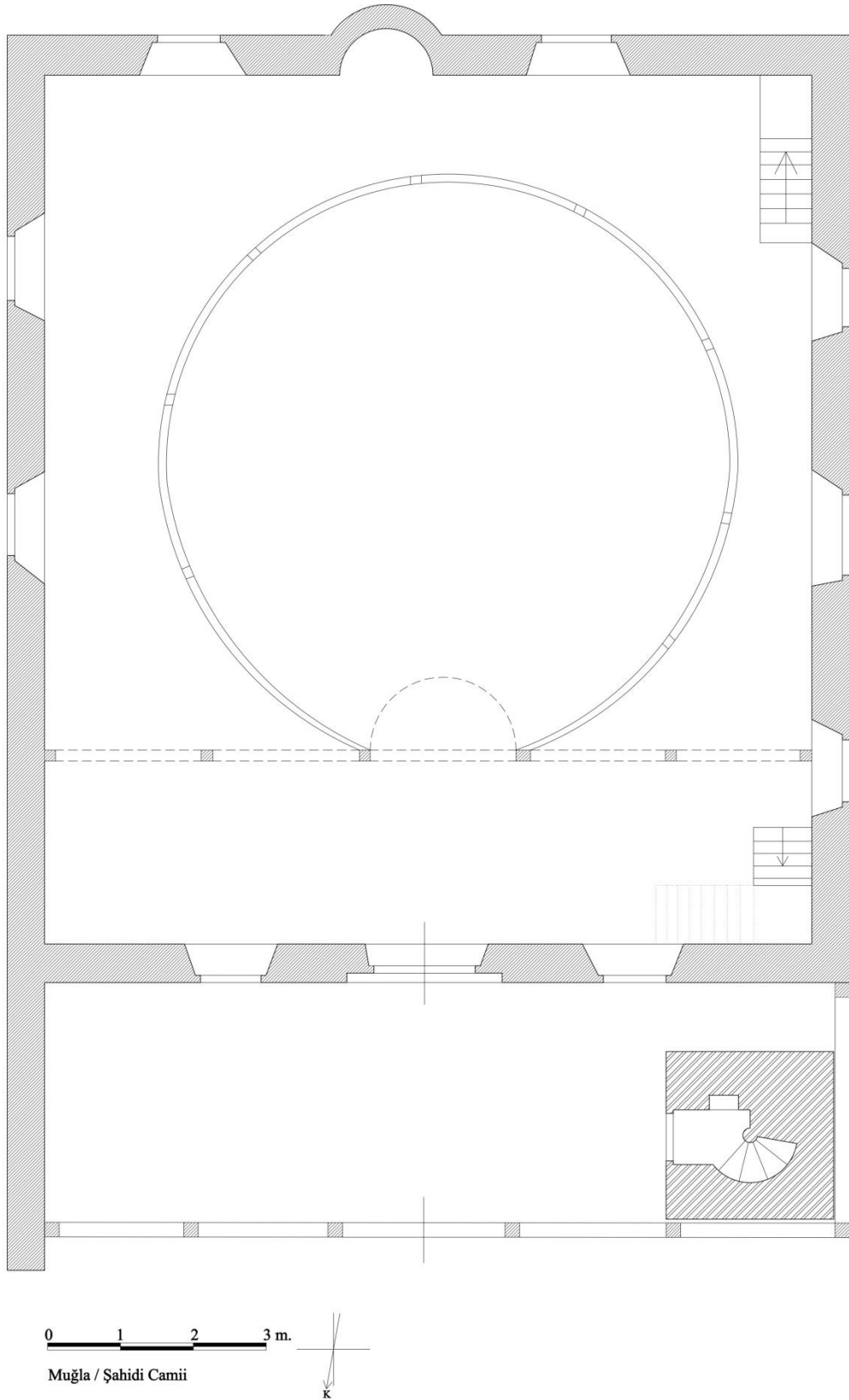
Plân 7: Kurbanzade Camii plânları 1976, 1991, 2010.

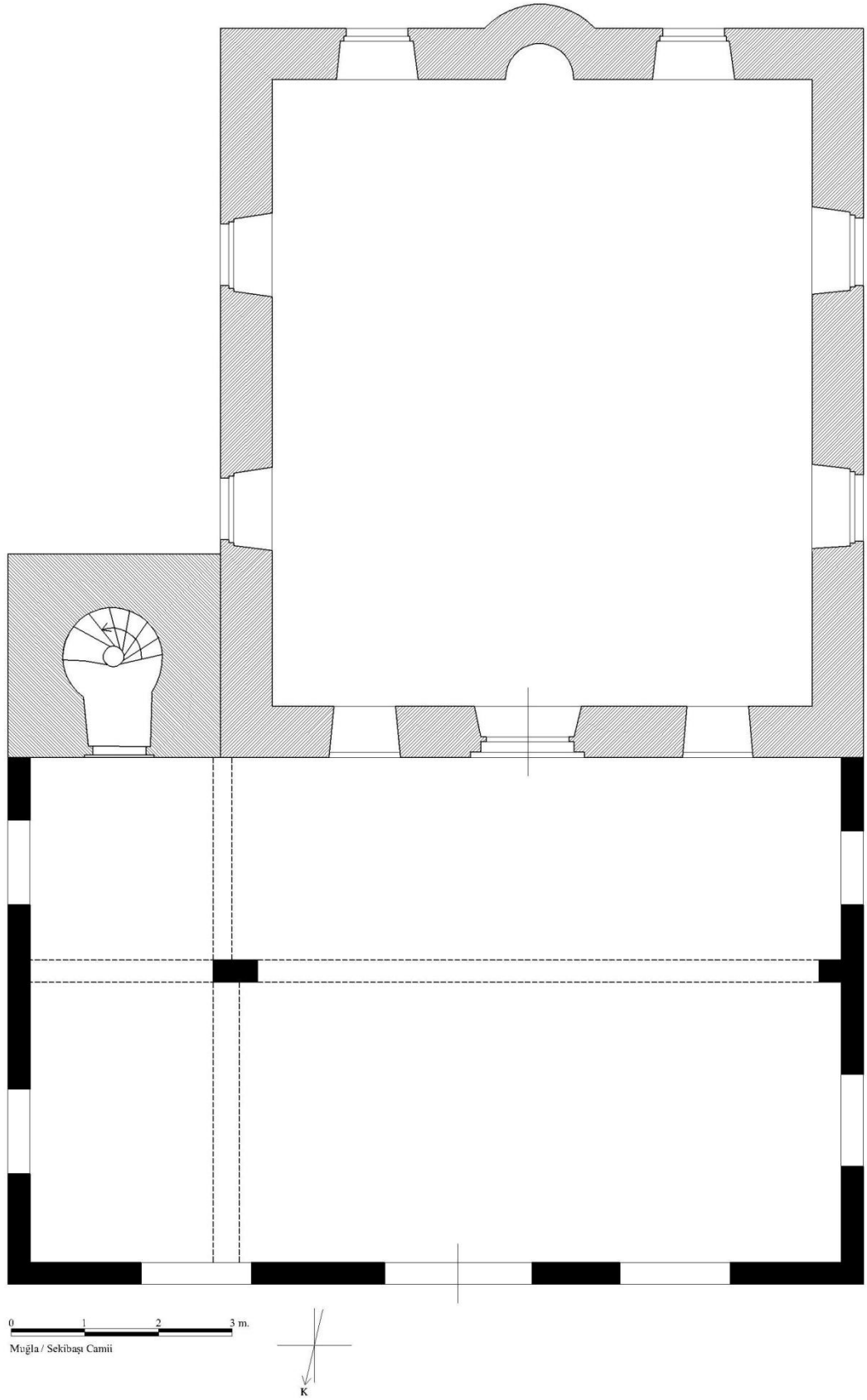
Plân 8: Pazar Camii plânı

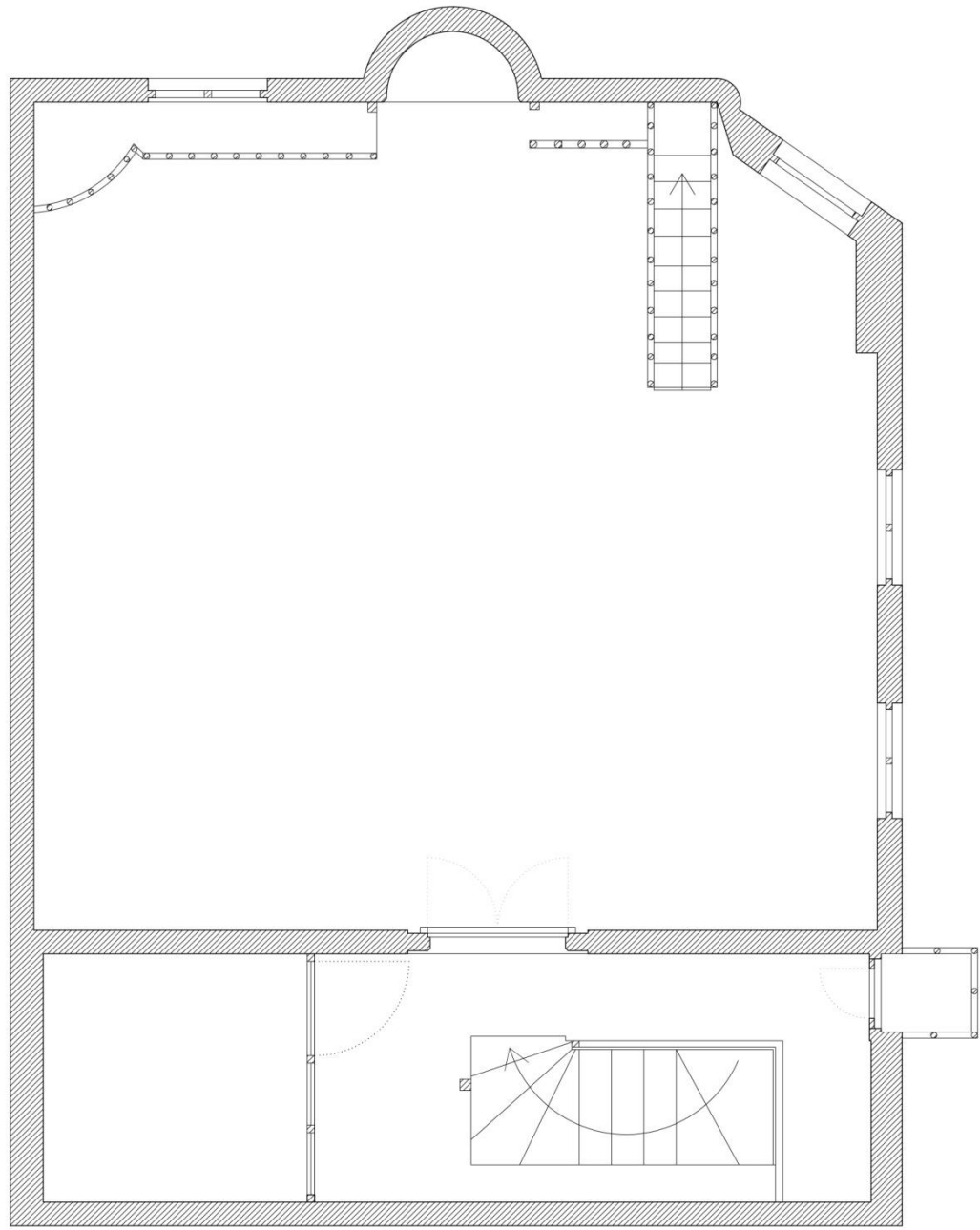
Plân 9: Saburhane Camii plânı

Plân 10: Şahidi Camii plân

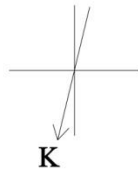

Plân 11: Sekibaşı Camii plânı

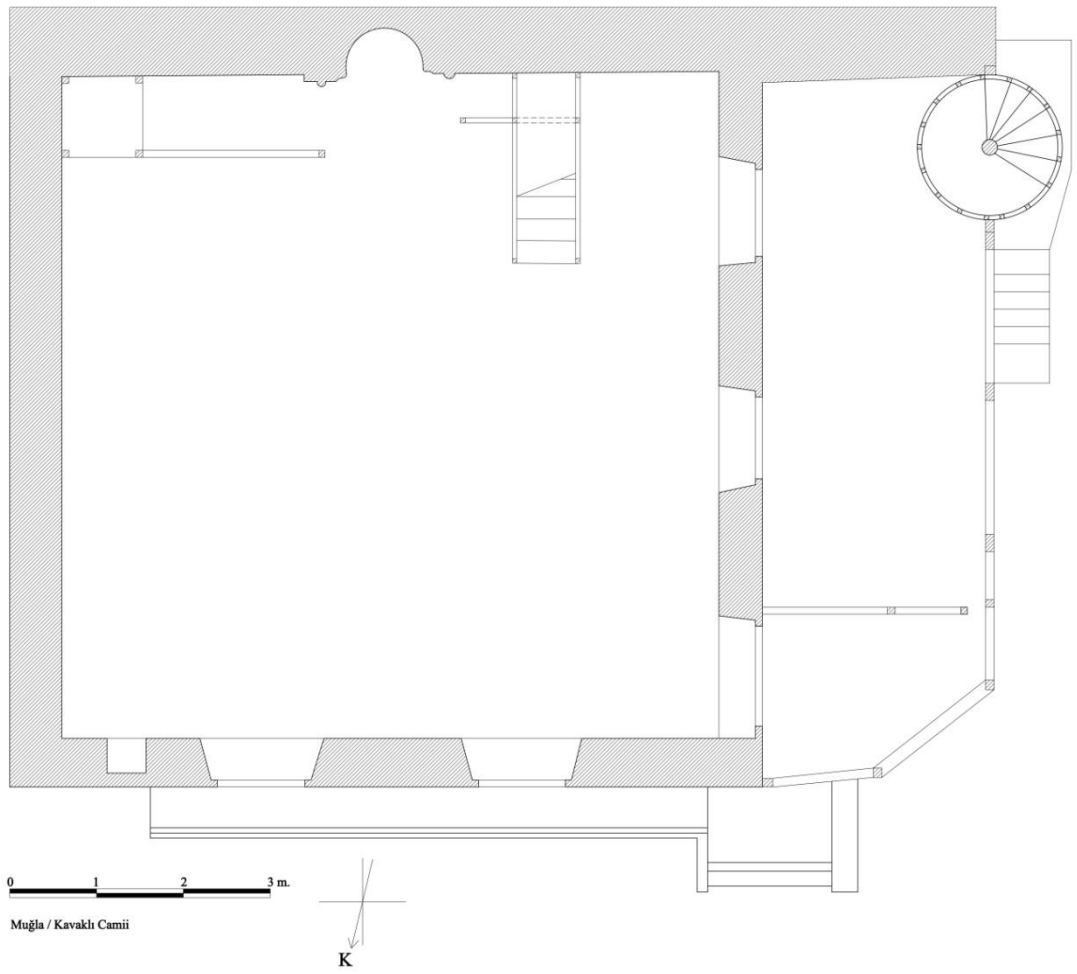

0 1 2 3 m.

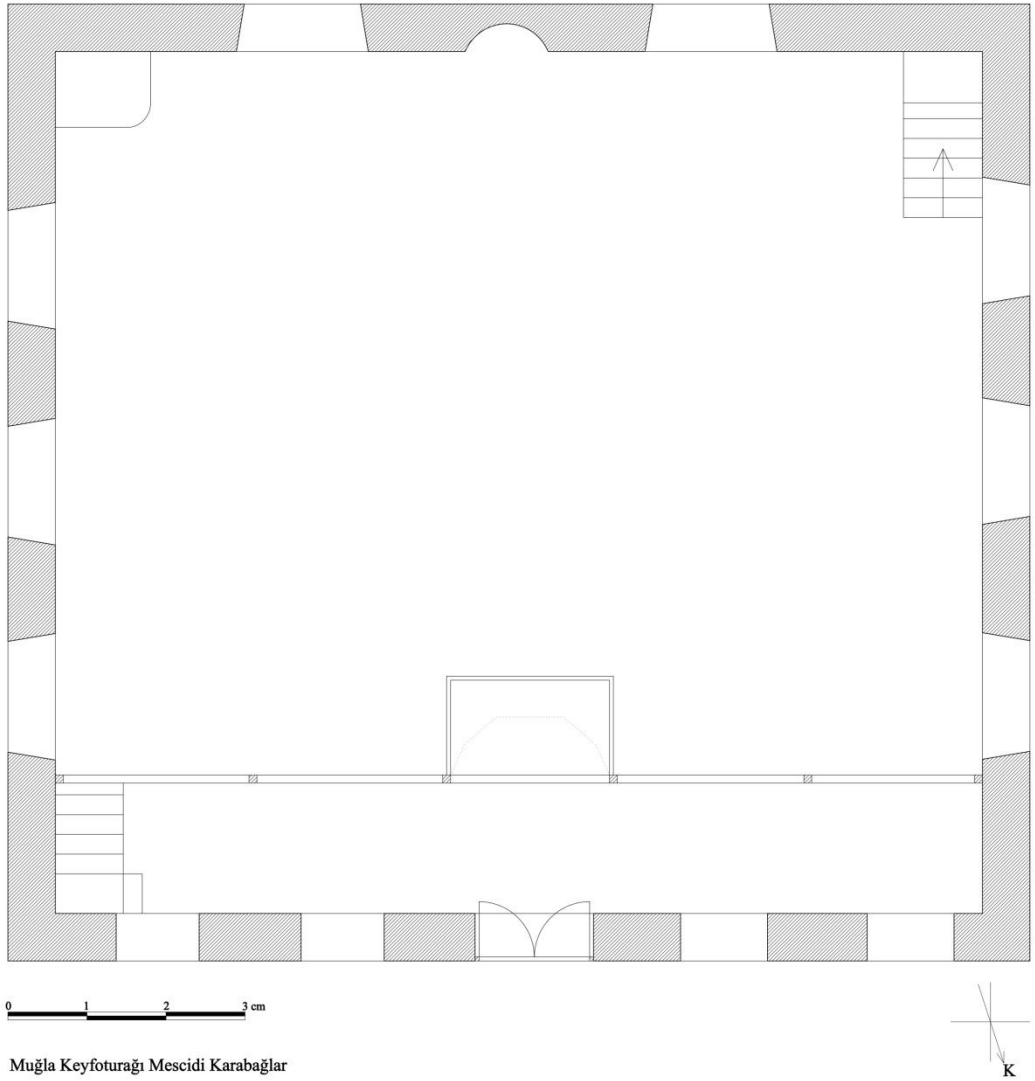
Muğla / Konakaltı Camii

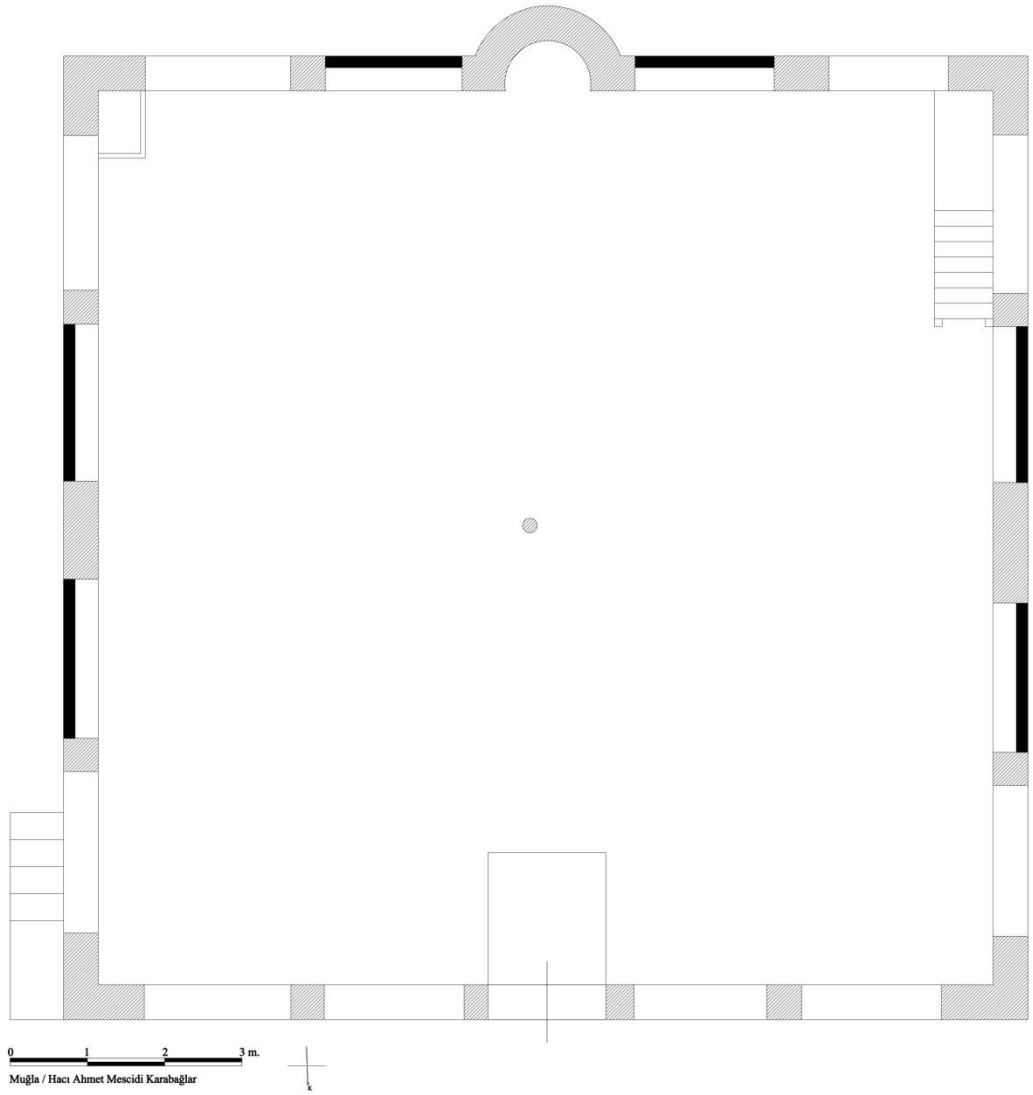
Plân 12: Konakaltı Camii plân

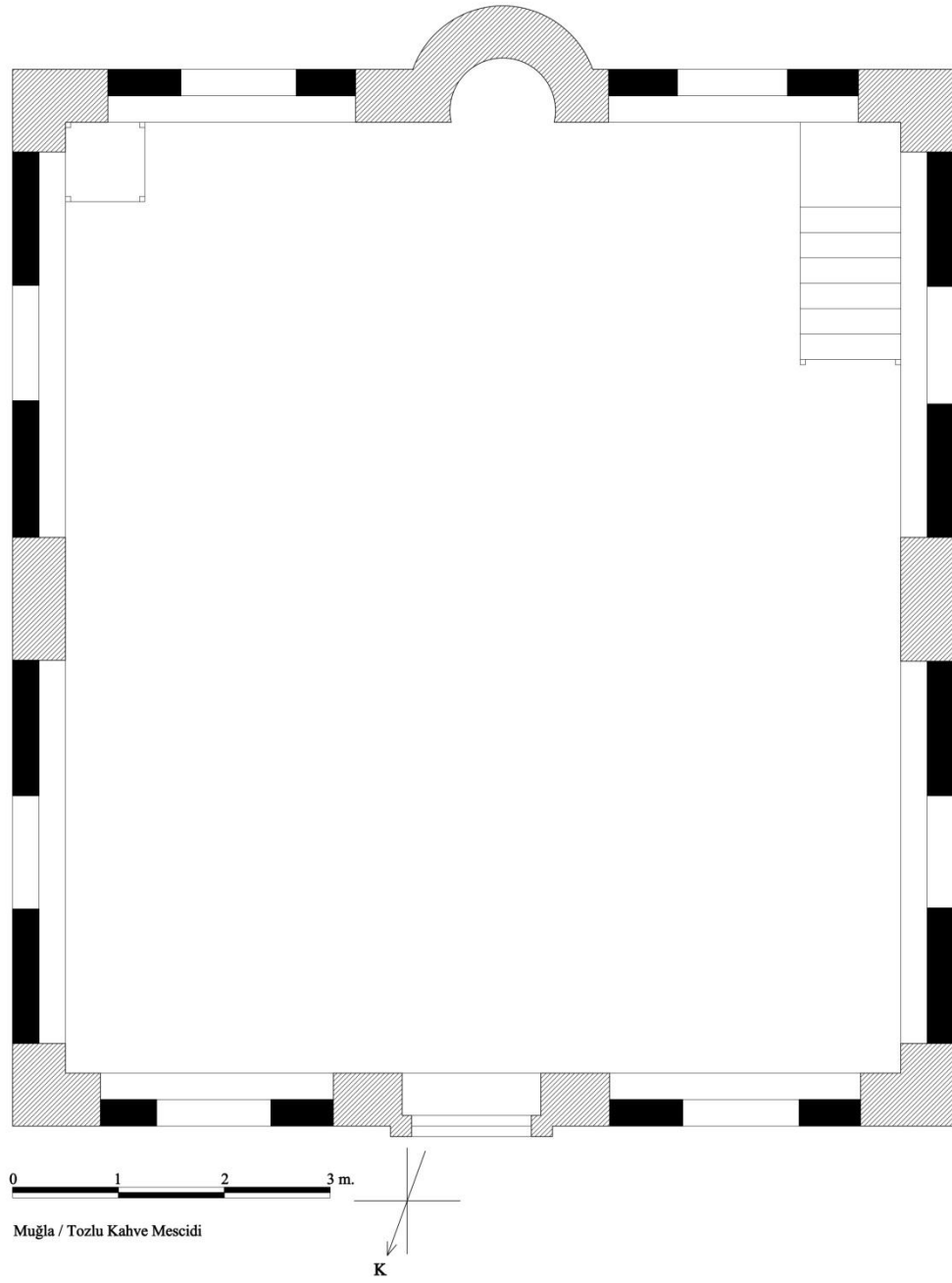
Plân 13: Kavaklı Camii plânı

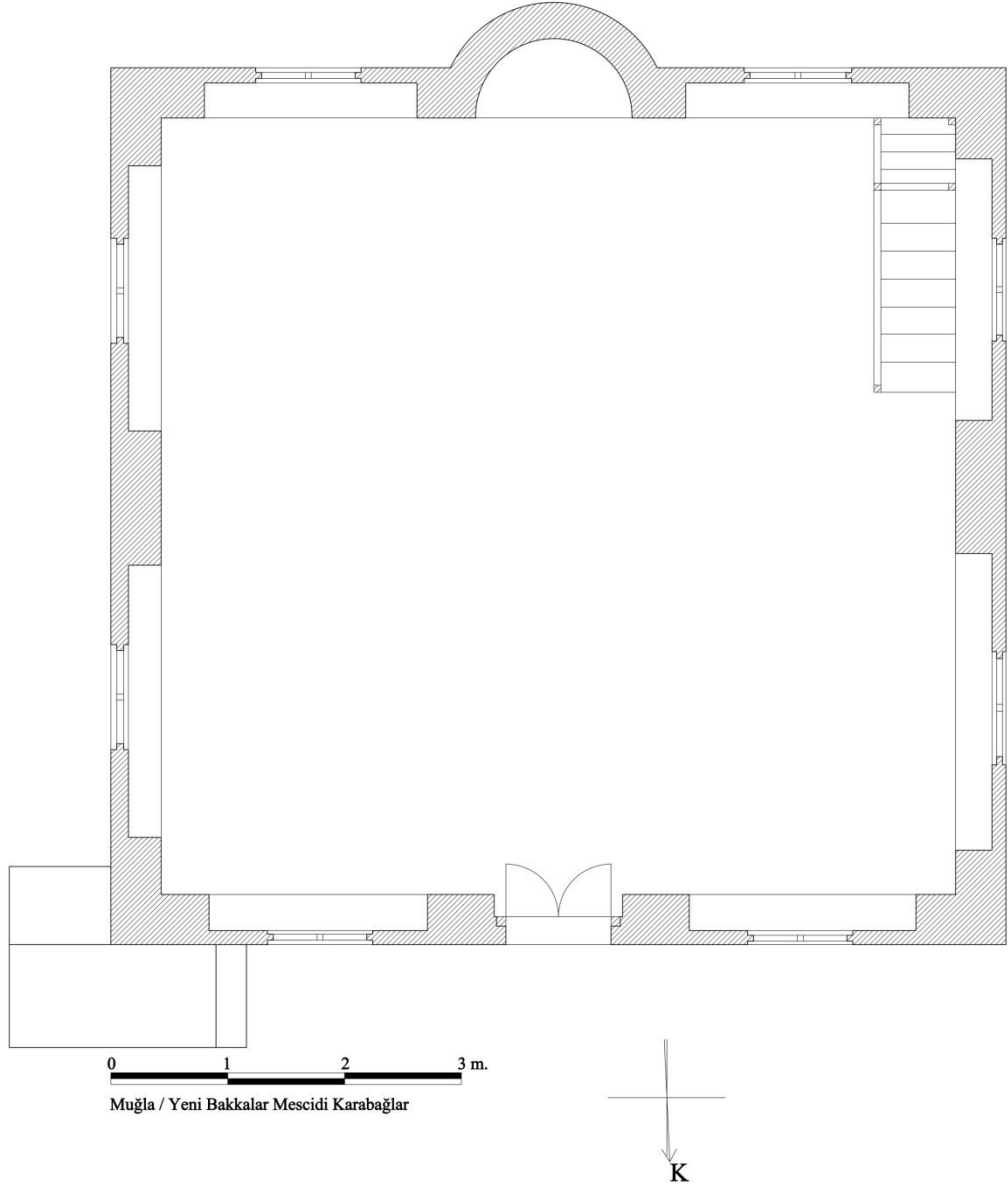
Plân 14: Keyfoturağı Mescidi plânı

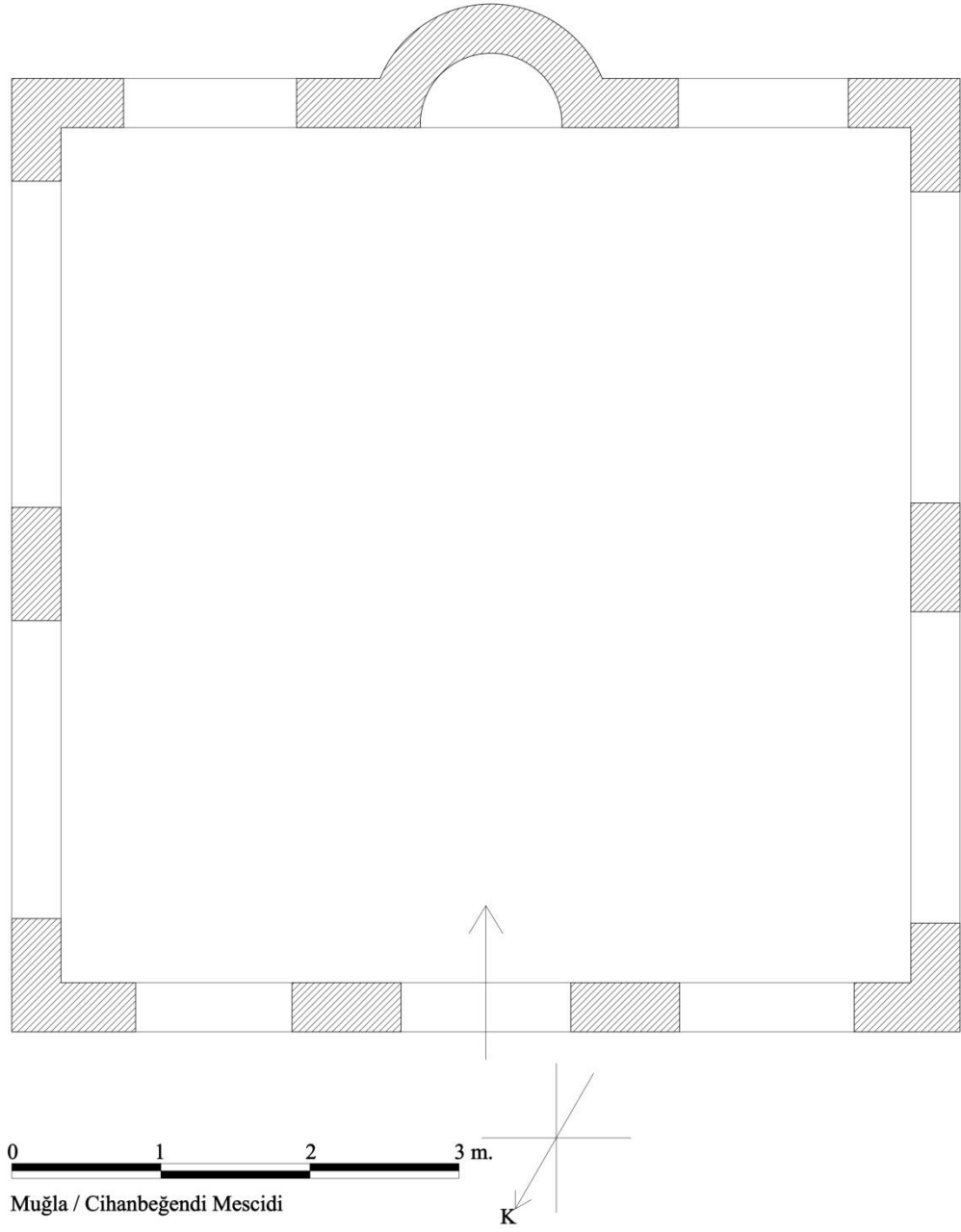
Plân 15: Hacı Ahmet Camii (Mescidi) plânı

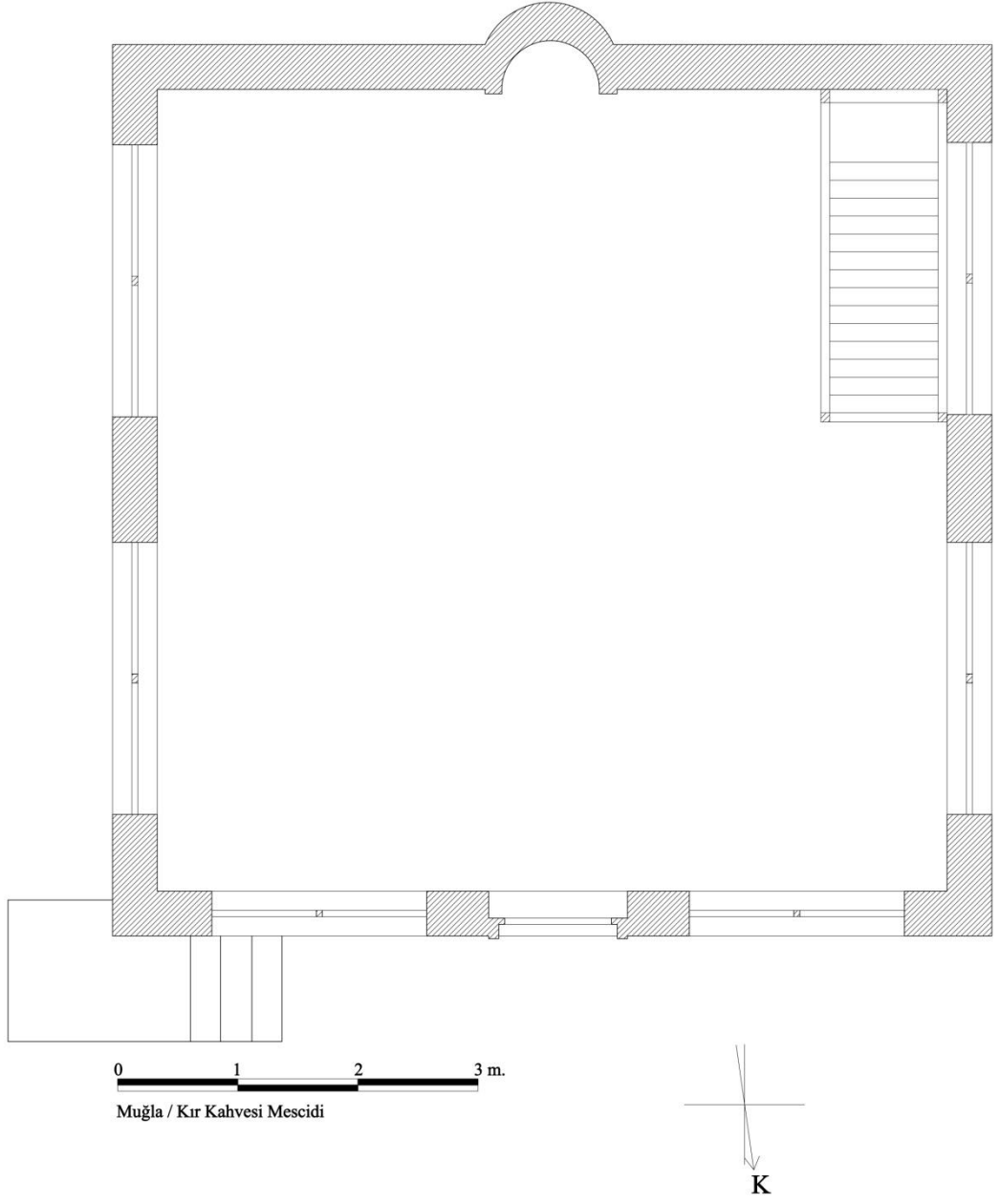
Plân 16: Tozlu Kahve Mescidi plânı

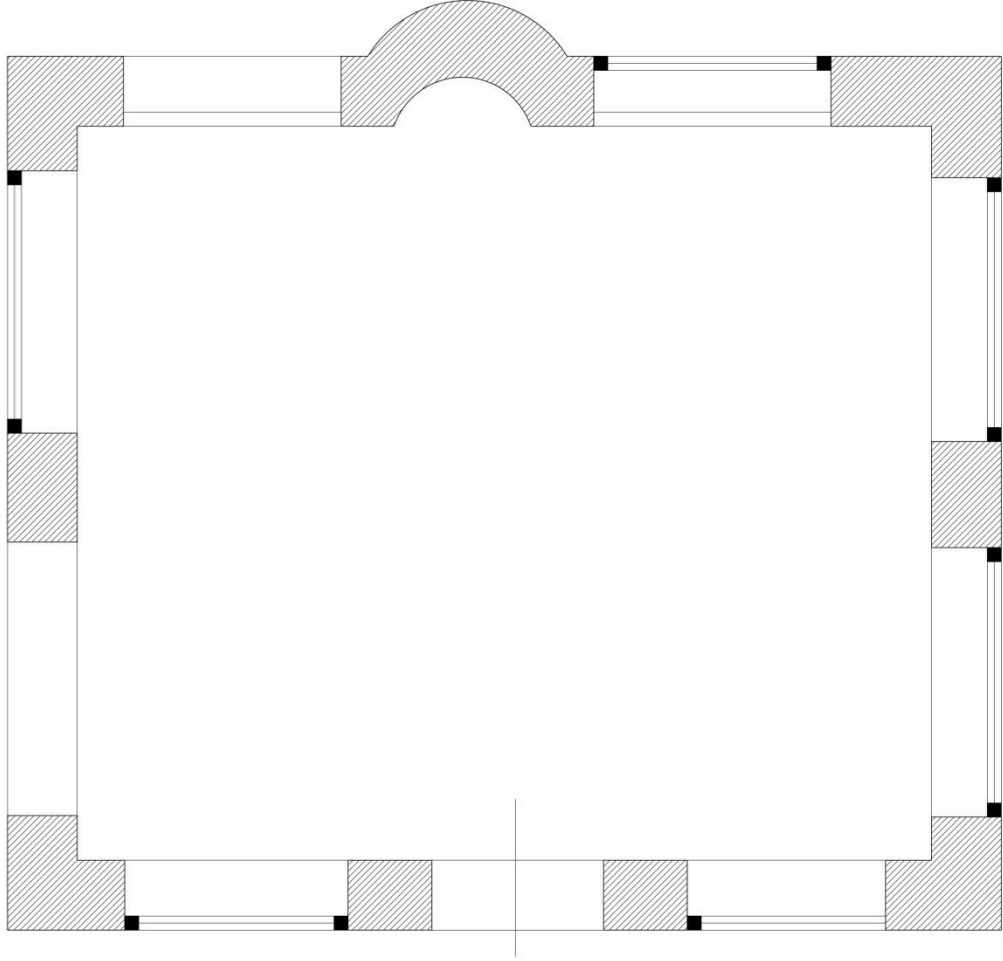
Plân 17: Yeni Bakkallar Mescidi plânı (MKTVKK'dan işlenerek)

Plân 18: Cihanbeğendi Mescidi plânı

Plân 19: Kır Kahvesi Mescidi plânı (MKTVKK'dan işlenerek)

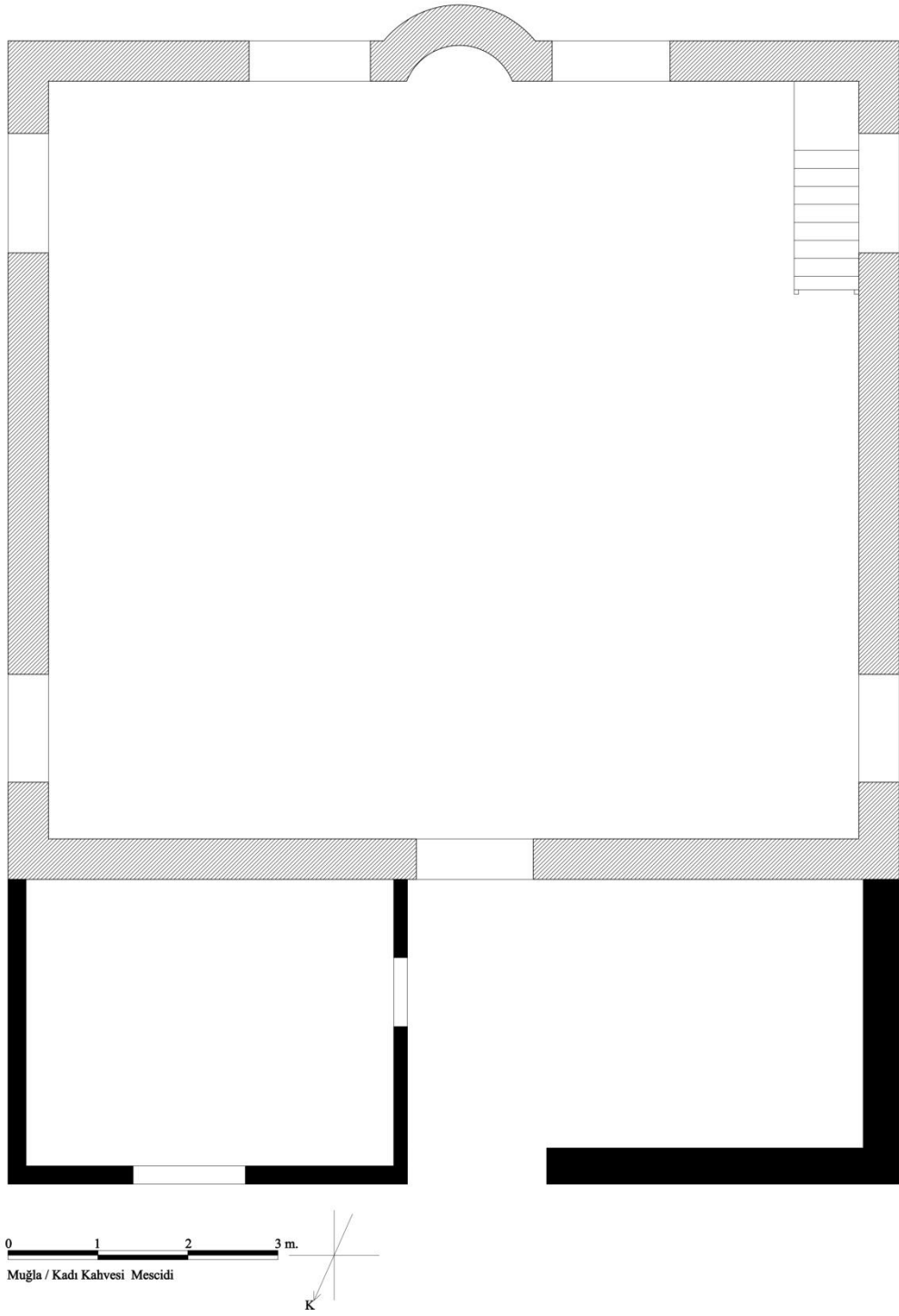

0 1 2 3 m.

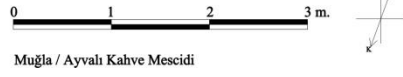
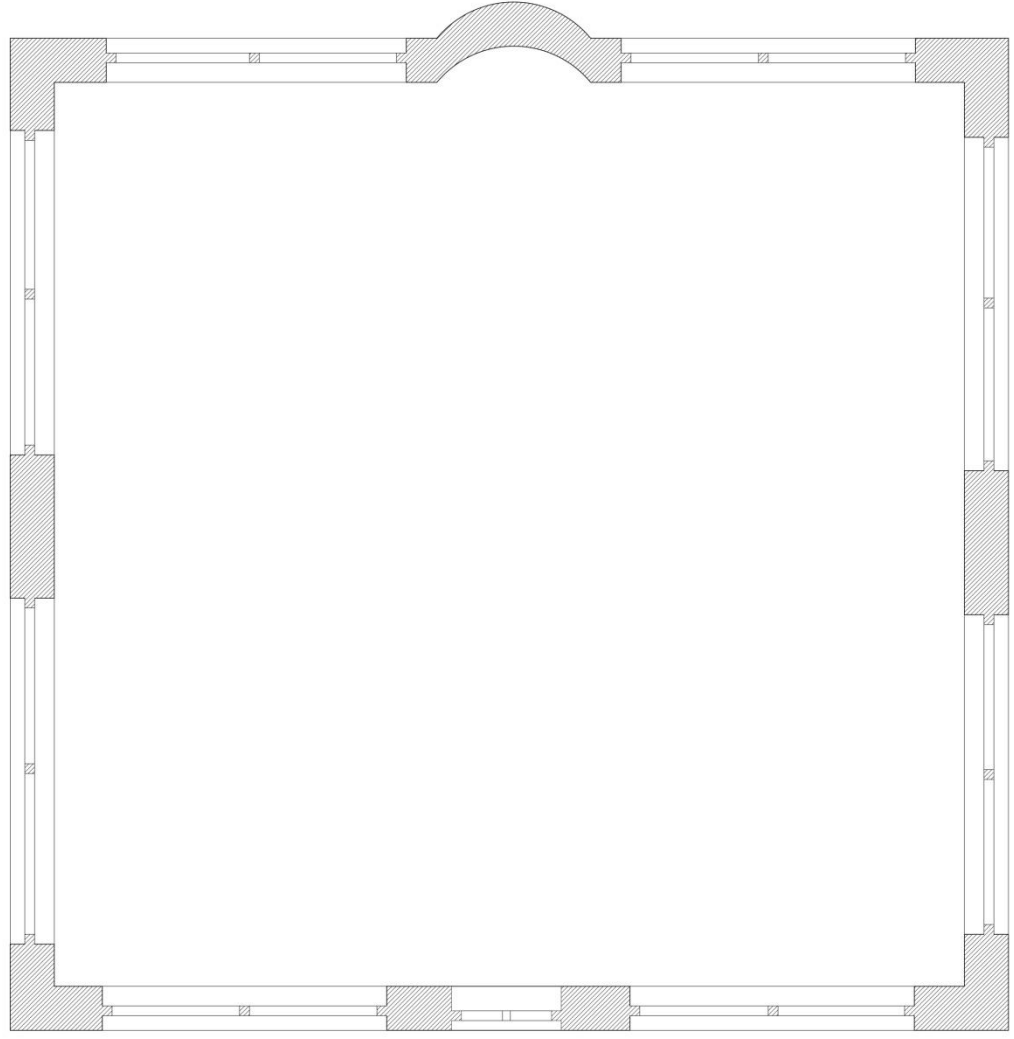

Muğla / Kozlu Kahve Mescidi

Plân 20: Kozlu Kahve Mescidi plânı (MKTVKK'dan işlenerek)

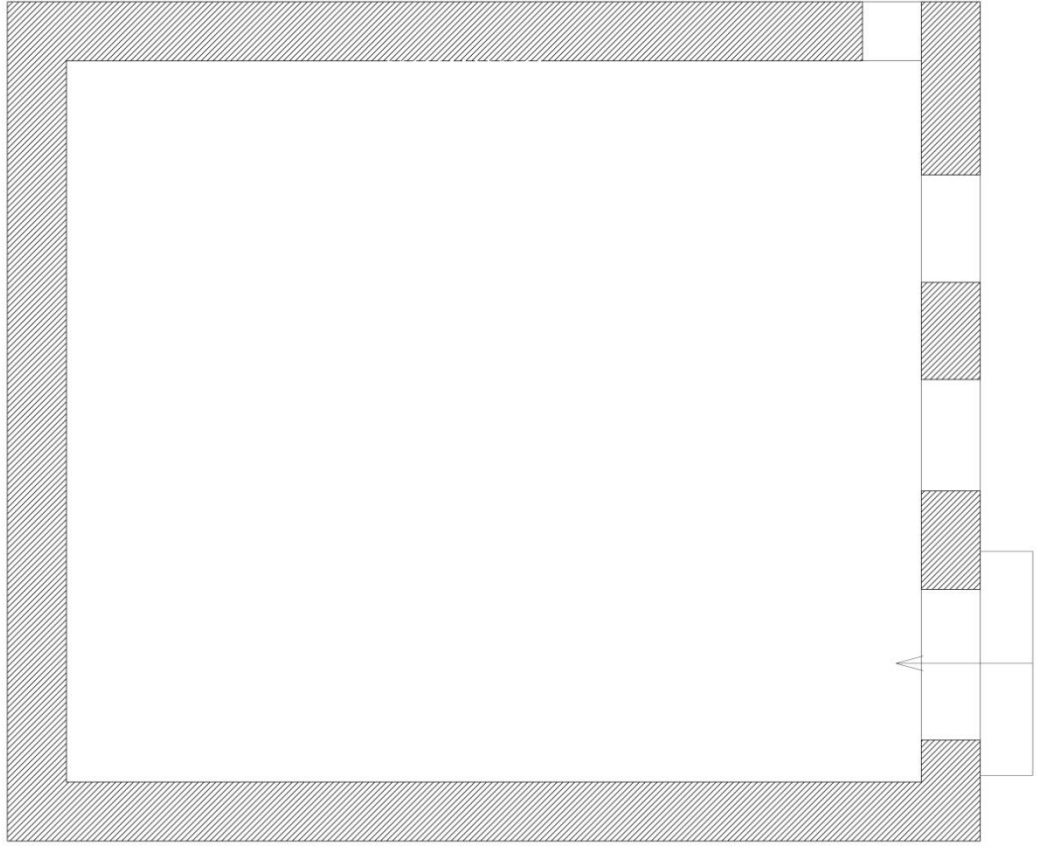

Plân 21: Kadın Kahvesi Mescidi plânı

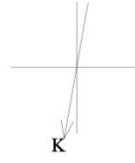

Muğla / Ayvalı Kahve Mescidi

Plân 22: Ayvalı Kahve Mescidi plânı (MKTVKK'dan işlenerek)

0 1 2 3 m.
Muğla / Tüccar Hoca Mescidi

Plân 23: Tüccar Hoca Mescidi plânı

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Ulu Camii Harim Kapısının Batısında Yer Alan İnşa kitabesi.

Fotoğraf 2: Ulu Camii Harim Kapısının Üzerinde Yer Alan Tamir Kitabesi.

Fotoğraf 3: Ulu Camii Harim Kapısının Doğusunda Yer Alan Tamir Kitabesi.

Fotoğraf 4: Ulu Camii Kuzey ve Batı Cephede Yer Alan Son Cemaat Yeri.

Fotoğraf 5: Ulu Camii Kuzey Cephesi.

Fotoğraf 6: Ulu Camii Mihrap Nişi.

Fotoğraf 7: Ulu Camii Mihrap Alınlığından Detay.

Fotoğraf 8: Ulu Camii Minber.

Fotoğraf 9: Ulu Camii Vaaz Kürsüsü.

Fotoğraf 10: Ulu Camii Kadınlar Mahfili.

Fotoğraf 11: Ulu Camii Harim Tavan Göbeği.

Fotoğraf 12: Ulu Camii Batı Cephe.

Fotoğraf 13: Kurşunlu Camii Harim Kapısının Batısında Yer Alan Tamir Kitabesi.

Fotoğraf 14: Kurşunlu Camii Harim Kapısının Doğusunda Yer Alan Tamir Kitabesi.

Fotoğraf 15: Kurşunlu Camii Kuzey Cephe.

Fotoğraf 16: Kurşunlu Camii Genel Görünüş.

Fotoğraf 17: Kurşunlu Camii Harimden Ayrıntı.

Fotoğraf 18: Kurşunlu Camii Kuzey Pandantifleri ile Kubbe Eteğinde Yer Alan Kalem işi Süslemeler.

Fotoğraf 19: Kurşunlu Camii Kadınlar Mahfili.

Fotoğraf 20: Kurşunlu Camii Pandantiflerde Yer Alan Manzara Resimleri.

Fotoğraf 21: Kurşunlu Camii Pandantiflerde Yer Alan Manzara Resimleri.

Fotoğraf 22: Kurşunlu Camii Mihrap Nişi.

Fotoğraf 23: Kurşunlu Camii Mihrap Alınlığında Yer Alan Alçı Süsleme.

Fotoğraf 24: Kurşunlu Camii Minber.

Fotoğraf 25: Kurşunlu Camii Minber Aynalığında Yer Alan Süslmelerden Detay.

Fotoğraf 26: Kurşunlu Camii Minberi.

Fotoğraf 27: Kurşunlu Camii Vaaz Kürsüsü.

Fotoğraf 28: Kurşunlu Camii Pandantifte Yer Alan Manzara Resmi.

Fotoğraf 29: Kurşunlu Camii Pandantifte Yer Alan Manzara Resmi.

Fotoğraf 30: Kurşunlu Camii Pandantifte Yer Alan Manzara Resmi.

Fotoğraf 31: Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Cami Tasviri.

Fotoğraf 32: Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Kâbe Tasviri.

Fotoğraf 33: Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Süsleme.

Fotoğraf 34: Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Süsleme.

Fotoğraf 35: Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Süsleme.

Fotoğraf 36: Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Manzara Resmi.

Fotoğraf 37: Kurşunlu Camii Kubbe İçinde Yer Alan Süsleme.

Fotoğraf 38: Kurşunlu Camii Kubbe İçi.

Fotoğraf 39: Kurşunlu Camii Kubbe Göbeği.

Fotoğraf 40: Şeyh Camii Harim Kapısının Batısında Yer Alan Tamir Kitabesi.

Fotoğraf 41: Şeyh Camii Harim Kapısının Doğusunda Yer Alan Tamir Kitabesi.

Fotoğraf 42: Şeyh Camii Kuzey Cephe.

Fotoğraf 43: Şeyh Camii Güney ve Doğu Cephe.

Fotoğraf 44: Şeyh Camii Kuzey Cephede Yer Alan Giriş Açıklığı.

Fotoğraf 45: Şeyh Camii Harim Kapısı.

Fotoğraf 46: Şeyh Camii Harimden Ayrıntı.

Fotoğraf 47: Şeyh Camii Pencere Şebekelerinde Yer Alan Alçı Süslemeler.

Fotoğraf 48: Şeyh Camii Kadınlar Mahfili.

Fotoğraf 49: Şeyh Camii Mihrap Nişi.

Fotoğraf 50: Şeyh Camii Mihrap Alınlığında Yer Alan Alçı Süslemeler.

Fotoğraf 51: Şeyh Camii Minber.

Fotoğraf 52: Şeyh Camii Batıda Yer Alan İki Katlı Kadınlara Mahfil.

Fotoğraf 53: Şeyh Camii Batıda Yer Alan İki Katlı Kadınlar Mahfilinin Alt Katı.

Fotoğraf 54: Şeyh Camii Batıda Yer Alan İki Katlı Kadınlar Mahfilinin Alt sıra Pencerelelerinin Arasına Yerleştirilmiş Sütunlar.

Fotoğraf 55: Şeyh Camii Batıda Yer Alan İki Katlı Kadınlar Mahfilinin Üst Katı.

Fotoğraf 56: Şeyh Camii Harım Tavan Eteğinde Yer Alan Kalemîşi Süsleme.

Fotoğraf 57: Şeyh Camii Harim Tavan Eteğinde Yer Alan Manzara Resimleri

Fotoğraf 58: Şeyh Camii Harim Tavan Eteğinde Yer Alan Manzara Resimleri

Fotoğraf 59: Şeyh Camii Harim Tavan Eteğinde Yer Alan Manzara Resimleri

Fotoğraf 60: Şeyh Camii Harim Tavan Eteğinde Yer Alan Manzara Resimleri

Fotoğraf 61: Şeyh Camii Harim Tavanı.

Fotoğraf 62: Şeyh Camii Harim Tavan Göbeği.

Fotoğraf 63: Şeyh Camii Minaresi.

Fotoğraf 64: Şeyh Camii Minare Kitabesi.

Fotoğraf 65: Kurbanzade Camii Kuzey Cephesi ve Haziresi.

Fotoğraf 66: Camiye Adını Verdiğini Düşündüğümüz Süleyman Efendinin Şahidesi.

Fotoğraf 67: Kurbanzade Camii Kuzeyde Yer Alan Kapalı Son Cemaat Yeri ve Minare Kapısı.

Fotoğraf 68: Kurbanzade Camii Kuzeyde Yer Alan Kapalı son Cemaat Yeri.

Fotoğraf 69: Kurbanzade Camii Harim Kapısı.

Fotoğraf 70: Kurbanzade Camii Mihrap Nişi ve Minber.

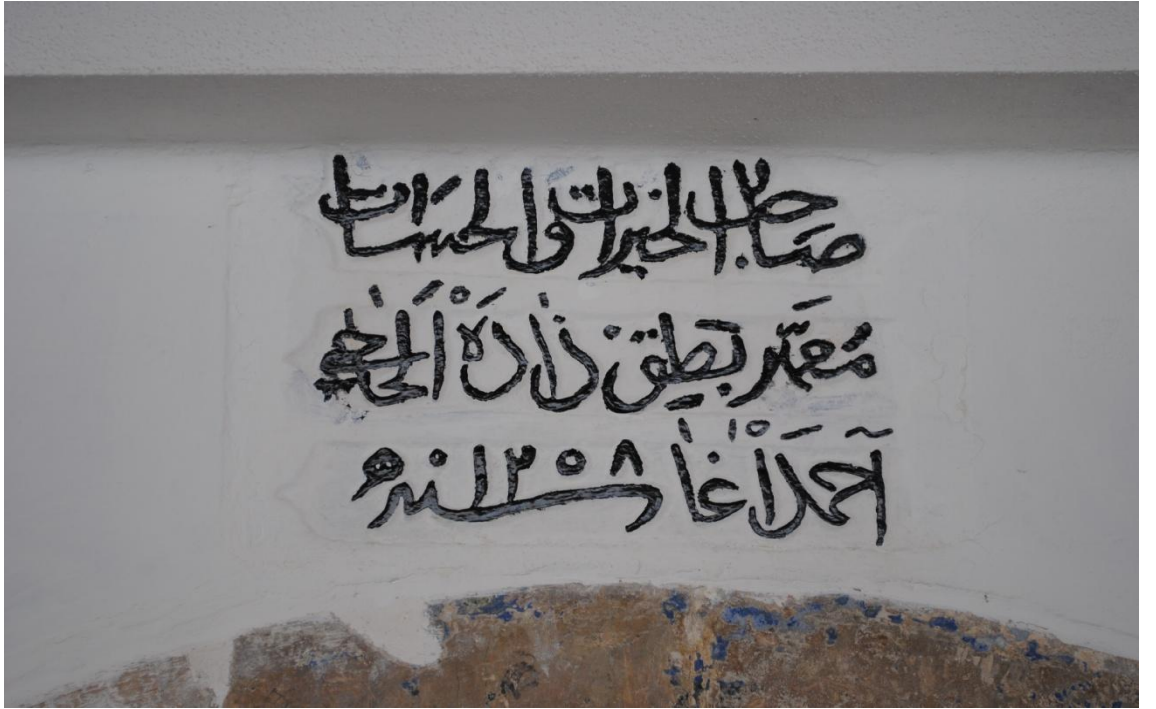
Fotoğraf 71: Kurbanzade Camii Kadınlar Mahfili.

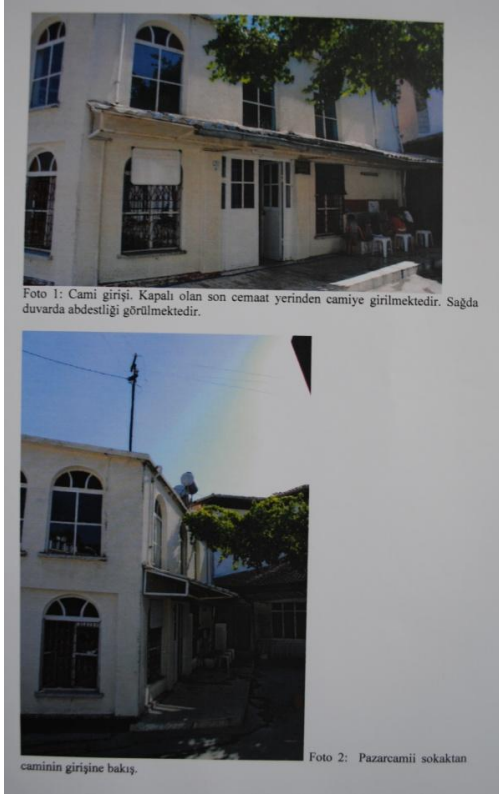
Fotoğraf 72: Kurbanzade Camii Mihrap Nişi.

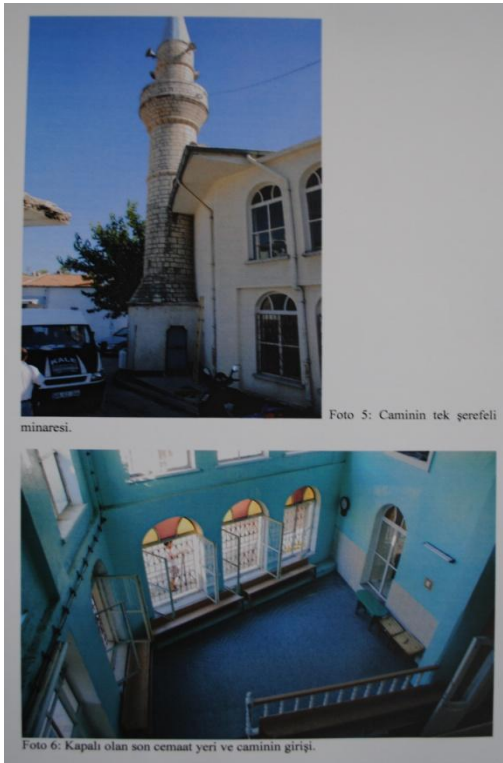
Fotoğraf 73: Kurbanzade Camii Kuzeydoğuda Yer Alan Günümüzde İşlevi Olmayan Merdiven.

Fotoğraf 74: Pazar Camii Harim Kapısının Üzerinde Yer Alan Kitabe.

Fotoğraf 75: Pazar Camii Tadilattan Önceki Son Cemaat Yeri. (MKTVKK'dan)

Fotoğraf 76: Pazar Camii Tadilattan Önceki Kapalı Son Cemaat Yeri. (MKTVKK'dan)

Foto 17: Son cemaat yerindeki merdivenle çıkılan üst kat döşemesi ve mahfile geçiş.

kapısı ve ezanlığı.

Foto 18: Caminin özgün giriş

Fotoğraf 77: Pazar Camii Tadilattan Önce Kapalı Son Cemaat Yerinde Bulunan Ama Kat.

Fotoğraf 78: Pazar Camii Batı Cephe.

Fotoğraf 79: Pazar Camii Güney Cephe.

Fotoğraf 80: Pazar Camii Kuzey Cephe.

Fotoğraf 81: Pazar Camii Tadilattan Önce Son Cemaat Yerinde Bulunan Mahfile Çıkan Asma Kat. (MKTVKK'dan)

Fotoğraf 82: Pazar Camii Harim Kapısı.

Fotoğraf 83: Pazar Camii Harimden Ayrıntı.

Fotoğraf 84: Pazar Camii Kadınlar Mahfili.

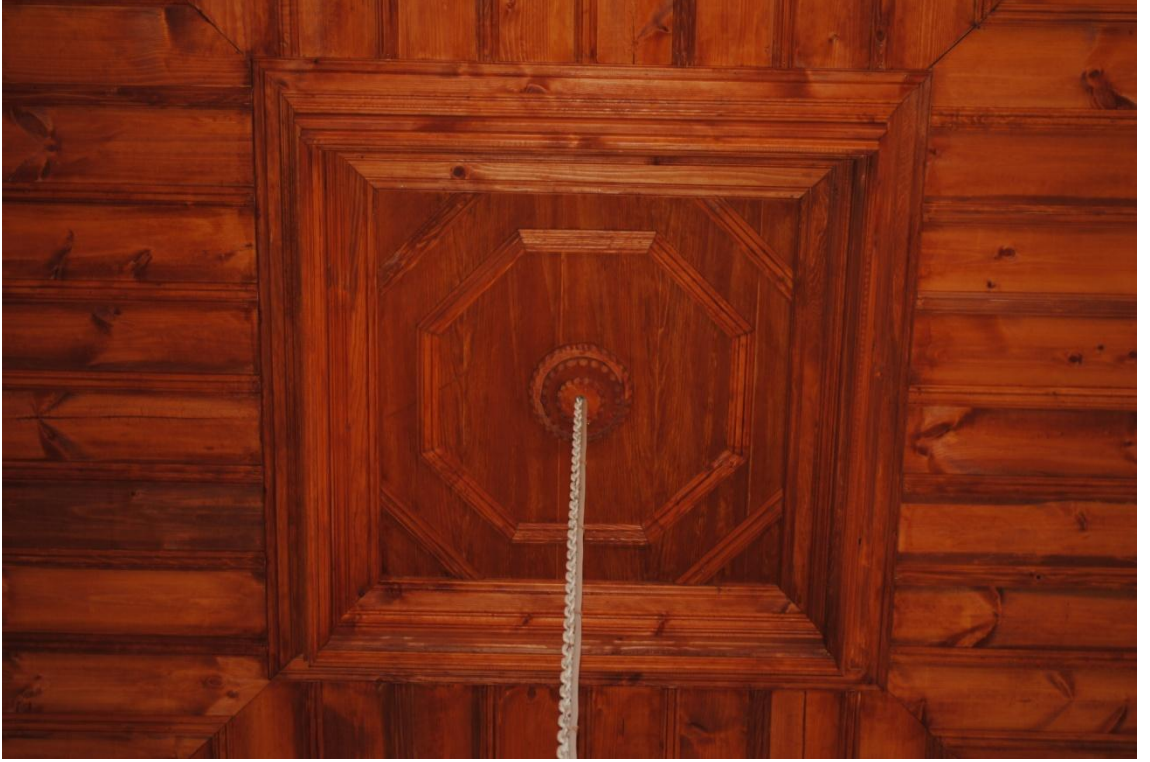
Fotoğraf 85: Pazar Camii Mihrap Nişi.

Fotoğraf 86: Pazar Camii Miber.

Fotoğraf 87: Pazar Camii Vaaz Kürsüsü.

Fotoğraf 88: Pazar Camii Harim Tavan Göbeği.

Fotoğraf 89: Pazar Camii Minare Kitabesi.

Fotoğraf 90: Saburhane Batı ve Güney Cephe.

Fotoğraf 91: Saburhane Camii Güney ve Doğu Cephe.

Fotoğraf 92: Saburhane Camii Harim Kapısı.

Fotoğraf 93: Saburhane Camii Hariminden Detay.

Fotoğraf 94: Saburhane Camii Kadınlar Mahfili.

Fotoğraf 95: Saburhane Camii Mihrap Nişi.

Fotoğraf 96: Saburhane Camii Mihrap Alınlığından Detay.

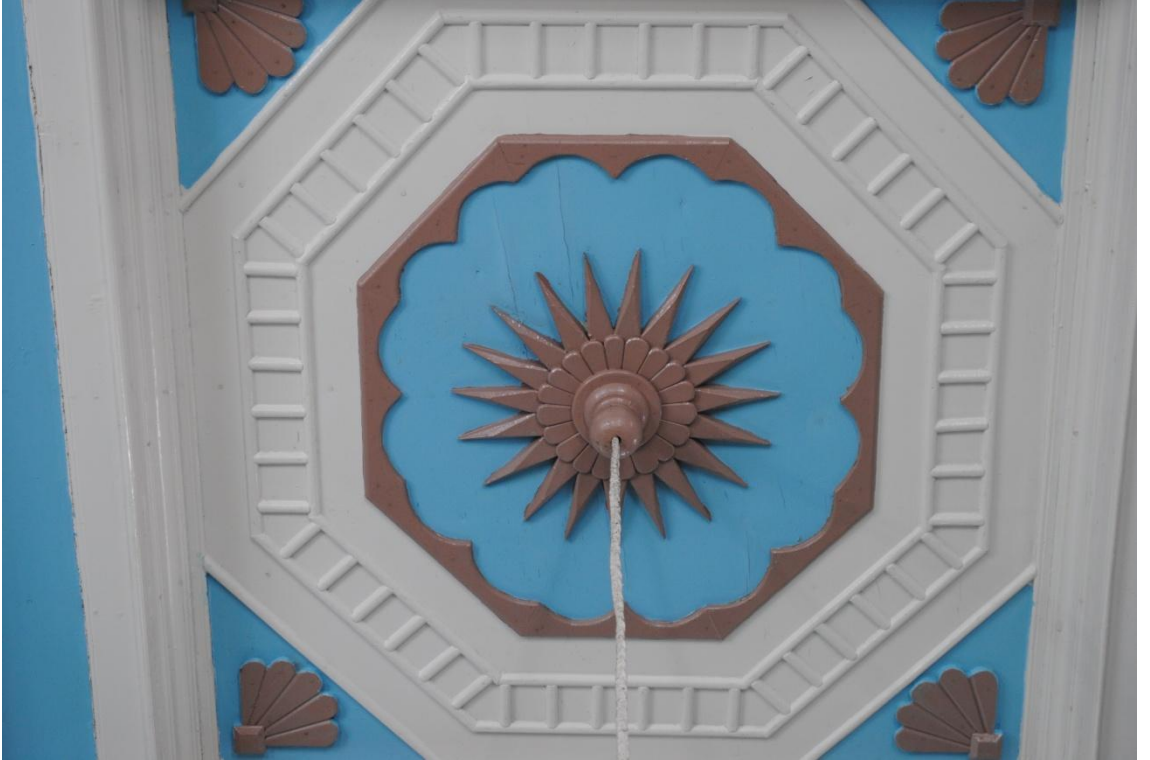
Fotoğraf 97: Saburhane Camii Minber.

Fotoğraf 98: Saburhane Camii Vaaz Kürsüsü.

Fotoğraf 99: Saburhane Camii Harim Tavan Göbeği.

Fotoğraf 100: Saburhane Camii Harim Tavan Göbeğinde Yer Alan Güneş Motifi.

Fotoğraf 101: Saburhane Camii Taş Külahlı Minare.

Fotoğraf 102: Saburhane Camii Minareden Ayrıntı.

Fotoğraf 103: Şahidi Camii Harim Kapsı Üzerinde Yer Alan Kitabe.

Fotoğraf 104: Şahidi Camii Güney Cephe.

Fotoğraf 105: Şahidi Camii Doğu Cephe.

Fotoğraf 106: Şahidi Camii Kuzey Cephe.

Fotoğraf 107: Şahidi Camii Harim Kapısı.

Fotoğraf 108: Şahidi Camii Harim ve Harimde Yer Alan Sema Alanı.

Fotoğraf 109: Şahidi Camii Dairesel Sema Alanı.

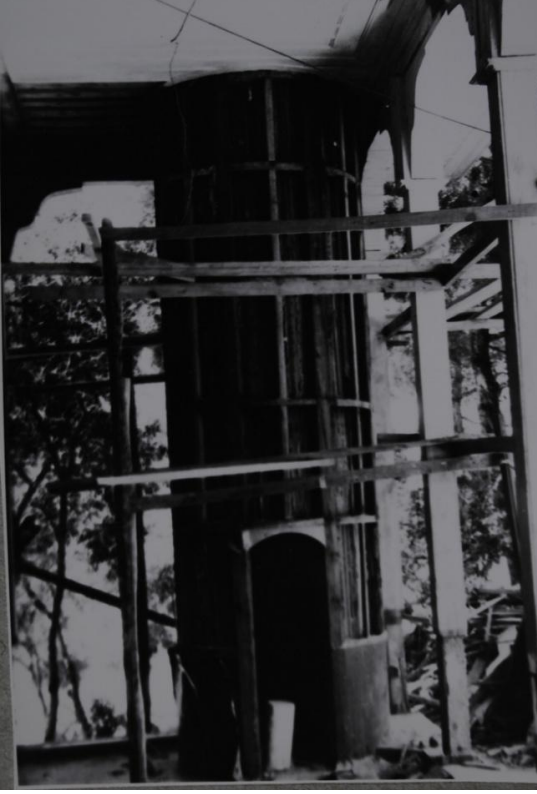
Fotoğraf 110: Şahidi Camii Minber.

Fotoğraf 111: Şahidi Camii Harim Tavanı.

Fotoğraf 112: Şahidi Camii Harim Tavan Göbeği.

Fotoğraf 113: Şahidi Camii'nin Eski Ahşap Minaresi (MKTVKK'dan).

Fotoğraf 114: Şahidi Camii'nin Orijinal Minare Kalıntıları (MKTVKK'dan).

Fotoğraf 115: Şahidi Camii Günümüzdeki Taş Minaresi.

Fotoğraf 116: Sekibaşı Camii Kuzeydoğudan Görüntü.

Fotoğraf 117: Sekibaşı Camii Kuzey Cephe.

Fotoğraf 118: Sekibaşı Camii Kapalı Son Cemaat Yeri.

Fotoğraf 119: Sekibaşı Camii Kapalı Son Cemaat Yeri.

Fotoğraf 120: Sekibaşı Camii Kapalı Son Cemaat Yeri.

Fotoğraf 121: Sekibaşı Camii Harimi.

Fotoğraf 122: Sekibaşı Camii Harimi.

Fotoğraf 123: Sekibaşı Camii Minaresi.

Fotoğraf 124: Sekibaşı Camii Minare Kapısı.

Fotoğraf 125: Sekibaşı Camii Minare Kitabesi.

Fotoğraf 126: Konakaltı Camii Batı Cephe.

Fotoğraf 127: Konakaltı Camii Güney Cephe.

Fotoğraf 128: Konakaltı Camii Kuzey Cephe.

Fotoğraf 129: Konakaltı Camii Üst Kata Çıkan Merdivenler ve Abdestlik Mekanı.

Fotoğraf 130: Konakaltı Camii Üst Kat Holü.

Fotoğraf 131: Konakaltı Camii Harim Kapısı.

Fotoğraf 132: Konakaltı Camii Harimi.

Fotoğraf 133: Konakaltı Camii Minber ve Harimin Batı Duvarı.

Fotoğraf 134: Konakaltı Camii Mihrap Nişi.

Fotoğraf 135: Konakaltı Camii Harim Tavanı.

Fotoğraf 136: Kavaklı Camii Harim Kapısının Sağında Yer Alan Tamir Kitabesi.

Fotoğraf 137: Kavaklı Camii Kuzey Cephe.

Fotoğraf 138: Kavaklı Camii Harim Kapısı.

Fotoğraf 139: Kavaklı Camii Minberi.

Fotoğraf 140: Kavaklı Camii Mihrap Nişi.

Fotoğraf 141: Kavaklı Camii Mihrap Alınlığının Üzerinde Yer Alan Süslemeç

Fotoğraf 142: Keyfoturağı Mescidi Kitabesi.

Fotoğraf 143: Keyfoturağı Mescidi Kuzey ve Batı Cephesi.

Fotoğraf 144: Keyfoturağı Mescidi Harimi.

Fotoğraf 145: Keyfoturağı Mescidi Harimden Ayrıntı.

Fotoğraf 146: Keyfoturağı Mescidi Harimi.

Fotoğraf 147: Keyfoturağı Mescidi Üst Sıra Pencerelelerinin Arasındaki Duvar Boşluklarında Yer Alan Yazılar.

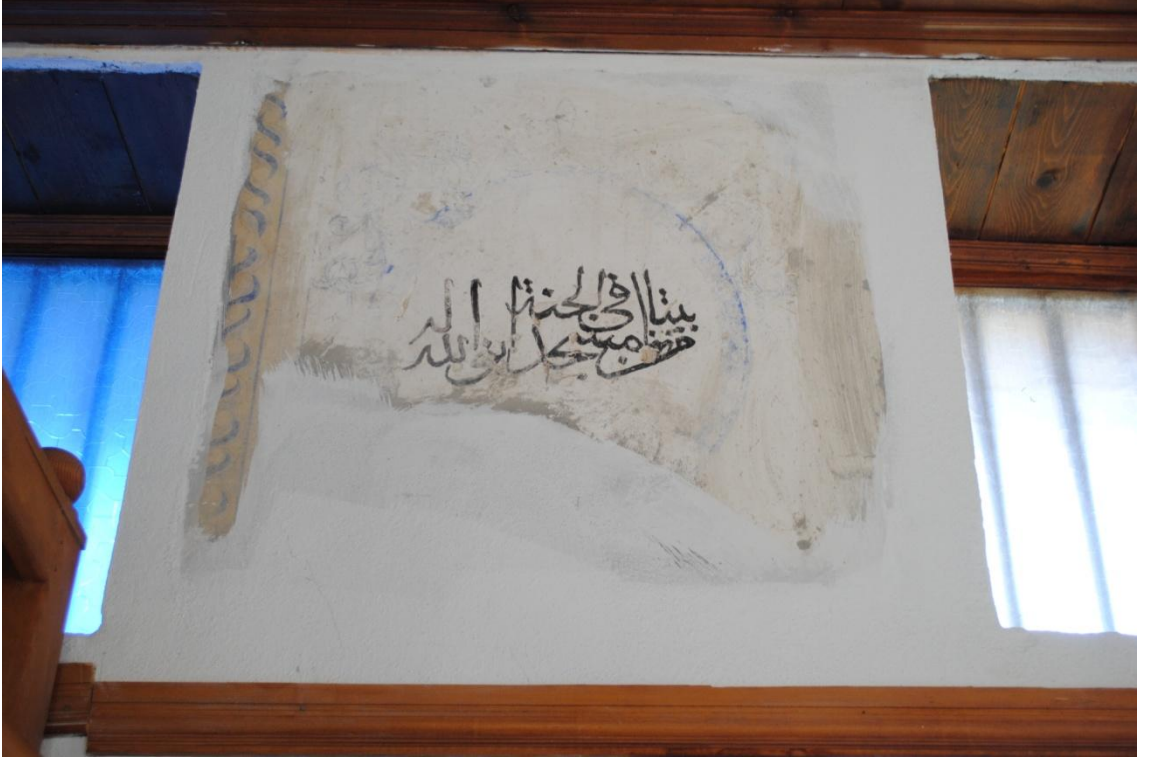
Fotoğraf 148: Keyfoturağı Mescidi Kadınlar Mahfili.

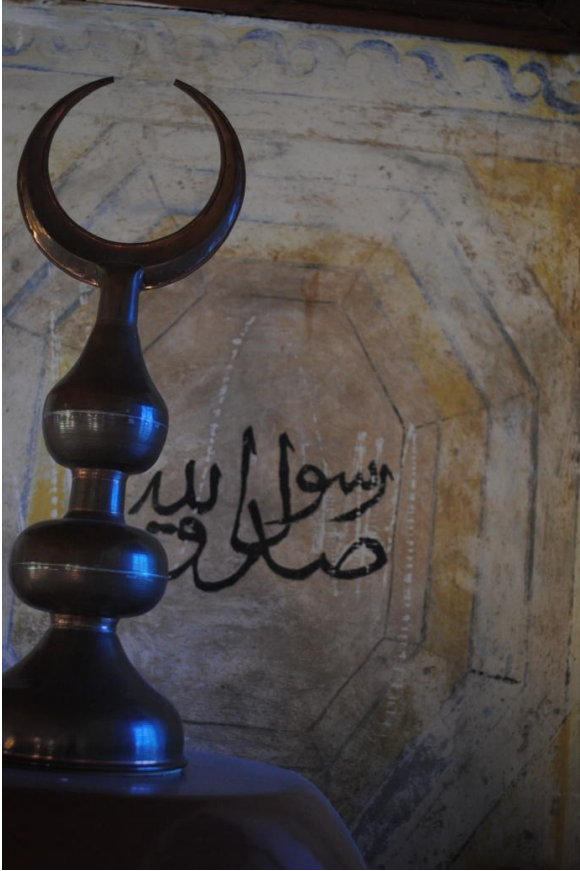
Fotoğraf 149: Keyfoturağı Mescidi Vaaz Kürsüsü.

Fotoğraf 150: Keyfoturağı Mescidi Batı Duvarda Yer Alan Yazı.

Fotoğraf 151: Keyfoturağı Mescidici Batı Duvarda Yer Alan Hadis-i Şerif.

Fotoğraf 152: Keyfoturağı Mescidi Güney Duvarda Yer Alan Yazı.

Fotoğraf 153: Keyfoturağı Mescidi Güney duvarda Yer Alan Cami Tasviri.

Fotoğraf 154: Keyfoturağı Mescidi Güney duvarda Yer Alan Yazılar.

Fotoğraf 155: Keyfoturağı Mescidi Madalyonlar İçerisinde Yer Alan Yazılar

Fotoğraf 156: Keyfoturağı Mescidi Minber.

Fotoğraf 157: Keyfoturağı Mescidi Madalyon İçerisinde Yer Alan Yazı.

Fotoğraf 158: Keyfoturağı Mescidi Hurma Ağacı Tasviri.

Fotoğraf 159: Keyfoturağı Mescidi Madalyon İçerisinde Yer Alan Yazı.

Fotoğraf 160: Keyfoturağı Mescidi Madalyonlar İçerisinde Yer Alan Yazılar

Fotoğraf 161: Keyfoturağı Mescidi Dikdörtgen Çerçeve İçerisinde Yer Alan Yazılar.

Fotoğraf 162: Keyfoturağı Mescidi Mahfil Kemerı Yastığında Yer Alan Süsleme.

Fotoğraf 163: Keyfoturağı Mescidi Mahfil Kemerı Yastığında Yer Alan Süsleme.

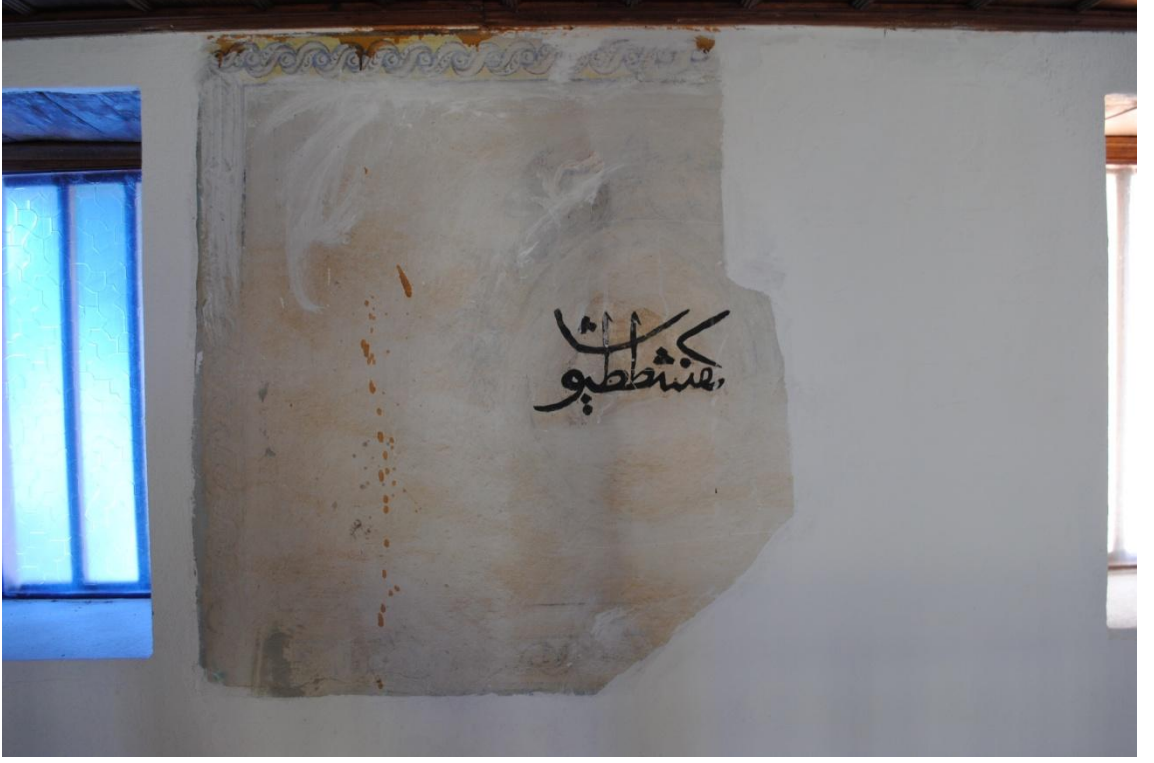
Fotoğraf 164: Keyfoturağı Mescidi Mahfil Bölümünde Yer Alan Manzara Resmi.

Fotoğraf 165: Keyfoturağı Mescidi Mahfil Bölümünde Yer Alan Yazı.

Fotoğraf 166: Keyfoturağı Mescidi Mahfil Bölümünde Yer Alan Yazı.

Fotoğraf 167: Keyfoturağı Mescidi Mahfil Bölümünde Yer Alan Yazı.

Fotoğraf 168: Keyfoturağı Mescidi Mahfil Bölümünde Yer Alan Yelkenli Manzara Resmi.

Fotoğraf 169: Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Kitabesi.

Fotoğraf 170: Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Kuzey Cephe.

Fotoğraf 171: Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Kuzey ve Batı Cepheden Görünüş.

Fotoğraf 172: Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Güney Cephe.

Fotoğraf 173: Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Harim Kapısı.

Fotoğraf 174: Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Harim Mekânı.

Fotoğraf 175: Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Harim Tavan Yükünü Destekleyen Ahşap Sütun.

Fotoğraf 176: Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Mihrap Nişi.

Fotoğraf 177: Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Vaaz Kürsüsü.

Fotoğraf 178: Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi Doğu Cephesi.

Fotoğraf 179: Tozlu Kahve Mescidi Kitabesi.

Fotoğraf 180: Tozlu Kahve Mescidi Kuzey Cephesi.

Fotoğraf 181: Tozlu Kahve Mescidi Güney Cephe.

Fotoğraf 182: Tozlu Kahve Mescidi Batı Cephe.

Fotoğraf 183: Tozlu Kahve Mescidi Harim Mekânı

Fotoğraf 184: Tozlu Kahve Mescidi Mescidi Harim Mekânı

Fotoğraf 185: Tozlu Kahve Mescidi Minberi.

Fotoğraf 186: Tozlu Kahve Mescidi Vaaz Kürsüsü.

Fotoğraf 187: Tozlu Kahve Mescidi Batı Duvarı.

Fotoğraf 188: Tozlu Kahve Mescidi Doğu Cephe.

Fotoğraf 189: Berberler Mescidi Kuzey Cephe.

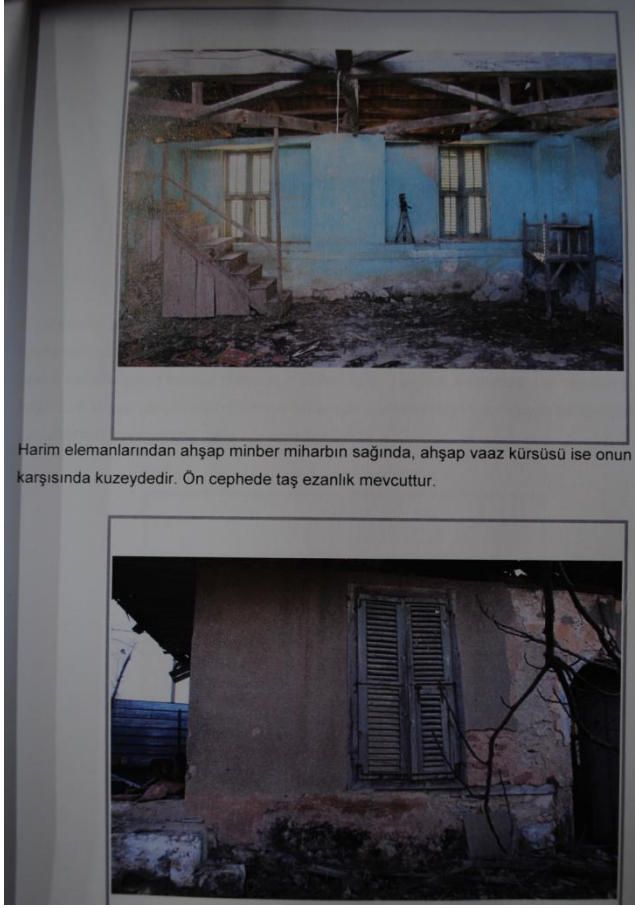
Fotoğraf 190: Berberler Mescidi Harim Mekânı.

Fotoğraf 191: Berberler Mescidi Harim Tavanı.

Fotoğraf 192: Yeni Bakkallar Mescidi Güney ve Batı Cephe.

Harim elemanlarından ahşap minber miharbın sağında, ahşap vaaz kürsüsü ise onun karşısında kuzeydedir. Ön cephede taş ezanlık mevcuttur.

Fotoğraf 193: Yeni Bakkallar Mescidi Restorasyondan Önceki Durumu (MKTVKK'dan)

Fotoğraf 194: Yeni Bakkallar Mescidi Restorasyondan Önceki Harim Tavanı (MKTVKK'dan).

Fotoğraf 195: Yeni Bakkallar Mescidi Kuzey ve Batı Cephesi.

Fotoğraf 196: Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi Kuzey Cephe.

Fotoğraf 197: Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi Batı Cephesi.

Fotoğraf 198: Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi Batı ve Güney Cephesi.

Fotoğraf 199: Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi Harim Mekânı.

Fotoğraf 200: Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi Harim Tavanı.

Fotoğraf 201: Cihanbeğendi Kahvesi Mescidi Harim Tavanı.

Fotoğraf 202: Kır Kahvesi Mescidi Kuzey Cephe.

Fotoğraf 203: Kır Kahvesi Mescidi Güney Cephesi.

Fotoğraf 204: Kır Kahvesi Mescidi Harim Mekânı.

Fotoğraf 205: Kır Kahvesi Mescidi Harim Mekânı.

Fotoğraf 206: Kır Kahvesi Mescidi Harim Tavanı.

Fotoğraf 207: Kır Kahvesi Mescidi Restorasyondan Önceki Durumu (MKTVKK'dan).

Fotoğraf 208: Kır Kahvesi Mescidi Minberinin Restorasyondan Önceki Durumu (MKTVKK'dan).

Fotoğraf 209: Kozlu Kahve Mescidi Güney Cephesi.

Fotoğraf 210: Kozlu Kahve Mescidi Kuzey Cephesi.

Fotoğraf 211: Kozlu Kahve Mescidi Harim Mekânı.

Fotoğraf 212: Kozlu Kahve Mescidi Restorasyondan Önceki Durumu (MKTVKK'dan).

Fotoğraf 213: Kozlu Kahve Mescidi Restorasyondan Önceki Durumu (MKTVKK'dan).

Fotoğraf 214: Kadın Kahvesi Mescidi Güney Cephesi.

Fotoğraf 215: Kadı Kahvesi Mescidi Kuzey Cephesi ve Kuzeydoğuda Yer Alan Müştemilat.

Fotoğraf 216: Kadı Kahvesi Mescidi Mihrap Nişi.

Fotoğraf 217: Kadı Kahvesi Mescidi Harim Mekânı ve harap durumda olan Vaaz Kürsüsü.

Fotoğraf 218: Kadı Kahvesi Mescidi Minberi.

Fotoğraf 219: Kadı Kahvesi Mescidi Harim Tavanı.

Fotoğraf 220: Ayvalı Kahve Mescidi Güney Cephesi.

Fotoğraf 221: Ayvalı Kahve Mescidi Doğu Cephesi.

Fotoğraf 222: Ayvalı Kahve Mescidi Kuzey Cephe.

Fotoğraf 223: Ayvalı Kahve Mescidi Harim Mekânı ve Karimde Yer Alan Kalemîşi Süslemeler.

Fotoğraf 224: Elmalı Kahve Mescidi Batı Cephesi.

Fotoğraf 225: Elmalı Kahve Mescidi Kuzey Cephesi.

Fotoğraf 226: Elmalı Kahve Mescidi Mihrap Nişi.

Fotoğraf 227: Tüccar Hoca Mescidi Batı Cephesi.

Fotoğraf 228: Tüccar Hoca Mescidi Güney Cephesi.

Fotoğraf 229: Tüccar Hoca Mescidi Kuzey Cephesi.

Fotoğraf 230: Tüccar Hoca Mescidi Harim Kapısı.

Fotoğraf 231: Tüccar Hoca Mescidi Harim Mekânı.

Fotoğraf 232: Tüccar Hoca Mescidi Mihrap Nişi.

Fotoğraf 233: Tüccar Hoca Mescidi Harim Tavanı.

ÖZGEÇMİŞ

10.08.1986 yılında Bulgaristan'ın Kırcaali ilinde doğdu. İlk ve Orta öğrenimini tamamladıktan sonra 2004 yılında İstanbul Gaziosmanpaşa Plevne Süper Lisesi'nden mezun oldu. 2005 yılında kazandığı Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nü 2009 yılında tamamladı. 2009 yılında Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisansa başladı. 2012 yılından itibaren Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğrenci İşlerinde memur olarak çalışmaktadır.